

**СТРАТЕГІЯ
СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ
ХАРКІВСЬКОЇ ОБЛАСТІ
НА ПЕРІОД ДО 2015 РОКУ**

**STRATEGY
OF SOCIO-ECONOMIC DEVELOPMENT
OF KHARKIV REGION
FOR THE PERIOD UNTIL 2015**

ХАРКІВ
Видавничий Дім «ІНЖЕК»
2008

ББК 65.9 (2) Ук
С 83

*Рекомендовано до видання рішенням вчених рад
Науково-дослідного центру індустріальних проблем розвитку НАН України
(протокол № 3 від 03.06.2008 р.)
і Харківського національного економічного університету
(протокол № 11 від 04.07.2008 р.)*

Рецензенти: **Булєєв І. П.** – д-р екон. наук, професор, Інститут економіки промисловості НАН України (м. Донецьк);
Благун І. С. – д-р екон. наук, професор, Прикарпатський університет ім. В. Стефаника (м. Івано-Франківськ);
Ковальчук К. Ф. – д-р екон. наук, професор, Національна металургійна Академія України, (м. Дніпропетровськ)

**Стратегія соціально-економічного розвитку Харківської області на
С 83 період до 2015 року: Монографія.** – Х.: Видавничий Дім «ІНЖЕК», 2008. –
352 с. Укр. мова

Авторський колектив: заслужений економіст України **Аваков А. Б.**; д-р екон. наук, проф. **Пономаренко В. С.**; д-р держ. упр., проф. **Бабасєв В. М.**; д-р екон. наук, проф. **Кизим М. О.**; д-р екон. наук, проф. **Тищенко О. М.**; канд. екон. наук **Дуленко А. Л.**; канд. держ. упр. **Райнін І. Л.**; **Сміцька Ю. А.**

ISBN 978-966-392-218-8

Книга є результатом науково-практичної розробки групи вчених і фахівців-практиків у галузі стратегічного планування соціально-економічного розвитку регіонів України.

У роботі на основі теоретичних досліджень пропонується новий підхід до розробки стратегії соціально-економічного розвитку регіонів. На прикладі Харківської області теоретичні розробки втілені у конкретні практичні заходи. Запропонована у роботі стратегія соціально-економічного розвитку Харківської області на період до 2015 року схвалена розпорядженням Харківської обласної державної адміністрації № 568 від 18.09.2008 р. і прийнята до виконання.

Книга призначена для вчених і практиків, які займаються питаннями планування соціально-економічного розвитку регіонів. Вона буде цікавою та корисною викладачам, аспірантам і студентам вищих навчальних закладів, а також широким верствам населення.

ББК 65.9 (2) Ук

ISBN 978-966-392-218-8

© Колектив авторів, 2008
© ВД «ІНЖЕК», 2008

ЗМІСТ

ВСТУП	7
Розділ 1. Загальна характеристика Харківської області	8
Розділ 2. Концептуальні засади вибору стратегії соціально-економічного розвитку Харківської області	26
2.1. Законодавство України та вітчизняна практика розробки стратегій соціально-економічного розвитку областей	26
2.2. Зарубіжні стандарти і практика розробки стратегій соціально-економічного розвитку областей	42
2.3. Концепція обґрунтування та вибору стратегії соціально-економічного розвитку Харківської області	62
Розділ 3. Підвищення рівня та якості життя населення Харківської області..	69
3.1. Оцінка рівня та якості життя населення	69
3.2. Діагностика рівня та якості життя населення і визначення пріоритетних напрямків їх підвищення	82
Розділ 4. Оцінка і вибір пріоритетних секторів економічного розвитку Харківської області	90
4.1. Оцінка рівня економічного розвитку	90
4.2. Діагностика рівня економічного розвитку і вибір пріоритетних секторів його зростання	102
Розділ 5. Підвищення конкурентоспроможності економіки Харківської області	107
5.1. Оцінка конкурентоспроможності економіки	107
5.2. Діагностика конкурентоспроможності економіки і вибір пріоритетних напрямків її підвищення	116
Розділ 6. Моделювання сценаріїв соціально-економічного розвитку Харківської області	120
6.1. Моделювання взаємозв'язку рівня та якості життя населення, економічного розвитку та конкурентоспроможності економіки області	120
6.2. Структурно-логічна модель і сценарії соціально-економічного розвитку області	127
Розділ 7. Обґрунтування і вибір пріоритетних кластерів економіки Харківської області	139
7.1. Інноваційні високотехнологічні та наукоємні кластери економіки області	139
7.1.1. Кластер авіаційної промисловості	139
7.1.2. Кластер космічної галузі	149

7.1.3. Кластер енергомашинобудування.....	156
7.1.4. Кластер фармацевтичної промисловості.....	160
7.1.5. Кластер нано- та біотехнологій	165
7.2. Інші кластери економіки області	172
7.2.1. Кластер аграрнопереробний	172
7.2.2. Кластер газовидобувний та енергетичний.....	180
7.2.3. Кластер житлово-комунального господарства	188
7.2.4. Кластер галузі охорони здоров'я.....	196
7.3. Основні напрямки підтримки й розвитку малого бізнесу.....	201
Розділ 8. Пріоритетні напрямки зовнішньоекономічної діяльності Харківської області.....	216
8.1. Основні напрямки експортної політики.....	216
8.2. Галузеві наслідки для економіки області від вступу України до Світової організації торгівлі.....	236
8.3. Інвестиційна діяльність та євроінтеграція області.....	247
8.4. Розвиток міжрегіонального та транскордонного співробітництва	260
Розділ 9. Оцінка можливостей області з фінансування соціально- економічного розвитку.....	264
9.1. Оцінка податкового навантаження на економіку області та можливості бюджетних надходжень	264
9.2. Банківська система та можливості кредитування нею соціально-економічного розвитку області.....	278
Розділ 10. Механізм забезпечення реалізації стратегії соціально- економічного розвитку Харківської області.....	301
10.1. Розробка державних цільових програм соціально- економічного розвитку.....	301
10.2. Розробка регіональних цільових програм соціально- економічного розвитку.....	305
10.3. Укладення Угоди між Кабінетом Міністрів України та Харківською областю з реалізації стратегії її соціально-економічного розвитку.....	310
ВИСНОВКИ.....	313
ВИКОРИСТАНІ НОРМАТИВНО-ПРАВОВІ АКТИ ТА НАУКОВА ЛІТЕРАТУРА	319
ДОДАТОК А	326
ДОДАТОК Б	333
ДОДАТОК В	336

CONTENTS

INTRODUCTION.....	7
Chapter 1. General characteristic of Kharkiv oblast	8
Chapter 2. Conceptual bases of selection of strategy of socio-economic development of Kharkiv oblast.....	26
2.1. Legislation of Ukraine and national practice of development of strategies of socio-economic development of the regions	26
2.2. Foreign standards and practice of development of strategies of socio-economic development of the regions	42
2.3. Conception of substantiation and selection of strategies of socio-economic development of Kharkiv oblast	62
Chapter 3. Raising of the standard and quality of living of the population of Kharkiv oblast.....	69
3.1. Assessment of the standard and quality of living of population.....	69
3.2. Diagnostics of the standard and quality of living of population and determination of the priority directions of their raise.....	82
Chapter 4. Assessment and selection of priority sectors of economic development of Kharkiv oblast.....	90
4.1. Assessment of the level of economic development	90
4.2. Diagnostics of the level of economic development and selection of priority sectors of its raise	102
Chapter 5. Raising of competitiveness of the economy of Kharkiv oblast	107
5.1. Assessment of the competitiveness of the economy	107
5.2. Diagnostics of the competitiveness of the economy and selection of priority directions of its raise	116
Chapter 6. Modelling of the scenarios of socio-economic development of Kharkiv oblast.....	120
6.1. Modelling of interaction of standard and quality of life of the population, economic development and competitiveness of the economy of the oblast	120
6.2. Structural and logic model and scenarios of socio-economic development of the oblast	127
Chapter 7. Substantiation and selection of priority clusters of the economy of Kharkiv oblast	139
7.1. Innovative high technology and science intensive clusters of the oblast economy.....	139
7.1.1. Cluster of aviation industry	139
7.1.2. Cluster of space branch	149

7.1.3. Cluster of power machine building	156
7.1.4. Cluster of pharmaceutical industry	160
7.1.5. Cluster of nano- and biotechnology	165
7.2. Other clusters of the economy of the oblast	172
7.2.1. Cluster of processing of farm produce	172
7.2.2. Power and gas production cluster	180
7.2.3. Cluster of housing and communal services	188
7.2.4. Healthcare cluster	196
7.3. Basic directions of support and development of small business	201
Chapter 8. Priority directions of foreign economic activity of Kharkiv oblast.....	216
8.1. Basic directions of export policy.....	216
8.2. Branch-wise consequences for the economy of the oblast caused by entrance of Ukraine to the World Trade Organisation	236
8.3. Investment activity and Euro integration of the oblast	247
8.4. Development of interregional and transboundary cooperation	260
Chapter 9. Assessment of possibilities of the oblast in the sphere of financing of socio-economic development	264
9.1. Assessment of tax load on the economy of the oblast and possibilities of budget earnings	264
9.2. Banking system and possibilities of its crediting the socio-economic development of the oblast	278
Chapter 10. Mechanism of ensuring the realization of the strategy of socio-economic development of Kharkiv oblast	301
10.1. Development of state task programs of socio-economic development	301
10.2. Development of regional task programs of socio-economic development	305
10.3. Conclusion of the Agreement between the Cabinet of Ministers of Ukraine and Kharkiv oblast on realization of the strategy of socio-economic development	310
CONCLUSIONS	313
STATUTORY ACTS AND SCIENTIFIC LITERATURE	319
SUPPLEMENT A.....	326
SUPPLEMENT B	333
SUPPLEMENT C	336

ВСТУП

Стратегія соціально-економічного розвитку Харківської області на період до 2015 року розроблена на виконання Постанови Кабінету Міністрів України «Про затвердження Державної стратегії регіонального розвитку на період до 2015 року» [13] та Листа Міністерства економіки України «Про затвердження регіональних стратегій» [53].

«Стратегія соціально-економічного розвитку Харківської області на період до 2015 року» є доопрацьованим варіантом «Стратегії соціально-економічного розвитку Харківської області на період до 2011 року» [54], яка була розроблена згідно з «Методичними рекомендаціями щодо формування регіональних стратегій розвитку» [9] і затверджена на сесії Харківської обласної ради з урахуванням нових вимог чинного законодавства, які викладені в таких нормативних документах: Законі України «Про стимулювання розвитку регіонів» [2], Постанові Кабінету Міністрів України «Про затвердження Державної стратегії регіонального розвитку на період до 2015 року» [13].

При розробці «Стратегії соціально-економічного розвитку Харківської області на період до 2015 року» враховувалися також такі регіональні програми: «Програма підвищення рівня та покращення якості життя населення Харківської області на період до 2015 року» [55], «Програма науково-технічного та інноваційного розвитку регіону на період до 2015 року» [56], «Регіональна програма стимулювання розвитку експортного потенціалу Харківської області на 2007 – 2008 роки» [57], проект моделі організації територій Харківської області з урахуванням положень проекту Закону України «Про територіальний устрій України» та ін.

При написанні Стратегії використовувався також закордонний досвід, у першу чергу країн – членів ЄС, який викладено в таких документах: «Стратегія сталого розвитку Європейського Союзу» [45], «Лісабонська стратегія зростання робочих місць» [50], «Хартія міст Європи за сталий розвиток» [15], «Скандинавська стратегія сталого розвитку» [52], «Національна стратегія сталого розвитку Швеції в 2002 році» [52], «Державна програма дій для сталого розвитку Нідерландів» [52], «Національна стратегія розвитку Польщі на 2007 – 2013 роки» [39].

На думку авторів монографії, «Стратегія соціально-економічного розвитку Харківської області на період до 2015 року» є не статичним, а динамічним документом, якій підлягає постійному корегуванню з урахуванням змін, які відбуваються у зовнішньому до області середовищі, або діючого в Україні законодавства.

РОЗДІЛ I

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА ХАРКІВСЬКОЇ ОБЛАСТІ

Харківська область – одна з 27 адміністративно-територіальних одиниць України; розташована на північному сході країни.

На сході вона межує з Луганською, на південному сході – з Донецькою, на південному заході – з Дніпропетровською, на заході та північному заході – з Полтавською і Сумською областями України, на півночі та північному сході – з Белгородською областю Російської Федерації (див. кольорову вкладку після с. 16).

Харківська область є прикордонною територією. За показником ієрархічності місцезнаходження в системі областей України регіон посідає 13-е місце, поступаючись таким областям, як Вінницька, Кіровоградська, Полтавська, Черкаська та ін.

Харківська область має вигідне географічне розташування:

- є своєрідним мостом між Європою та Азією і знаходиться на перетині міжнародних шляхів – «північ-південь» і «захід-схід»;
- з'єднує розвинуті райони Російської Федерації з портами Чорного й Азовського морів, а також країн Центральної та Східної Європи;
- знаходиться поблизу вугільно-металургійних баз Донбасу, Наддніпрянщини і високорозвинутого центрально-чорноземного району Російської Федерації;
- через територію області проходять найкрупніші стратегічні автомагістралі: Київ – Харків – Ростов, Москва – Сімферополь;
- Харків – головний вузловий центр залізничного сполучення Східної України, що обслуговує шість суміжних областей;
- у місті є аеропорт, що одержав статус міжнародного. Аеропорт може приймати літаки різних типів, але він потребує реконструкції.

Перераховані вище переваги підвищують економічний потенціал Харківської області, що значною мірою компенсує сучасну «периферійність» її місцезнаходження.

Довжина області з півночі на південь становить 210 км, зі сходу на захід – 225 км. Площа регіону – 31,4 тис. км² (5,2% території України) (табл. 1.1).

Таблиця 1.1

Харківська область у масштабі України (2007 р.) [67, 68]

Показник	Одиниця виміру	Харківська область	Україна	Питома вага, %
Територія	тис. км ²	31,4	603,5	5,2
Кількість наявного населення	тис. осіб	2804,0	46509,4	6,0
Частка міського населення*	тис. осіб	2235,2	31777,4	7,0
Частка сільського населення*	тис. осіб	576,9	14868,6	3,8
Щільність населення	осіб на 1 км ²	90,0	77,0	–
Валовий регіональний продукт*	млн грн	3202,3	544153,0	5,9
Обсяг реалізованої промислової продукції	млн грн	30563,6	559113,0	5,5
Продукція сільського господарства	млн грн	5203,5	88768,5	5,9
Інвестиції в основний капітал	млн грн	12051,3	188486,1	6,4
Прямі іноземні інвестиції	млн дол. США	1279,2	29530,9	4,3
Обсяг експорту товарів	млн дол. США	1147,4	49248,1	2,3
Обсяг імпорту товарів	млн дол. США	2288,5	60669,9	3,8
Роздрібний товарооборот	млн грн	12305,2	171122,8	7,2
Платні послуги*	млн грн	6007,8	121835,5	5,7
Рівень зареєстрованого безробіття	%	2,1	2,3	–

* Дані за 2006 р.

За площею Харківська область посідає 4-е місце в країні, поступаючись лише Одеській, Дніпропетровській та Чернігівській областям.

У ландшафтному відношенні територія регіону належить до лісостепової та степової зон лівобережної частини України.

Клімат Харківської області – помірно континентальний. Оскільки довжина території регіону із заходу на схід незначна і коливання висот невеликі, варіація клімату даної території неістотна. Середня температура січня становить 7 – 8 °С морозу, липня – 20 – 21,4 °С тепла. Середньорічна кількість опадів – 451 – 536 мм. Ступінь континентальності, що виявляється в контрастності сезонних метеопказників, зростає на території області із заходу на схід. Основні кліматичні характеристики території регіону, за даними обласного центру з гідрометеорології, наведені на рисунку кольорової вкладки [115].

Природно-ресурсний потенціал Харківської області складається з мінеральних, водних, земельних, лісових, фауністичних і природних рекреаційних ресурсів. У табл. 1.2 наведено компонентну структуру природно-ресурсного потенціалу області в порівнянні з іншими регіонами України.

Таблиця 1.2

**Компонентна структура природно-ресурсного потенціалу
регіонів України [117]**

Регіон	Сумарний потенціал, % від сумарного потенціалу України	Потенціал ресурсів					
		мінеральних	водних	земельних	лісових	фауністичних	природних рекреаційних
Україна	100,0	28,3	13,1	44,4	4,2	0,5	9,5
АР Крим	6,0	10,0	19,3	39,0	1,8	0,3	29,6
Вінницька	3,6	2,1	9,7	79,1	3,5	0,5	5,1
Волинська	1,7	1,0	18,0	55,2	16,2	0,4	9,2
Дніпропетровська	10,9	68,9	4,8	21,3	0,3	0,4	4,3
Донецька	12,3	72,8	4,8	16,8	0,4	0,1	5,1
Житомирська	2,9	5,5	15,9	59,8	12,6	0,7	9,5
Закарпатська	2,5	3,0	31,5	19,4	17,4	0,1	28,6
Запорізька	3,9	20,4	20,1	49,7	0,7	0,7	8,4
Івано-Франківська	2,2	7,5	33,3	24,1	17,6	0,1	17,4
Київська	4,0	3,8	12,3	59,5	5,5	0,5	18,4
Кіровоградська	3	10,8	11,9	70,3	1,6	0,6	4,8
Луганська	8,8	73,8	6,8	13,8	0,8	0,2	4,6
Львівська	3,7	22,5	22,7	29,2	11,1	0,2	14,3
Миколаївська	2,9	2,8	23,2	66,7	0,5	1,0	5,9
Одеська	3,7	1,8	11,1	71,8	1,3	0,5	13,5
Полтавська	3,5	11,5	11,0	68,1	2,9	1,1	5,4
Рівненська	1,8	5,0	16,4	55,0	16,1	0,7	6,8
Сумська	2,7	3,4	15,9	65,3	7,6	1,1	6,7
Тернопільська	2,1	1,2	13,6	75,0	4,7	0,2	5,3
Харківська	4,3	14,2	11,4	54,6	3,9	0,6	15,3
Херсонська	2,9	1,6	22,7	67,1	1,0	1,0	6,4
Хмельницька	2,7	3,5	13,8	72,6	3,8	0,4	5,9
Черкаська	3,0	5,8	12,7	67,7	4,6	0,9	8,3
Чернівецька	1,3	5,2	18,3	50,0	12,6	0,2	13,7
Чернігівська	3,6	10,8	12,9	59,1	6,7	1,0	9,5

Харківська область за сумарним природно-ресурсним потенціалом посідає 5-е місце в Україні. У самій області головними природними ресурсами є земельні та мінеральні.

Загальна земельна площа в Харківській області становить 3141,8 тис. га, у тому числі сільськогосподарських угідь – 2419,7 тис. га, із них: рілля – 1920,9 тис. га, сіножаті – 120,3 тис. га, пасовища – 308,3 тис. га [68].

Сучасний стан використання земельних ресурсів не відповідає вимогам раціонального природокористування. Порушено екологічно допустиме співвідношення площ ріллі, природних кормових угідь, що негативно впливає на стійкість агроландшафту. Сільськогосподарська зораність земель перевищує екологічно допустиму і становить по Харківській області 61,2% загальної площі.

У межах регіону нараховується понад 150 різновидів ґрунтів. Майже половину території області займають чорноземи звичайні. Вони охоплюють величезні масиви на схід від м. Харкова, займаючи північно-східну частину території області. Друга, південна, частина території області зайнята чорноземами звичайними і чорноземами слабко- та середньогумусними. В окремих місцях області зустрічаються малогумусні чорноземи із слабкою структурою. Поряд з типовими чорноземами, але на значно меншій площі, під впливом гідроморфних умов сформувались солонцюваті та лугові чорноземи. Розповсюдження основних типів ґрунтів області наведено на рисунку кольорової вкладки [115].

На території Харківської області за даними Державного балансу України налічується 264 родовища різноманітних корисних копалин, з яких експлуатується 115.

Мінерально-сировинна база області на 37,6% складається з паливно-енергетичних корисних копалин (нафта, газ, конденсат, кам'яне та буре вугілля), на 50,7% – із сировини для виробництва будівельних матеріалів, решту становить сировина кольорових металів (рудопрояви срібла, родовища германію, розсіпні родовища титан-цирконієвих руд), прісні мінеральні підземні води.

На рисунку кольорової вкладки показано розміщення родовищ горючих корисних копалин по області [115].

Газ природний представлено 43 родовищами, сумарні видобувні балансові запаси яких категорії А+В+С₁ становлять 320,8 млрд м³, або 30% запасів України; 23 родовища експлуатуються з видобувними запасами 264,2 млрд м³ (36,3% запасів України) [115].

Видобуток газу за 2006 р. в області досяг 7742,4 млн м³ [65].

Нафта в області представлена 11 родовищами з балансовими видобувними запасами категорії А+В+С₁ 5,6 млн т [115].

В області відомі 33 родовища конденсату з видобувними запасами категорії А+В+С₁ 11,2 млн т, що становить 13,47% загальноукраїнських запасів. З них 20 родовищ експлуатуються і мають запаси 8 млн т.

Видобуток нафти (включаючи газовий конденсат) у 2006 р. становив 248,6 тис. т [65].

Поряд з родовищами горючих копалин найважливіше значення для економіки області мають родовища твердих корисних копалин. До Державного балансу України по Харківській області занесено 187 родовищ 15 видів твердих корисних копалин (вугілля, формувальні та скляні піски, цементна сировина та ін.), з яких 71 родовище з 11 видами корисних копалин експлуатується.

Важливу роль серед мінеральних ресурсів області відіграють запаси кам'яного вугілля, яке представлене 6 родовищами з промисловими запасами категорії $A+B+C_1$ – 1987,1 млн т [115].

Буре вугілля представлене одним родовищем із запасами категорії $A+B+C_1$ – 390 млн т, яке підготовлене до промислового освоєння [115].

В області розвідано 3 родовища формувальних пісків (Гусарівське, Вишнівське і Благодатівське) із загальними запасами категорії $A+B+C_1$ 211,3 млн т. Два з них розробляються (Гусарівське і Вишнівське) із загальними запасами 125,2 млн т [115].

Харківська область має добре розвинену сировинну базу промисловості будівельних матеріалів. На її території налічується 150 родовищ корисних копалин, що застосовуються у будівництві, з яких 67 розробляються.

Сировина для цементної промисловості представлена трьома родовищами (Шебелінське, Куп'янське, Великобурлуцьке) із загальними запасами категорії $A+B+C_1$ 420,1 тис. м³. Розробляється Шебелінське родовище. Область повністю забезпечена власною сировиною і, крім того, має перспективи для розширення її бази [115].

Аналогічне становище і зі скляною сировиною. Балансом враховано 2 родовища (Новоселівське та Берестовеньківське), з яких розробляється Новоселівське із запасами 27,9 млн т, що повністю забезпечує потреби області й більшості заводів України у виробництві скляної продукції. Існують можливості й для подальшого розвитку цієї сировинної бази [115].

На 1 січня 2008 р. наявне населення Харківської області становило 2795,9 тис. осіб, з якого 79,7% – міське і 20,3% – сільське населення [65].

Із наявного населення області понад 60% становлять українці, понад 30% – росіяни і 10% – інші національності колишніх республік СРСР і країн світу.

Вигідне географічне положення Харківської області та наявність природних ресурсів сприяють всебічному соціально-економічному розвитку регіону.

Як свідчать дані табл. 1.1, Харківська область посідає важливе місце в економіці України.

У 2007 р. в порівнянні з 2006 р. Харківська область за основними соціально-економічними показниками зробила значний крок уперед (табл. 1.3).

Таблиця 1.3

**Основні соціально-економічні показники Харківської області
за 2006 – 2007 рр. [65, 66]**

Показник	Одиниця виміру	2006 р.	2007 р.	Темпи зміни, %
Валовий регіональний продукт	млн грн	20524	н. д.	–
Обсяг промислової продукції	млн грн	25907,7	30563,6	109,6
Продукція сільського господарства	млн грн	5041,6	5337,7	105,9
Обсяг наукових і науково-технічних робіт	млн грн	904,1	818,6*	118,2
Роздрібний товарооборот	млн грн	9136,5	12305,2	126,6
Платні послуги	млн грн	6007,8	6998,5	116,5
Інвестиції в основний капітал	млн грн	7956,8	6765,4*	118,0
Прямі іноземні інвестиції	млн дол. США	983,6	1281,9	130,3
Обсяг експорту товарів	млн дол. США	888,6	1147,4	129,1
Обсяг імпорту товарів	млн дол. США	1936,4	2288,5	118,5
Грошові доходи населення	млн грн	28768	25370*	124,8
Середньомісячна номінальна заробітна плата працівників	грн	974	1251	128,5
Рівень зареєстрованого безробіття	%	2,7	2,1	–

* Дані за 9 міс.

Харківська область – великий промисловий центр України. У регіоні сконцентровано 3986 промислових підприємств – юридичних осіб, на яких працює 265,2 тис. чоловік. За випуском промислової продукції область посідає 6-е місце серед регіонів України, а її питома вага у загальнодержавному виробництві становить 4,7% (див. табл. 1.1).

Провідними галузями промисловості Харківської області є такі: харчова промисловість і переробка сільськогосподарських продуктів, машинобудування й добувна промисловість (рис. 1.1).

Харчова промисловість і переробка сільськогосподарської продукції – провідна галузь промисловості регіону. Вона розвивається інтенсивно та стабільно.

Сьогодні в торговій мережі регіону майже до 90% продовольчої групи – це товари українського виробництва, з яких більша частина – харківських підприємств.

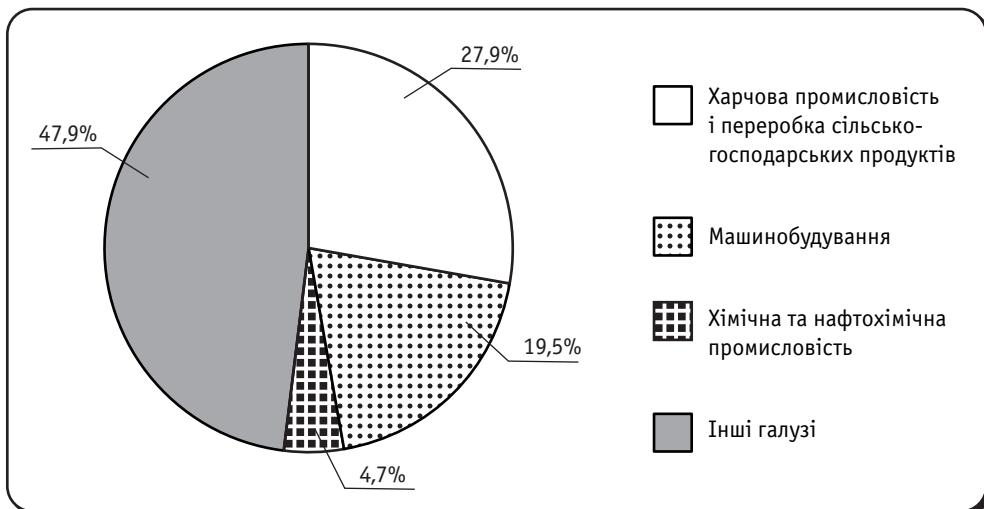

Рис. 1.1. Структура промислового виробництва в Харківській області у 2007 р.

Серед підприємств цієї галузі, що розвиваються найбільш динамічно, можна назвати такі: АТ «Філіп Морріс Україна», Харківське відділення «Сан Інтербрю Україна», ЗАТ «Харківська бісквітна фабрика», ЗАТ «Кондитерська фабрика «Харків'янка» та ін.

Машинобудування – одна з провідних галузей економіки області, яка охоплює широкий спектр унікальних виробництв – від точного приладобудування до виробництва турбін, літаків, сільськогосподарських машин, продукції військово-промислового комплексу, але велика кількість підприємств цієї галузі потребує реструктуризації та реорганізації.

У регіоні виробляється 100% загальнодержавного обсягу парових турбін, понад 75% підшипників, понад 50% кранів (козлових і мостових), більш як третина тракторів, електродвигуни та генератори змінного струму.

Провідними машинобудівними підприємствами області, які мають загальнодержавне значення, є такі: ВАТ «Турбоатом», ДП «Завод «Електроважмаш», Харківське державне авіаційне виробниче підприємство, ДП «Завод ім. В. О. Малишева», ВАТ «Харківський тракторний завод ім. С. Орджонікідзе».

Спеціалізація області в хімічній і нафтохімічній промисловості – це, насамперед, фармацевтичне виробництво.

У регіоні зосереджений унікальний фармацевтичний науковий і промисловий потенціал, спрямований на дослідження, розробку та виробництво лікар-

ських препаратів. Фармацевтичними підприємствами виробляється понад 40% усього асортименту лікарських засобів вітчизняного виробництва, а деякі з них (вакцини, сироватки) випускаються виключно на території області. Щорічно фармацевтичними підприємствами регіону освоюється випуск близько 50 нових лікарських препаратів.

Найбільший вплив на розвиток і стабільну роботу підгалузі мають: ТОВ «Фармацевтична компанія «Здоров'я», Харківське державне фармацевтичне підприємство «Здоров'я народу», ЗАТ «Біолік», ЗАТ «Стома».

Основу багатогалузевої структури сільськогосподарського виробництва регіону становлять рослинництво – 65% і тваринництво – 35%. Виробниками сільськогосподарської продукції є 703 підприємства різних форм власності, 1290 фермерських господарств і близько 556 тис. громадян, які зайняті у підсобному господарстві [65].

У 2007 р. в регіоні вироблено: зерна – 2163,0 тис. т, цукрового буряку – 1078,9 тис. т, соняшника – 489,7 тис. т, молока – 487,4 тис. т, м'яса – 133,6 тис. т, яєць – 788,0 млн шт. [65].

У масштабі України на область припадає 3,9% сільського населення і 5,8% сільськогосподарських угідь, а питома вага валової продукції сільського господарства країни стабільно утримується на рівні 5 – 6%.

У Харківській області виробляється 4% молока, 5 – 7% зерна, картоплі, м'яса і яєць, 7,3% овочів і 8% цукрових буряків від усього валового виробництва цих видів сільськогосподарської продукції по Україні.

Транспортний комплекс – одна з найважливіших складових виробничої і соціальної інфраструктури Харківської області. У регіоні він представлений залізничним, автомобільним, авіаційним, міським наземним електричним транспортом і метрополітеном.

Північна залізниця залишається одним з основних елементів транспортної мережі області. Довжина колії в регіоні перевищує 1,5 тис. км. За цим показником Харківська область посідає 3-є місце в Україні (після Донецької та Дніпропетровської областей).

Харківський метрополітен посідає 2-е місце в Україні за довжиною ліній та чисельністю пасажироперевезень. Сьогодні діють три лінії метрополітену загальною довжиною 35,59 км, на яких розміщено 28 станцій.

Останніми роками стійко зростають обсяги виробництва у сфері будівельної індустрії – 31,4% у 2005 р., 23,9% – у 2006 р. і 12,7% – у 2007 р.

Річне виробництво цементу доведено до 2,6 млн т, збірних залізобетонних конструкцій – 264,3 тис. м³, цегли керамічної – 72,3 млн ум. шт., виробів з асфальту – 13436,0 тис. м³ [65].

За обсягами виконаних будівельно-монтажних робіт – 2,635 млрд грн – у 2007 р. регіон посів 4-е місце в Україні після м. Києва, Донецької та Дніпропетровської областей.

Значного розвитку в Харківській області набув споживчий ринок товарів і послуг.

Роздрібний товарооборот у 2007 р. склав 24188,5 млн грн, що дорівнює 126,6% у порівнянні з 2006 р. За цим показником регіон посідає 4-е місце після м. Києва, Донецької та Дніпропетровської областей.

Сьогодні послуги населенню надають 13807 підприємств, у тому числі 138 ринків різного профілю, понад 5000 дрібно-роздрібних об'єктів.

В області активно розвиваються сучасні форми торгівлі: гіпер-, супер-, міні-маркети, в яких покупцям пропонується не тільки різноманітний асортимент товарів, а й висока якість обслуговування (рис. 1.2).

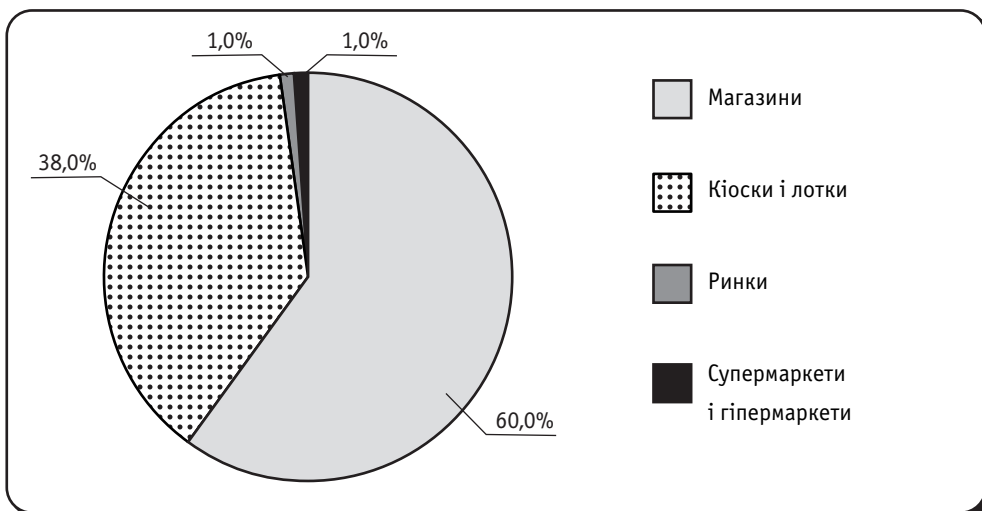

Рис. 1.2. Мережа підприємств торгівлі в Харківській області

Харківщина історично була і залишається торговим центром Слобожанщини.

З метою розвитку внутрішньої торгівлі, просування на внутрішній та зовнішній ринки України товарів харківських товаровиробників, підтримки ярмаркових традицій у районах і містах області за 2005 – 2006 рр. було проведено понад 300 ярмарків різного масштабу.

Харківська область – великий науковий центр України, де розташовано 215 установ, які виконують науково-технічні роботи. У науковій сфері регіону працює понад 24,9 тис. фахівців, з яких 1858 докторів і 11125 кандидатів наук, в тому числі 605 докторів і 2788 кандидатів наук працюють у науковій сфері [65].

У Харківській області зосереджено 15% усіх науково-дослідних інститутів України, 20% конструкторських і проектних організацій, понад 16% наукових співробітників.

Загальний обсяг фінансування на виконання наукових і науково-технічних робіт у 2007 р. становив 757,5 млн грн; 62,6% валових витрат на виконання наукових і науково-технічних робіт припало на галузевий сектор, а 27,1% – на академічний (рис. 1.3).

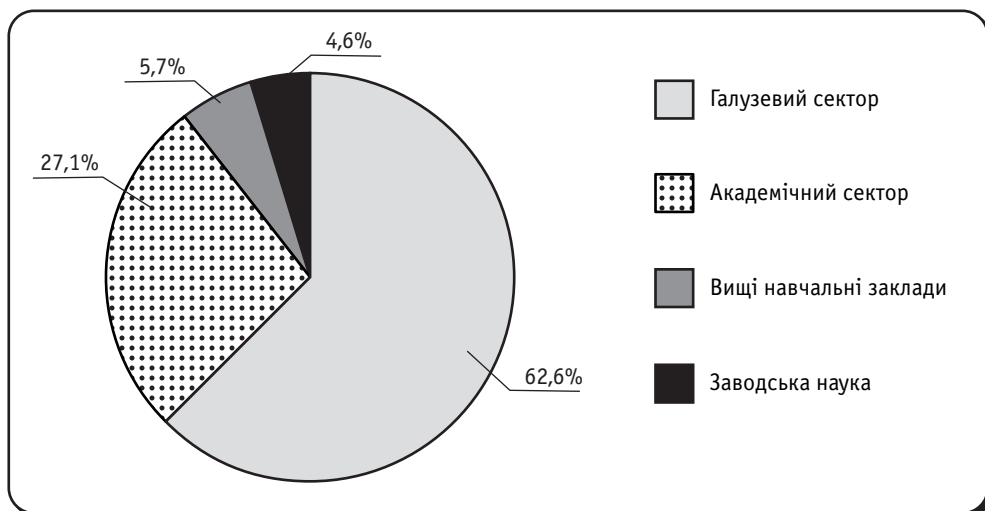

Рис. 1.3. Валові витрати на виконання наукових і науково-технічних робіт у Харківській області [65]

У Харківській області створено необхідні умови для стабільного функціонування та розвитку закладів освіти всіх типів і форм власності.

У 2007/08 навчальному році у регіоні діяло 965 загальноосвітніх закладів, де навчалося та виховувалося 253,5 тис. учнів. За загальною кількістю закладів освіти для обдарованої учнівської молоді (гімназій, ліцеїв і колегіумів) Харківська область посідає 1-е місце в Україні.

Харківська область вважається студентською столицею України. Майже 285,6 тис. юнаків і дівчат здобувають вищу освіту в 92 навчальних закладах I – IV рівнів акредитації, з яких 14 мають статус національного. В області у 2005 та 2006 рр. досягнуто найвищий в Україні показник кількості студентів на 10 тис. населення – 1010 осіб [65].

Харківщина має великі мистецькі традиції та високий творчий потенціал. В області налічується: 1338 бібліотек, 731 будинок культури і клуб, 78 шкіл естетичного виховання, 12 кінотеатрів (у м. Харкові), 67 сільських кіноустановок і 17 мобільних відеокомплексів (у районах області), 36 музеїв, 5 парків культури і відпочинку, цирк і зоопарк.

Професійне мистецтво в регіоні представляють: 6 театрів (з них 5 – академічних), Харківська обласна філармонія, регіональні відділення та організації національних творчих спілок України – письменників, композиторів, художників, театральних і музичних діячів.

На Харківщині намітилася тенденція до покращання якості атмосферного повітря. Індекс забруднення атмосфери має тенденцію до значного зниження (з 5,68 у 2004 р. до 4,71 у 2006 р.). Зменшились викиди в атмосферу таких забруднюючих речовин, як пил і сажа.

Поліпшилася в регіоні ситуація із забрудненням водоймищ. Обсяг скидів забруднених стічних вод у поверхневі водойми області зменшився з 22,9 млн м³ у 2004 р. до 19,5 млн м³ у 2006 р. [65].

За станом на 1 січня 2007 р. природно-заповідний фонд області налічує 220 територій і об'єктів загальною площею 55,4 тис. га, відсоток заповідності становить 1,76 від загальної площі області.

Малий бізнес відіграє дуже важливу роль у соціально-економічному розвитку Харківської області.

У регіоні діють понад 20 тис. підприємств малого бізнесу, на яких працюють 120,7 тис. чоловік. Кількість підприємців – фізичних осіб становить 150 тис. На 10 тис. населення припадає 71 мале підприємство.

В області дуже добре розвинута різноманітна ринкова інфраструктура, до складу якої входять: 18 бірж та їх філій, 65 страхових компаній та їх філій, 83 банківських установи, 230 аудиторських фірм, 23 інвестиційні компанії та 2 фонди, 25 бізнес-центрів, 35 кредитних спілок, 5 бізнес-інкубаторів (рис. 1.4).

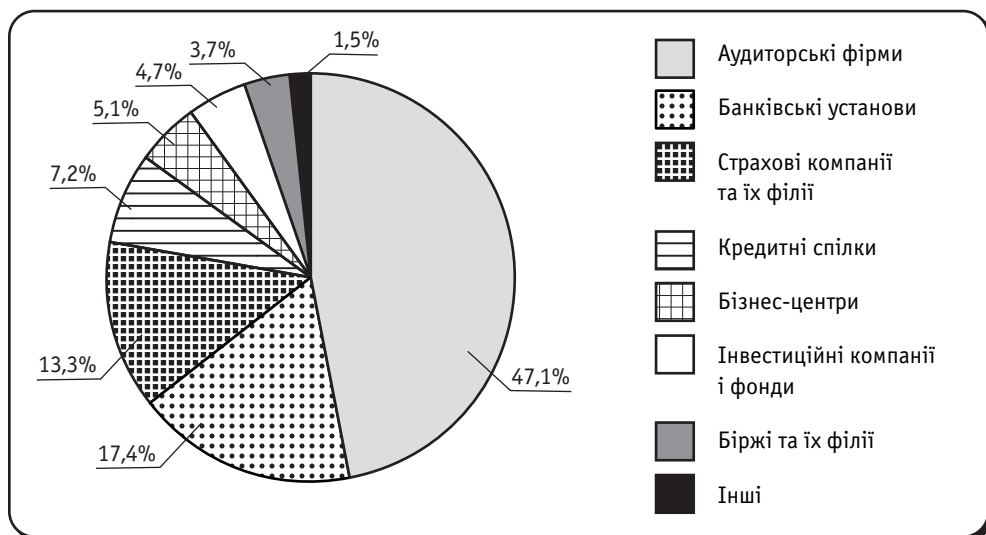

Рис. 1.4. Ринкова інфраструктура Харківської області

Сьогодні в Харківській області здійснюють свою діяльність 83 банківських установи, у тому числі 12 самостійних банків і 69 філій, 2 представництва, а також 1006 відділень. За кількістю банківських установ регіон посідає 4-е місце по Україні та належить, поряд з Дніпропетровською та Донецькою областями, до групи областей із середнім рівнем концентрації банків.

За станом на 1 січня 2007 р. загальні активи банківських установ області досягли 29,6 млрд грн і збільшилися за період з початку року на 62,5%.

Зовнішньоторговельний оборот підприємств та організацій Харківської області товарами за 2007 р. склав 3 млрд 435,8 млн дол. США і в порівнянні з відповідним періодом минулого року збільшився на 23,2%.

Експортні поставки склали 1174,4 млн дол. США, що на 29,1% більше, ніж у 2006 р., імпортні надходження збільшилися на 18,2% і становили 2 млрд 288,5 млн дол. США.

У 2007 р. до країн СНД експортовано 80,8% усіх товарів, до Європи – 11,4%, Азії – 5,4% (рис. 1.5).

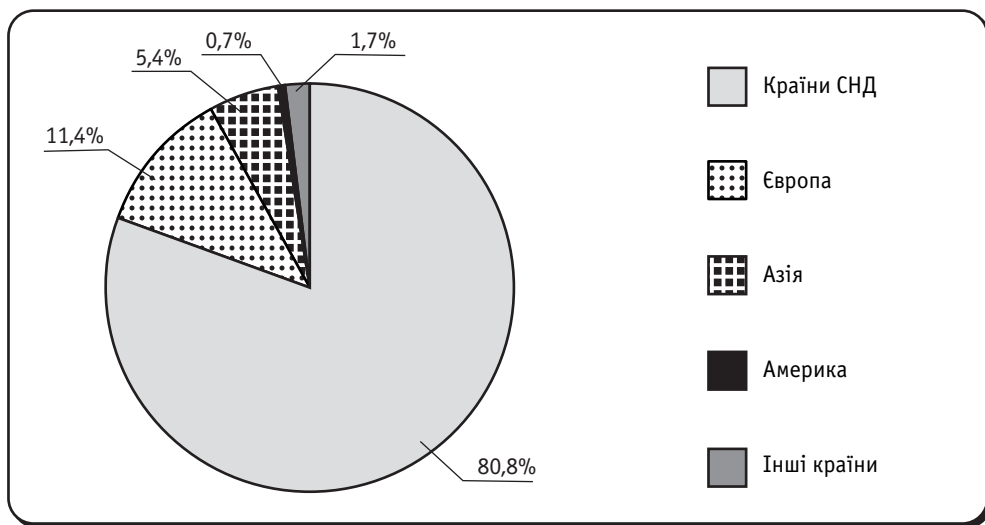

Рис. 1.5. Структура експорту товарів з Харківської області у 2007 р.

У 2007 р. з країн СНД імпортовано 50,9% усіх товарів, з Європи – 27,6%, Азії – 12,7% (рис. 1.6).

Стабільним попитом на зовнішньому ринку користується продукція машинобудівного комплексу (45,8%), сільського господарства та продуктів її переробки (18,6%) (рис. 1.7).

Основу імпорту до регіону склали наземні транспортні засоби (крім залізничних), котли, машини, апарати та механічні пристрої. Їх надходження становили 407,1 млн дол. США.

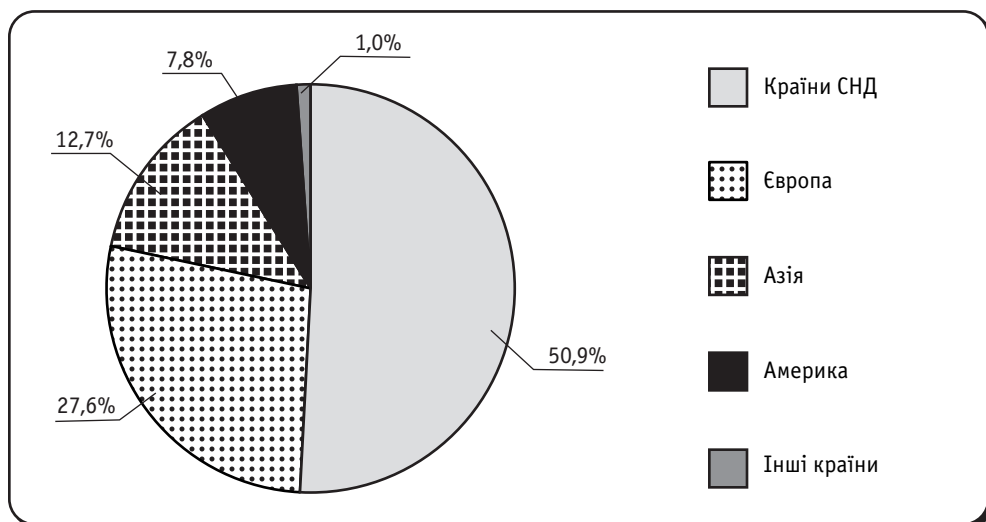

Рис. 1.6. Структура імпорту товарів до Харківської області у 2007 р.

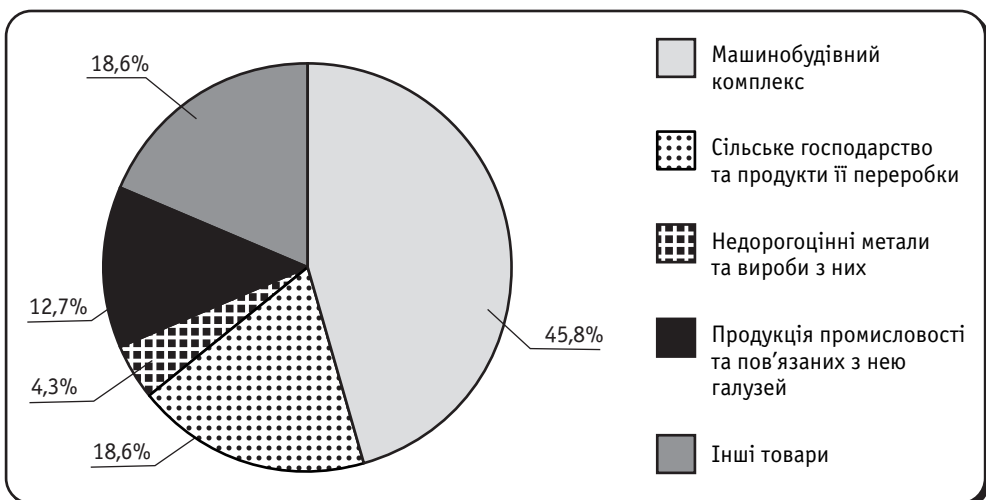

Рис. 1.7. Структура експорту товарів з Харківської області по товарних групах за 2007 р.

Харківська область активно працює в напрямі активізації залучення іноземних інвесторів, створює максимально сприятливий інвестиційний клімат у регіоні.

За станом на 1 січня 2008 р. прямі іноземні інвестиції в Харківській області склали 1281,9 млн дол. США, що на одну особу становить 459,7 дол. США. За обсягом прямих іноземних інвестицій на одну особу за 10 міс. 2006 р. регіон посідав 4-е місце в Україні.

Значні обсяги прямих інвестицій підприємства області мають від нерезидентів із Франції, Великобританії, Кіпру, США, Російської Федерації. Цим країнам належить 84,4% усіх прямих іноземних інвестицій області. Найбільш вагомі обсяги портфельних інвестицій з Люксембургу та Великобританії.

Пріоритетними для залучення прямих іноземних інвестицій в області вважаються підприємства та організації, основним видом діяльності яких є: фінансова діяльність, операції з нерухомістю, здавання під найм та послуги юридичним особам; харчова промисловість і перероблення сільськогосподарських продуктів, целюлозно-паперова промисловість, видавнича справа, оптова торгівля та посередництво у торгівлі.

Усього на території Харківської області за 2007 р. надійшло податків і зборів до бюджетів усіх рівнів 11040,9 млн грн, що на 25,8% більше, ніж у 2006 р., з них зараховано до місцевих бюджетів області (зведений бюджет) 5630,2 млн грн, у порівнянні з аналогічним періодом минулого року – на 37,8% більше.

У структурі надходжень до загального фонду місцевих бюджетів Харківської області (без урахування трансферів) у 2007 р. найбільшу питому вагу займають: податок з доходів фізичних осіб – 74,7%, плата за землю – 11,6%, єдиний податок для суб'єктів малого підприємництва – 4,6% та ін. (рис. 1.8).

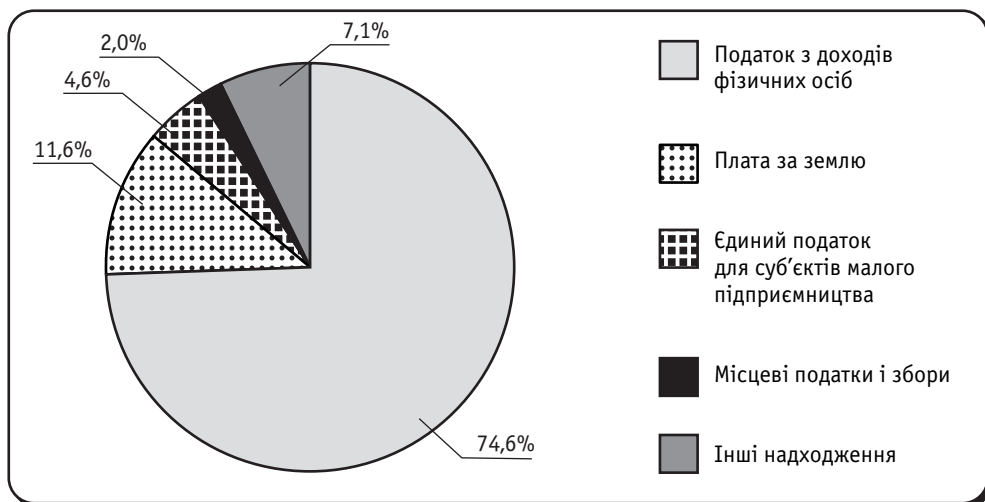

Рис. 1.8. Структура надходжень до загального фонду бюджету Харківської області в 2007 р. (без урахування трансферів)

У структурі видатків загального фонду бюджету області у 2007 р. найбільшу питому вагу займають: освіта – 30,8%, охорона здоров'я – 22,9%, соціальний захист і соціальне забезпечення – 21,7%, органи місцевого самоврядування – 5,2%, житлово-комунальне господарство – 4,8%; культура і мистецтво – 3,4% та ін. (рис. 1.9).

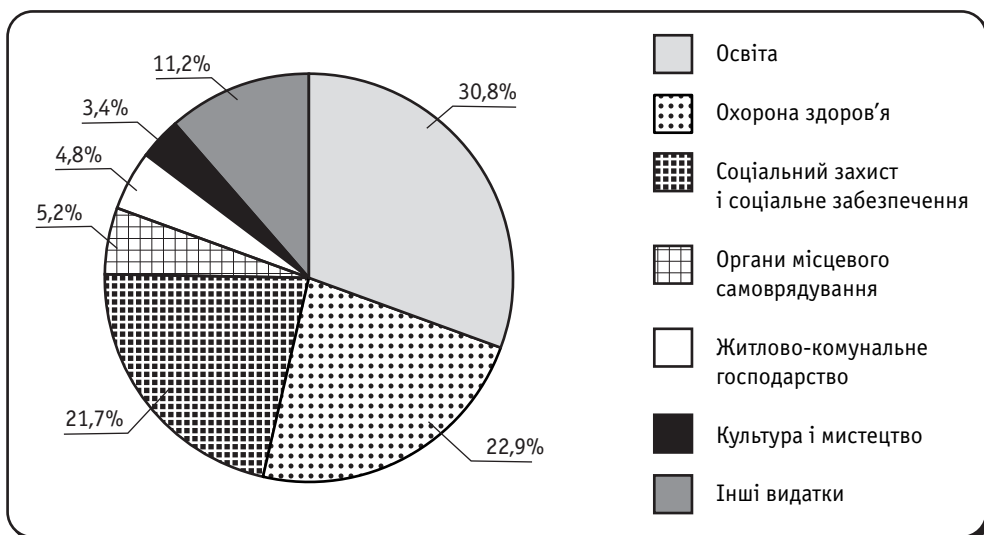

Рис. 1.9. Структура видатків загального фонду бюджету Харківської області в 2007 р. (загальний фонд)

До складу Харківської області входять: 27 адміністративних районів, 17 міст, у тому числі 7 обласного значення (Харків, Ізюм, Куп'янськ, Лозова, Люботин, Первомайський, Чугуїв), 61 селище міського типу, 381 сільська рада, 1682 сільських населених пункти [65] (рис. 1.10).

Основні соціально-економічні показники розвитку районів і міст Харківської області наведено в табл. 1.4.

Серед найбільш розвинених промислових районів регіону виділяються Балаклійський і Дергачівський, а також міста обласного значення Чугуїв, Куп'янськ та Ізюм. За рівнем доходу від реалізації сільськогосподарської продукції лідирують Балаклійський, Харківський, Чугуївський і Кегичівський райони.

Підбиваючи підсумок загальної характеристики Харківської області, можна виділити такі найбільш важливі її особливості:

- Харківська область має вигідне географічне розташування, що є сприятливою передумовою для розвитку зовнішньої та внутрішньої торгівлі і транспортних послуг;
- стратегічне значення для Харківщини мають родовища та запаси природного газу;
- з урахуванням наявності природних ресурсів у регіоні потенціал розвитку мають такі галузі матеріальної сфери виробництва:
 - сільське господарство;
 - харчова промисловість і переробка сільгосппродукції;
 - видобуток та переробка природного газу;

- адміністративний центр області – м. Харків – має розвинутий промисловий комплекс, який є лідером в Україні в галузі машинобудування, тому розвиток повинні одержати високотехнологічні та наукоємні підгалузі і виробництва цієї галузі з урахуванням попиту і стратегічного їх значення;
- Харківська область виділяється серед інших регіонів України своїм науковим та освітнім потенціалом, у структурі якого понад 300 наукових установ та освітніх закладів і 27,2 тис. вчених. Це забезпечує можливість пріоритетного розвитку науки й освіти в регіоні, а також інноваційних наукоємних та високотехнологічних промислових кластерів.

Рис. 1.10. Картограма територіально-адміністративного розподілу Харківської області

Таблиця 1.4

Адміністративні райони Харківської області у 2006 р. [65]

■ Стратегія соціально-економічного розвитку Харківської області на період до 2015 року

Район	Територія		Чисельність населення		Щільність населення	Обсяг реалізованої продукції (робіт, послуг) *		Прямі інвестиції в область		Обсяг реалізованих послуг			Роздрібний товарооборот		Середньомісячна заробітна плата працівників
	км ²	питома вага, %	тис. осіб	питома вага, %	осіб на 1 км ²	млн грн	питома вага, %	тис. дол. США	питома вага, %	тис. грн	питома вага, %	млн грн	питома вага, %	грн	
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	
Харківська область, у тому числі райони області:	31418,5	100	2812,2	100	90	21155,0	100	1015404,6	100	6546020	100	9164,5	100	974	
Балаклійський	1986,5	6,32	86,9	3,09	44	2854,9	13,50	11923,8	1,17	27745,2	0,42	75,2	0,82	1170	
Барвінківський	1364,5	4,34	27,5	0,98	20	6,7	0,03	—	—	1486,9	0,02	13,9	0,15	654	
Близнюківський	1380	4,39	22,4	0,80	16	0,0	0,00	2,0	0,0002	837,9	0,01	10,3	0,11	603	
Богодухівський	1160,3	3,69	42,1	1,50	36	66,5	0,31	—	—	2912,3	0,04	29,1	0,32	635	
Борівський	875,3	2,79	19,1	0,68	22	1,4	0,01	—	—	4010,6	0,06	6,2	0,07	608	
Валківський	1010,5	3,22	33,8	1,20	33	8,9	0,04	438,7	0,043	4531,5	0,07	19,5	0,21	663	
Великобулуцький	1220,8	3,89	25,2	0,90	21	55,3	0,26	616,4	0,061	2503,8	0,04	17,4	0,19	667	
Вовчанський	1888,6	6,01	50,7	1,80	27	172,7	0,82	1431,1	0,14	7048,9	0,11	37,8	0,41	727	
Дворічанський	1112,4	3,54	19,9	0,71	18	5,2	0,02	—	—	21063,9	0,32	11,7	0,13	596	
Дєргачівський	900,1	2,86	95,8	3,41	106	745,3	3,52	18514,5	1,8	620,0	0,01	63,2	0,69	971	
Зачепилівський	794	2,53	17,0	0,60	21	0,0	0,00	—	—	60842,6	0,93	11,7	0,13	682	
Змітівський	1364,7	4,34	76,0	2,70	56	1080,2	5,11	1054,1	0,1	558	0,01	46,1	0,50	989	
Золочівський	968,6	3,08	30,1	1,07	31	13,8	0,07	—	—	4042,9	0,06	8,7	0,09	663	
Ізюмський	1553,5	4,94	20,0	0,71	13	0,0	0,00	—	—	122,8	0,00	11,2	0,12	731	
Кегичівський	782,5	2,49	22,4	0,80	29	46,2	0,22	—	—	6352,1	0,10	7,8	0,09	964	

Закінчення табл. 1.4

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15
Коломацький	329,5	1,05	8,2	0,29	25	0,0	0,00	20,3	0,002	946,7	0,01	2,8	0,03	637
Красноградський	985,1	3,14	47,1	1,67	48	59,5	0,28	93,6	0,009	9292,6	0,14	66,6	0,73	1222
Краснокутський	1040,8	3,31	30,5	1,08	29	21,9	0,10	1,5	0,0001	6267	0,10	23,8	0,26	686
Куп'янський	1280,3	4,07	27,3	0,97	21	0,0	0,00	4,7	0,0005	2429,6	0,04	8,5	0,09	676
Лозівський	1403,5	4,47	32,0	1,14	23	4,5	0,02	2,4	0,0002	1374,5	0,02	10,3	0,11	697
Нововодолазький	1182,7	3,76	36,7	1,31	31	68,2	0,32	139,6	0,014	4604,5	0,07	14,3	0,16	775
Первомайський	1194,5	3,8	18,3	0,65	15	0,0	0,00	37,6	0,004	72,1	–	3,0	0,03	783
Печенізький	467,5	1,49	11,0	0,39	24	0,0	0,00	5850,0	0,58	1668,0	0,03	5,0	0,05	687
Сахновщинський	1169,9	3,72	23,7	0,84	20	0,0	0,00	11,0	0,001	4186,7	0,06	9,8	0,11	642
Харківський	1403,4	4,47	183,3	6,52	131	2958,0	13,98	101507,0	9,9	181187,7	2,77	139,1	1,52	917
Чугуївський	1148,6	3,66	48,2	1,71	42	232,2	1,10	80875,8	7,9	4121,6	0,06	28,4	0,31	859
Шевченківський	977,4	3,11	21,9	0,78	22	10,6	0,05	–	–	2301,5	0,04	8,7	0,09	716
м. Харків	306	0,97	1461,2	51,96	4775	11604,7	54,86	790966,6	77,9	6072186,1	92,76	7892,6	86,12	1027
м. Ізюм	40,8	0,13	54,0	1,92	1324	89,7	0,42	475,5	0,047	15263,9	0,23	70,6	0,77	715
м. Куп'янськ	33,4	0,11	59,6	2,12	1784	275,8	1,30	11,7	0,001	49915,8	0,76	93,2	1,02	1063
м. Лозова	18,1	0,06	69,5	2,47	3840	413,2	1,95	320,8	0,032	17963,8	0,27	113,9	1,24	938
м. Люботин	31,1	0,1	24,8	0,88	797	47,1	0,22	337,7	0,033	6765,1	0,10	8,6	0,09	933
м. Первомайський	30,8	0,1	31,5	1,12	1023	73,8	0,35	–	–	10475,7	0,16	39,4	0,43	717
м. Чугуїв	12,8	0,04	34,4	1,22	2688	179,1	0,85	768,5	0,076	10317,3	0,16	38,4	0,42	804

* Дані за 9 міс. 2006 р.

РОЗДІЛ 2

КОНЦЕПТУАЛЬНІ ЗАСАДИ ВИБОРУ СТРАТЕГІЇ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ ХАРКІВСЬКОЇ ОБЛАСТІ

2.1. Законодавство України та вітчизняна практика розробки стратегій соціально-економічного розвитку областей

В Україні правовою основою для розробки стратегій і програм економічного і соціального розвитку є Конституція.

У Законі України «Про державне прогнозування та розроблення програм економічного і соціального розвитку України» [1] зазначається, що Програма економічного і соціального розвитку України – це документ, в якому визначаються цілі та пріоритети економічного і соціального розвитку, засоби та шляхи їх досягнення, формується взаємоузгоджена і комплексна система заходів органів законодавчої і виконавчої влади, органів місцевого самоврядування, спрямованих на ефективне вирішення проблем економічного і соціального розвитку, досягнення стабільного економічного зростання, а також характеризуються очікувані зміни в стані економіки та соціальної сфери.

Основні законодавчі документи, які регламентують порядок розробки стратегій і планів соціально-економічного розвитку України та її регіонів, подано в табл. 2.1.

Таблиця 2.1

Основні законодавчі документи, які регламентують порядок розробки стратегій і планів соціально-економічного розвитку України та її регіонів

Назва документа, дата прийняття і номер	Основні положення, які регламентує документ
1	2
Закон України «Про місцеве самоврядування в Україні» [4]	Визначає систему та гарантії місцевого самоврядування в Україні, засади організації та діяльності, правового статусу й відповідальності органів та посадових осіб місцевого самоврядування

Продовження табл. 2.1

1	2
Закон України «Про державні соціальні стандарти та державні соціальні гарантії» [3]	Визначає правові засади формування та застосування державних соціальних стандартів і нормативів, спрямованих на реалізацію закріплених Конституцією України та законами України основних соціальних гарантій
Закон України «Про Загальнодержавну програму формування національної екологічної мережі України на 2000 – 2015 роки» [6]	Визначає склад, сучасний стан і перспективи розвитку екологічної мережі, складання регіональних схем її формування. Встановлює завдання щодо розроблення проектів і відведення земель для організації нових і розміщення існуючих національних природних парків, біосферних заповідників, національних природних парків
Закон України «Про планування і забудову територій» [7]	Встановлює правові та організаційні основи планування, забудови та іншого використання територій і спрямований на забезпечення сталого розвитку населених пунктів
Закон України «Про державне прогнозування та розроблення програм економічного і соціального розвитку України» [1]	Встановлює загальний порядок розроблення, затвердження та виконання зазначених прогнозних і програмних документів економічного і соціального розвитку, а також права та відповідальність учасників державного прогнозування та розроблення програм економічного і соціального розвитку України
Закон України «Про інноваційну діяльність» [5]	Визначає правові, економічні та організаційні засади державного регулювання інноваційної діяльності: об'єкти та суб'єкти інноваційної діяльності, види і джерела її фінансової підтримки, порядок створення та діяльності в цій сфері комунальних інноваційних фінансово-кредитних установ. Крім того, встановлює форми стимулювання державою інноваційних процесів і спрямований на підтримку розвитку економіки України інноваційним шляхом

Закінчення табл. 2.1

1	2
Закон України «Про стимулювання розвитку регіонів» [2]	Визначає правові, економічні та організаційні засади реалізації державної регіональної політики щодо стимулювання розвитку регіонів та подолання депресивності
Постанова Верховної Ради України «Про Концепцію сталого розвитку населених пунктів» [11]	Визначає основні напрями державної політики щодо забезпечення сталого розвитку населених пунктів, правові та економічні шляхи їх реалізації
Указ Президента України «Про Концепцію державної регіональної політики» [8]	Визначає принципи формування якісно нової державної регіональної політики
Постанова Кабінету Міністрів України «Про Основні напрями забезпечення комплексного розвитку малих монофункціональних міст» [10]	Визначає напрями та завдання стимулювання розвитку малих міст, включаючи систему комплексної державної підтримки створення умов для їхнього розвитку за рахунок власних ресурсів і розбудову виробничої та соціальної сфери, розвиток мікрокредитування малого підприємництва, налагодження ефективної взаємодії великих підприємств і суб'єктів малого підприємництва, планування та забудову територій малих міст
Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Державної стратегії регіонального розвитку на період до 2015 року» [13]	Визначає ключові проблеми регіонального розвитку, пріоритети державної регіональної політики з точки зору загальнонаціональних потреб та інтересів на період до 2015 р. Стратегію розроблено відповідно до законодавства з урахуванням досвіду регіонального розвитку в країнах Європейського Союзу, Центральної та Східної Європи і СНД
Наказ Міністерства економіки та з питань європейської інтеграції «Про затвердження Методичних рекомендацій щодо формування регіональних стратегій розвитку» [9]	Встановлює єдиний порядок та основні методичні засади розроблення Радою міністрів Автономної Республіки Крим, обласними, Київською та Севастопольською міськими державними адміністраціями регіональних стратегій розвитку

Слід зауважити, що при розробці стратегій соціально-економічного розвитку країни та її регіонів використовуються також інші законодавчі акти, відповідні акти Президента України та Кабінету Міністрів України, нормативні акти органів регіональної та місцевої виконавчої влади, органів місцевого самоврядування.

Програмні документи економічного і соціального розвитку розробляються на основі комплексного аналізу таких тенденцій [1]:

- **демографічної ситуації;**
- **стану використання природного, виробничого, науково-технічного та трудового потенціалу;**
- **конкурентоспроможності вітчизняної економіки;**
- **оцінки досягнутого рівня розвитку економіки і соціальної сфери та з урахуванням впливу зовнішніх політичних, економічних та інших факторів й очікуваних тенденцій зміни впливу цих факторів у перспективі.**

У Методичних рекомендаціях щодо формування регіональних стратегій розвитку [9] зазначається, що стратегічний план регіонального розвитку повинен включати такі розділи:

- **вступ;**
- **описово-аналітичну частину;**
- **бачення майбутнього;**
- **характеристику конкурентних переваг та обмежень перспективного розвитку регіону (SWOT-аналіз);**
- **стратегічні цілі (напрями);**
- **поетапні плани дій;**
- **механізми реалізації стратегічного плану;**
- **авторський колектив учасників розробки.**

При розробці програм економічного і соціального розвитку враховуються державні соціальні стандарти та нормативи.

У Законі України «Про державні соціальні стандарти та державні соціальні гарантії» [3] зазначається, що соціальні норми і нормативи – це показники необхідного споживання продуктів харчування, непродовольчих товарів і послуг та забезпечення освітніми, медичними, житлово-комунальними та соціально-культурними послугами.

До числа основних державних соціальних гарантій відносяться:

- **мінімальний розмір заробітної плати;**
- **мінімальний розмір пенсії за віком;**
- **неоподаткований мінімум доходів громадян;**
- **розміри державної соціальної допомоги та інші соціальні виплати.**

Кожен соціальний стандарт має перелік відповідних соціальних нормативів.

Сфери застосування державних соціальних стандартів і нормативів подано на рис. 2.1.

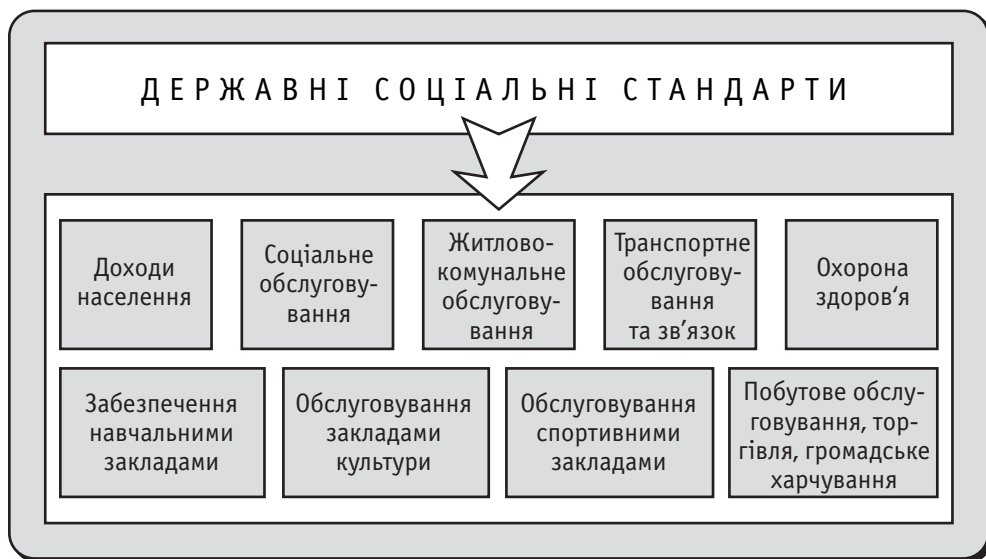

Рис. 2.1. Сфери застосування державних соціальних стандартів і нормативів

Стаття 24 Закону України [3] наголошує на тому, що з метою дотримання державних соціальних гарантій, оцінки ефективності державної соціальної політики, їх впливу на рівень та якість життя населення в країні здійснюється постійний державний моніторинг у сфері застосування та фінансового забезпечення державних стандартів і нормативів.

За результатами моніторингу здійснюється перегляд розмірів державних соціальних гарантій.

Таким чином, основним моментом усіх перетворень у регіоні або місті має бути створення умов, що забезпечують гідне життя людини, рівень та якість її життя. У зв'язку з цим початковим пунктом будь-якого стратегічного плану має бути оцінка реального становища людини у всіх аспектах її діяльності, ступінь його відповідності сучасним тенденціям розвитку в світі, співвідношення з поставленими цілями. Але рівень життя населення в країні визначається також ефективністю виробництва в регіоні. Тому в першу чергу планується саме економічний розвиток.

Так, у Законі України «Про місцеве самоврядування в Україні» [4] зазначається, що Верховна Рада України затверджує пріоритетні напрями іннова-

ційної діяльності як окрему загальнодержавну програму або в складі загальнодержавних програм економічного, науково-технічного й соціального розвитку, охорони довкілля.

Слід зауважити, що головною метою державної інноваційної політики є створення соціально-економічних, організаційних і правових засад для ефективного відтворення, розвитку й використання науково-технічного потенціалу країни, забезпечення впровадження сучасних екологічно чистих, безпечних, енерго- та ресурсозберігаючих технологій, виробництва та реалізації нових видів конкурентоспроможної продукції.

Згідно зі ст. 7 Конституції в Україні визнається і гарантується місцеве самоврядування. У зв'язку з цим обласні й районні ради затверджують програми соціально-економічного розвитку відповідних областей і районів та контролюють їх виконання. Схему повноважень розробки програм і стратегій соціально-економічного розвитку подано на рис. 2.2.

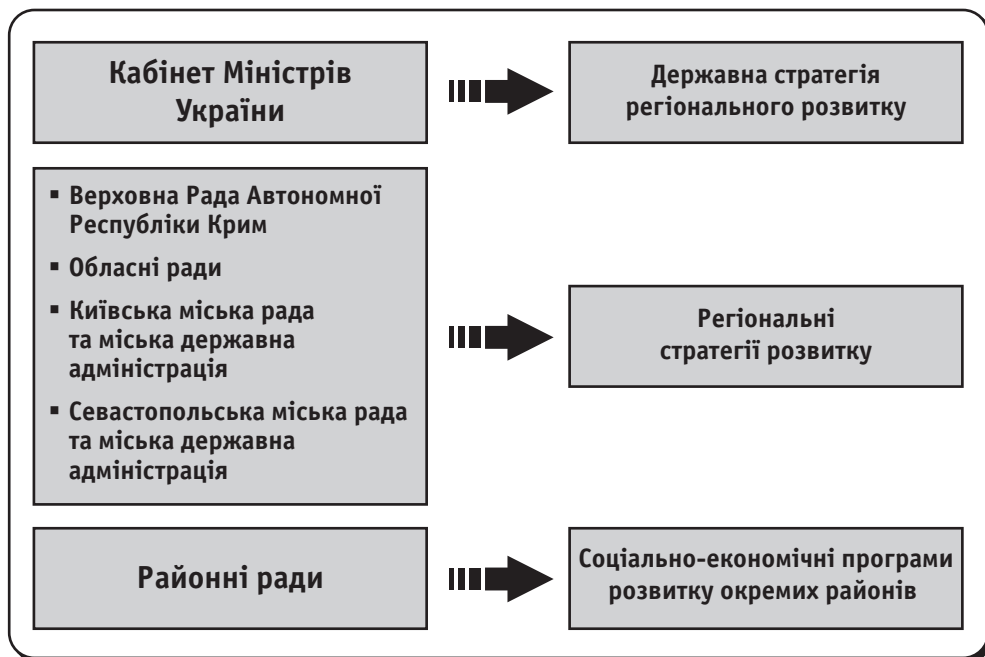

Рис. 2.2. Учасники державного прогнозування та розроблення програм економічного і соціального розвитку України

Згідно з Концепцією державної регіональної політики головна мета державної регіональної політики полягає у [8]:

- створенні умов для динамічного, збалансованого соціально-економічного розвитку України та її регіонів;
- підвищенні рівня життя населення;

- **забезпеченні додержання гарантованих державою соціальних стандартів для кожного її громадянина незалежно від місця проживання;**
- **поглибленні процесів ринкової трансформації на основі підвищення ефективності використання потенціалу регіонів;**
- **підвищенні дієвості управлінських рішень;**
- **удосконаленні роботи органів державної влади та органів місцевого самоврядування.**

Усі ці аспекти мають бути відображені в регіональних програмах соціально-економічного розвитку.

Регіональна стратегія розвитку є стратегічним планом розвитку регіону, що визначає цілі, завдання, пріоритети, напрями сталого економічного і соціального розвитку Автономної Республіки Крим, областей, міст Києва та Севастополя на середньостроковий (4 – 6 років) та довгостроковий (10 – 15 років) періоди [9].

Так, наприклад, основними завданнями нової державної регіональної політики в Україні є прискорення поступу України на шляху до сталого розвитку, економічного зростання, поєднаного з активною соціальною політикою держави та демократизацією всіх складових суспільного життя [8].

Однією з найважливіших фундаментальних наукових проблем є оцінка ефективності регіонального розвитку. Особливо складно оцінити стан регіону, напрями регіонального розвитку та ефективність регіональної політики.

У Законі України «Про стимулювання розвитку регіонів» [2] зазначається, що розвиток регіонів – один із пріоритетних напрямів регіональної політики, а пріоритетними шляхами вирішення основних завдань регіональної політики є вдосконалення державного регулювання у сфері соціально-економічного розвитку регіонів.

На рис. 2.3 подано основні групи заходів й цілі стимулювання розвитку регіонів.

Довгострокова стратегія розвитку України включає п'ять основних векторів розвитку. Для кожного вектора встановлено цільові показники та розроблено низку ініціатив, що спрямовані на досягнення цих показників [18].

У векторі «Зростання економіки» передбачається розвиток інфраструктури як необхідної компоненти економічного розвитку з акцентом на інтенсивній урбанізації, що дозволить підвищити якість життя населення при значно менших витратах.

Крім того, у векторі «Підвищення якості життя населення» акцент робиться на соціальній підтримці населення та боротьбі з бідністю. Також влада має гарантувати високі стандарти у сфері освіти, охорони здоров'я та матеріального забезпечення незахищених верств населення.

Основні засади Довгострокової стратегії розвитку України подано в табл. 2.2.

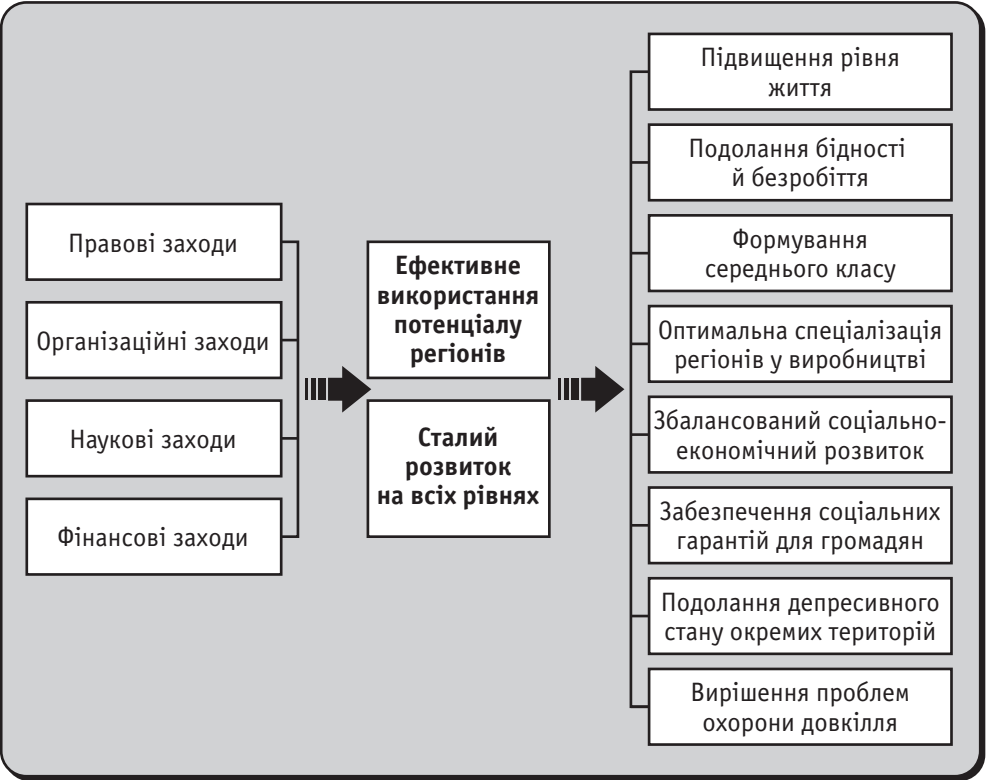

Рис. 2.3. Основні групи заходів й цілі стимулювання розвитку регіонів

Таблиця 2.2

Основні засади Довгострокової стратегії розвитку України

Вектор	Цільові показники	Ініціативи
1	2	3
1. Зростання економіки	■ Подвоїти реальний ВВП до 2012 р. ■ Скоротити частку державних підприємств до частки, яка становитиме не більше 10% від ВВП, до 2010 р. ■ Отримати суверенний рейтинг інвестиційного рівня до 2008 р.	1. Покращання інвестиційного клімату. 2. Розвиток ринку капіталу. 3. Розвиток інфраструктури та сприяння урбанізації (5 – 6 ключових міст і транспортних артерій). 4. Стимулювання розвитку бізнесу шляхом дерегулювання економіки. 5. Детінізація бізнесу. 6. Зменшення частки державної власності шляхом прозорості та конкурентної приватизації

Продовження табл. 2.2

1	2	3
	■ Знизити інфляцію до рівня не більше 6% до 2008 р. ■ Збільшити в 10 разів розмір щорічних прямих іноземних інвестицій до 2010 р.	7. Збільшення ефективності управління державними підприємствами. 8. Здійснення відповідальної фінансової та грошової політики. 9. Державна підтримка експорту на зовнішніх ринках. 10. Оптимізація систем енергозабезпечення та енергоспоживання
2. Підвищення ролі України у світі та інтеграція країни у співтовариство розвинутих країн	■ Забезпечити рівноправну участь у всіх ключових міжнародних організаціях: СOT – до 2006 р., OECD – до 2015 р., зоні вільної торгівлі з ЄС – до 2007 р. ■ Збільшити туристичний потік із/в Україну до 30 млн осіб на рік до 2010 р.	1. Входження в основні світові організації, виходячи з балансування системи зовнішньополітичних преференцій. 2. Розвиток туристичної індустрії та інфраструктури. 3. Стимулювання свободи пересування українців шляхом лібералізації візового режиму з ЄС та США. 4. Державна підтримка у вивченні іноземних мов
3. Розвиток і використання інтелектуального потенціалу нації	■ Підняти зайнятість до рівня 95% (за стандартами МОП). ■ Підняти продуктивність праці по індустріях до середнього для ЄС рівня	1. Обмін студентами з провідними західними інститутами та залучення викладачів з Європи та США. 2. Створення національної школи бізнесу західного рівня чи філіалу провідної західної школи. 3. Зміцнення дошкільної та середньої освіти через реформу освітніх програм. 4. Збереження історичної спадщини та ознайомлення з нею населення

Закінчення табл. 2.2

1	2	3
4. Підвищення якості життя населення	■ Знизити до 2% частку людей, що проживають за межею бідності, до 2009 р. ■ Забезпечити соціальним житлом малозабезпечені верстви населення. ■ Довести середній метраж житла на душу населення до 30 м² до 2010 р. ■ Знизити смертність новонароджених до 0,5% та підвищити середню очікувану тривалість життя до 75 років	1. Завершення пенсійної реформи. 2. Розвиток іпотечного кредитування. 3. Стимулювання будівництва дешевого житла. 4. Підвищення загального рівня здоров'я населення: реформування системи охорони здоров'я, розвиток системи профілактичних заходів (імунізація, пропаганда здорового способу життя, розвиток спортивної інфраструктури тощо)
5. Єднання країни	■ Зменшити політичну та культурну поляриність Захід – Схід – Південь. ■ Скоротити час наземного пересування Захід – Схід та Центр – Крим до 6 год.	1. Розвиток інфраструктури, що з'єднувала б Схід – Захід – Південь, та збільшення її доступності широким верствам населення. 2. Створення умов для міграції робочої сили. 3. Обмін студентами між вищими навчальними закладами України. 4. Сприяння порозумінню різних церковних конфесій

У документі «Європейський вибір. Концептуальні засади стратегії економічного та соціального розвитку України на 2002 – 2011 роки» [19] зазначається, що побудова в Україні соціально орієнтованої ринкової економіки європейського типу – це визначальний чинник посилення суспільної привабливості реформ, забезпечення їм широкої громадської підтримки, утвердження сучасних європейських стандартів якості життя населення.

Головною метою концептуальних засад є не тільки сталий розвиток країни, але й розвиток людського потенціалу. Одне із завдань соціальної політики – зменшення інфекційних захворювань та запобігання негативному впливу забрудненого довкілля на здоров'я людини.

Стратегія економічного і соціального розвитку України (2004 – 2015 рр.) «Шляхом європейської інтеграції» виділяє такі стратегічні пріоритети [29]:

- **створення передумов для набуття Україною повноправного членства в Європейському Союзі;**
- **забезпечення сталого економічного зростання, у тому числі стратегії випереджального розвитку;**
- **утвердження інноваційної моделі розвитку;**
- **соціальна переорієнтація економічної політики, у тому числі утвердження сучасних європейських стандартів якості життя населення. Передбачаються заходи з підвищення доходів населення та життєвого рівня населення, трансформації системи пільг і допомоги, подолання бідності, зміцнення позицій середнього класу та трансформації соціального страхування.**

Також автори Стратегії виділяють завдання по забезпеченню якісної освіти впродовж життя, вирішенню житлових проблем, реформуванню системи охорони здоров'я, покращанню демографічної ситуації та забезпеченню гендерної рівності.

Головною метою Державної стратегії регіонального розвитку на період до 2015 року [13] є створення умов для підвищення конкурентоспроможності регіонів з метою забезпечення стійкого динамічного зростання на сучасній технологічній основі з високою продуктивністю та зайнятістю.

Автори монографії вважають, що реалізація стратегії забезпечить динамічний збалансований розвиток країни в цілому та наблизить життєві стандарти до європейських.

Крім того, зазначено, що поліпшення якості людських ресурсів є запорукою динамічного розвитку країни та регіонів. Політика їх розвитку буде здійснюватись з урахуванням регіональних особливостей демографічної ситуації, зайнятості населення, рівня життя, концентруватиметься на активному сприянні створенню нових робочих місць, у першу чергу в інноваційних секторах, на перекваліфікації вивільнених працівників, створенні сприятливих соціально-трудових відносин між роботодавцями і найманими працівниками, на розвитку самозайнятості населення, фермерства, селянських господарств, на підготовці та перепідготовці працівників, що вивільняються, підтримці малого і середнього бізнесу.

Основні цілі Державної стратегії та пріоритетні напрями для їх реалізації подано в табл. 2.3.

Таблиця 2.3

**Основні засади Державної стратегії регіонального розвитку
на період до 2015 р. [13]**

Стратегічні цілі	Пріоритетні напрями
1. Підвищення конкурентоспроможності регіонів та зміцнення їх ресурсного потенціалу	- Реструктуризація економічної бази окремих регіонів і створення умов для диверсифікації на новій технологічній основі: ■ стимулювання залучення інвестицій у ключові сектори економіки регіонів, які визначають стратегічні пріоритети розвитку; ■ підтримка малого та середнього бізнесу; ■ сприяння створенню та впровадженню інновацій, включаючи розповсюдження сучасних технологій, у тому числі для зниження ризиків виникнення техногенних катастроф; ■ розвиток туризму, рекреації та охорона культурної спадщини. - Розбудова та модернізація інфраструктури, що підвищуватиме інвестиційну привабливість регіонів: ■ розвиток інфраструктури загальнодержавного та міжнародного значення; ■ розвиток інфраструктури інформаційного суспільства
2. Розвиток людських ресурсів	- Розвиток освіти, науки та професійної підготовки. - Активізація співпраці освіти та науки. - Забезпечення повної продуктивної зайнятості
3. Розвиток міжрегіонального співробітництва	- Розширення міжрегіональної економічної взаємодії. - Розвиток транскордонного, у тому числі єврорегіонального, співробітництва
4. Створення інституційних умов регіонального розвитку	- Розширення фінансово-економічних можливостей територіальних громад. - Реформування адміністративно-територіального устрою України. - Узгодження діяльності центральних і місцевих органів виконавчої влади й органів місцевого самоврядування щодо розвитку регіонів

У Стратегії визначені державні пріоритети розвитку окремих регіонів. Для Харківської області вони такі:

- високотехнологічне та наукоємне машинобудування, авіабудування;
- технологічне оновлення паливно-енергетичного та агропромислового комплексу;
- транспортна інфраструктура, логістика;
- прикордонне співробітництво;
- водозабезпечення;
- розвиток науково-освітнього комплексу.

Реалізація Державної стратегії регіонального розвитку на період до 2015 р. здійснюється на основі відповідного Плану заходів, що затверджується Кабінетом Міністрів України.

Крім того, у Стратегії вказано механізми її реалізації, а також визначено джерела фінансування. Автори запропонували три етапи реалізації стратегії та визначили майбутній результат після її впровадження. У Додатках наведено показники соціально-економічного розвитку регіонів для проведення моніторингу й оцінювання результатів реалізації стратегії.

У «Стратегії розвитку Одеської області до 2015 року» [33] подане таке бачення майбутнього: розвинений регіон з високим рівнем життя населення, в якому кожна людина відчуває себе всебічно захищеною і впевненою у майбутньому своїх дітей, має вільний доступ до усіх соціальних благ і культурних надбань народу.

Головною метою стратегії є досягнення європейських стандартів життя населення та динамічного розвитку територіальної громади на основі визначених пріоритетів та консолідації зусиль влади, бізнесу і громадськості на їх реалізації.

Для досягнення головної мети автори [33] виділили чотири пріоритети та цілі по їх досягненню. Але в Стратегії Одеської області відсутні практично всі рекомендовані розділи, наприклад, описова частина, ретроспективний аналіз соціально-економічних показників і конкретний план дій реалізації стратегії та ін.

Пріоритети та цілі «Стратегії розвитку Одеської області до 2015 року» подано на рис. 2.4.

При розробці «Стратегії розвитку Львівської області до 2015 року» [34] проаналізовано динаміку основних соціально-економічних показників області і проведено SWOT-аналіз.

Сформульована місія Львівської області: підвищення якості життя населення й майбутніх поколінь, створення умов для їхньої самореалізації та розвитку.

Пріоритет № 1 Одеська область – територія суспільно-політичної стабільності та відкритої влади <i>Мета № 1. Прозора і передбачувана влада</i> Завдання: ■ забезпечення публічності дій влади; ■ запровадження регулярного звітування перед громадою; ■ підтримка громадського контролю дій влади; ■ попереднє опублікування та обговорення проектів нормативних актів; ■ залучення громадськості до розроблення програмних документів; ■ запровадження прозорих процедур призначення посадових осіб. <i>Мета № 2. Партнерство гілок влади</i> Завдання: ■ розмежування повноважень і функцій органів виконавчої влади та місцевого самоврядування; ■ удосконалення міжбюджетних відносин; ■ паритет і консенсус у регіональному розвитку; ■ запровадження солідарної відповідальності. <i>Мета № 3. Правовий захист особистості</i> Завдання: ■ формування правового середовища; ■ гарантування прав споживача; ■ попередження незаконної міграції	Пріоритет № 2 Одеська область – центр міжнародних комунікацій <i>Мета № 1. Ефективне використання транспортно-транзитного потенціалу</i> Завдання: ■ модернізація транспортної інфраструктури; ■ створення умов для руху вантажів і пасажирів; ■ спрощення процедур перетинання кордону; ■ розвиток обслуговуючої інфраструктури. <i>Мета № 2. Підвищення авторитету регіону на міжнародному рівні</i> Завдання: ■ розвиток міжрегіональних зв'язків; ■ створення сприятливого ділового клімату; ■ активізація торгово-економічних зв'язків; ■ презентація регіону на міжнародних ринках. <i>Мета № 3. Міжнародний туристичний центр</i> Завдання: ■ підвищення рівня туристичних послуг; ■ створення сучасної туристичної інфраструктури; ■ інформаційне забезпечення туризму
Пріоритет № 3 Одеська область – регіон сучасних інноваційних технологій <i>Мета № 1. Формування наукових центрів сучасних технологій (технопарків)</i> Завдання: ■ підтримка фундаментальних і прикладних наукових розробок; ■ інтеграція науки у бізнес-середовище (венчурний капітал). <i>Мета № 2. Розвиток високотехнологічних наукоємних галузей</i> Завдання: ■ впровадження нових виробничих систем; ■ формування ФПП, консорціумів; ■ впровадження міжнародних систем стандартизації та сертифікації. <i>Мета № 3. Інституційне забезпечення внутрішнього ринку</i> Завдання: ■ створення системи іпотечного кредитування; ■ формування ринку землі; ■ активізація ринкової інфраструктури	Пріоритет № 4 Одеська область – регіон високої якості життя <i>Мета № 1. Високі стандарти життя</i> Завдання: ■ досягнення високого рівня екологічної та техногенної безпеки; ■ надання якісних і доступних послуг усіх видів; ■ підвищення рівня медичного забезпечення. <i>Мета № 2. Доходи населення</i> Завдання: ■ високооплачувані робочі місця; ■ диверсифікація джерел доходів; ■ детінізація доходів населення; ■ гарантії збереження заощаджень. <i>Мета № 3. Гармонічний розвиток особистості</i> Завдання: ■ забезпечення рівних можливостей для отримання освіти; ■ збереження культурних надбань регіону; ■ збереження етнічної самобутності населення області; ■ формування здорового способу життя

Рис. 2.4. Пріоритети та цілі «Стратегії розвитку Одеської області до 2015 року»

Головна мета розвитку Львівської області полягає у підвищенні добробуту нинішнього і майбутнього поколінь шляхом:

- **створення сприятливих умов для плідної реалізації професійних, освітніх і культурних потреб та запитів;**
- **створення ефективної системи соціальних послуг й охорони здоров'я, розвитку житлової та муніципальної інфраструктури;**
- **збереження чистого й сприятливого навколишнього середовища.**

У Стратегії зауважується, що до 2015 р. Львівська область має подвоїти ВВП, а економічне зростання становитиме 5,5%.

У Стратегії виділено чотири основні цілі регіону. Львівська область – це:

1. Регіон стійкого економічного й підприємницького розвитку.
2. «Ворота» України в Європейський Союз.
3. Регіон високоосвічених людей, інноваційного потенціалу й технологічно розвинених компаній.
4. Регіон чистого й привабливого навколишнього середовища, культури, туризму.

Крім того, у Стратегії рекомендується місцевим органам влади підготувати для втілення в життя низку операційних програм, які допоможуть виконати її основні орієнтири.

Рекомендовано такі операційні програми:

1. Розвиток підприємництва.
2. Залучення та збереження прямих іноземних інвестицій.
3. Міжнародне та прикордонне співробітництво.
4. Програма підтримки інновацій.
5. Розвиток туризму.
6. Розвиток інфраструктури.
7. Розвиток людського та соціального капіталу.
8. Програма охорони довкілля.

Крім того, у процесі дослідження було проаналізовано такі регіональні документи щодо соціально-економічного розвитку:

- **«Стратегію розвитку Чернівецької області (2004 – 2011 роки)» [31];**
- **«Стратегію економічного і соціального розвитку Волинської області на 2004 – 2015 роки» [32];**
- **«Програму першочергових дій Сумської обласної державної адміністрації на 2005 – 2009 роки» [27].**

Порівняльний аналіз наведених стратегій і програм з основними завданнями нової державної регіональної політики в Україні подано в табл. 2.4.

Таблиця 2.4

**Порівняльний аналіз регіональних стратегій і програм розвитку
з основними завданнями нової державної регіональної політики
в Україні**

Область	Наявність стратегії або програми			Мета стратегії або програми
	економічної складової	соціальної складової	екологічної складової	
Чернівецька	+	+	+	Екологічно чиста європейська прикордонна область, соціально орієнтована, високого рівня споживання, технологій і послуг, інтелектуальний та рекреаційний регіон
Сумська	+	+	–	Підвищення стандартів життя населення завдяки сталому економічному зростанню та ефективному, прозорому розподілу його результатів
Волинська	+	+	+	Забезпечення сталого економічного зростання, утвердження інноваційної моделі розвитку, підвищення рівня життя та поліпшення добробуту населення області
Одеська	+	+	–	Досягнення європейських стандартів життя населення та динамічного розвитку територіальної громади на основі визначених пріоритетів та консолідації зусиль влади, бізнесу і громадськості на їх реалізації
Львівська	+	+	+	Підвищення якості життя населення й майбутніх поколінь, створення умов для їхньої самореалізації й розвитку

Як видно з табл. 2.4, підвищення рівня та покращання якості життя населення є основною метою всіх розглянутих стратегій і програм соціально-економічного розвитку регіонів країни.

У стратегіях розвитку Львівської та Одеської областей добре сформульовано місію, бачення, головну мету та виділено основні пріоритети і заходи з досягнення поставленої мети. У цих документах було дотримано положень Методичних рекомендацій [9] відносно того, що кількість стратегічних цілей, виходячи з принципу реалістичності, не повинна перевищувати п'яти.

На жаль, у стратегіях Одеської та Сумської областей не визначено пріоритети з покращання природного навколишнього середовища, що не відповідає світовим принципам сталого розвитку.

Із проаналізованих лише у стратегії Чернівецької області був виявлений поетапний план дій з визначеними термінами виконання завдань, відповідальним органом, сумою необхідних фінансових ресурсів і джерелами фінансування.

Разом з тим слід констатувати, що жодна з розглянутих регіональних стратегій не має розробленої системи індикаторів для оцінки і контролю виконання стратегічного плану, також в цих документах зовсім не застосовувалися економіко-математичні методи, а звідси – не було проведено моделювання сценаріїв соціально-економічного розвитку регіонів на майбутнє.

2.2. Зарубіжні стандарти і практика розробки стратегій соціально-економічного розвитку областей

Концепція сталого розвитку в зарубіжних країнах стала одним з основних принципів державної політики на глобальному, національному і регіональному рівнях. Адаптовані ідеї сталого розвитку використовуються при складанні стратегій і планів соціально-економічного розвитку територій, тому що якість майбутнього країни залежить від інтеграції в національну і регіональну політику проблем економіки, соціальної справедливості й екології.

У 1992 р. на конференції ООН в Ріо-де-Жанейро 179 країн, у тому числі й Україна, підписали конвенцію про впровадження політики сталого розвитку, головна мета якої – «задовольняти потреби сучасних поколінь, але не ставити під загрозу здатність майбутніх поколінь задовольняти свої особисті потреби» [41].

Зараз у світовій спільноті лише формується теоретична база концепції сталого розвитку, тому актуальною задачею є створення її фундаментальної наукової бази.

В основі сталого розвитку лежить принцип рівних можливостей для всіх поколінь. Тут соціальні, економічні та екологічні параметри розглядаються в комплексі.

Сталий розвиток поділяється на три складові:

- **сталий соціальний розвиток;**
- **сталий економічний розвиток;**
- **сталий екологічний розвиток.**

Основні принципи сталого розвитку подано на рис. 2.5.

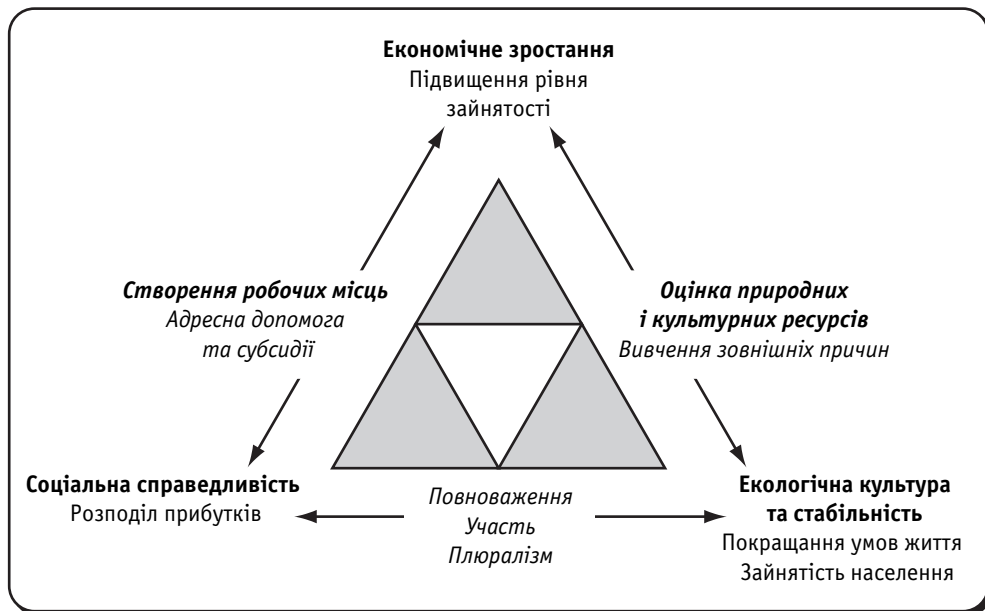

Рис. 2.5. Основні принципи сталого розвитку [45]

«Стратегія сталого розвитку Європейського Союзу» («A European Union Strategy for Sustainable Development»), яка була прийнята Європейською Радою в червні 2001 р. з метою примирення економічного розвитку, соціальної єдності і захисту природного навколишнього середовища, визначає шість основних розділів [45]:

- **зміни у кліматі та чиста енергетика;**
- **суспільне здоров'я;**
- **управління природними ресурсами;**
- **бідність і соціальна нерівність;**
- **старіння населення і демографія;**
- **переміщення, використання землі та територіальний розвиток.**

Слід зазначити, що *суспільне здоров'я* – одна з головних проблем цієї стратегії. Головні потенційні загрози такі: спосіб життя, соціальна та економічна нерівність, небезпечне харчування, забруднення довкілля, хімікати, хвороби, що передаються при спілкуванні, забруднення пестицидами та медичне обслуговування.

«Лісабонська стратегія зростання робочих місць» («The Lisbon Strategy for growth and Jobs») більше орієнтована на економічний розвиток і створення нових робочих місць, збагачення індустріальної бази, розвиток інфраструктури і в той же час на інвестування в людський капітал [50].

Основні стратегічні напрями цієї Стратегії такі [50]:

- **розширити та поглибити внутрішній ринок;**
- **гарантувати відкритий і конкурентоспроможний ринок на зовнішньому та внутрішньому рівнях;**
- **покращити європейське та національне регулювання;**
- **розширити та покращити європейську інфраструктуру;**
- **збільшити та покращити інвестиції в науку і технічний розвиток;**
- **сприяти інноваціям, прискорити інформаційні технології та стале використання ресурсів;**
- **робити внесок в сильну європейську індустріальну базу;**
- **залучати більше людей до праці, модернізувати систему соціального захисту;**
- **покращити адаптацію робітників та підприємств і гнучкість ринку праці;**
- **збільшити інвестиції в людський капітал через освіту та навчання.**

Таким чином, «Стратегія сталого розвитку Європейського Союзу» та «Лісабонська стратегія зростання робочих місць» доповнюють одна одну. «Стратегія сталого розвитку Європейського Союзу» сконцентрована більше на якості життя населення, доступі до ресурсів усіх поколінь та єдності всіх політик, включаючи зовнішні аспекти. Це допомагає економічному розвитку перейти до більш сталого суспільства. Сама ж тема економічного розвитку висвітлює важливість сталого розвитку.

«Лісабонська стратегія зростання робочих місць» під базовою оболонкою сталого розвитку фокусує увагу більше на діях і заходах для підвищення конкурентоспроможності, економічного зростання та збільшення робочих місць.

Крім того, протягом останніх 14 років концепція сталого розвитку постійно розвивалася і доповнювалася. Стало ясно, що вирішення глобальних проблем перш за все потребує відповідних дій на місцевому рівні. Ініціатива у Ріо-де-Жанейро була підхоплена місцевими та регіональними органами влади і виникло поняття «Стратегія – 21» («Agenda – 21»).

За визначенням ООН «стале місто є містом, в якому досягнення в суспільному, економічному і фізичному розвитку постійні. Але місто постійно забезпечене природними копалинами, від яких залежить сталий розвиток. Але місто підтримує тривалу безпеку жителів, у тому числі й від природних катастроф» [15].

На думку світового співтовариства, сталий розвиток міста забезпечує його населенню безпеку й високу якість його життя при збереженні природного

середовища, ресурсів й екологічної рівноваги всієї економічної й суспільної діяльності городян.

Світова практика показує, що розроблені стратегії, зокрема «Стратегія – 21», є основою для включення принципів сталого розвитку в реально працюючі програми соціально-економічного розвитку на місцевому рівні.

На конференції в місті Ольберг у 1994 р. було підписано «Хартію міст Європи за сталий розвиток» [15].

До кінця 2001 р. близько 1300 місцевих і регіональних органів влади з 38 європейських країн схвалили Ольберзьку Хартію і приєдналися до Європейського Об'єднання міст сталого розвитку. В їх числі Донецьк, Миргород, Нікополь, Миколаїв, Одеса, Севастополь, Суми [25].

Основні принципи Ольберзької Хартії подано на рис. 2.6.

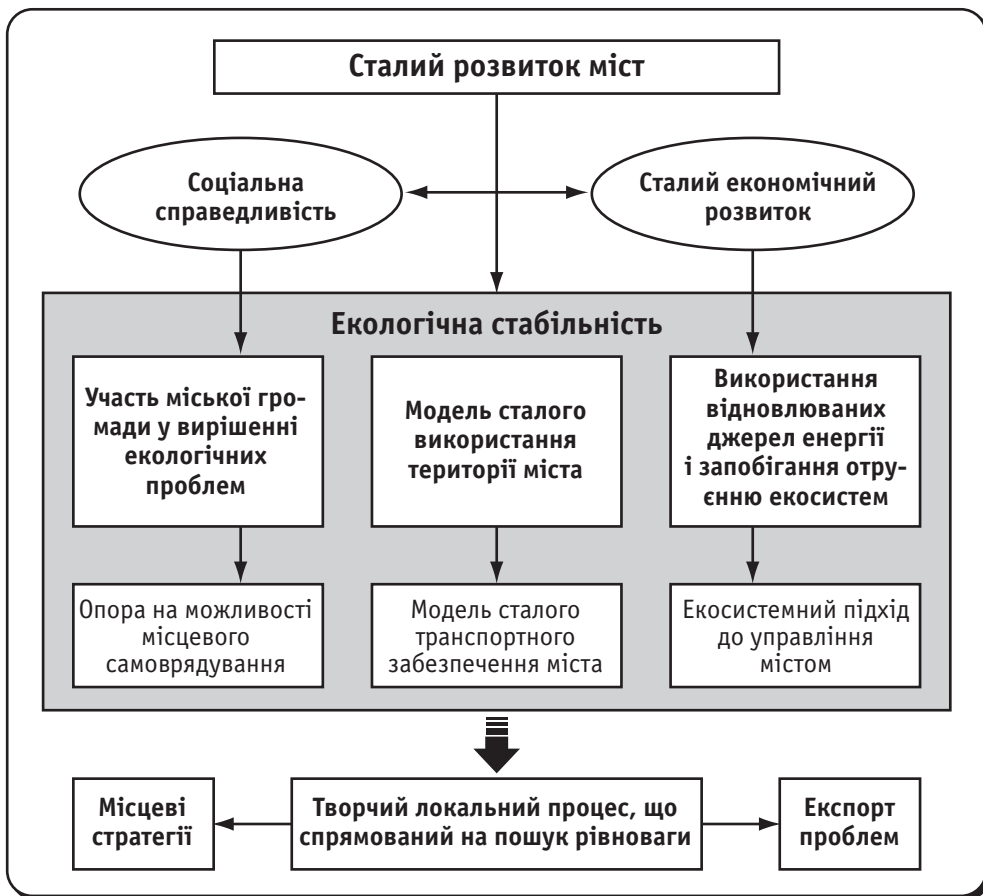

Рис. 2.6. Основні принципи Ольберзької Хартії [15]

Основні тези Ольберзької Хартії такі:

- **забезпечення збалансованості економіки та екології;**
- **забезпечення збалансованості економіки і соціальної сфери;**
- **вирішення задач, пов'язаних з розвитком, причому не тільки на користь поколінь, що нині живуть, але й усіх майбутніх поколінь, які мають рівні права на ресурси.**

Автори Ольберзької Хартії зазначають, що планування сталого розвитку потребує інтеграції екологічних аспектів із соціальними й економічними, а звідси випливає міжсекторальний підхід до планування і реалізації стратегічних планів.

Питання екології інтегруються в соціально-економічний розвиток для поліпшення здоров'я та якості життя громадян.

Скандинавські країни (Данія, Швеція, Фінляндія, Норвегія та Ісландія) розробили «Скандинавську стратегію сталого розвитку» («Nordic strategy for sustainable development»), яка була доопрацьована і затверджена на період 2005 – 2008 р. [52]. У даній Стратегії виділено такі питання: зміна клімату, біологічна варіативність, природне і культурне середовище, море, хімікати, безпека продуктів харчування, енергетика, транспорт, сільське господарство, бізнес і виробництво, рибальство, полювання, лісництво, знання, ефективність ресурсів, участь громадськості і Повістка – 21 [52].

Крім того, регіональна «Балтійська стратегія сталого розвитку» була ініційована у 1996 р. 11 країнами (Данія, Швеція, Норвегія, Ісландія, Фінляндія, Німеччина, Росія, Польща, Естонія, Латвія і Литва) та Європейським Союзом разом з громадськими організаціями і регіональною мережею міст.

Проект «Балтійська стратегія – 21» («Baltic Agenda – 21») заснований на баченні майбутнього розвитку основних секторів економіки: енергетики, рибальства, лісництва, сільського господарства, транспорту, туризму, освіти, підвищення кваліфікації і просторового планування. Також до даного документа додається спеціальний план дій з досягнення поставленої мети.

«Національна стратегія сталого розвитку Швеції 2002 року» («Sweden National Strategy for Sustainable Development of 2002») була представлена шведським урядом у березні 2002 р. [52]. Цей документ описує сучасне і майбутнє бачення сталого розвитку країни. Основну увагу приділено важливості взаємодії між соціальним, економічним та екологічним розвитком.

Стратегія містить глобальні й галузеві питання, у тому числі й щодо міжнародної і національної діяльності. З кожного питання в Стратегії вказані заходи, які вже були проведені, а також розроблені сценарії для майбутніх дій.

У Стратегії виділено вісім основних сфер, які передбачають всебічні й збалансовані орієнтири для діяльності уряду.

У табл. 2.5 подано основні сфери стратегії, вказано цілі та заходи щодо їх досягнення.

Таблиця 2.5

Основні сфери, цілі та заходи «Національної стратегії сталого розвитку Швеції 2002 року» [52]

Основні сфери	Цілі	Заходи
1	2	3
1. Майбутнє навколишнє середовище	Нетоксичне навколишнє середовище, збалансоване морське середовище, процвітаючі прибережні території і групи островів, збереження біологічної різноманітності	Ефективне використання енергії і транспорту, політика комплексних виробів і матеріально ефективних циклів, ефективне управління водними і земельними ресурсами
2. Обмеження в зміні клімату	У період 2008 – 2012 рр. знизити викиди CO ₂ на 4% у порівнянні з 1990 р., а до 2050 р. загальний викид CO ₂ на душу населення на рік має бути нижче на 4,5 т	Затвердити програму співпраці з компаніями з виробництва машин відповідно до існуючої структури енергетики і транспорту, підвищити податки на викиди вуглекислого газу і понизити податки на використання робочої сили, підвищити суспільну обізнаність
3. Населення і суспільне здоров'я	Мотивувати працю людей старшого покоління, проголосити мобільність праці і можливості знайти роботу, гарантувати економічну безпеку в разі втрати доходу. Створити умови для гарного здоров'я, враховуючи демографічні проблеми	Розгляд пропозиції парламентського комітету щодо забезпечення можливості подальшої праці людей пенсійного віку, затвердити Національний план дій по забезпеченню здоров'я і умов праці населення
4. Соціальна справедливість, добробут і безпека	Поділити навіпіл доходи між 1999 і 2004 рр. Скоротити рівень злочинності та підвищити індивідуальну безпеку. Стимулювати молодіжну політику виховання в гарному і безпечному середовищі. Проголосити політику гендерної рівності. Заохочувати досягнення в освіті та культурний обмін	Новий Соціальний Акт, затверджений парламентом у 2001 р.: інтегрований підхід до зниження рівня злочинності, включити пріоритети зі зниження гендерної нерівності, проголошення рівних прав національних меншин у всіх сферах політики, Конвенція прав дитини, затверджена у 2002 р.

Закінчення табл. 2.5

1	2	3
5. Зайнятість і навчання в освіченому суспільстві	Стати провідною нацією в галузі досліджень для внеску до сталого розвитку за допомогою розподілу фінансових ресурсів, гарантуючи більш соціальний набір кадрів і підтримуючи міждисциплінарні курси сталого розвитку на академічному рівні	Впровадити план дій для освіти у сфері сталого розвитку, підтримувати наукові проекти і дослідження в галузі інновацій, зайнятості, соціальних досліджень, навколишнього середовища, сільського господарства і планування просторового середовища
6. Економічне зростання і конкурентоспроможність	Досягти збалансованості бюджету в розмірі 2% від ВВП за допомогою збільшення економічного циклу і повної зайнятості, гарантувати, що 80% населення у віці 20 – 64 років матимуть постійні робочі місця до 2004 р., розділити на вгп коэффициент доходу, проголосити стале економічне зростання, споживання і виробництво	Новий бюджетний процес, підвищити незалежність Центрального банку, робота над політикою виробництва, організувати форум сталого розвитку і провести діалог влади й бізнесу
7. Регіональний розвиток і згуртованість	Місцевий ринок робочої сили, що працює довгостроково і стало, екологічно прийнятне виробництво продуктів харчування, зайнятість, регіональний баланс і зростання. Стале управління рибальством	Взаємодія з регіональною політикою Європейського Союзу, програми регіонального зростання і цілі з поліпшення якості навколишнього середовища, програма розвитку сільської місцевості на період 2000 – 2006 рр. Впровадження превентивних принципів рибальства
8. Розвиток суспільства	Бути лідером в екологічно прийнятному будівництві житлових будинків, ефективному технологічному управлінні і гарантувати конкурентні ціни на електроенергію, ефективний транспорт і постачання енергії для громадян і бізнесу. Бути інформованим суспільством, відкритим для допомоги регіональному розвитку	Програма енергетичної політики, Програма сталого розвитку транспортної системи та ін.

Для моніторингу Стратегії передбачено 30 національних індикаторів, які структуровані за чотирма напрямками: ефективність, внесок і рівність, цінності, ресурси для майбутніх поколінь [52].

У Нідерландах в липні 2003 р. було затверджено «Державну програму дій для сталого розвитку» («Government's Action Programme for Sustainable Development»). У Програмі розглядаються 12 тем із загальними цілями і планом дій. Вибір цілей і заходів ґрунтується на матриці компромісів, яка поєднує соціальні, екологічні та економічні аспекти на сучасному етапі та в майбутньому для підвищення гармонізації політики. Напрями програми подано в табл. 2.6.

Таблиця 2.6

**Основні напрями та цілі «Державної програми дій
для сталого розвитку»**

Напрями	Загальні цілі
1	2
Вода	Підвищити ефективність використання водних ресурсів, запобігти повеням, гарантувати хорошу якість питної води
Біорізноманітність	Скоротити даний аспект до 2015 р. на 50%
Енергетика	Надійні, доступні та чисті енергетичні ресурси
Сільське господарство	Стійке і конкурентоспроможне виробництво
Транспорт	Зниження транспортних витрат, перехід до сталої транспортної системи
Споживання і виробництво	Стимулювати підприємництво і мотивувати впровадження програми строком на 10 років сталого виробництва і споживання на європейському рівні
Знання	Розвивати економіку, засновану на знаннях, стимулювати інновації, інтегрувати сталий розвиток у систему освіти, розвивати дослідження взаємозв'язку між знаннями, інноваціями і сталим розвитком
Здоров'я	До 2020 р. скоротити вплив на здоров'я населення хімічних речовин, знизити негативний вплив чинників навколишнього середовища на здоров'я населення
Населення (старіння, міграція)	Проголосити соціальну гармонію, участь 70% населення на ринку праці, виділити позитивні і негативні аспекти міграції, визначити наслідки старіння населення для споживання
Рекреаційні ресурси і туризм	Створити проект цієї політики у майбутньому

Закінчення табл. 2.6

1	2
Інструменти для зміни поведінки уряду	Краще керівництво шляхом розвитку інструментів щодо оцінювання впливу політики, проведення досліджень з прогнозування й аналізу, впровадження принципів сталого розвитку при ухваленні політичних рішень
Бідність	Створити економічні, політичні та соціальні можливості для всіх. Кожен громадянин повинен задовольняти свої базові потреби, підтримувати ініціативи зі скорочення боргів бідних країн

Для моніторингу даної програми передбачений список з 36 індикаторів.

Таким чином, стратегії сталого розвитку країн Європейського Союзу мають різний ступінь успіху у впровадженні та відповідності їх політики принципам сталого розвитку з урахуванням вертикальної і горизонтальної інтеграції.

У роботі [52] зазначається, що, крім координаційного механізму й обговорення з громадськістю, горизонтальна інтеграція включає і такий інструмент, як вказівки з використання Стратегії (Бельгія). Також застосовується в Стратегії оцінювання впливу (Великобританія), SWOT-аналіз (Ірландія, Португалія, Кіпр) або планування просторового середовища (Франція). Крім того, в деяких стратегіях використовуються такі суміжні політики, як фіскальні реформи, освіта і підвищення кваліфікації, обсяги будівництва, стимулювання виробництва і розповсюдження технічних інновацій.

У табл. 2.7 подано інструменти горизонтальної інтеграції, які використовуються в національних стратегіях сталого розвитку країн Європейського Союзу.

Таблиця 2.7

Використання інструментів горизонтальної інтеграції в національних стратегіях сталого розвитку країн Європейського Союзу [52]

Інструменти горизонтальної інтеграції								
Вказівки для використання Стратегії	SWOT-аналіз	Оцінка впливу		Планування просторового середовища	Фіскальні реформи	Освіта, підвищення кваліфікації	Регулювання обсягів будівництва	Стимулювання виробництва та розповсюдження інновацій
		ОВС*	ОВНС та ІОВНС**					
Данія; Бельгія	Ірландія; Португалія; Словаччина; Словенія; Кіпр	Бельгія; Фінляндія; Франція; Люксембург; Нідерланди; Швеція; Великобританія	Данія; Італія; Ірландія; Греція; Іспанія; Німеччина; Угорщина; Словаччина	Швеція; Франція; Греція; Люксембург; Словенія; Латвія	Швеція; Бельгія; Данія; Фінляндія; Греція; Ірландія; Італія; Нідерланди; Великобританія	Швеція; Греція; Італія; Люксембург; Португалія; Кіпр	Швеція; Бельгія	Італія; Бельгія; Латвія

* ОВС – оцінка впливу сталого розвитку.

** ОВНС та ІОВНС – оцінка впливу на навколишнє середовище та інтегральна оцінка впливу на навколишнє середовище.

Документ «Польща 2025 – довгострокова стратегія для сталого розвитку» («Poland 2025 – Long-term strategy for sustainable development») був прийнятий у 2000 р. [52].

Головна мета Стратегії – гарантувати зростання і добробут польським сім'ям. Дана мета обґрунтовується різницею в добробуті населення Польщі і країн Європейського Союзу, але, окрім цього, у Стратегії враховуються пріоритети щодо чистого навколишнього середовища і збереження культурної спадщини країни.

В економічній складовій – створення в країні суспільства, заснованого на знаннях, а також інтеграція Польщі в Європейський Союз і глобальну економіку. Крім того, розглядаються питання транспорту, сільського господарства, модернізації та ін. Стратегія складається з трьох блоків: суспільство, економіка, держава. Для кожного блоку розроблено відповідні цілі (табл. 2.8).

Таблиця 2.8

**Основні напрямки та цілі документа
«Польща 2025 – довгострокова стратегія для сталого розвитку» [52]**

Напрямки		
Суспільство	Економіка	Держава
▪ Система освіти і підвищення кваліфікації. ▪ Наука і дослідження. ▪ Людські ресурси. ▪ Послуги охорони здоров'я. ▪ Житлові стандарти. ▪ Громадський порядок	▪ Інновації. ▪ Розвиток сфери послуг. ▪ Модернізація сільськогосподарських і сільських угідь. ▪ Міжнародна торгівля. ▪ Розвиток малих підприємств. ▪ Розвиток технічної інфраструктури	▪ Регіональний розвиток. ▪ Захист навколишнього середовища. ▪ Інтеграція в Європейський Союз

Для моніторингу Стратегії розроблено набір економічних і соціальних індикаторів, а також включено індикатори якості життя населення.

Таким чином, одна з головних цілей національних стратегій сталого розвитку – це більш повна інтеграція економічних, соціальних та екологічних цілей розвитку.

Місія «Національної стратегії регіонального розвитку Польщі на 2007 – 2013 роки» – забезпечення процесів підвищення рівня життя населення при збереженні постійного зростання конкурентоспроможності країни та її регіонів і при одночасному спрямуванні зусиль на стимулювання та збереження позитивних тенденцій розвитку у воєводствах з використанням їх ендегенних ресурсів [39].

Цілі регіонального розвитку Польщі такі:

- 1. Підвищення конкурентоспроможності воєводств.**
- 2. Вирівнювання соціального, економічного та просторового розвитку.**
- 3. Швидке зростання та забезпечення рівних можливостей розвитку.**

Перша і третя цілі відповідають не лише потребам держави, але й очікуванням регіонів. Стратегія передбачає, що вони будуть реалізовуватись і фінансуватись у рамках стратегій регіонального розвитку, а також у регіональних операційних програмах.

Друга мета спрямована на усунення перешкод у процесі зростання, а також на процеси вирівнювання стандартів у державі. Реалізація цієї мети буде відбуватися в рамках урядових програм і підтримуватись державою.

Основні засади Стратегії подано в табл. 2.9.

Таблиця 2.9

Основні засади «Національної стратегії регіонального розвитку Польщі на 2007 – 2013 роки» [39]

Напрями регіонального розвитку	Пріоритети регіонального розвитку. Заходи та напрями діяльності	
1	2	
1. Збільшення конкурентоспроможності воєводств	1.1. Установи, що підтримують конкурентоспроможність та інвестиційну привабливість воєводств. 1.2. Розвиток функцій метрополій великих міських центрів. 1.3. Посилення інноваційного потенціалу регіонів. 1.4. Розвиток інфраструктури, що посилить конкурентоспроможність воєводств. 1.5. Розвиток людських ресурсів, яких потребує сучасна економіка. 1.6. Пропагування культурної спадщини міст і сільської місцевості – створення загального іміджу регіону	
2. Вирівнювання соціального, економічного та просторового розвитку	2.1. Створення надвоєводських комплексних функціонально-просторових та економічних структур	2.1.1. Створення кордону соціально-економічного розвитку в західних та південних воєводствах, спираючись на проектний центральноєвропейський транспортний коридор. 2.1.2. Посилення прогресивних імпульсів надрегіонального значення на території впливу транспортного коридору. 2.1.3. Створення смуги розвитку на території впливу III Панєвропейського транспортного коридору. 2.1.4. Розвиток функціональної території узбережжя Балтійського моря

Продовження табл. 2.9

1	2
2.2. Суспільні та економічні перетворення на проблемних територіях	2.2.1. Підвищення рівня безпеки проти поведень, підвищення якості життя населення та створення умов для економічного розвитку. 2.2.2. Діяльність і заходи, що спрямовані на розвиток гірської та підгірної місцевості. 2.2.3. Подолання перешкод щодо розвитку та створення умов для суспільно-економічної активної діяльності на територіях колишніх колгоспів. 2.2.4. Реструктуризація територій, деградація на яких відбулась внаслідок гірничої та металургійної діяльності, під впливом хімічної промисловості, а також внаслідок перебування на цих територіях військ Російської Федерації
2.3. Підвищення міграційної здатності та просторової мобільності населення	2.3.1. Підтримка діяльності органів регіонального самоврядування щодо розвитку будівництва під оренду. 2.3.2. Створення інтермодальних транспортних систем у центрах розвитку першого рівня. 2.3.3. Підтримка регіонального розвитку залізничного транспорту
2.4. Збереження і використання культурної спадщини, розвиток туризму	2.4.1. Збереження різноманітності культурної та природничої спадщини шляхом охорони культурного надбання, ресурсів природного середовища та формування краєвиду. 2.4.2. Підтримка об'єктів національного і загальносвітового значення, а саме підтримка розвитку їх функцій, що сприяють розвиткові культури і туризму. 2.4.3. Підтримка заходів, що спрямовані на ознайомлення з культурними цінностями, а також будівництво, модернізація та оснащення громадських об'єктів культури (тобто тих, що виконують громадські культурні функції). 2.4.4. Підтримка процесів щодо створення і розвитку надрегіональних туристичних продуктів. 2.4.5. Підтримка ініціатив органів місцевого самоврядування на територіях, що є курортними, або на тих, що належать до мережі «Природа – 2000» («Natura – 2000»)

Закінчення табл. 2.9

1	2	
	2.5. Поширення перспектив економічного розвитку регіонів Східної Польщі	2.5.1. Стимулювання регіонального розвитку, що впливає з функцій і характеру зовнішнього кордону Європейського Союзу, – інтегроване упорядкування території вздовж східного кордону. 2.5.2. Розвиток функцій метрополій на територіях потенційних метрополій. 2.5.3. Розвиток функцій метрополій на територіях міських центрів, що розвиваються, у східних регіонах. 2.5.4. Підтримка будівництва «повітряної долини» з технологічно високорозвинутими центрами розвитку авіаційної промисловості. 2.5.5. Посилення діяльності, що спрямована на розвиток східних територій країни і полягає в зосередженні зусиль на підвищенні комунікаційної доступності прикордонних воєводств
	2.6. Розвиток надрегіональної співпраці	2.6.1. Підтримка спільних ініціатив воєводств, що спрямовані на ефективне використання ендегенних переваг наближеного характеру або на вирішення подібних суспільно-економічних проблем. 2.6.2. Підтримка процесів щодо створення регіональних систем інновацій у рамках загальнонаціональної системи підтримки і трансферу технологій
	2.7. Розвиток транскордонної та міжрегіональної співпраці	2.7.1. Розвиток транскордонної співпраці. 2.7.2. Розвиток міжрегіональної співпраці
3. Швидке зростання – рівні можливості розвитку	3.1. Покращання економічної інфраструктури з метою залучення інвестицій, а також відновлення деградованих територій. 3.2. Громадянське суспільство і створення мережі структур співпраці. 3.3. Підвищення рівня підприємництва та професійної активності населення, а також сприяння розвитку суспільства, що базується на знаннях. 3.4. Підтримка багатофункціонального розвитку сільської місцевості та посилення ефективного і прийняттого для середовища аграрного сектора. 3.5. Стимулювання розвитку міських центрів	

«Регіональна стратегія розвитку Великопольського воєводства» була розроблена в 1999 р. та складалася з трьох частин.

У першій частині – «Довідка про Великопольське воєводство» – характеризується стан воєводства, природні ресурси, демографічна ситуація, безробіття, стан освіти і культури та ін. Основну увагу приділено технічній інфраструктурі та господарській діяльності воєводства, регіональним фінансовим установам та бюджету.

У другій частині – «Діагностика стану Великопольського воєводства» – проведений SWOT-аналіз по кожному району воєводства, виявлені слабкі та сильні його сторони, а також проведене порівняння районів і виявлені території та сектори економіки, найбільш привабливі для інвестування.

У третій частині – «Стратегія розвитку Великопольського воєводства на 2000 рік» – на основі попередніх двох частин було розроблено стратегію розвитку воєводства.

Основною метою цієї Стратегії є підвищення якості життя населення та зростання стандартів життя громадян до європейського рівня. Основну увагу приділено розвитку людського потенціалу, зайнятості та розвитку бізнесу.

Основні пріоритетні цілі «Регіональної стратегії розвитку Великопольського воєводства» подано на рис. 2.7.

Рис. 2.7. Пріоритетні цілі «Регіональної стратегії розвитку Великопольського воєводства»

У доповіді «Стратегічне планування в містах Росії. Огляд за результатами оцінки якості стратегічного планування в 20 містах» [28], яка була представлена Леонтьєвським центром при підтримці Фонду Євразія, наголошується на тому, що найбільш вдалі стратегії розроблені в містах, які отримали фінансову і методичну підтримку.

У цілому проаналізовані стратегії розроблялися за такими напрямками: розвиток економіки, розвиток малого бізнесу, доходи населення, здоров'я, житлово-комунальна сфера та освіта населення.

До характерних проблем, виявлених у ході обстеження, можна віднести:

- **відсутність чіткого розуміння того, що таке стратегічне планування і стратегічний план;**
- **отриманий у ході розробки стратегічного плану досвід і процедури не закріплюються законодавчо (у кращому випадку – це нормативні акти адміністрації);**
- **стратегічний план не розглядається як «направляючий» документ у політиці адміністрації. Часто відсутні працездатні системи управління реалізації (включаючи корегування) стратегічного плану;**
- **стратегічне планування найчастіше не стає механізмом суспільної участі в місцевому самоврядуванні;**
- **відсутність у стратегічному плані окремих розділів (SWOT-аналіз, фінансове забезпечення, сценарії розвитку і т. ін.);**
- **не здійснюється навчання муніципальних службовців (різних напрямів) основам стратегічного планування;**
- **стратегічний план не використовується як елемент маркетингу міста (слабке «просування СП»).**

Частоту рекомендацій експертів щодо вдосконалення стратегічного планування у 20 російських містах подано в табл. 2.10.

Таблиця 2.10

Частота рекомендацій експертів щодо вдосконалення стратегічного планування у містах Росії [28]

Рекомендації	Частота, %
Законодавче закріплення процедур стратегічного планування (розробка положення і т. ін.)	58,8
Залучення городян, стейкхолдерів і т. ін.	94,1
Розробка системи управління	35,3
Розвиток (формування) інституційної бази	35,3
SWOT-аналіз	52,9
Методичне забезпечення процесу стратегічного планування	70,6
Розробка (впровадження) механізмів реалізації програм, проектів	52,9
Розробка (впровадження) механізмів фінансового забезпечення	47,1
Залучення інвестицій	58,8
Маркетинг міста, просування стратегічного плану, PR	64,7
Система моніторингу	82,4
Оцінка результативності	5,9
Навчання, тренінги	29,4

Таким чином, найчастіше рекомендується залучати громадян до процесу розробки плану розвитку міста, підготовлювати методичні матеріали, а також проводити моніторинг виконання основних цілей стратегії.

Для країн Європейського Союзу в соціально-економічній сфері головними залишаються проблеми зайнятості та створення нових робочих місць. Про це свідчать цілі Лісабонської стратегії.

У травні 2005 р. Резолюцією Європейського Парламенту були затверджені «Загальні вказівки до економічної політики» (на період 2005 – 2008 роки) [49] для всіх членів ЄС. У табл. 2.11 проведено порівняння основних орієнтирів цього документа з «Довгостроковою стратегією розвитку України до 2015 року» [18].

Таблиця 2.11

Порівняння стратегічних орієнтирів України та Європейського Союзу

Україна «Довгострокова стратегія розвитку України до 2015 року» [18]	Європейський Союз «Загальні вказівки до економічної політики» (на період 2005 – 2008 роки) [49]
1. Зростання економіки	■ Забезпечити економічну стабільність для сталого зростання. ■ Сприяти розміщенню ресурсів, орієнтованому на зростання і зайнятість. ■ Сприяти більшій єдності макроекономіки, інфраструктури та зайнятості
2. Підвищення ролі України у світі та інтеграція країни у співтовариство розвинутих країн	■ Гарантувати відкритий і конкурентний ринок усередині Європи, а також за її межами й одержувати вигоди від глобалізації
3. Розвиток і використання інтелектуального потенціалу нації: ■ підвищити зайнятість – 95% (за стандартами МОП); ■ підвищити продуктивність праці галузей до середнього для ЄС рівня	■ Збільшити інвестиції в розвиток науки, зокрема з боку приватного бізнесу. ■ Забезпечити внесок розвитку зарплати в макроекономічну стабільність і зростання (підвищити зростання зарплати й вартості праці із трудовою стабільністю)
4. Єднання країни: ■ розвиток інфраструктури, поєднуючої Схід – Захід – Південь, та збільшення її доступності широким верствам населення; ■ створення умов для міграції робочої сили; ■ обмін студентами між вищими навчальними закладами України; ■ сприяння порозумінню різних церковних конфесій	■ Розширити, удосконалити й з'єднати європейську інфраструктуру й досягти повної єдності в міжнародних проектах. ■ Розширити й поглибити внутрішній ринок

Як видно з табл. 2.11, основні цілі й орієнтири в обох документах збігаються і мають загальну мету для відповідних країн. Але в «Довгостроковій стратегії розвитку України до 2015 року» вектор № 4 має назву «Підвищення якості життя населення», а в «Загальних вказівках до економічної політики» (на період 2005 – 2008 роки) Європейського Союзу такий напрям відсутній. Хоча автори підкреслюють, що економічне зростання – не самоціль, а частина інтегрованого підходу, яка сфокусована на добробуті та якості життя населення, тому прагнення до стійкого зростання має бути засноване на соціальній політиці, зайнятості, охороні навколишнього середовища і бюджетній політиці, що дозволить показати здоровий глузд відповідальності для майбутніх поколінь.

Також критики Загальних вказівок зазначають той факт, що мало уваги приділено ступеню впливу на навколишнє середовище початкового економічного зростання і зайнятості, вказують на те, що вимоги до якості навколишнього середовища допоможуть встановити перспективний огляд динамічної та ефективної економіки, яка веде до високого рівня життя.

Таке ж зауваження можна зробити і до Довгострокової стратегії [18]. У ній відсутні вектори й ініціативи щодо охорони навколишнього середовища і відновлення природних ресурсів у зв'язку з розвитком економічного потенціалу.

Екологічний чинник – один з основних детермінант здоров'я населення, отже, стратегічно поліпшити здоров'я населення і підвищити якість його життя без охорони навколишнього середовища Україна не зможе.

У табл. 2.12 проведено порівняльний аналіз документа «Пріоритети роботи Уряду України на 2006 – 2007 роки» та «Загальних вказівок до економічної політики» (на період 2005 – 2008 роки) Європейського Союзу.

Таким чином, збігаються практично всі напрями роботи Уряду України із Загальними вказівками, крім впровадження інформаційних технологій та створення інформаційного суспільства – у «Пріоритетах роботи Уряду України на 2006 – 2007 роки» такий напрямок не передбачений.

Таблиця 2.12

Порівняння змісту «Пріоритетів роботи Уряду України на 2006 – 2007 роки» із «Загальними вказівками до економічної політики» (на період 2005 – 2008 роки) Європейського Союзу

Україна «Пріоритети роботи Уряду України на 2006 – 2007 роки» [18]	Європейський Союз «Загальні вказівки щодо економічної політики» (на період 2005 – 2008 роки) [49]
1	2
Стабілізація економічної ситуації Підвищити інноваційну активність підприємств реального сектора та його конкурентоспроможність	■ Просувати всі форми інновацій

Закінчення табл. 2.12

1	2
Побудова діалогу з бізнесом є важливим компонентом покращання економічної ситуації. Політика уряду стане більш відповідальною, прозорою та передбачуваною. Бізнес-середовище має вести більш прозору діяльність, посилити дисципліну в сплаті податків та усвідомлювати соціальну відповідальність. Розвиток малого та середнього бізнесу	■ Створити більш конкурентне бізнес-середовище й покращити регулювання, мотивувати приватні ініціативи. ■ Скоротити адміністративний тягар на підприємствах, включаючи малий бізнес. Удосконалити якість існуючого й нового регулювання, у той же час зберегти заходи щодо систематичного і суворого оцінювання впливу на економічну й соціальну сферу (включаючи здоров'я), а також впливу на навколишнє середовище. Мотивувати підприємства для розвитку їх корпоративних соціальних обов'язків. ■ Сприяти підприємництву й створювати сприятливі умови для малого й середнього бізнесу. ■ Гарантувати економічну й фінансову стабільність як базу для підвищення зайнятості
Зменшення зовнішньоенергетичної залежності країни: початок програми широкомасштабного впровадження енергозберігаючих технологій	■ Зміцнювати конкурентні переваги промислової бази. ■ Мотивувати стаке використання ресурсів і зміцнювати синергетичний ефект між захистом навколишнього середовища й економічним зростанням
–	■ Просувати й поширювати ефективне використання ІСТ і створювати інформаційне суспільство

Співробітники офісу проекту «Мережа міст сталого розвитку України» проаналізували, наскільки розроблені стратегії щодо сталого розвитку міст і регіонів України відповідають положенням європейських документів, які регламентують відповідні принципи. Для цього було розроблено матрицю з переліком заходів, які мають важливе значення при розробці стратегії сталого розвитку міст (табл. 2.13).

Таблиця 2.13

Категорії напрямів розвитку в розглянутих стратегіях

1. Напрями, які враховані практично у всіх стратегіях		
2. Напрями, яким приділяється недостатня увага у ряді стратегій		
3. Напрями, які не враховані зовсім або зустрічаються в 1 – 2 документах	0	

Розглядалися такі документи: концепції сталого розвитку Закарпаття, міста Прилуки, Вінницької області, міста Ужгорода, міста Києва, «Концепція стратегії розвитку м. Донецька», Проект Ухвали Верховної Ради про затвердження Стратегії сталого розвитку України, «Концепція переходу України до сталого розвитку» [25].

Результати оцінювання відповідності стратегій сталого розвитку України європейським критеріям викладені в табл. 2.14.

Таблиця 2.14

Оцінювання відповідності європейським критеріям розроблених в Україні стратегій сталого розвитку

Напрямки запланованих ініціатив у стратегіях	1	2	3	4	5	6	7
<i>Питання соціального розвитку</i>							
Зміцнення соціальної справедливості							
Соціальний захист найуразливіших верств населення							
Усунення/зниження бідності							
Скорочення безробіття							
Боротьба із соціальною ізоляцією							
Забезпечення доступним житлом							
Рівень охорони здоров'я							
Доступність і якість освіти							
Підвищення рівня доходів							
Відвертість і прозорість рішень, які ухвалюються, участь громадськості							
Підтримка гендерної рівності	0						
Проблеми інвалідів							
Підвищення рівня свідомості							
<i>Питання навколишнього середовища</i>							
Стан навколишнього середовища (якість води, повітря, ґрунтів)							
Збереження ландшафтів							
Зміна клімату	0						
Збереження біорізноманітності							
Дотримання екологічних стандартів							

Закінчення табл. 2.14

Напрямки запланованих ініціатив у стратегіях	1	2	3	4	5	6	7
<i>Питання економічного розвитку</i>							
Ресурсозбереження							
Повторна переробка відходів							
Заощадження непоновлюваних ресурсів							
Залучення бізнесу до вирішення проблем							
Стале споживання							
«Екологічний відбиток» міста	0						
Енергозбереження							
Альтернативна енергетика							
Впровадження нових технологій по ресурсо- та енергозбереженню							
<i>Питання планування розвитку</i>							
Інтегрований підхід, комплексність							
Компактність міст							
Використання індикаторів для оцінки прогресу							
Необхідність європейської інтеграції							
Збереження пам'яток культури, національної спадщини							
Відродження індустріально порушених територій							
<i>Інституційний розвиток</i>							
Децентралізація, посилення ролі та відповідальності муніципалітетів							
Розвиток співпраці міст, створення мереж							
Розвиток партнерства секторів							

Таким чином, до першої категорії належать такі напрями: зміцнення соціальної справедливості, соціальний захист найуразливіших верств населення, рівень охорони здоров'я, підвищення рівня доходів, стан навколишнього середовища, повторна переробка відходів, енергозбереження, впровадження нових технологій по ресурсо- та енергозбереженню, інновації в комунальному секторі, тобто традиційні для програм соціально-економічного розвитку напрями.

До другої категорії віднесені такі напрями: підвищення рівня свідомості й обізнаності, збереження біорізноманітності, ресурсозбереження, альтерна-

тивна енергетика, розвиток громадського пасажирського транспорту, відродження індустріально порушених територій.

Особливу групу становлять напрями, що взагалі не знайшли відображення в жодній із стратегій, включаючи національну: підтримка гендерної рівності, зміна клімату, оцінювання «екологічного відбитка» міста.

2.3. Концепція обґрунтування та вибору стратегії соціально-економічного розвитку Харківської області

Концепція соціально-економічного розвитку Харківської області ґрунтується на таких наукових теоріях:

- рівня та якості життя населення, згідно з якою головна мета розвитку соціально-економічної системи будь-якого рівня її ієрархії – людина, рівень та якість її життя;
- економічного розвитку – як головного ресурсу забезпечення підвищення рівня та якості життя населення регіону;
- конкурентоспроможності – як потенціалу економічного розвитку регіону;
- кластерної побудови економіки регіону;
- інноваційного розвитку економіки – як основи її сталого поступового зростання;
- ситуаційного аналізу та діагностики соціально-економічних проблем регіону;
- моделювання сценаріїв соціально-економічного розвитку регіону.

Особливості обґрунтування та вибору стратегії соціально-економічного розвитку Харківської області полягають у такому:

- вперше як головну мету соціально-економічного розвитку регіону було визначено не темпи зростання економічних і соціальних показників, не завжди узгоджених між собою, а забезпечення рівня та якості життя населення;
- соціально-економічний розвиток як комплексне явище представлено у вигляді ієрархічної причинно-наслідкової залежності, яка включає в себе три взаємозв'язані складові частини: рівень та якість життя населення, економічний розвиток регіону, конкурентоспроможність економіки;
- постійне порівняння в процесі дослідження регіонів України, що дало можливість виявити напрямки, які є проблемними для Харківської області;
- обраний підхід до визначення пріоритетних напрямків розвитку секторів економіки Харківської області, який включає в себе нові об'єкти управління, – інноваційні високотехнологічні та наукоємні кластери;

- **використання моделювання для побудови сценаріїв соціально-економічного розвитку Харківської області.**

Спираючись на наукові праці ряду вчених-економістів [54, 55, 62], а також чинні нормативні акти й практику складання стратегій і програм соціально-економічного розвитку регіонів України, у монографії пропонуються такі етапи обґрунтування та вибору стратегії соціально-економічного розвитку Харківської області (рис. 2.8).

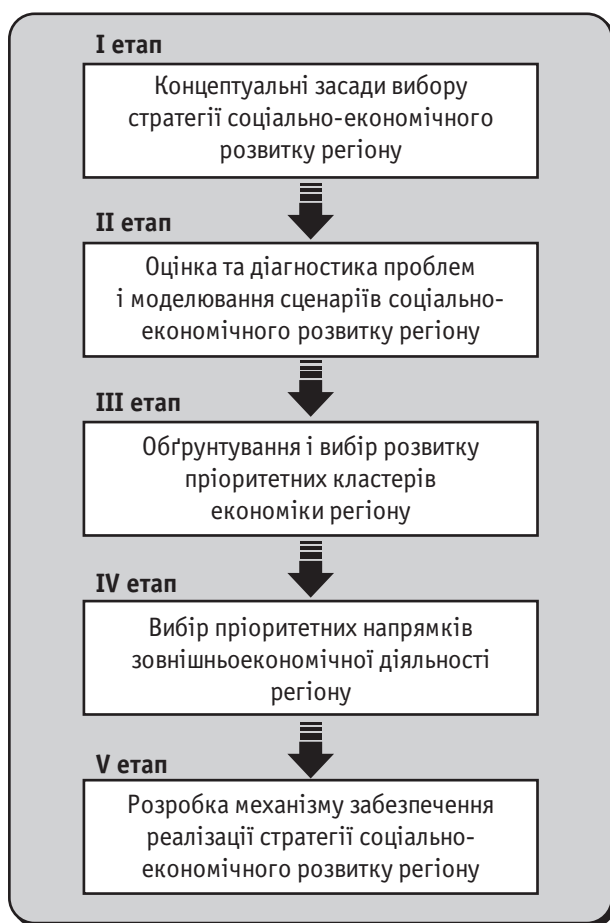

Рис. 2.8. Етапи розробки стратегії соціально-економічного розвитку Харківської області

Отже, стратегія соціально-економічного розвитку Харківської області включає в себе п'ять етапів.

I етап обґрунтування та вибору стратегії соціально-економічного розвитку Харківської області включає такі дії:

1. Аналіз чинного законодавства України та вітчизняної практики з питань розробки стратегії соціально-економічного розвитку регіонів.
2. Дослідження зарубіжних стандартів і практики розробки стратегії соціально-економічного розвитку регіонів.
3. Розробка концепції обґрунтування й вибору стратегії соціально-економічного розвитку Харківського регіону.

На II етапі послідовно здійснюються такі дії:

1. Проводиться оцінка і діагностика рівня та якості життя населення регіону, визначаються пріоритетні напрямки їх підвищення.
2. Проводиться оцінка і діагностика рівня економічного розвитку регіону, визначаються пріоритетні сектори зростання.
3. Проводиться оцінка і діагностика конкурентоспроможності економіки регіону, визначаються пріоритетні напрямки її підвищення.
4. Здійснюється моделювання взаємозв'язку рівня та якості життя населення, економічного зростання та конкурентоспроможності економіки регіону.
5. Будується структурно-логічна модель і сценарії соціально-економічного розвитку регіону.

Оцінка рівня та якості життя населення здійснюється згідно з методикою, яка викладена в «Програмі підвищення рівня та покращення якості життя населення Харківської області на період до 2015 року» [55].

Відповідно до цієї методики рівень та якість життя населення Харківської області й інших регіонів України оцінюються за допомогою окремих, комплексних та інтегрального показників.

Оцінка рівня та якості життя населення регіонів країни включає в себе такі компоненти та елементи (рис. 2.9).

У свою чергу, кожний елемент компоненти рівня та якості життя населення оцінюється за допомогою окремих показників, які характеризують цей елемент і які можна розрахувати, виходячи з діючої в країні статистичної звітності.

Загальний інтегральний показник рівня та якості життя населення ($I_{РЯЖ}$), а також комплексні оцінки його компонент (K_i) та елементів (K_{ij}) розраховуються за допомогою формули

$$K_{ij} = \sum_{l=1}^n w_l z_{ijl},$$

де z_{ijl} – кількісна стандартизована оцінка l -го окремого показника j -го елемента i -тої компоненти рівня та якості життя населення регіону;

w_l – коефіцієнт значущості l -го окремого показника j -го елемента i -тої компоненти, визначається за формулою

$$w_l = \frac{\delta_l}{\sum_{l=1}^n \delta_l},$$

де δ_l – дисперсія (ентропія) l -го окремого показника j -го елемента i -тої компоненти рівня та якості життя населення регіону;

n – кількість окремих показників, за допомогою яких оцінюється j -й елемент i -тої компоненти рівня та якості життя населення.

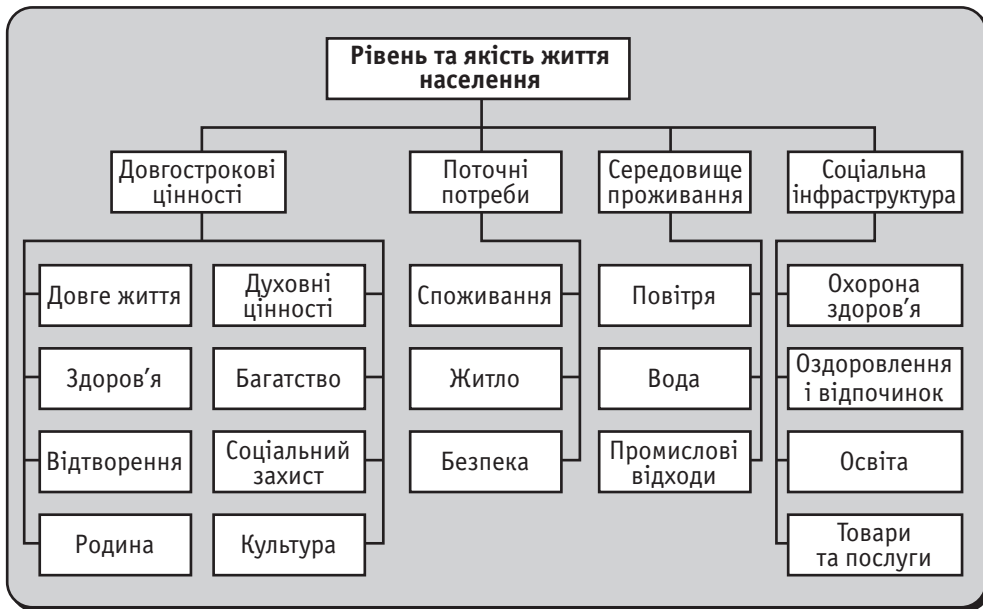

Рис. 2.9. Оцінка рівня та якості життя населення регіонів України за компонентами та елементами

Стандартизована оцінка l -го окремого показника j -го елемента i -тої компоненти рівня та якості життя населення визначається за формулами:

а) для показників-стимуляторів:

$$z_{ijl} = \frac{x_{ijl} - x_{\min l}}{x_{\max l} - x_{\min l}},$$

де x_{ijl} – фактичне значення l -го окремого показника j -го елемента i -тої компоненти рівня та якості життя населення регіону;

$x_{\min l}$ і $x_{\max l}$ – відповідно мінімальне та максимальне значення l -го окремого показника j -го елемента i -тої компоненти рівня та якості життя населення регіону;

б) для показників-дестимуляторів:

$$z_{ijl} = \frac{x_{\max l} - x_{ijl}}{x_{\max l} - x_{\min l}}.$$

Оцінка рівня економічного розвитку регіону здійснюється за допомогою окремих, комплексних та інтегрального показників.

Оцінка рівня економічного розвитку регіонів країни включає в себе такі компоненти (рис. 2.10).

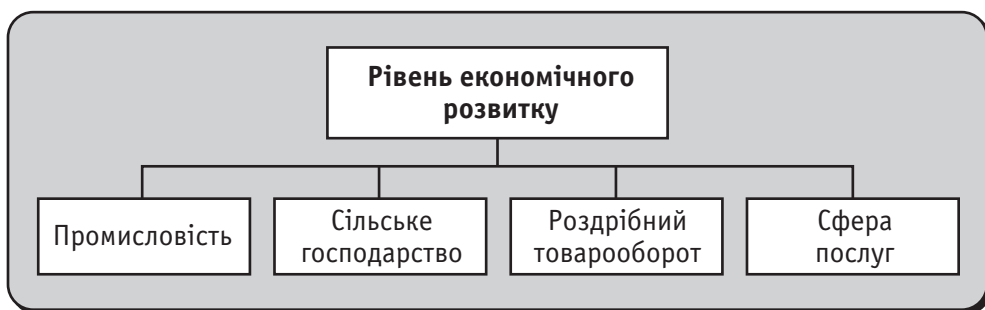

Рис. 2.10. Оцінка рівня економічного розвитку регіонів України за компонентами

У свою чергу, кожна компонента рівня економічного розвитку регіону оцінюється за допомогою окремих показників, які характеризують цю компоненту і які можна розрахувати, виходячи з діючої в країні статистичної звітності.

Загальний інтегральний показник рівня економічного розвитку (I_{EP}) розраховується за тією ж методикою, що й інтегральний показник рівня та якості життя населення регіону ($I_{РЯЖ}$).

Оцінка конкурентоспроможності економіки регіону здійснюється за допомогою окремих, комплексних та інтегрального показників.

Оцінка рівня конкурентоспроможності економіки регіонів України включає в себе компоненти, які подано на рис. рис. 2.11.

У свою чергу, кожний елемент компонент конкурентоспроможності економіки регіонів оцінюється за допомогою окремих показників, які характеризують ці елементи і які можна розрахувати, виходячи з діючої в країні статистичної звітності.

Загальний інтегральний показник конкурентоспроможності економіки (I_{KC}) розраховується за тією ж методикою, що й інтегральні показники рівня та якості життя населення регіону ($I_{РЯЖ}$) та рівня економічного розвитку (I_{EP}).

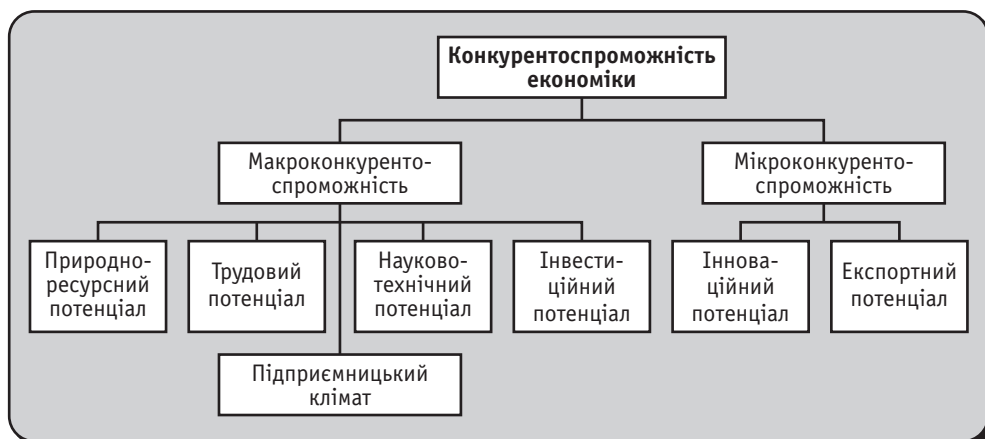

Рис. 2.11. Оцінка рівня конкурентоспроможності економіки регіонів України за компонентами та елементами

Моделювання взаємозв'язку рівня та якості життя населення, економічного розвитку і конкурентоспроможності економіки здійснюється за допомогою двох інструментів:

- **непараметричного підходу на базі розрахунку коефіцієнтів парної кордації;**
- **неієрархічного методу кластеризації *k*-середніх.**

Розробка сценаріїв соціально-економічного розвитку Харківської області здійснюється, виходячи з проведеного дослідження проблем, які є в регіоні, на основі структурно-логічної моделі взаємозв'язку цих проблем.

На III етапі здійснюються обґрунтування і вибір розвитку пріоритетних кластерів економіки регіону. При цьому в першу чергу визначаються інноваційні високотехнічні та наукоємні кластери, а потім всі інші, які склалися в регіоні і суттєво впливають на його економіку.

Крім того, розглядаються і проблемні кластери економіки регіону, які підлягають реструктуризації та реорганізації.

Обґрунтування і вибір пріоритетних кластерів економіки регіону здійснюються у такій послідовності:

- **визначається пріоритетність розвитку кластера, виходячи із законодавчих і нормативних актів України;**
- **обґрунтовується пріоритетність розвитку кластера, що базується на маркетинговому дослідженні відповідного ринку, на якому реалізуються продукція та послуги учасників кластера;**
- **будується ядро кластера, дається характеристика його учасників;**
- **проводиться SWOT-аналіз кластера;**

- розробляються заходи з розвитку (реструктуризації та реорганізації) пріоритетного кластера;
- визначаються сфери фінансування розроблених заходів;
- очікується оцінка результатів реалізації заходів з розвитку пріоритетного кластера.

На V етапі розробляється механізм забезпечення реалізації стратегії соціально-економічного розвитку регіону. Цей механізм включає в себе такі складові елементи (рис. 2.12).

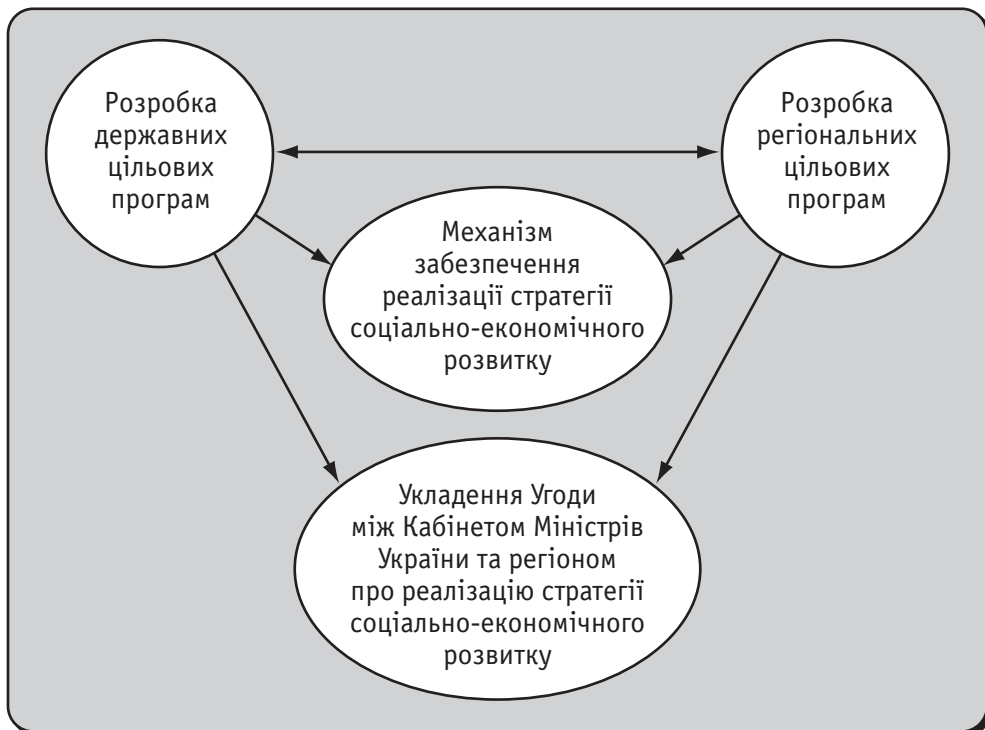

Рис. 2.12. Механізм забезпечення реалізації стратегії соціально-економічного розвитку регіону

РОЗДІЛ 3

ПІДВИЩЕННЯ РІВНЯ ТА ЯКОСТІ ЖИТТЯ НАСЕЛЕННЯ ХАРКІВСЬКОЇ ОБЛАСТІ

3.1. Оцінка рівня та якості життя населення

Згідно з методикою, викладеною в розд. 2, рівень та якість життя населення оцінюються за такими компонентами:

- довгострокові цінності;
- поточні потреби;
- середовище проживання;
- соціальна інфраструктура.

Проведемо порівняльну оцінку рівня та якості життя населення Харківської області й інших регіонів України по кожній з цих компонент.

Компонента «Довгострокові цінності» містить такі елементи:

- довге життя;
- здоров'я;
- відтворення;
- родина;
- духовні цінності;
- багатство;
- соціальний захист;
- культура.

Кожний елемент компоненти «Довгострокові цінності» оцінюється за допомогою окремих показників, які наведено у табл. А.1 Додатка А.

Комплексна оцінка самої компоненти та її складових елементів здійснюється за допомогою методики, викладеної у розд. 2, із застосуванням інтегрального показника, побудованого на основі таксономічного методу.

Розрахунки оцінки рівня та якості життя населення Харківської області й інших регіонів України в 2006 р. за компонентою «Довгострокові цінності» та її складовими елементами подано в табл. 3.1.

Розподіл регіонів України за значенням комплексного показника компоненти «Довгострокові цінності» рівня та якості життя населення подано на рис. 3.1.

Таблиця 3.1
Оцінка рівня та якості життя населення регіонів України у 2006 р. за компонентою «Довгострокові цінності»

Регіон	Елемент																Комплексний показник компоненти (K _{дц})	
	Довге життя		Здоров'я		Відтворення		Родина		Духовні цінності		Багатство		Соціальний захист		Культура			
	Показ-ник	Ранг	Показ-ник	Ранг	Показ-ник	Ранг	Показ-ник	Ранг	Показ-ник	Ранг	Показ-ник	Ранг	Показ-ник	Ранг	Показ-ник	Ранг		
	Показ-ник	Ранг	Показ-ник	Ранг	Показ-ник	Ранг	Показ-ник	Ранг	Показ-ник	Ранг	Показ-ник	Ранг	Показ-ник	Ранг	Показ-ник	Ранг		
АР Крим	0,4934	11	0,4470	21	0,4462	14	0,1293	14	0,4951	17	0,4614	5	0,6106	6	0,9717	1	0,5320	8
Вінницький	0,5030	10	0,4355	23	0,4551	12	0,2492	9	0,7227	7	0,1832	18	0,6466	3	0,3358	12	0,4873	11
Волинський	0,5734	8	0,6010	10	0,9155	1	0,7285	2	0,6579	10	0,2032	15	0,3034	21	0,4256	8	0,5589	4
Дніпропетровський	0,2243	21	0,4576	20	0,3789	17	0,1136	15	0,2648	24	0,7215	1	0,6395	4	0,3082	14	0,4236	13
Донецький	0,2247	20	0,4866	17	0,2187	23	0,0492	20	0,3711	22	0,3834	8	0,6580	1	0,5724	3	0,3848	19
Житомирський	0,1543	24	0,4094	24	0,3779	18	0,2406	10	0,5510	16	0,1839	17	0,5091	15	0,3010	16	0,3348	21
Закарпатський	0,6937	5	0,7030	2	0,7747	3	1,0000	1	0,8956	1	0,2205	14	0,5671	11	0,4207	9	0,7456	1
Запорізький	0,4746	12	0,6024	9	0,3877	16	0,0851	17	0,2987	23	0,6891	2	0,5918	8	0,2739	17	0,4726	12
Івано-Франківський	0,9261	2	0,5288	15	0,5195	8	0,5471	5	0,8383	3	0,2293	13	0,2828	24	0,1912	24	0,5364	7
Київський	0,2130	23	0,4937	16	0,4750	10	0,2111	12	0,5739	15	0,3431	9	0,5731	10	0,0397	25	0,4001	18
Кіровоградський	0,2165	22	0,4603	19	0,1021	24	0,0000	25	0,4791	18	0,0940	23	0,5965	7	0,4694	6	0,2919	24
Луганський	0,2709	18	0,4809	18	0,0975	25	0,0173	24	0,3934	21	0,2920	11	0,5341	13	0,2425	21	0,2868	25
Львівський	0,9382	1	0,5899	11	0,6663	4	0,6760	4	0,8484	2	0,4847	4	0,2879	23	0,5115	4	0,6769	2
Миколаївський	0,3379	17	0,6176	8	0,5275	7	0,0359	23	0,2628	25	0,1894	16	0,3609	19	0,3771	10	0,3007	22
Одеський	0,2517	19	0,5326	14	0,3964	15	0,2256	11	0,4656	19	0,2830	12	0,5822	9	0,4872	5	0,4162	14
Полтавський	0,4272	14	0,6490	5	0,5546	5	0,0527	19	0,6096	13	0,5414	3	0,6316	5	0,2070	23	0,5374	6
Рівненський	0,6863	6	0,6749	3	0,8105	2	0,7012	3	0,7531	6	0,0740	25	0,2940	22	0,2735	18	0,5493	5
Сумський	0,3575	15	0,6353	7	0,4529	13	0,0718	18	0,6436	11	0,1152	22	0,5543	12	0,2137	22	0,4103	16
Тернопільський	0,8899	4	0,7588	1	0,5307	6	0,5149	6	0,8285	5	0,1302	21	0,1643	25	0,2526	20	0,5235	9
Харківський	0,5923	7	0,6453	6	0,4793	9	0,0906	16	0,6945	8	0,4340	6	0,6539	2	0,3303	13	0,5726	3
Херсонський	0,3442	16	0,5694	12	0,4634	11	0,0363	22	0,4634	20	0,3280	10	0,4169	18	0,2658	19	0,3615	20
Хмельницький	0,5245	9	0,5661	13	0,2934	22	0,2821	8	0,6422	12	0,1373	20	0,4189	17	0,3566	11	0,4078	17
Черкаський	0,4462	13	0,4387	22	0,3149	20	0,0430	21	0,6839	9	0,4036	7	0,4198	16	0,4396	7	0,4151	15
Чернівецький	0,9231	3	0,6533	4	0,2956	21	0,3704	7	0,8357	4	0,1763	19	0,3161	20	0,3058	15	0,5159	10
Чернігівський	0,0477	25	0,2343	25	0,3475	19	0,1405	13	0,5806	14	0,0827	24	0,5296	14	0,6867	2	0,2968	23

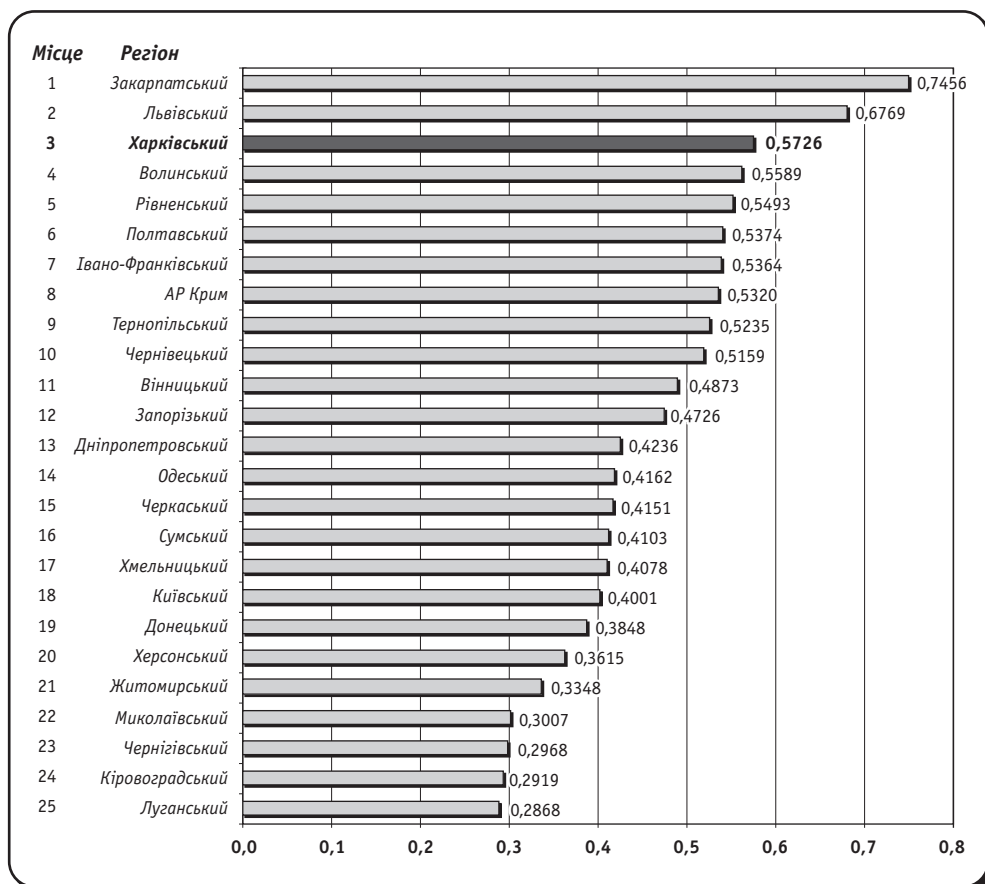

Рис. 3.1. Діаграма розподілу регіонів України у 2006 р. за значенням комплексного показника компоненти «Довгострокові цінності» рівня та якості життя населення

Як видно з рис. 3.1, найбільш високий рівень та якість життя населення за компонентою «Довгострокові цінності» мали такі регіони України: Закарпатський – 0,7456 (1-е місце), Львівський – 0,6769 (2-е місце), Харківський – 0,5726 (3-є місце) та Волинський – 0,5589 (4-е місце).

Такі регіони, як Луганський – 0,2868 (25-е місце), Кіровоградський – 0,2919 (24-е місце), Чернігівський – 0,2968 (23-є місце) і Миколаївський – 0,3007 (22-е місце) за компонентою «Довгострокові цінності» рівня та якості життя населення значно поступалися іншим регіонам України.

Компонента «Поточні потреби» рівня та якості життя населення регіонів України містить такі елементи:

- споживання;
- житло;
- безпека.

Кожний елемент компоненти «Поточні потреби» оцінюється за допомогою окремих показників, які наведено у табл. А.2 Додатка А.

Комплексна оцінка самої компоненти та її складових елементів здійснюється за допомогою методики, що застосовувалась при оцінці компоненти «Довгострокові цінності».

Розрахунки оцінки рівня та якості життя населення Харківської області й інших регіонів України у 2006 р. за компонентою «Поточні потреби» та її складовими елементами подано в табл. 3.2.

Таблиця 3.2

**Оцінка рівня та якості життя населення регіонів України у 2006 р.
за компонентою «Поточні потреби»**

Region	Елемент						Комплексний показник компоненти ($K_{пл}$)	
	Споживання		Житло		Безпека			
	Показ-ник	Ранг	Показ-ник	Ранг	Показ-ник	Ранг	Показник	Ранг
1	2	3	4	5	6	7	8	9
АР Крим	0,4737	10	0,0000	25	0,6607	17	0,3901	21
Вінницький	0,1389	20	0,6889	2	0,6601	18	0,4828	12
Волинський	0,0968	24	0,0333	24	0,6670	16	0,2705	24
Дніпропетровський	0,8674	2	0,3556	10	0,4520	22	0,5426	4
Донецький	1,0000	1	0,2667	14	0,2561	24	0,4730	14
Житомирський	0,1389	20	0,4667	6	0,8580	4	0,5049	7
Закарпатський	0,2968	14	0,2222	19	0,8951	2	0,5025	8
Запорізький	0,7663	3	0,2333	16	0,3953	23	0,4439	17
Івано-Франківський	0,4126	11	0,2889	13	0,9210	1	0,5755	2
Київський	0,6968	4	1,0000	1	0,7225	11	0,8029	1
Кіровоградський	0,1937	17	0,4556	8	0,7784	7	0,4845	11
Луганський	0,6211	5	0,3778	9	0,1699	25	0,3343	23
Львівський	0,4126	11	0,0778	23	0,8877	3	0,4957	9
Миколаївський	0,4800	9	0,2000	20	0,6575	19	0,4521	16
Одеський	0,5032	7	0,1889	21	0,7367	9	0,4929	10
Полтавський	0,4926	8	0,4778	5	0,6298	20	0,5290	5
Рівненський	0,3389	13	0,1111	22	0,8435	5	0,4599	15
Сумський	0,2737	15	0,3222	11	0,6854	15	0,4296	19
Тернопільський	0,0000	25	0,3000	12	0,4912	21	0,2380	25
Харківський	0,5200	6	0,2556	15	0,7201	13	0,5117	6

Закінчення табл. 3.2

1	2	3	4	5	6	7	8	9
Херсонський	0,1537	19	0,2333	16	0,7021	14	0,3677	22
Хмельницький	0,1368	22	0,4667	6	0,7210	12	0,4418	18
Черкаський	0,2505	16	0,6889	2	0,7359	10	0,5566	3
Чернівецький	0,1937	17	0,2333	16	0,8020	6	0,4273	20
Чернігівський	0,1326	23	0,5333	4	0,7550	8	0,4762	13

Розподіл регіонів України за значенням комплексного показника компоненти «Поточні потреби» рівня та якості життя населення подано на рис. 3.2.

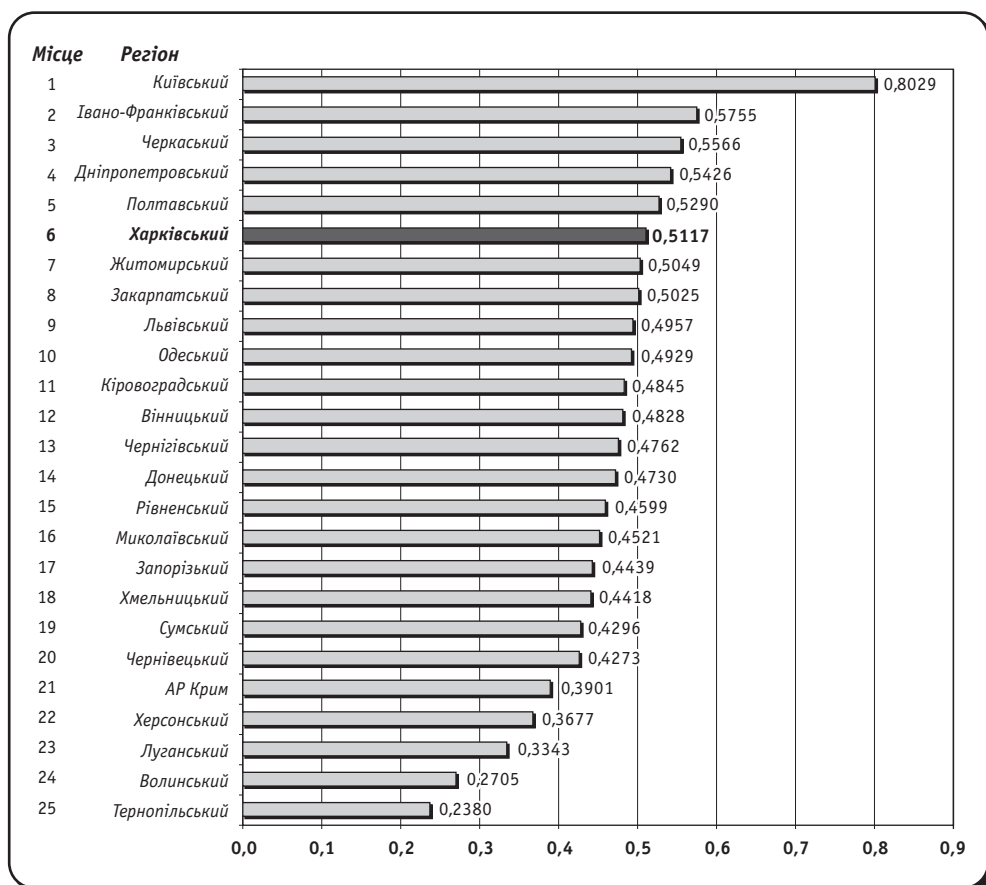

Рис. 3.2. Діаграма розподілу регіонів України у 2006 р. за значенням комплексного показника компоненти «Поточні потреби» рівня та якості життя населення

Харківська область за компонентою «Поточні потреби» рівня та якості життя населення у 2006 р. посіла 6-е місце.

Як видно з рис 3.2, найбільш високий рівень та якість життя населення за компонентою «Поточні потреби» зафіксований у Київському – 0,8029 (1-е місце), Івано-Франківському – 0,5755 (2-е місце), Черкаському – 0,5566 (3-є місце) і Дніпропетровському – 0,5426 (4-е місце) регіонах.

Такі регіони, як Тернопільський – 0,2380 (25-е місце), Волинський – 0,2705 (24-е місце), Луганський – 0,3343 (23-є місце) за компонентою «Поточні потреби» рівня та якості життя населення значно поступались іншим регіонам України.

Компонента «Середовище проживання» рівня та якості життя населення регіонів України містить такі елементи:

- повітря;
- вода;
- промислові відходи.

Кожний елемент компоненти «Середовище проживання» оцінюється за допомогою окремих показників, які наведено у табл. А.3 Додатка А.

Значення комплексного показника компоненти «Середовище проживання» рівня та якості життя населення Харківської області й інших регіонів України у 2006 р. подано в табл. 3.3.

Таблиця 3.3

**Оцінка рівня та якості життя населення регіонів України у 2006 р.
за компонентою «Середовище проживання»**

Регіон	Елемент						Комплексний показник компоненти (K _{ср})	
	Повітря		Вода		Промислові відходи			
	Показник	Ранг	Показник	Ранг	Показник	Ранг	Показник	Ранг
1	2	3	4	5	6	7	8	9
АР Крим	0,8601	14	0,7374	13	0,8507	22	0,8126	18
Вінницький	0,8641	13	0,9914	4	0,9999	3	0,9589	3
Волинський	0,9415	9	1,0000	1	0,9999	4	0,9847	1
Дніпропетровський	0,4458	24	0,4414	20	0,8980	20	0,5973	23
Донецький	0,0000	25	0,0000	25	0,1738	24	0,0585	25
Житомирський	0,9608	7	0,7953	11	0,9972	14	0,9129	8
Закарпатський	0,8376	18	0,7250	14	0,9989	10	0,8514	17
Запорізький	0,7181	21	0,3822	21	0,0000	25	0,3519	24
Івано-Франківський	0,7000	22	0,6535	18	0,9873	16	0,7807	19
Київський	0,8492	17	0,9963	2	0,9806	17	0,9499	5

Закінчення табл. 3.3

1	2	3	4	5	6	7	8	9
Кіровоградський	0,9847	2	0,6239	19	0,9978	13	0,8560	16
Луганський	0,6264	23	0,3132	22	0,8851	21	0,5976	22
Львівський	0,7613	19	0,2035	24	0,9622	18	0,6219	21
Миколаївський	0,9712	4	0,7189	15	0,9238	19	0,8626	14
Одеський	0,9225	11	0,2626	23	0,9998	5	0,7036	20
Полтавський	0,8545	16	0,9938	3	0,9989	11	0,9567	4
Рівненський	0,9631	5	0,7633	12	0,9982	12	0,9020	11
Сумський	0,9524	8	0,8841	8	0,7459	23	0,8590	15
Тернопільський	0,9236	10	0,9667	5	1,0000	1	0,9671	2
Харківський	0,7494	20	0,9445	6	0,9901	15	0,9047	10
Херсонський	0,9816	3	0,6658	17	0,9992	9	0,8713	13
Хмельницький	0,9613	6	0,8681	9	0,9997	6	0,9411	6
Черкаський	0,8764	12	0,9112	7	0,9996	7	0,9324	7
Чернівецький	0,8596	15	0,8533	10	1,0000	2	0,9060	9
Чернігівський	0,9939	1	0,7090	16	0,9993	8	0,8910	12

Розподіл регіонів України за значенням комплексного показника компоненти «Середовище проживання» рівня та якості життя населення подано на рис. 3.3.

Як видно з рис. 3.3, найбільш високий рівень та якість життя населення за компонентою «Середовище проживання» мали Волинський – 0,9847 (1-е місце), Тернопільський – 0,9671 (2-е місце), Вінницький – 0,9589 (3-є місце) і Полтавський – 0,9567 (4-е місце) регіони.

Такі регіони, як Донецький – 0,0585 (25-е місце), Запорізький – 0,3519 (24-е місце), Дніпропетровський – 0,5973 (23-є місце) і Луганський – 0,5976 (22-е місце) за компонентою «Середовище проживання» значно поступались іншим регіонам України.

Харківська область за компонентою «Середовище проживання» рівня та якості життя населення у 2006 р. посіла 10-е місце.

Компонента «Соціальна інфраструктура» рівня та якості життя населення регіонів України містить такі елементи:

- охорона здоров'я;
- оздоровлення і відпочинок;
- освіта;
- товари та послуги.

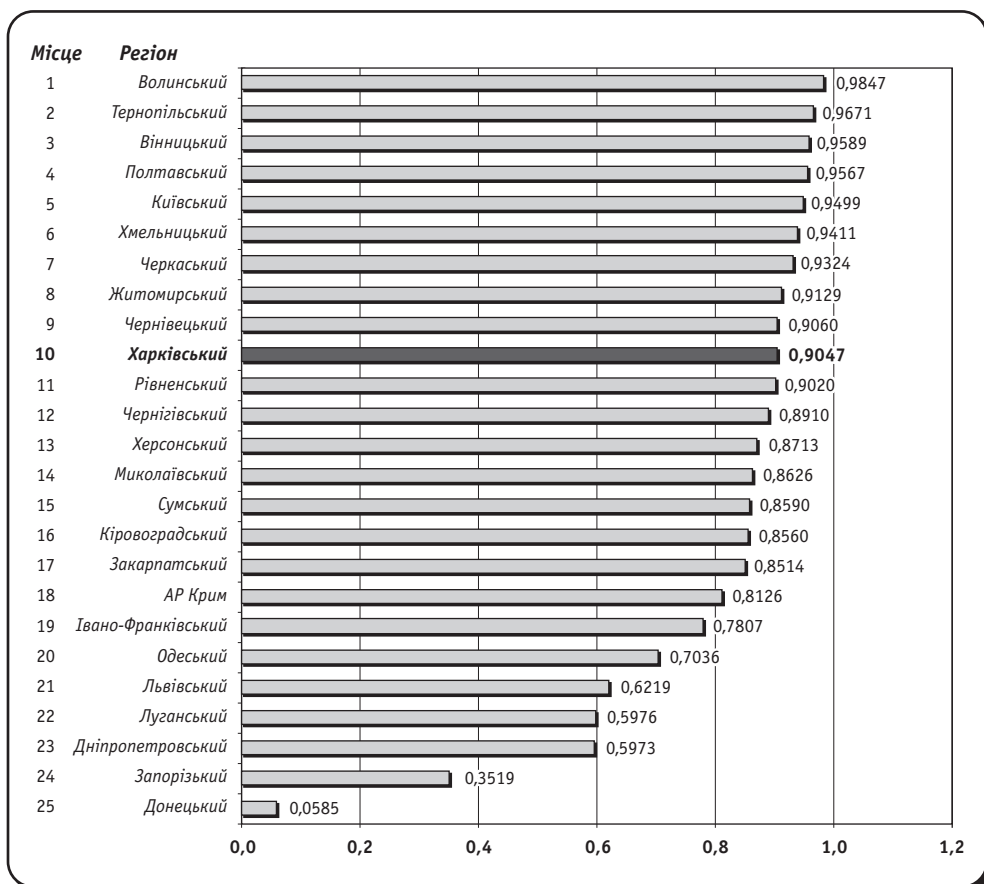

Рис. 3.3. Діаграма розподілу регіонів України у 2006 р. за значенням комплексного показника компоненти «Середовище проживання» рівня та якості життя населення

Кожний елемент компоненти «Соціальна інфраструктура» оцінюється за допомогою окремих показників, які наведено у табл. А.4 Додатка А.

Комплексна оцінка самої компоненти та її складових елементів здійснюється за допомогою методики, що застосовувалася при оцінці компонент «Довгострокові цінності» і «Поточні потреби».

Розрахунки оцінки рівня та якості життя населення Харківської області й інших регіонів України у 2006 р. за компонентою «Соціальна інфраструктура» та її складовими елементами подано у табл. 3.4.

Розподіл регіонів України за значенням комплексного показника компоненти «Соціальна інфраструктура» рівня та якості життя населення подано на рис. 3.4.

Таблиця 3.4

**Оцінка рівня та якості життя населення регіонів України у 2006 р.
за компонентою «Соціальна інфраструктура»**

Реґіон	Елемент								Комплексний показник компоненти (K _{сг})	
	Охорона здоров'я		Оздоровлення і відпочинок		Освіта		Товари та послуги			
	Показник	Ранґ	Показник	Ранґ	Показник	Ранґ	Показник	Ранґ	Показник	Ранґ
АР Крим	0,5129	9	1,0000	1	0,3601	23	0,3952	16	0,5539	7
Вінницький	0,4327	14	0,1085	13	0,5500	9	0,6381	4	0,5322	9
Волинський	0,2575	23	0,0874	15	0,4663	17	0,7620	1	0,4468	13
Дніпропетровський	0,6997	1	0,1086	12	0,4470	18	0,6455	3	0,5848	3
Донецький	0,4380	13	0,2241	4	0,5015	14	0,4758	10	0,4665	10
Житомирський	0,4271	15	0,0468	21	0,5278	10	0,4946	9	0,4455	14
Закарпатський	0,2883	22	0,1794	7	0,2820	25	0,2842	20	0,1768	25
Запорізький	0,5383	8	0,3530	3	0,5897	7	0,4382	13	0,5807	4
Івано-Франківський	0,3644	17	0,0789	20	0,3414	24	0,2143	22	0,1974	24
Київський	0,1236	25	0,0402	23	0,5051	13	0,4755	11	0,2910	21
Кіровоградський	0,4799	11	0,0802	19	0,5259	11	0,4006	15	0,4380	15
Луганський	0,5402	6	0,1389	8	0,4093	21	0,2094	23	0,3283	20
Львівський	0,6769	2	0,0844	16	0,4834	16	0,7067	2	0,6166	2
Миколаївський	0,1994	24	0,2027	6	0,4403	19	0,3928	17	0,2871	22
Одеський	0,3549	19	0,2149	5	0,5073	12	0,5208	6	0,4497	12
Полтавський	0,5506	5	0,1192	10	0,6171	5	0,4397	12	0,5508	8
Рівненський	0,5399	7	0,0160	25	0,3889	22	0,4014	14	0,3622	19
Сумський	0,4084	16	0,1255	9	0,6970	2	0,5198	7	0,5731	5
Тернопільський	0,4801	10	0,0445	22	0,5880	8	0,2617	21	0,4152	18
Харківський	0,6132	3	0,0935	14	0,6820	3	0,5182	8	0,6440	1
Херсонський	0,3523	20	0,6543	2	0,4946	15	0,3243	19	0,4638	11
Хмельницький	0,3398	21	0,0378	24	0,6710	4	0,3424	18	0,4375	16
Черкаський	0,3583	18	0,0838	18	0,7085	1	0,2059	24	0,4265	17
Чернівецький	0,4457	12	0,1143	11	0,4308	20	0,1092	25	0,2564	23
Чернігівський	0,5677	4	0,0843	17	0,5996	6	0,5240	5	0,5720	6

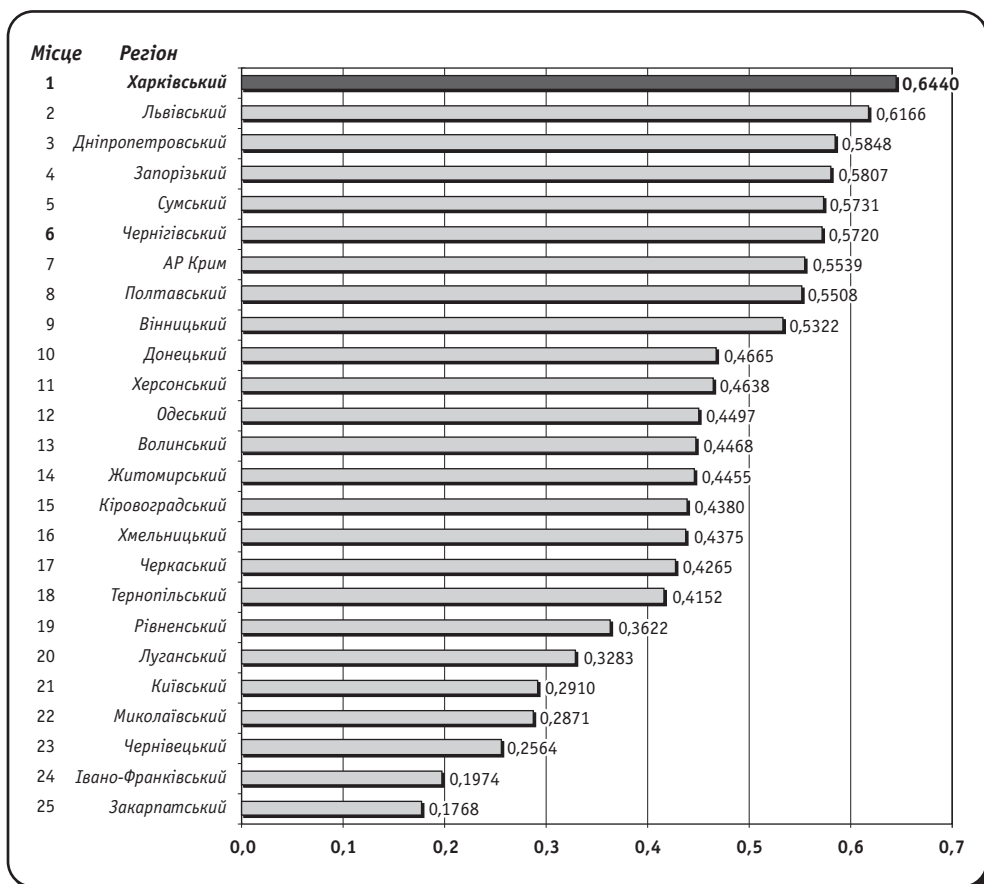

Рис. 3.4. Діаграма розподілу регіонів України у 2006 р. за значенням комплексного показника компоненти «Соціальна інфраструктура» рівня та якості життя населення

Як видно з рис. 3.4, найбільш високий рівень та якість життя населення за компонентою «Соціальна інфраструктура» мали **Харківський – 0,6440 (1-е місце)**, Львівський – 0,6166 (2-е місце), Дніпропетровський – 0,5848 (3-є місце) і Запорізький – 0,5807 (4-е місце) регіони.

Такі регіони, як Закарпатський – 0,1768 (25-е місце), Івано-Франківський – 0,1974 (24-е місце), Чернівецький – 0,2564 (23-є місце) і Миколаївський – 0,2871 (22-е місце) за компонентою «Соціальна інфраструктура» рівня та якості життя населення значно поступались іншим регіонам України.

Подані вище розрахунки рівня та якості життя населення регіонів України за окремими його компонентами свідчать про те, що за одними регіонами мають більш високий показник, за іншими – більш низький (табл. 3.5).

Таблиця 3.5

**Оцінка рівня та якості життя населення по окремих
регіонах України у 2006 р.**

Регіон	Компонента							
	Довгострокові цінності		Поточні потреби		Середовище проживання		Соціальна інфраструктура	
	Показник	Ранг	Показник	Ранг	Показник	Ранг	Показник	Ранг
Закарпатський	0,7456	1	0,5025	8	0,8514	17	0,1768	25
Дніпропетровський	0,4236	13	0,5426	4	0,5973	23	0,5848	3
Чернігівський	0,2968	23	0,4762	13	0,8910	12	0,5720	6
Волинський	0,5589	4	0,2705	24	0,9847	1	0,4468	13
Львівський	0,6769	2	0,4957	9	0,6219	21	0,6166	2

За даними табл. 3.5 можна зробити такий висновок: спостерігаючи великі розбіжності в оцінках компонент рівня та якості життя населення, практично неможливо однозначно визначити, в якому з регіонів України він вищий або нижчий. З цією метою необхідно використовувати інтегральну оцінку, яка б давала однозначну відповідь на дане питання.

Згідно з методикою, викладеною в розд. 2, загальна кількісна оцінка рівня та якості життя населення регіонів України здійснюється за допомогою інтегрального показника, побудованого на основі таксономічного методу.

У табл. 3.6 подано результати розрахунків за допомогою даного методу інтегрального показника рівня та якості життя населення регіонів України і комплексних показників його компонент у 2006 р.

Таблиця 3.6

**Інтегральна оцінка рівня та якості життя населення
регіонів України у 2006 р.**

Регіон	Компонента								Інтегральна оцінка рівня та якості життя населення ($I_{РЯЖ}$)	
	$K_{ДЦ}$		$K_{ПП}$		$K_{СП}$		$K_{СИ}$			
	Показ-ник	Ранг	Показ-ник	Ранг	Показ-ник	Ранг	Показ-ник	Ранг	Показник	Ранг
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
АР Крим	0,5320	8	0,3901	21	0,8126	18	0,5539	7	0,6289	5
Вінницький	0,4873	11	0,4828	12	0,9589	3	0,5322	9	0,6599	4
Волинський	0,5589	4	0,2705	24	0,9847	1	0,4468	13	0,5812	8
Дніпропетровський	0,4236	13	0,5426	4	0,5973	23	0,5848	3	0,5817	7
Донецький	0,3848	19	0,4730	14	0,0585	25	0,4665	10	0,3201	24

Закінчення табл. 3.6

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
Житомирський	0,3348	21	0,5049	7	0,9129	8	0,4455	14	0,5121	16
Закарпатський	0,7456	1	0,5025	8	0,8514	17	0,1768	25	0,5692	10
Запорізький	0,4726	12	0,4439	17	0,3519	24	0,5807	4	0,5091	17
Івано-Франківський	0,5364	7	0,5755	2	0,7807	19	0,1974	24	0,4663	21
Київський	0,4001	18	0,8029	1	0,9499	5	0,2910	21	0,5684	11
Кіровоградський	0,2919	24	0,4845	11	0,8560	16	0,4380	15	0,4603	22
Луганський	0,2868	25	0,3343	23	0,5976	22	0,3283	20	0,2689	25
Львівський	0,6769	2	0,4957	9	0,6219	21	0,6166	2	0,7401	2
Миколаївський	0,3007	22	0,4521	16	0,8626	14	0,2871	22	0,3619	23
Одеський	0,4162	14	0,4929	10	0,7036	20	0,4497	12	0,5037	18
Полтавський	0,5374	6	0,5290	5	0,9567	4	0,5508	8	0,7165	3
Рівненський	0,5493	5	0,4599	15	0,9020	11	0,3622	19	0,5677	12
Сумський	0,4103	16	0,4296	19	0,8590	15	0,5731	5	0,5954	6
Тернопільський	0,5235	9	0,2380	25	0,9671	2	0,4152	18	0,5247	15
Харківський	0,5726	3	0,5117	6	0,9047	10	0,6440	1	0,7755	1
Херсонський	0,3615	20	0,3677	22	0,8713	13	0,4638	11	0,4803	19
Хмельницький	0,4078	17	0,4418	18	0,9411	6	0,4375	16	0,5353	14
Черкаський	0,4151	15	0,5566	3	0,9324	7	0,4265	17	0,5707	9
Чернівецький	0,5159	10	0,4273	20	0,9060	9	0,2564	23	0,4718	20
Чернігівський	0,2968	23	0,4762	13	0,8910	12	0,5720	6	0,5528	13

Розподіл регіонів України за значенням інтегрального показника рівня та якості життя населення, що розраховується на основі таксономічного методу, у 2006 р. подано на рис. 3.5.

З рис. 3.5 видно, що за значенням інтегрального показника рівня та якості життя населення кращими були **Харківський – 0,7755 (1-е місце)**, Львівський – 0,7401 (2-е місце), Полтавський – 0,7165 (3-є місце) та Вінницький – 0,6599 (4-е місце) регіони.

Такі регіони, як Луганський – 0,2689 (25-е місце), Донецький – 0,3201 (24-е місце), Миколаївський – 0,3619 (23-є місце) і Кіровоградський – 0,4603 (22-е місце) за значенням інтегрального кількісного показника рівня життя населення значно поступались іншим регіонам України.

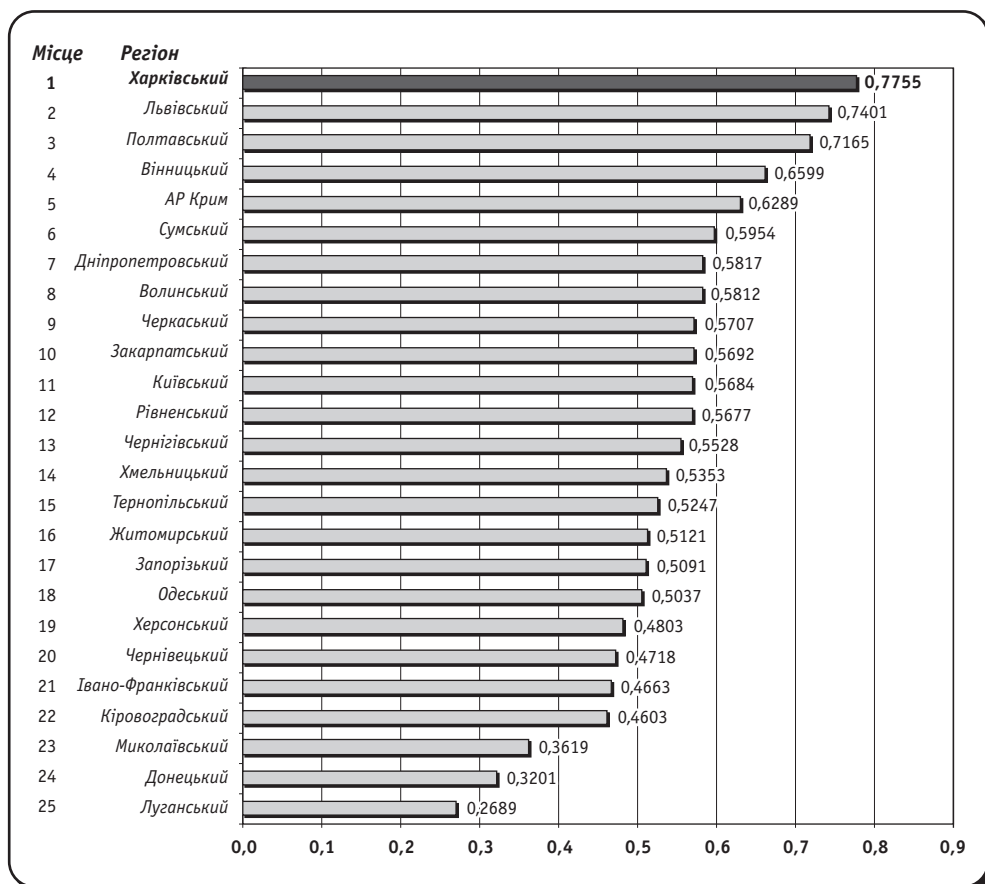

Рис. 3.5. Діаграма розподілу регіонів України у 2006 р. за значенням інтегрального показника рівня та якості життя населення

Виходячи з проведеного вище дослідження, можна зробити такі висновки:

- за інтегральним показником рівня та якості життя населення (0,7755) Харківська область у 2006 р. посіла 1-е місце серед інших регіонів України;
- незважаючи на в цілому високе загальне місце за рівнем та якістю життя населення по окремих елементах компонент Харківська область посіла відносно невисокі місця у порівнянні з іншими областями України, як-от:
 - родина – 16-е місце;
 - культура – 13-е місце;
 - безпека – 13-е місце;
 - повітря – 20-е місце;
 - промислові відходи – 15-е місце;
 - відпочинок і оздоровлення – 14-е місце.

3.2. Діагностика рівня та якості життя населення і визначення пріоритетних напрямків їх підвищення

Діагностика проблем забезпечення рівня та якості життя населення Харківської області здійснюється згідно з методикою, яка викладена у розд. 2.

На першому етапі діагностики будується граф компонент рівня та якості життя населення Харківської області за 2006 р., який має такий вигляд (рис. 3.6).

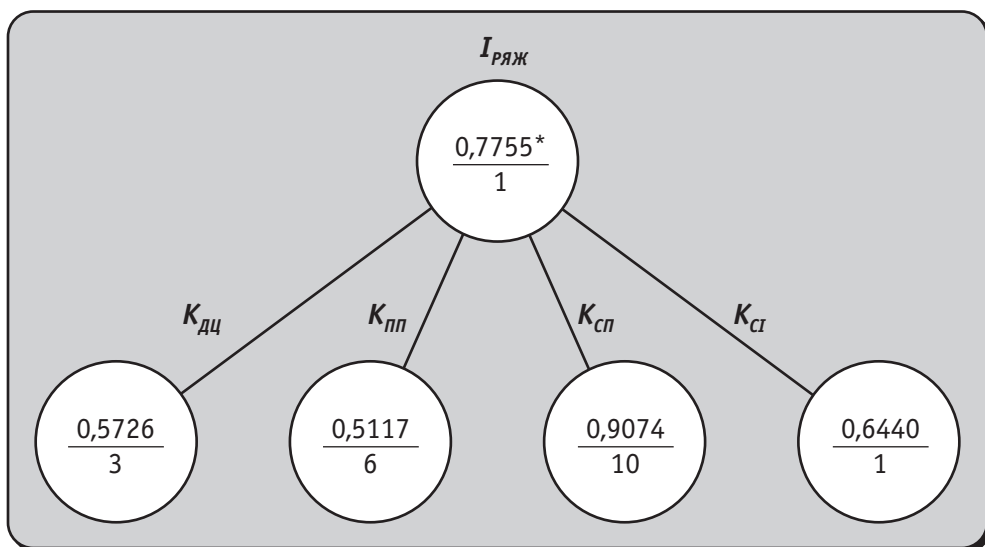

Рис. 3.6. Граф компонент рівня та якості життя населення Харківської області за 2006 р.

Згідно з наведеним вище графом ранжуються компоненти рівня та якості життя населення за проблемністю й досліджується їх динаміка (табл. 3.7).

Як видно з табл. 3.7, проблемними компонентами рівня та якості життя населення Харківської області є «Поточні потреби» ($K_{ПП}$) та «Середовище проживання» ($K_{СИ}$). Дослідимо ці компоненти за елементами та конкретними окремими показниками, як це і передбачено методикою, викладеною в розд. 2.

Граф елементів і окремих показників компоненти «Поточні потреби» рівня та якості життя населення Харківської області за 2000 – 2006 рр. подано на рис. 3.7.

* У чисельнику – кількісне значення показника, у знаменнику – місце за значенням серед інших регіонів країни.

Таблиця 3.7
Динаміка за рангом проблемності компонент рівня та якості життя населення Харківської області за 2000 – 2006 рр.

Компонента	2000 р.		2001 р.		2002 р.		2003 р.		2004 р.		2005 р.		2006 р.	
	Значення	Ранг	Значення	Ранг	Значення	Ранг	Значення	Ранг	Значення	Ранг	Значення	Ранг	Значення	Ранг
Поточні потреби ($K_{ПП}$)	0,4713	12	0,4920	14	0,3515	23	0,4956	13	0,4953	15	0,4356	10	0,5117	6
Середовище проживання ($K_{СП}$)	0,9070	8	0,8784	9	0,9071	6	0,9149	8	0,9063	8	0,9067	9	0,9047	10
Довгострокові цінності ($K_{ДЦ}$)	0,4122	13	0,4693	11	0,4613	10	0,4396	10	0,4880	10	0,5244	7	0,5726	3
Соціальна інфра- структура (K_{CI})	0,6396	2	0,5571	4	0,5985	3	0,5999	3	0,6442	1	0,5871	1	0,6440	1
Рівень та якість життя ($I_{ЯЖ}$)	0,6671	3	0,6671	3	0,6590	4	0,6806	3	0,7226	2	0,7319	2	0,7755	1

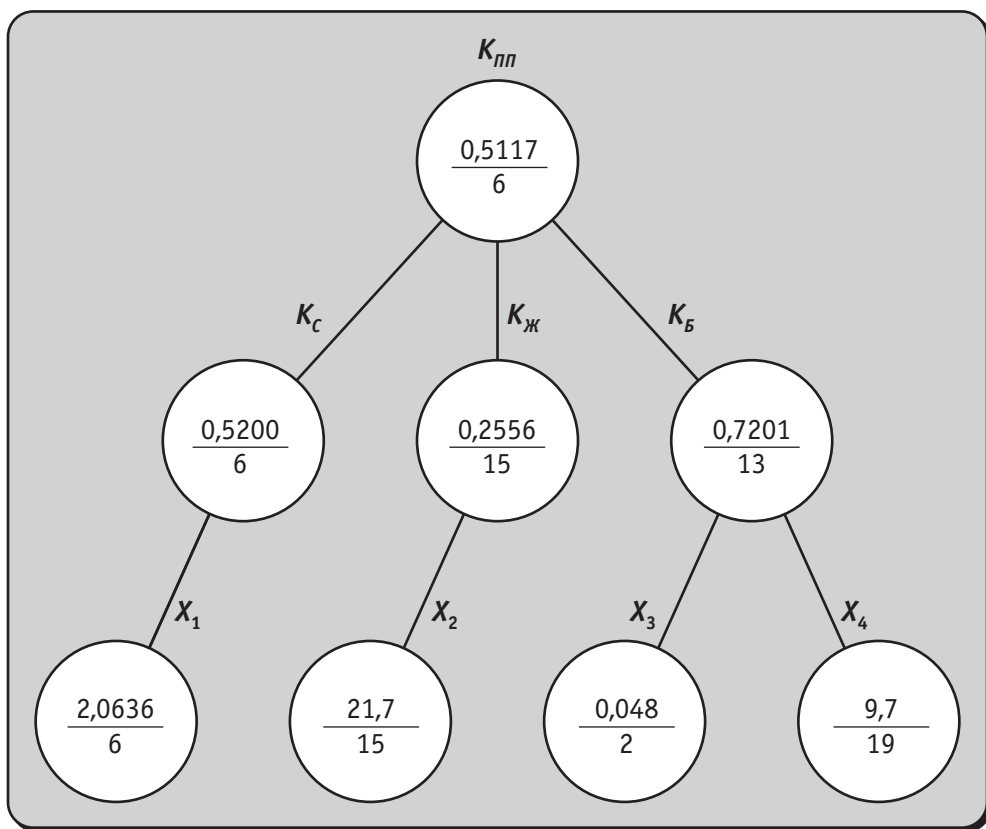

Рис. 3.7. Граф елементів і окремих показників компоненти «Поточні потреби» рівня та якості життя населення Харківської області за 2006 р.

Згідно з наведеним вище графом ранжуються елементи й окремі показники компоненти «Поточні потреби» рівня та якості життя населення і досліджується їх динаміка (табл. 3.8).

Як видно з табл. 3.8 проблемними елементами компоненти «Поточні потреби» рівня та якості життя населення Харківської області є безпека та житло, а окремими показниками – кількість зареєстрованих злочинів і забезпеченість загальною житловою площею.

Граф елементів і окремих показників компоненти «Середовище проживання» рівня та якості життя населення Харківської області за 2006 р. подано на рис. 3.8.

Таблиця 3.8
Динаміка за рангом проблемності елементів і окремих показників компонентів «Поточні потреби» рівня та якості життя населення Харківської області за 2000 – 2006 рр.

Елемент	Окремі показники	2000 р.		2001 р.		2002 р.		2003 р.		2004 р.		2005 р.		2006 р.	
		Значення	Ранг	Значення	Ранг	Значення	Ранг	Значення	Ранг	Значення	Ранг	Значення	Ранг	Значення	Ранг
Споживання (K_C)	–	0,6051	7	0,6218	7	0,6186	8	0,6138	7	0,5586	6	0,5037	7	0,5200	6
	Доходи (середня зарплата / прожитковий мінімум) (X_1)	0,8518	7	0,9968	7	1,0819	8	1,3304	7	1,5708	6	1,7943	7	2,0636	6
Житло ($K_Ж$)	–	0,3165	11	0,3247	13	0,3250	13	0,3165	13	0,3333	12	0,2989	13	0,2566	15
	Забезпеченість загальною житловою площею (m^2 /особу) (X_2)	20,5	11	20,6	13	20,9	13	21,1	13	20,5	12	20,6	13	21,5	15
Безпека (K_B)	–	0,5244	21	0,5770	21	0,3489	22	0,5046	20	0,5787	19	0,4918	18	0,7201	13
	Кількість загиблих від травматизму на виробництві (на 1000 працюючих) (X_3)	0,067	8	0,069	8	0,111	21	0,064	3	0,068	7	0,066	10	0,048	2
	Кількість зареєстрованих злочинів (на 1000 осіб) (X_4)	14,7	22	13,6	22	12,4	23	15,7	22	13,1	21	11,3	17	9,5	19

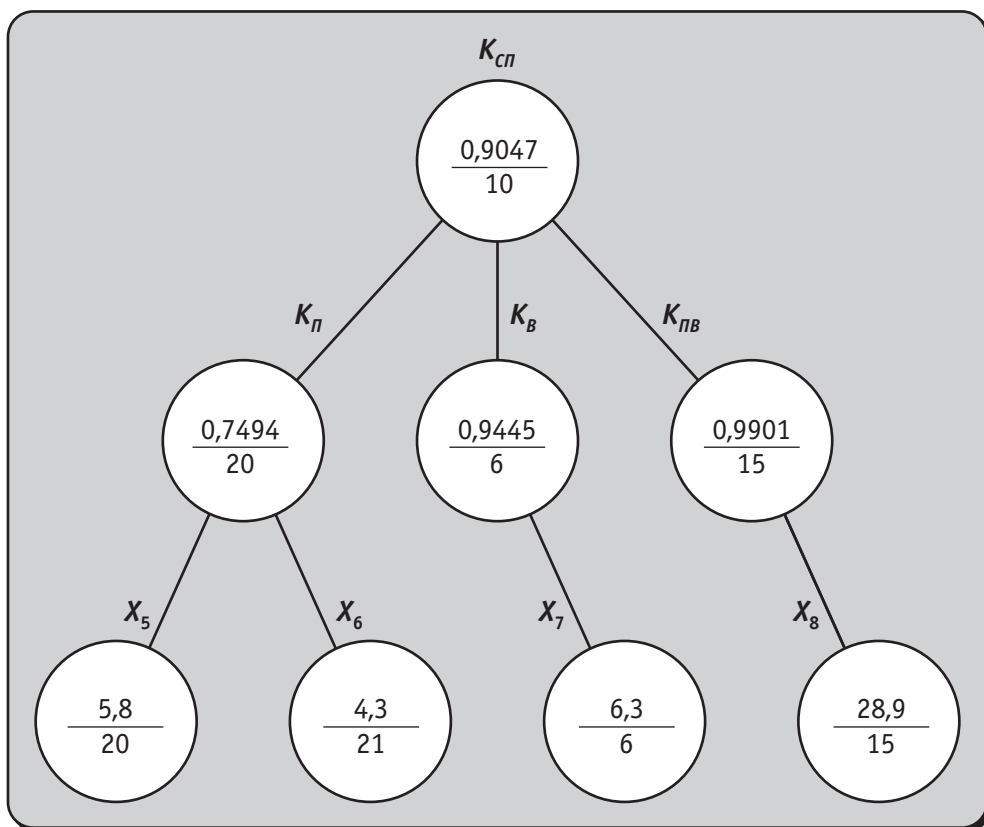

Рис. 3.8. Граф елементів і окремих показників компоненти «Середовище проживання» рівня та якості життя населення Харківської області за 2006 р.

Згідно з наведеним вище графом ранжуються елементи та окремі показники компоненти «Середовище проживання» рівня та якості життя населення і досліджується їх динаміка (табл. 3.9).

Як видно з табл. 3.9, проблемними елементами компоненти «Середовище проживання» рівня та якості життя населення Харківської області є повітря та промислові відходи, а окремими показниками – викиди від стаціонарних і нестаціонарних джерел забруднення, наявність відходів I – III класів небезпеки у сховищах.

Таблиця 3.9
Динаміка за рангом проблемності елементів і окремих показників компоненти «Середовище проживання»
рівня та якості життя населення Харківської області за 2000 – 2006 рр.

Елемент	Окремий показник	2000 р.		2001 р.		2002 р.		2003 р.		2004 р.		2005 р.		2006 р.	
		Значення	Ранг	Значення	Ранг	Значення	Ранг	Значення	Ранг	Значення	Ранг	Значення	Ранг	Значення	Ранг
Повітря (K_{II})	–	0,7546	21	0,7169	22	0,7438	22	0,7269	22	0,7514	21	0,7409	20	0,7494	20
	Викиди від нестационарних джерел, ($\tau/\text{км}^2$) (X_5)	4,0	23	4,2	23	4,3	23	4,4	23	4,5	23	4,4	22	4,3	21
	Викиди від стаціонарних джерел, ($\tau/\text{км}^2$) (X_6)	4,6	19	5,0	19	4,8	20	4,7	20	4,7	20	5,1	20	5,8	20
Промислові відходи (K_{III})	–	0,9928	14	0,9930	14	0,9913	15	0,9967	15	0,9997	10	0,9990	11	0,9901	15
	Наявність відходів I – III класів небезпеки у сховищах, ($\text{кг}/\text{м}^2$) (X_8)	20,9	14	20,0	14	30,9	15	21,8	15	1,7	10	2,8	11	28,9	15

Ранжування проблемних окремих показників елементів компонент рівня та якості життя населення Харківської області подано в табл. 3.10.

Згідно з табл. 3.10 проблемні окремі показники елементів компонент рівня та якості життя населення Харківської області можна ранжувати таким чином: викиди від нестаціонарних джерел, викиди від стаціонарних джерел, кількість зареєстрованих злочинів, наявність відходів I – III класів небезпеки у сховищах, забезпеченість загальною житловою площею.

Виходячи з проведеної вище діагностики проблем рівня та якості життя населення Харківської області, можна визначити такі пріоритетні напрямки їх підвищення:

- зменшення викидів від нестаціонарних і стаціонарних джерел забруднення;
- зниження злочинності;
- зменшення наявності відходів I – III класів небезпеки у сховищах;
- збільшення забезпеченості населення загальною житловою площею.

Таблиця 3.10
Ранжування проблемних окремих показників елементів компонент рівня та якості життя населення Харківської області за 2000 – 2006 рр.

Ранг	Окремий показник	2000 р.		2001 р.		2002 р.		2003 р.		2004 р.		2005 р.		2006 р.	
		Значення	Ранг	Значення	Ранг	Значення	Ранг	Значення	Ранг	Значення	Ранг	Значення	Ранг	Значення	Ранг
1	Викиди від нестационарних джерел, (т/км ²) (X_5)	4,0	23	4,2	23	4,3	23	4,4	23	4,5	23	4,4	22	4,3	21
2	Викиди від стаціонарних джерел, (т/км ²) (X_6)	4,6	19	5,0	19	4,8	20	4,7	20	4,7	20	5,1	20	5,8	20
3	Кількість зареєстрованих злочинів, (на 1000 осіб) (X_4)	14,7	22	13,6	22	12,4	23	15,7	22	13,1	21	11,3	17	9,5	19
4 – 5	Наявність відходів I – III класів небезпеки у сходах, (кг/м ²) (X_8)	20,9	14	20,0	14	30,9	15	21,8	15	1,7	10	2,8	11	28,9	15
4 – 5	Забезпечення загальною житловою площею, м ² /особу (X_2)	20,5	11	20,6	13	20,9	13	21,1	13	21,5	12	21,6	13	21,5	15

РОЗДІЛ 4

ОЦІНКА І ВИБІР ПРІОРИТЕТНИХ СЕКТОРІВ ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ ХАРКІВСЬКОЇ ОБЛАСТІ

4.1. Оцінка рівня економічного розвитку

Згідно з методикою, викладеною в розд. 2, рівень економічного розвитку регіону оцінюється за такими компонентами:

- промисловість;
- сільське господарство;
- роздрібний товарооборот;
- сфера послуг.

Проведемо порівняльну оцінку розвитку економіки Харківської області й інших регіонів України за кожною з цих компонент.

Комплексна оцінка рівня самої компоненти проводиться за допомогою окремих показників і методики, яка викладена у розд. 2, із застосуванням інтегрального показника, побудованого на основі таксономічного методу.

Компонента «Промисловість» містить такі окремі показники:

- обсяг промислової продукції;
- обсяг промислової продукції на душу населення.

Розрахунки оцінки рівня економічного розвитку Харківської області й інших регіонів України у 2006 р. за компонентою «Промисловість» та її складовими елементами подано в табл. 4.1.

Розподіл регіонів України за значенням комплексного показника компоненти «Промисловість» рівня економічного розвитку подано на рис. 4.1.

Як видно з рис. 4.1, найбільш високий рівень економічного розвитку за компонентою «Промисловість» мали такі регіони України: Донецький – 0,9659 (1-е місце), Дніпропетровський – 0,9054 (2-е місце), Запорізький – 0,6496 (3-є місце) та Полтавський – 0,5638 (4-е місце).

Такі регіони, як Чернівецький – 0,0000 (25-е місце), Тернопільський – 0,0269 (24-е місце), Херсонський – 0,0431 (23-є місце) і Закарпатський – 0,0547 (22-е місце) за компонентою «Промисловість» рівня економічного розвитку значно поступалися іншим регіонам України.

Таблиця 4.1

**Оцінка рівня економічного розвитку регіонів України у 2006 р.
за компонентою «Промисловість»**

Регіон	Показник				Комплексний показник компоненти (К _п)	
	Обсяг промислової продукції		Обсяг промислової продукції на душу населення			
	млн грн	Ранг	грн	Ранг	Показник	Ранг
АР Крим	8166,4	15	4130	20	0,0813	20
Вінницький	8700,8	14	5159	17	0,1088	15
Волинський	5706,8	20	5498	15	0,1042	17
Дніпропетровський	83692,6	2	24451	1	0,9054	2
Донецький	105627,1	1	23060	2	0,9659	1
Житомирський	6118,2	19	4645	19	0,0850	19
Закарпатський	4575,3	21	3678	22	0,0547	22
Запорізький	40069,9	4	21696	3	0,6496	3
Івано-Франківський	10477,9	10	7563	9	0,1754	9
Київський	18898,1	7	10792	6	0,2909	7
Кіровоградський	4123,1	22	3915	21	0,0585	21
Луганський	41462,3	3	17407	5	0,5505	5
Львівський	14368,7	8	5594	14	0,1439	13
Миколаївський	9585,2	11	7909	8	0,1800	8
Одеський	14231,6	9	5941	13	0,1518	12
Полтавський	30597,5	5	19862	4	0,5638	4
Рівненський	6303,5	18	5460	16	0,1058	16
Сумський	9021,1	13	7447	10	0,1663	10
Тернопільський	3101,3	24	2806	24	0,0269	24
Харківський	27053,7	6	9620	7	0,2974	6
Херсонський	3744,6	23	3352	23	0,0431	23
Хмельницький	6340,2	17	4657	18	0,0863	18
Черкаський	9191,9	12	6922	11	0,1541	11
Чернівецький	1761,8	25	1944	25	0,0000	25
Чернігівський	7079,8	16	6146	12	0,1260	14

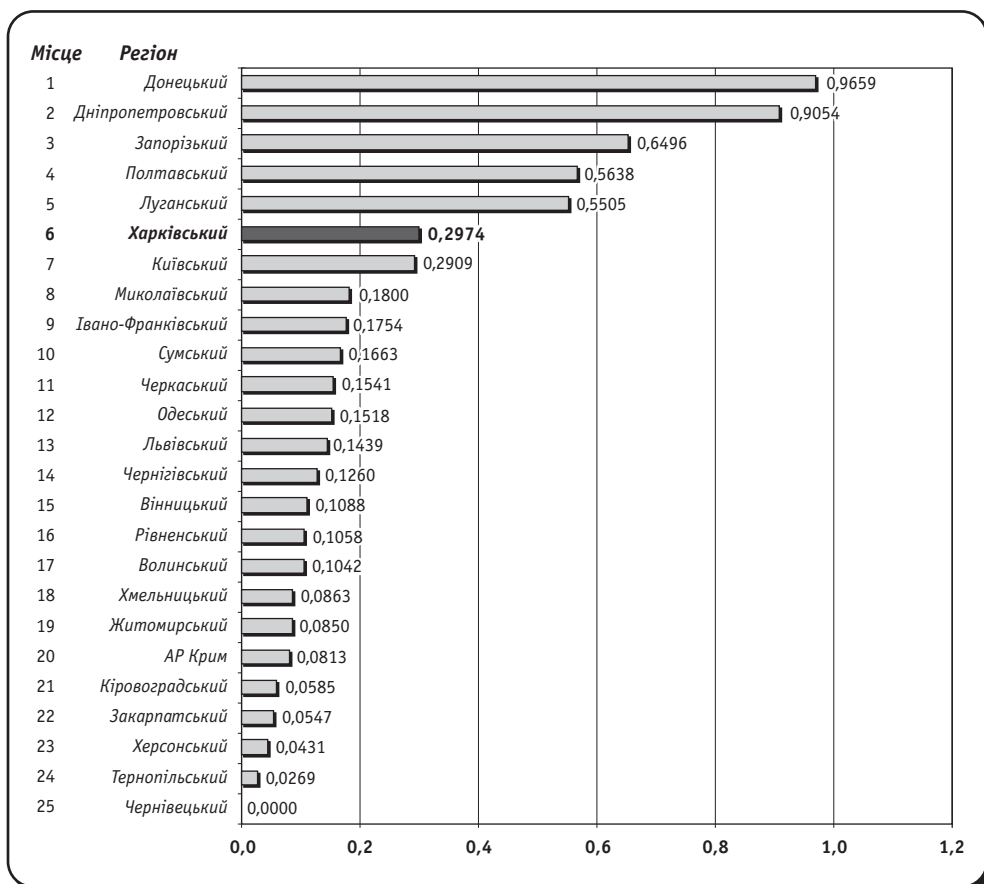

Рис. 4.1. Діаграма розподілу регіонів України у 2006 р. за значенням комплексного показника компоненти «Промисловість» рівня економічного розвитку

Харківська область за компонентою «Промисловість» рівня економічного розвитку посіла у 2006 р. 6-е місце (0,2974).

Компонента «Сільське господарство» рівня економічного розвитку регіонів України містить такі окремі показники:

- обсяг продукції сільського господарства;
- обсяг продукції сільського господарства на душу населення.

Комплексна оцінка самої компоненти здійснюється за допомогою окремих показників і методики, що застосовувалась при оцінці компоненти «Промисловість».

Розрахунки оцінки рівня економічного розвитку регіонів України у 2006 р. за компонентою «Сільське господарство» та її окремими показниками подано в табл. 4.2.

Таблиця 4.2

**Оцінка рівня економічного розвитку регіонів України у 2006 р.
за компонентою «Сільське господарство»**

Регіон	Окремий показник				Комплексний показник компоненти (K_{cr})	
	Обсяг продукції сільського господарства (у порівнянних цінах)		Обсяг продукції сільського господарства (у порівнянних цінах) на душу населення			
	млн грн	Ранг	грн	Ранг	Показник	Ранг
АР Крим	2269	15	1148	21	0,2401	21
Вінницький	3935	3	2333	5	0,7774	3
Волинський	1945	21	1874	9	0,3844	14
Дніпропетровський	4411	2	1289	18	0,5713	6
Донецький	3523	7	769	25	0,3142	20
Житомирський	2227	17	1691	12	0,3756	16
Закарпатський	1239	25	996	23	0,0590	25
Запорізький	2690	11	1457	15	0,3784	15
Івано-Франківський	1672	23	1207	20	0,1735	23
Київський	4726	1	2699	2	0,9813	1
Кіровоградський	2802	10	2661	3	0,7068	5
Луганський	2029	19	852	24	0,1301	24
Львівський	2905	9	1131	22	0,3232	18
Миколаївський	2231	16	1841	11	0,4152	12
Одеський	3339	8	1394	17	0,4513	11
Полтавський	3735	4	2425	4	0,7738	4
Рівненський	1888	22	1635	14	0,3145	19
Сумський	2022	20	1669	13	0,3416	17
Тернопільський	2082	18	1884	8	0,4057	13
Харківський	3601	6	1281	19	0,4578	10
Херсонський	2408	14	2155	7	0,5212	8
Хмельницький	2540	13	1865	10	0,4639	9
Черкаський	3679	5	2771	1	0,8561	2
Чернівецький	1296	24	1430	16	0,1797	22
Чернігівський	2582	12	2241	6	0,5674	7

Розподіл регіонів України за значенням комплексного показника компоненти «Сільське господарство» рівня економічного розвитку подано на рис. 4.2.

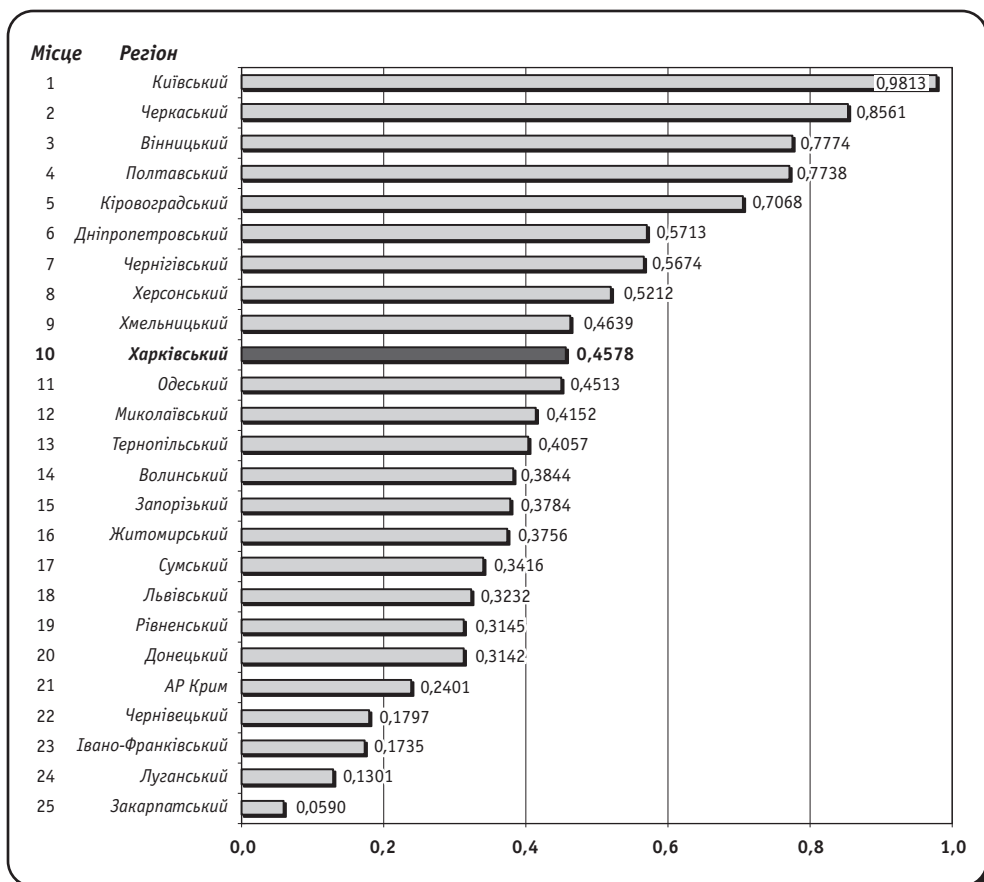

Рис. 4.2. Діаграма розподілу регіонів України у 2006 р. за значенням комплексного показника компоненти «Сільське господарство» рівня економічного розвитку

Як видно з рис 4.2, найбільш високий рівень економічного розвитку за компонентою «Сільське господарство» зафіксований у Київському – 0,9813 (1-е місце), Черкаському – 0,8561 (2-е місце), Вінницькому – 0,7774 (3-є місце) і Полтавському – 0,7738 (4-е місце) регіонах.

Такі регіони, як Закарпатський – 0,0590 (25-е місце), Луганський – 0,1301 (24-е місце), Івано-Франківський – 0,1735 (23-є місце) та Чернівецький – 0,1797 (22-е місце) за компонентою «Сільське господарство» рівня економічного розвитку значно поступалися іншим регіонам України.

Харківська область за компонентою «Сільське господарство» рівня економічного розвитку у 2006 р. посіла 10-е місце (0,4578).

Компонента «Роздрібний товарооборот» рівня економічного розвитку регіонів України містить такі окремі показники:

- обсяг роздрібного товарообороту;
- обсяг роздрібного товарообороту на душу населення.

Комплексна оцінка самої компоненти здійснюється за допомогою окремих показників і методики, що застосовувалась при оцінці компонент «Промисловість» та «Сільське господарство».

Значення комплексного показника компоненти «Роздрібний товарооборот» рівня економічного розвитку Харківської області й інших регіонів України у 2006 р. подано у табл. 4.3.

Таблиця 4.3

**Оцінка рівня економічного розвитку регіонів України у 2006 р.
за компонентою «Роздрібний товарооборот»**

Регіон	Окремий показник				Комплексний показник компоненти (K_{PT})	
	Обсяг роздрібногo товарообороту		Обсяг роздрібногo товарообороту на душу населення			
	млн грн	Ранг	грн	Ранг	Показник	Ранг
1	2	3	4	5	6	7
АР Крим	4784,0	7	2416	8	0,3960	8
Вінницький	2959,2	11	1747	22	0,1157	16
Волинський	2403,9	17	2313	10	0,2439	11
Дніпропетровський	11476,5	1	3341	1	1,0000	1
Донецький	11429,9	2	2484	7	0,7599	3
Житомирський	2430,2	16	1836	16	0,1129	17
Закарпатський	2902,0	12	2332	9	0,2750	10
Запорізький	4981,5	6	2687	5	0,4814	6
Івано-Франківський	2269,4	19	1636	23	0,0491	24
Київський	4731,3	8	2692	4	0,4698	7
Кіровоградський	2020,7	23	1906	15	0,1111	18
Луганський	3766,7	9	1572	24	0,1091	19
Львівський	6882,9	5	2675	6	0,5768	5
Миколаївський	2554,7	13	2101	13	0,1929	13
Одеський	7445,4	4	3104	3	0,7250	4
Полтавський	3467,9	10	2241	11	0,2791	9
Рівненський	2092,6	22	1811	19	0,0885	21
Сумський	2155,6	20	1768	20	0,0798	23
Тернопільський	1729,8	25	1560	25	0,0000	25
Харківський	9164,5	3	3249	2	0,8545	2

Закінчення табл. 4.3

1	2	3	4	5	6	7
Херсонський	2493,6	15	2223	12	0,2235	12
Хмельницький	2505,5	14	1832	17	0,1157	15
Черкаський	2335,6	18	1750	21	0,0842	22
Чернівецький	1806,6	24	1991	14	0,1235	14
Чернігівський	2121,0	21	1828	18	0,0946	20

Розподіл регіонів України за значенням комплексного показника компоненти «Роздрібний товарооборот» рівня економічного розвитку подано на рис. 4.3.

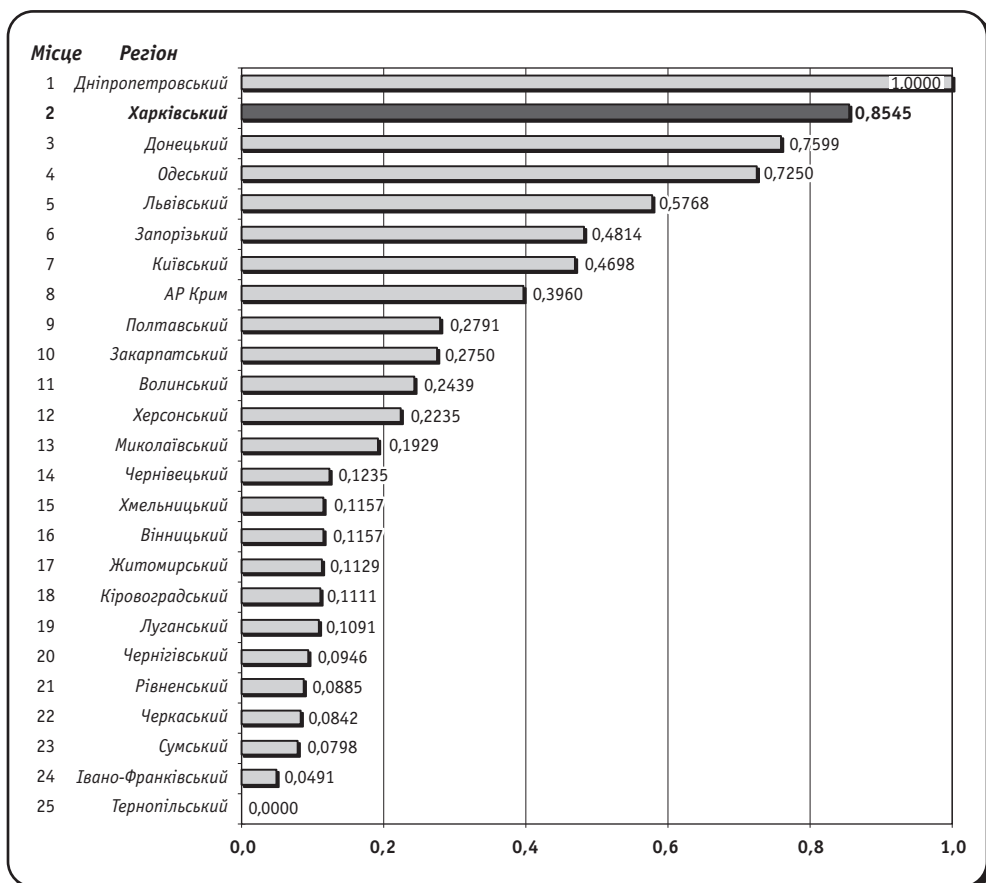

Рис. 4.3. Діаграма розподілу регіонів України у 2006 р. за значенням комплексного показника компоненти «Роздрібний товарооборот» рівня економічного розвитку

Як видно з рис. 4.3, найбільш високий рівень економічного розвитку за компонентою «Роздрібний товарооборот» мали Дніпропетровський – 1,0000 (1-е місце), **Харківський – 0,8545 (2-е місце)**, Донецький – 0,7599 (3-є місце) та Одеський – 0,7250 (4-е місце) регіони.

Такі регіони, як Тернопільський – 0,0000 (25-е місце), Івано-Франківський – 0,0491 (24-е місце), Сумський – 0,0798 (23-є місце) і Черкаський – 0,0842 (22-е місце) за компонентою «Роздрібний товарооборот» значно поступались іншим регіонам України.

Компонента «Сфера послуг» рівня економічного розвитку регіонів України містить такі окремі показники:

- обсяг реалізованих послуг;
- обсяг реалізованих послуг на душу населення.

Комплексна оцінка самої компоненти здійснюється за допомогою окремих показників і методики, що застосовувалась при оцінці компонент «Промисловість», «Сільське господарство» та «Роздрібний товарооборот».

Розрахунки оцінки рівня економічного розвитку Харківської області й інших регіонів України у 2006 р. за компонентою «Сфера послуг» та її складовими елементами подано у табл. 4.4.

Таблиця 4.4

**Оцінка рівня економічного розвитку регіонів України у 2006 р.
за компонентою «Сфера послуг»**

Регіон	Окремий показник				Комплексний показник компоненти ($K_{сп}$)	
	Обсяг реалізованих послуг		Обсяг реалізованих послуг на душу населення			
	млн грн	Ранг	грн	Ранг	Показник	Ранг
1	2	3	4	5	6	7
АР Крим	5373,6	6	1040	1	0,7116	2
Вінницький	1590,4	14	293	21	0,0521	19
Волинський	1251,2	17	409	9	0,1071	13
Дніпропетровський	6662,1	3	615	5	0,5127	5
Донецький	9360,1	2	574	7	0,6254	3
Житомирський	969,1	23	276	24	0,0097	24
Закарпатський	1223,9	19	306	20	0,0415	20
Запорізький	2826,5	7	588	6	0,2994	7

Закінчення табл. 4.4

1	2	3	4	5	6	7
Івано-Франківський	1168,8	20	280	23	0,0224	22
Київський	2643,4	9	344	16	0,1379	11
Кіровоградський	1673,2	12	343	17	0,0876	15
Луганський	2687,8	8	352	15	0,1451	9
Львівський	6416,6	4	626	4	0,5070	6
Миколаївський	2231,6	10	409	9	0,1573	8
Одеський	11002,5	1	813	2	0,8585	1
Полтавський	1922,4	11	400	12	0,1359	12
Рівненський	1418,4	15	333	18	0,0683	18
Сумський	1241,2	18	383	13	0,0904	14
Тернопільський	791,6	25	275	25	0,0000	25
Харківський	6007,8	5	722	3	0,5459	4
Херсонський	1652,5	13	433	8	0,1426	10
Хмельницький	990,7	22	293	21	0,0214	23
Черкаський	1341,8	16	366	14	0,0849	16
Чернівецький	798,6	24	408	11	0,0833	17
Чернігівський	1133,3	21	311	19	0,0399	21

Розподіл регіонів України за значенням комплексного показника компоненти «Сфера послуг» рівня економічного розвитку подано на рис. 4.4.

Як видно з рис. 4.4, найбільш високий рівень економічного розвитку за компонентою «Сфера послуг» мали: Одеський – 0,8585 (1-е місце), АР Крим – 0,7116 (2-е місце), Донецький – 0,6254 (3-є місце) і **Харківський – 0,5459 (4-е місце)** регіони.

Такі регіони, як Тернопільський – 0,0000 (25-е місце), Житомирський – 0,0097 (24-е місце), Хмельницький – 0,0214 (23-є місце) та Івано-Франківський – 0,0224 (22-е місце) за компонентою «Сфера послуг» рівня економічного розвитку значно поступалися іншим регіонам України.

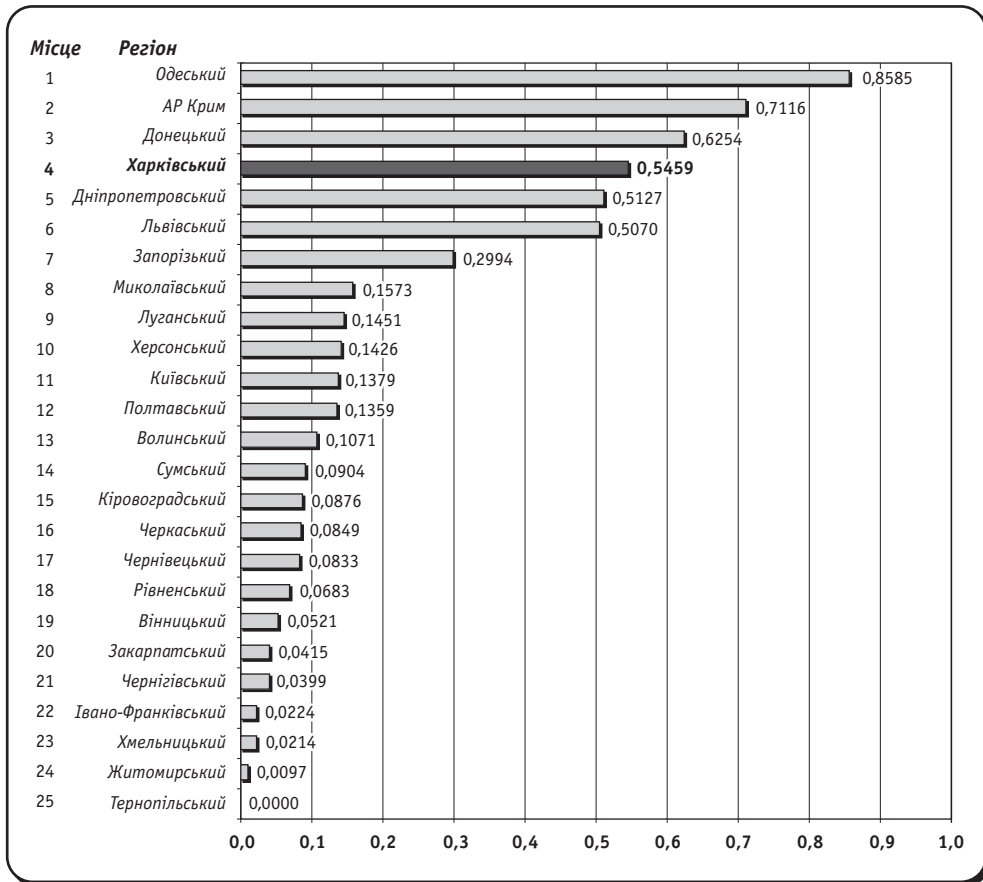

Рис. 4.4. Діаграма розподілу регіонів України у 2006 р. за значенням комплексного показника компоненти «Сфера послуг» рівня економічного розвитку

Подані вище розрахунки рівня економічного розвитку областей України за окремими його компонентами свідчать про те, що за одними з них регіони мали більш високий показник, за іншими – більш низький (табл. 4.5).

Таблиця 4.5

Оцінка за компонентами рівня економічного розвитку по окремих регіонах України у 2006 р.

Регіон	Компонента							
	Промисловість		Сільське господарство		Роздрібний товарооборот		Сфера послуг	
	Показник	Ранг	Показник	Ранг	Показник	Ранг	Показник	Ранг
Кіровоградський	0,0585	21	0,7068	5	0,1111	18	0,0876	15
Хмельницький	0,0863	18	0,4639	9	0,1157	15	0,0214	23
Черкаський	0,1541	11	0,8561	2	0,0842	22	0,0849	16
Чернігівський	0,1260	14	0,5674	7	0,0946	20	0,0399	21

За даними табл. 4.5 можна зробити такий висновок: спостерігаючи великі розбіжності в оцінках компонент рівня економічного розвитку, практично неможливо однозначно визначити, в якому з регіонів України він вищий або нижчий. З цією метою необхідно використовувати інтегральну оцінку, яка б дала однозначну відповідь на дане питання.

Згідно з методикою, яка викладена в розд. 2, загальна оцінка рівня економічного розвитку регіонів України здійснюється за допомогою інтегрального показника, побудованого на основі таксономічного методу.

У табл. 4.6 подано результати розрахунків за допомогою даного методу інтегрального показника рівня економічного розвитку Харківської області й інших регіонів України у 2006 р.

Таблиця 4.6

Оцінка рівня економічного розвитку регіонів України у 2006 р.

Регіон	Компонента								Інтегральна оцінка рівня економічного розвитку (I_{EP})	
	K_P		K_{CT}		K_{PT}		K_{CP}			
	Показ-ник	Ранг	Показ-ник	Ранг	Показ-ник	Ранг	Показ-ник	Ранг	Показ-ник	Ранг
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
АР Крим	0,0813	20	0,2401	21	0,3960	8	0,7116	2	0,3859	9
Вінницький	0,1088	15	0,7774	3	0,1157	16	0,0521	19	0,2518	11
Волинський	0,1042	17	0,3844	14	0,2439	11	0,1071	13	0,2030	16
Дніпропетровський	0,9054	2	0,5713	6	1,0000	1	0,5127	5	0,7764	1
Донецький	0,9659	1	0,3142	20	0,7599	3	0,6254	3	0,7019	2
Житомирський	0,0850	19	0,3756	16	0,1129	17	0,0097	24	0,1324	21
Закарпатський	0,0547	22	0,0590	25	0,2750	10	0,0415	20	0,0973	22
Запорізький	0,6496	3	0,3784	15	0,4814	6	0,2994	7	0,4638	6
Івано-Франківський	0,1754	9	0,1735	23	0,0491	24	0,0224	22	0,0936	23
Київський	0,2909	7	0,9813	1	0,4698	7	0,1379	11	0,4667	5
Кіровоградський	0,0585	21	0,7068	5	0,1111	18	0,0876	15	0,2309	14
Луганський	0,5505	5	0,1301	24	0,1091	19	0,1451	9	0,2339	12
Львівський	0,1439	13	0,3232	18	0,5768	5	0,5070	6	0,4062	8
Миколаївський	0,1800	8	0,4152	12	0,1929	13	0,1573	8	0,2328	13
Одеський	0,1518	12	0,4513	11	0,7250	4	0,8585	1	0,5858	3
Полтавський	0,5638	4	0,7738	4	0,2791	9	0,1359	12	0,4373	7
Рівненський	0,1058	16	0,3145	19	0,0885	21	0,0683	18	0,1345	20
Сумський	0,1663	10	0,3416	17	0,0798	23	0,0904	14	0,1615	18
Тернопільський	0,0269	24	0,4057	13	0,0000	25	0,0000	25	0,0928	24

Закінчення табл. 4.6

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
Харківський	0,2974	6	0,4578	10	0,8545	2	0,5459	4	0,5625	4
Херсонський	0,0431	23	0,5212	8	0,2235	12	0,1426	10	0,2266	15
Хмельницький	0,0863	18	0,4639	9	0,1157	15	0,0214	23	0,1589	19
Черкаський	0,1541	11	0,8561	2	0,0842	22	0,0849	16	0,2851	10
Чернівецький	0,0000	25	0,1797	22	0,1235	14	0,0833	17	0,0870	25
Чернігівський	0,1260	14	0,5674	7	0,0946	20	0,0399	21	0,1952	17

За значенням інтегрального показника рівня економічного розвитку, що розраховується на основі таксономічного методу, у 2006 р. регіони України розподілилися таким чином (рис. 4.5).

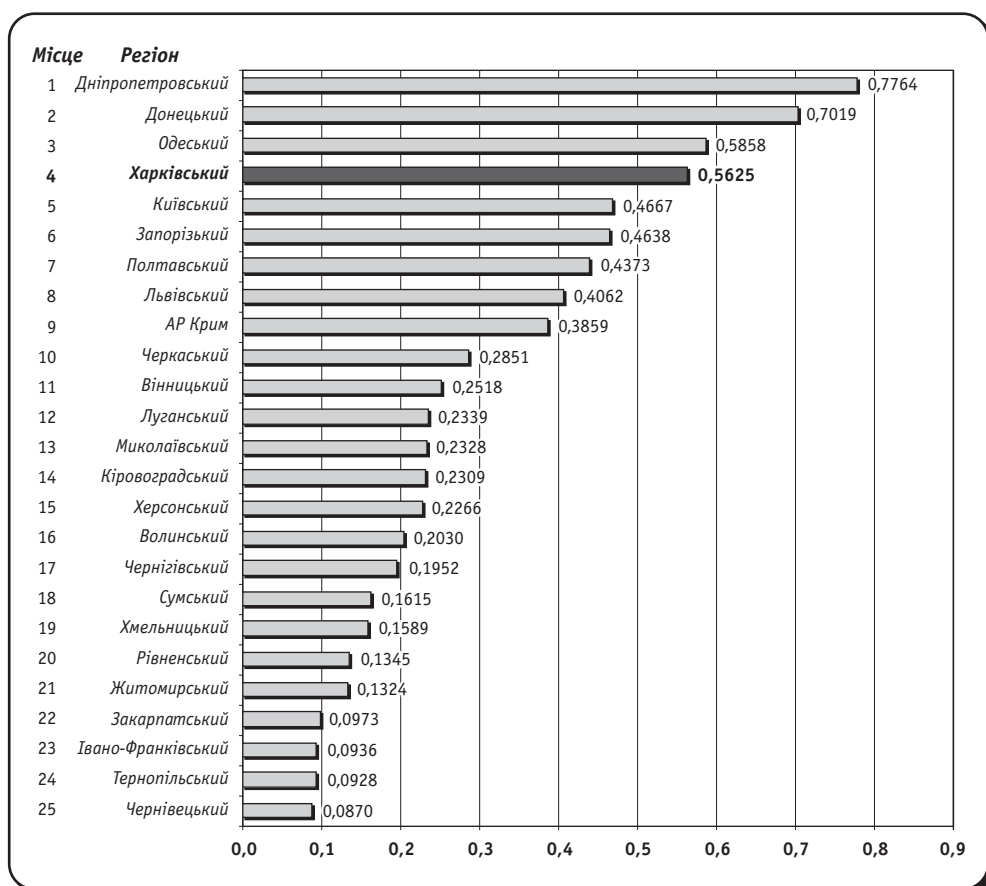

Рис. 4.5. Діаграма розподілу регіонів України у 2006 р. за значенням інтегрального показника рівня економічного розвитку

З рис. 4.5 видно, що за значенням інтегрального показника рівня економічного розвитку кращими були: Дніпропетровський – 0,7764 (1-е місце), Донецький – 0,7019 (2-е місце), Одеський – 0,5858 (3-є місце) та **Харківський – 0,5625 (4-е місце)** регіони.

Такі регіони, як Чернівецький – 0,0870 (25-е місце), Тернопільський – 0,0928 (24-е місце), Івано-Франківський – 0,0936 (23-є місце) і Закарпатський – 0,0973 (22-е місце) за значенням інтегрального показника рівня економічного розвитку значно поступались іншим регіонам України.

Виходячи з проведеного вище дослідження можна зробити такі висновки:

- **за інтегральним показником рівня економічного розвитку (0,5625) Харківська область у 2006 р. посіла 4-е місце серед інших регіонів України, поступившись Дніпропетровській (0,7764), Донецькій (0,7019) та Одеській (0,5858) областям;**
- **незважаючи на в цілому достатньо високе загальне місце за рівнем економічного розвитку по окремих компонентах, Харківська область посіла відносно невисокі місця в порівнянні з іншими регіонами України, як-от:**
 - промисловість – 6-е місце;
 - сільське господарство – 10-е місце.

4.2. Діагностика рівня економічного розвитку і вибір пріоритетних секторів його зростання

Діагностика проблем забезпечення рівня економічного розвитку Харківської області здійснюється згідно з методикою, викладеною у розд. 2.

На першому етапі діагностики будується граф компонент рівня економічного розвитку Харківської області у 2006 р., який має такий вигляд (рис. 4.6).

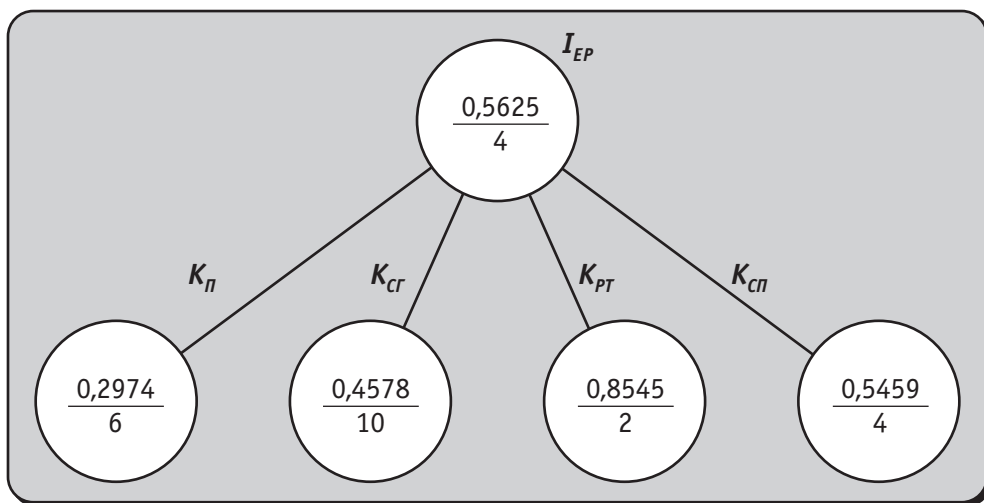

Рис. 4.6. Граф компонент рівня економічного розвитку Харківської області у 2006 р.

Згідно з наведеним вище графом ранжуються компоненти рівня економічного розвитку за проблемністю й досліджується їх динаміка (табл. 4.7).

Таблиця 4.7

Динаміка за рангом проблемності компонент рівня економічного розвитку Харківської області у 2000 – 2006 рр.

Компонента	2000 р.		2001 р.		2002 р.		2003 р.		2004 р.		2005 р.		2006 р.	
	Значення	Ранг	Значення	Ранг	Значення	Ранг	Значення	Ранг	Значення	Ранг	Значення	Ранг	Значення	Ранг
Промисловість (K_{II})	0,2070	6	0,2315	6	0,2342	2	0,2125	6	0,2230	6	0,2781	6	0,2974	6
Сільське господарство (K_{CI})	0,6156	7	0,7326	4	0,7159	6	0,5642	8	0,5933	10	0,6022	6	0,4578	10
Роздрібний товарооборот (K_{PI})	0,8510	2	0,8930	1	0,9030	2	0,8965	2	0,6845	2	0,8714	2	0,8545	2
Сфера послуг (K_{CI})	0,4807	6	0,5444	5	0,5027	5	0,5740	3	0,5343	3	0,7143	3	0,5459	4
Економічний розвиток (I_{EP})	0,5971	4	0,6695	3	0,6147	3	0,5863	3	0,6209	4	0,6492	3	0,5625	4

Як видно з табл. 4.7, проблемними компонентами рівня економічного розвитку Харківської області є «Промисловість» (K_{II}) і «Сільське господарство» (K_{CI}).

Дослідимо ці компоненти по окремих показниках, як це і передбачено методикою, викладеною у розд. 2.

Граф окремих показників компоненти «Промисловість» рівня економічного розвитку Харківської області у 2006 р. подано на рис. 4.7.

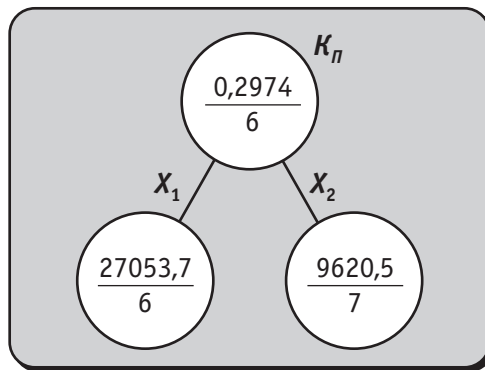

Рис. 4.7. Граф окремих показників компоненти «Промисловість» рівня економічного розвитку Харківської області у 2006 р.

Згідно з наведеним вище графом ранжуються окремі показники компоненти «Промисловість» рівня економічного розвитку за проблемністю й досліджується їх динаміка (табл. 4.8).

Таблиця 4.8

Динаміка за рангом проблемності окремих показників компоненти «Промисловість» рівня економічного розвитку Харківської області у 2000 – 2006 рр.

Показник	2000 р.		2001 р.		2002 р.		2003 р.		2004 р.		2005 р.		2006 р.	
	Значення	Ранг	Значення	Ранг	Значення	Ранг	Значення	Ранг	Значення	Ранг	Значення	Ранг	Значення	Ранг
Обсяг промислової продукції, млн грн (X_1)	12691,4	5	14849,0	5	15591,4	6	17306,5	6	20075,5	6	22685,3	6	27053,7	6
Обсяг промислової продукції на душу населення, грн (X_2)	4315,8	8	5078,1	6	5398,9	6	6037,1	7	7048,0	6	8018,8	7	9620,5	7

Як видно з табл. 4.8, проблемним окремим показником компоненти «Промисловість» рівня економічного розвитку Харківської області є обсяг промислової продукції, як загальний, так і на душу населення.

Граф окремих показників компоненти «Сільське господарство» рівня економічного розвитку Харківської області у 2006 р. подано на рис. 4.8.

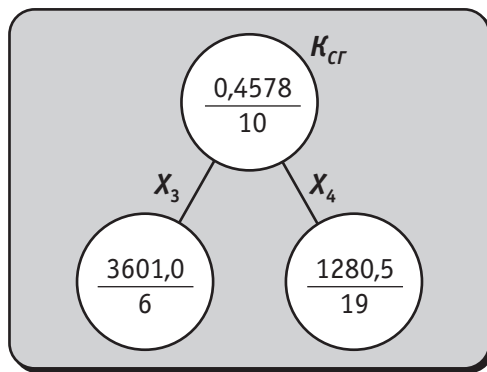

Рис. 4.8. Граф окремих показників компоненти «Сільське господарство» рівня економічного розвитку Харківської області у 2006 р.

Згідно з наведеним вище графом ранжуються окремі показники компоненти «Сільське господарство» рівня економічного розвитку за проблемністю й досліджується їх динаміка (табл. 4.9).

Таблиця 4.9

**Динаміка за рангом проблемності окремих показників компоненти
«Сільське господарство» рівня економічного розвитку
Харківської області у 2000 – 2006 рр.**

Показник	2000 р.		2001 р.		2002 р.		2003 р.		2004 р.		2005 р.		2006 р.	
	Значення	Ранг	Значення	Ранг	Значення	Ранг	Значення	Ранг	Значення	Ранг	Значення	Ранг	Значення	Ранг
Обсяг продукції сільського господарства, млн грн (X_3)	3084,0	4	3768,0	1	3725,0	3	3098,0	4	3675,0	4	3956,0	3	3601,0	6
Обсяг продукції сільського господарства на душу населення, грн (X_4)	1048,7	18	1846,0	1	1289,9	17	1545,0	4	1290,2	17	1398,4	16	1280,5	19

Як видно з табл. 4.9, проблемним окремим показником компоненти «Сільське господарство» рівня економічного розвитку Харківської області є обсяг продукції сільського господарства на душу населення.

Ранжування проблемних окремих показників компонент рівня економічного розвитку Харківської області подано в табл. 4.10.

Згідно з табл. 4.10 проблемні окремі показники компонент рівня економічного розвитку Харківської області можна ранжувати таким чином: обсяг продукції сільського господарства на душу населення, обсяг промислової продукції на душу населення, обсяг промислової продукції.

Виходячи з проведеної вище діагностики проблем економічного розвитку Харківської області можна визначити такі пріоритетні напрямки:

- збільшення виробництва промислової продукції;
- збільшення виробництва сільськогосподарської продукції.

Таблиця 4.10

Ранжування проблемних окремих показників компонент рівня економічного розвитку Харківської області у 2000 – 2006 рр.

Ранг	Окремий показник	2000 р.		2001 р.		2002 р.		2003 р.		2004 р.		2005 р.		2006 р.	
		Значення	Ранг	Значення	Ранг	Значення	Ранг	Значення	Ранг	Значення	Ранг	Значення	Ранг	Значення	Ранг
1	Обсяг продукції сільськогосподарства на душу населення, грн (X_4)	1048,7	18	1846,0	1	1289,9	17	1545,0	4	1290,2	17	1398,4	16	1281,5	19
2	Обсяг промислової продукції на душу населення, грн (X_2)	4315,8	8	5078,1	6	5398,9	6	6037,1	7	7048,0	6	8018,8	7	9620,5	7
3	Обсяг промислової продукції, млн грн (X_1)	12691,4	5	14849,0	5	15591,4	6	17306,5	6	20075,5	6	22685,3	6	27053,7	6

РОЗДІЛ 5

ПІДВИЩЕННЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ ЕКОНОМІКИ ХАРКІВСЬКОЇ ОБЛАСТІ

5.1. Оцінка конкурентоспроможності економіки

Згідно з методикою, викладеною в розд. 2, рівень конкурентоспроможності економіки оцінюється за такими компонентами:

- макроконкурентоспроможність;
- мікроконкурентоспроможність.

Проведемо порівняльну оцінку конкурентоспроможності економіки Харківської області й інших регіонів України по кожній з цих компонент.

Компонента «Макроконкурентоспроможність» конкурентоспроможності економіки регіонів України містить такі елементи:

- природно-ресурсний потенціал;
- трудовий потенціал;
- науково-технічний потенціал;
- інвестиційний потенціал;
- підприємницький клімат.

Кожний елемент компоненти «Макроконкурентоспроможність» оцінюється за допомогою окремих показників, які подано у табл. Б.1 Додатка Б.

Комплексна оцінка самої компоненти та її складових елементів здійснюється за допомогою методики, викладеної в розд. 2, із застосуванням інтегрального показника, побудованого на основі таксономічного методу.

Розрахунки оцінки конкурентоспроможності економіки Харківської області й інших регіонів України у 2006 р. за компонентою «Макроконкурентоспроможність» та її складовими елементами подано в табл. 5.1.

Розподіл регіонів України за значенням комплексного показника компоненти «Макроконкурентоспроможність» конкурентоспроможності економіки подано на рис. 5.1.

Таблиця 5.1

Оцінка конкурентоспроможності економіки регіонів України у 2006 р. за компонентою
«Макроконкурентоспроможність»

Регіон	Елемент										Комплексний показник компоненти (K _{ма})		
	Природно-ресурсний потенціал		Трудовий потенціал		Науково-технічний потенціал		Інвестиційний потенціал		Підприємницький клімат		Показник		Ранг
	Показник	Ранг	Показник	Ранг	Показник	Ранг	Показник	Ранг	Показник	Ранг	Показник	Ранг	
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	13
АР Крим	0,4801	2	0,5071	7	0,3598	9	0,3812	9	0,6918	1	0,6718	4	4
Вінницький	0,3477	10	0,2931	20	0,1688	20	0,1259	17	0,2978	18	0,2965	18	18
Волинський	0,2330	18	0,1980	22	0,0358	25	0,1412	15	0,1449	25	0,1333	25	25
Дніпропетровський	0,4739	3	0,8546	2	0,5100	3	0,8065	1	0,5165	5	0,8376	1	1
Донецький	0,5171	1	0,9873	1	0,3939	8	0,7630	3	0,4688	7	0,8245	2	2
Житомирський	0,4004	6	0,2981	19	0,2380	17	0,0279	24	0,3482	15	0,3322	13	13
Закарпатський	0,3581	9	0,4172	13	0,4018	6	0,1260	16	0,4797	6	0,4496	8	8
Запорізький	0,2174	20	0,7880	3	0,3069	12	0,2974	12	0,4158	10	0,4448	9	9
Івано-Франківський	0,2945	13	0,1715	23	0,2575	14	0,1994	13	0,2923	20	0,2894	19	19
Київський	0,4265	4	0,4623	9	0,3417	10	0,7650	2	0,4373	8	0,6566	5	5
Кіровоградський	0,2154	21	0,4248	11	0,2180	18	0,1237	18	0,4001	12	0,2969	17	17
Луганський	0,3401	11	0,6961	4	0,1314	22	0,4143	8	0,1969	23	0,4069	11	11
Львівський	0,4077	5	0,2387	21	0,5291	2	0,4285	7	0,5608	4	0,5973	7	7
Миколаївський	0,1694	24	0,4232	12	0,4010	7	0,3338	10	0,4267	9	0,3926	12	12

Закінчення табл. 5.1

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
Одеський	0,3102	12	0,3767	15	0,4410	5	0,6275	4	0,5716	3	0,6100	6
Полтавський	0,2897	14	0,5464	6	0,2605	13	0,5013	6	0,2357	22	0,4264	10
Рівненський	0,2466	17	0,3825	14	0,1024	24	0,1698	14	0,1849	24	0,2143	22
Сумський	0,2816	15	0,4889	8	0,1037	23	0,0376	23	0,3928	13	0,2856	20
Тернопільський	0,1806	23	0,0061	25	0,2144	19	0,0000	25	0,3301	16	0,1397	24
Харківський	0,3915	7	0,5635	5	0,7140	1	0,6199	5	0,5890	2	0,7634	3
Херсонський	0,1812	22	0,4427	10	0,2478	16	0,0540	21	0,4051	11	0,2702	21
Хмельницький	0,2312	19	0,3501	16	0,4561	4	0,1118	19	0,2980	17	0,3154	15
Черкаський	0,2759	16	0,3030	18	0,1355	21	0,3294	11	0,2839	21	0,3072	16
Чернівецький	0,1291	25	0,1484	24	0,3111	11	0,0943	20	0,3880	14	0,2117	23
Чернігівський	0,3738	8	0,3361	17	0,2519	15	0,0514	22	0,2943	19	0,3166	14

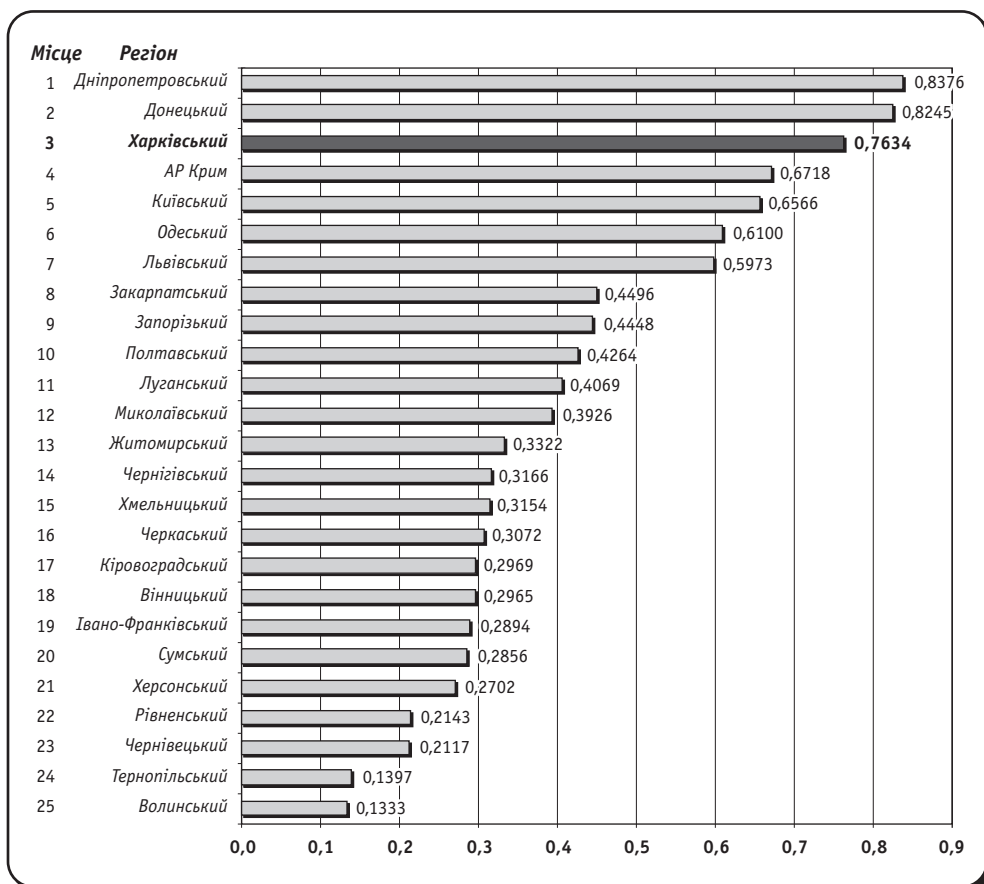

Рис. 5.1. Діаграма розподілу регіонів України у 2006 р. за значенням комплексного показника компоненти «Макроконкурентоспроможність» конкурентоспроможності економіки

Як видно з рис. 5.1, найбільш високу конкурентоспроможність економіки за компонентою «Макроконкурентоспроможність» мали такі регіони України: Дніпропетровський – 0,8376 (1-е місце), Донецький – 0,8245 (2-е місце), **Харківський – 0,7634 (3-є місце)** та АР Крим – 0,6718 (4-е місце).

Такі регіони, як Волинський – 0,1333 (25-е місце), Тернопільський – 0,1397 (24-е місце), Чернівецький – 0,2117 (23-є місце), Рівненський – 0,2143 (22-е місце) за компонентою «Макроконкурентоспроможність» конкурентоспроможності економіки значно поступаються іншим регіонам України.

Компонента «Мікроконкурентоспроможність» конкурентоспроможності економіки регіонів України містить такі елементи:

- інноваційний потенціал;
- експортний потенціал.

Кожний елемент компоненти «Мікроконкурентоспроможність» оцінюється за допомогою окремих показників, які наведено у табл. Б.2 Додатка Б.

Комплексна оцінка самої компоненти та її складових елементів здійснюється за допомогою методики, яка застосовувалась при оцінці компоненти «Макроконкурентоспроможність».

Розрахунки оцінки конкурентоспроможності економіки Харківської області й інших регіонів України у 2006 р. за компонентою «Мікроконкурентоспроможність» та її складовими елементами подано в табл. 5.2.

Таблиця 5.2

**Оцінка конкурентоспроможності економіки регіонів України
за компонентою «Мікроконкурентоспроможність» у 2006 р.**

Region	Елемент				Комплексний показник компоненти (K_{MI})	
	Інноваційний потенціал		Експортний потенціал			
	Показник	Ранг	Показник	Ранг	Показник	Ранг
1	2	3	4	5	6	7
АР Крим	0,2320	15	0,0774	16	0,2025	15
Вінницький	0,0636	23	0,0627	19	0,0685	23
Волинський	0,3581	9	0,0833	15	0,3002	11
Дніпропетровський	0,4707	7	0,9061	2	0,7892	2
Донецький	0,6996	2	0,9649	1	0,9903	1
Житомирський	0,0992	21	0,0553	21	0,0917	21
Закарпатський	0,3550	10	0,1611	9	0,3361	10
Запорізький	0,5100	6	0,6081	3	0,6724	4
Івано-Франківський	0,1556	17	0,1939	8	0,2022	16
Київський	0,1303	20	0,1128	12	0,1433	19
Кіровоградський	0,5611	4	0,0364	22	0,4299	8
Луганський	0,6397	3	0,4678	4	0,7010	3
Львівський	0,1364	18	0,1100	13	0,1465	18
Миколаївський	0,3326	11	0,2884	6	0,3818	9
Одеський	0,7124	1	0,2411	7	0,6444	5
Полтавський	0,3643	8	0,3992	5	0,4601	7
Рівненський	0,0778	22	0,0705	17	0,0830	22
Сумський	0,5433	5	0,1268	10	0,4610	6
Тернопільський	0,0134	25	0,0000	25	0,0000	25

Закінчення табл. 5.2

1	2	3	4	5	6	7
Харківський	0,2615	13	0,1178	11	0,2445	13
Херсонський	0,2241	16	0,0594	20	0,1877	17
Хмельницький	0,0368	24	0,0313	23	0,0329	24
Черкаський	0,2598	14	0,0973	14	0,2332	14
Чернівецький	0,1308	19	0,0136	24	0,0949	20
Чернігівський	0,3055	12	0,0637	18	0,2510	12

Розподіл регіонів України за значенням комплексного показника компоненти «Мікроконкурентоспроможність» конкурентоспроможності економіки подано на рис. 5.2.

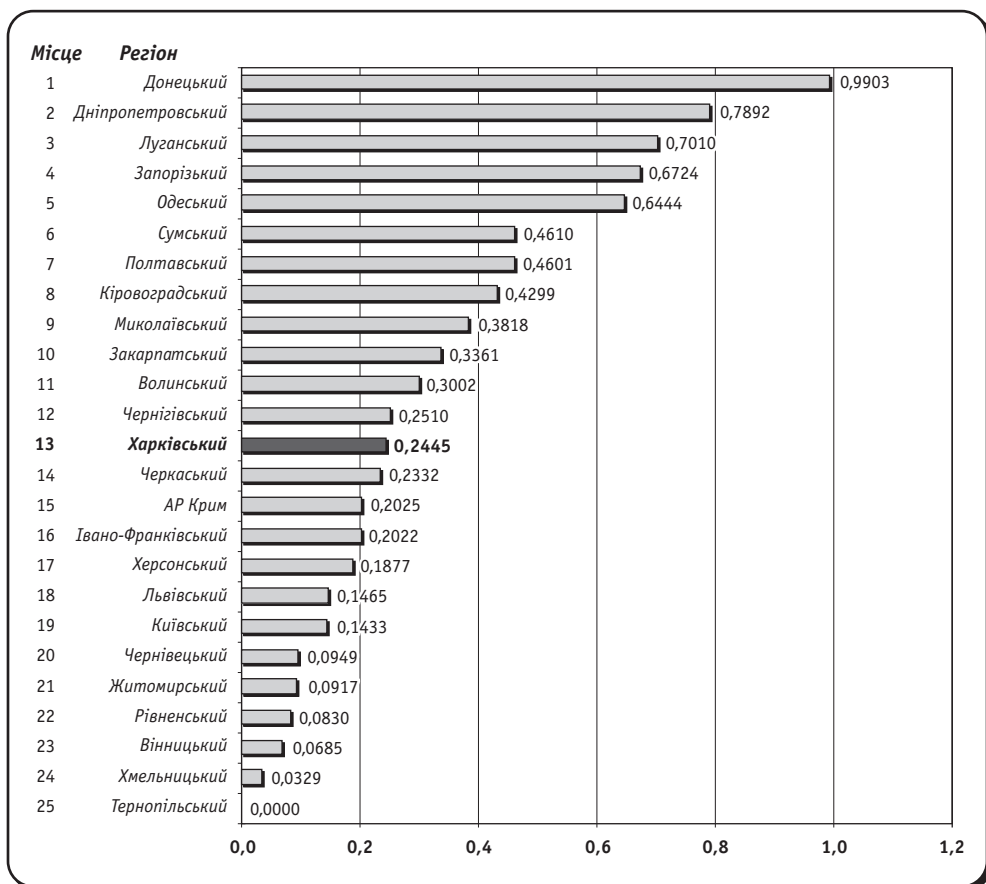

Рис. 5.2. Діаграма розподілу регіонів України у 2006 р. за значенням комплексного показника компоненти «Мікроконкурентоспроможність» конкурентоспроможності економіки

Як видно з рис 5.2, найбільш високу конкурентоспроможність економіки за компонентою «Мікроконкурентоспроможність» зафіксовано в Донецькому – 0,9903 (1-е місце), Дніпропетровському – 0,7892 (2-е місце), Луганському – 0,7010 (3-є місце) і Запорізькому – 0,6724 (4-е місце) регіонах.

Такі регіони, як Тернопільський – 0,0000 (25-е місце), Хмельницький – 0,0329 (24-е місце) та Вінницький – 0,0685 (23-є місце) за компонентою «Мікроконкурентоспроможність» конкурентоспроможності економіки значно поступаються іншим регіонам України.

Харківська область за компонентою «Мікроконкурентоспроможність» конкурентоспроможності економіки посіла у 2006 р. 13-є місце (0,2445).

Подані вище розрахунки конкурентоспроможності економіки регіонів України за окремими його компонентами свідчать про те, що за одними з них регіони мають більш високий показник, за іншими – більш низький (табл. 5.3).

Таблиця 5.3

**Оцінка конкурентоспроможності економіки по окремих регіонах
України у 2006 р. за її компонентами**

Регіон	Компонента			
	Макроконкурентоспроможність		Мікроконкурентоспроможність	
	Показник	Ранг	Показник	Ранг
Івано-Франківський	0,1556	17	0,1939	8
Кіровоградський	0,5611	4	0,0364	22
Миколаївський	0,3326	11	0,2884	6
Одеський	0,7124	1	0,2411	7
Волинський	0,3581	9	0,0833	15

За даними табл. 5.3 можна зробити такий висновок: спостерігаючи великі розбіжності в оцінках компонент конкурентоспроможності економіки, практично неможливо однозначно визначити, в якому з регіонів України вона вища або нижча. З цією метою необхідно використовувати інтегральну оцінку, яка б давала однозначну відповідь на дане питання.

Згідно з методикою, викладеною в розд. 2, загальна оцінка конкурентоспроможності економіки регіонів України здійснюється за допомогою інтегрального показника, побудованого на основі таксономічного методу.

У табл. 5.4 подано результати розрахунків за допомогою даного методу інтегрального показника конкурентоспроможності економіки регіонів України і комплексних показників його компонент у 2006 р.

Таблиця 5.4

**Інтегральна оцінка конкурентоспроможності економіки
регіонів України у 2006 р.**

Регіон	Компонента				Інтегральна оцінка конкурентоспроможності економіки (I_{KE})	
	Макроконкурентоспроможність		Мікроконкурентоспроможність			
	Показник	Ранг	Показник	Ранг	Показник	Ранг
АР Крим	0,6718	4	0,2025	15	0,4995	7
Вінницький	0,2965	18	0,0685	23	0,1548	20
Волинський	0,1333	25	0,3002	11	0,1435	22
Дніпропетровський	0,8376	1	0,7892	2	0,9039	2
Донецький	0,8245	2	0,9903	1	0,9902	1
Житомирський	0,3322	13	0,0917	21	0,1926	18
Закарпатський	0,4496	8	0,3361	10	0,3972	11
Запорізький	0,4448	9	0,6724	4	0,5542	5
Івано-Франківський	0,2894	19	0,2022	16	0,2133	17
Київський	0,6566	5	0,1433	19	0,4599	8
Кіровоградський	0,2969	17	0,4299	8	0,3278	14
Луганський	0,4069	11	0,7010	3	0,5396	6
Львівський	0,5973	7	0,1465	18	0,4170	10
Миколаївський	0,3926	12	0,3818	9	0,3763	12
Одеський	0,6100	6	0,6444	5	0,6644	3
Полтавський	0,4264	10	0,4601	7	0,4391	9
Рівненський	0,2143	22	0,0830	22	0,1002	24
Сумський	0,2856	20	0,4610	6	0,3342	13
Тернопільський	0,1397	24	0,0000	25	0,0048	25
Харківський	0,7634	3	0,2445	13	0,5881	4
Херсонський	0,2702	21	0,1877	17	0,1921	19
Хмельницький	0,3154	15	0,0329	24	0,1519	21
Черкаський	0,3072	16	0,2332	14	0,2414	16
Чернівецький	0,2117	23	0,0949	20	0,1040	23
Чернігівський	0,3166	14	0,2510	12	0,2570	15

За значенням інтегрального показника конкурентоспроможності економіки, що розраховується на основі таксономічного методу, у 2006 р. регіони України розподілилися таким чином (рис. 5.3).

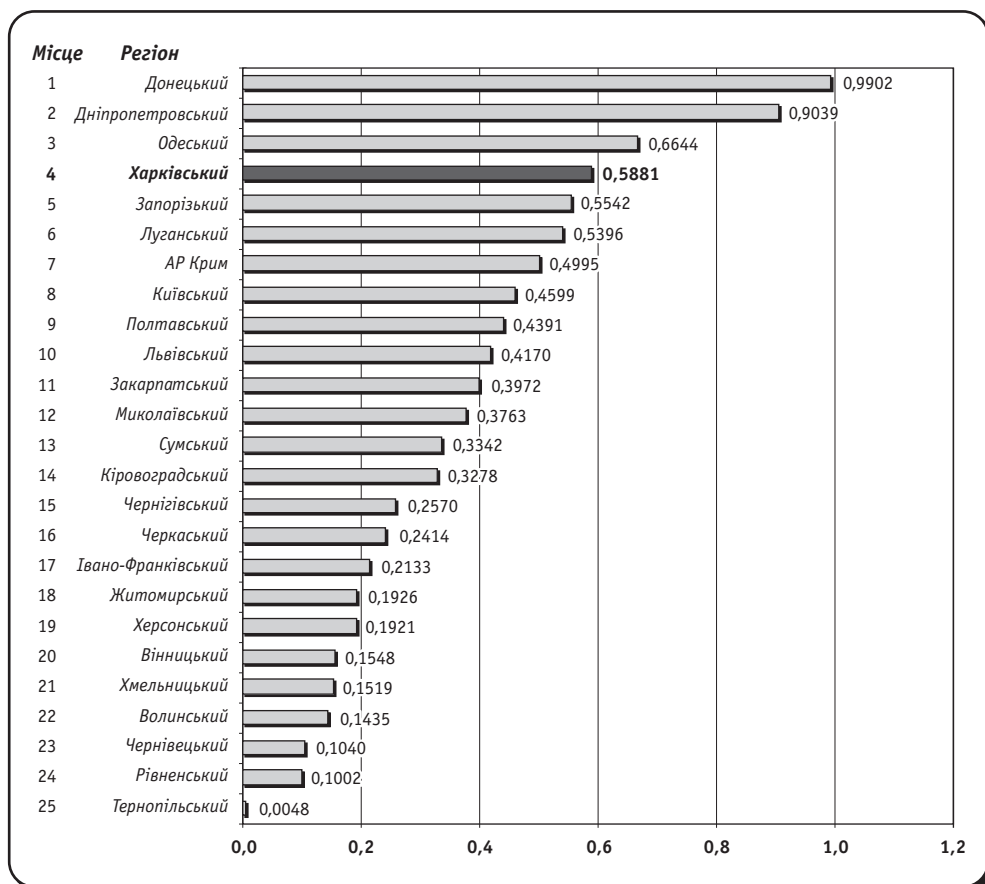

Рис. 5.3. Діаграма розподілу регіонів України у 2006 р. за значенням інтегрального показника конкурентоспроможності економіки

З рис. 5.3 видно, що за значенням інтегрального показника конкурентоспроможності економіки кращими були: Донецький – 0,9902 (1-е місце), Дніпропетровський – 0,9039 (2-е місце), Одеський – 0,6644 (3-є місце) та **Харківський – 0,5881 (4-е місце)** регіони.

Такі регіони, як Тернопільський – 0,0048 (25-е місце), Рівненський – 0,1002 (24-е місце), Чернівецький – 0,1040 (23-є місце) і Волинський – 0,1435 (22-е місце) за значенням інтегрального показника конкурентоспроможності економіки значно поступались іншим регіонам України.

Виходячи з проведеного вище дослідження, можна зробити такі висновки:

- **за інтегральним показником оцінки конкурентоспроможності економіки (0,5881) Харківська область посіла 4-е місце серед інших регіонів України, поступившись Донецькій (0,9902), Дніпропетровській (0,9039) та Одеській (0,6644) областям;**

- за окремими компонентами та елементами конкурентоспроможності економіки Харківська область посіла відносно невисокі місця в порівнянні з іншими регіонами України, як-от: за компонентою «Мікроконкурентоспроможність» (0,2445) – 13-е місце та за її елементами: «Інноваційний потенціал» (0,2615) – 13-е місце та «Експортний потенціал» (0,1178) – 11-е місце.

5.2. Діагностика конкурентоспроможності економіки і вибір пріоритетних напрямків її підвищення

Діагностика проблем забезпечення конкурентоспроможності економіки Харківської області здійснюється згідно з методикою, викладеною в розд. 2.

На першому етапі діагностики будується граф компонент конкурентоспроможності економіки Харківської області у 2006 р., який має такий вигляд (рис. 5.4).

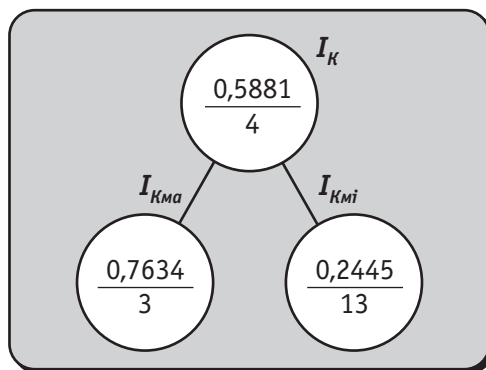

Рис. 5.4. Граф компонент конкурентоспроможності економіки Харківської області у 2006 р.

Згідно з наведеним вище графом ранжуються компоненти конкурентоспроможності економіки за проблемністю й досліджується їх динаміка (табл. 5.5).

Як видно з табл. 5.5, проблемною компонентою конкурентоспроможності економіки Харківської області є «Мікроконкурентоспроможність» (I_{Kmi}).

Дослідимо цю компоненту по елементах та окремих показниках, як це і передбачено методикою, викладеною в розд. 2.

Граф елементів і окремих показників компоненти «Мікроконкурентоспроможність» конкурентоспроможності економіки Харківської області у 2006 р. подано на рис. 5.5.

Таблиця 5.5
Динаміка за рангом проблемності елементів і окремих показників компонентів «Мікроконкурентоспроможність» конкурентоспроможності економіки Харківської області у 2000 – 2006 рр.

Елемент	2000 р.		2001 р.		2002 р.		2003 р.		2004 р.		2005 р.		2006 р.		
	Зна-чення	Ранг	Зна-чення	Ранг	Зна-чення	Ранг	Зна-чення	Ранг	Зна-чення	Ранг	Зна-чення	Ранг	Зна-чення	Ранг	
Інноваційний потенціал	–	4	0,4554	2	0,3123	7	0,2105	14	0,3256	6	0,3520	9	0,2615	13	
	Обсяг реалізованої інноваційної продукції, тис. грн (X_{17})	1011014,7	2	1508798,3	2	1136324,7	3	647941,1	4	1450443,6	4	1903187,6	5	1953181,9	6
	Обсяг реалізованої інноваційної продукції до обсягу промислової продукції, % (X_{18})	8,0	3	10,2	2	7,3	7	3,7	10	7,2	7	8,4	5	7,2	7
	Обсяг реалізованої інноваційної продукції за межі України до обсягу реалізованої інноваційної продукції, % (X_{19})	20,7	14	14,7	19	16,4	17	19,3	15	19,0	17	19,4	15	9,4	21
Експортний потенціал	–	12	0,1451	10	0,1125	13	0,1231	11	0,1011	11	0,1014	12	0,1178	11	
	Експорт товарів і послуг, млн дол. США (X_{20})	352,3	10	463,8	8	435,7	9	597,6	8	812,4	8	779,9	9	985,7	8
	Експорт товарів і послуг на душу населення, дол. США (X_{21})	119,8	15	158,6	13	150,9	15	208,5	14	285,2	13	275,7	13	350,5	13

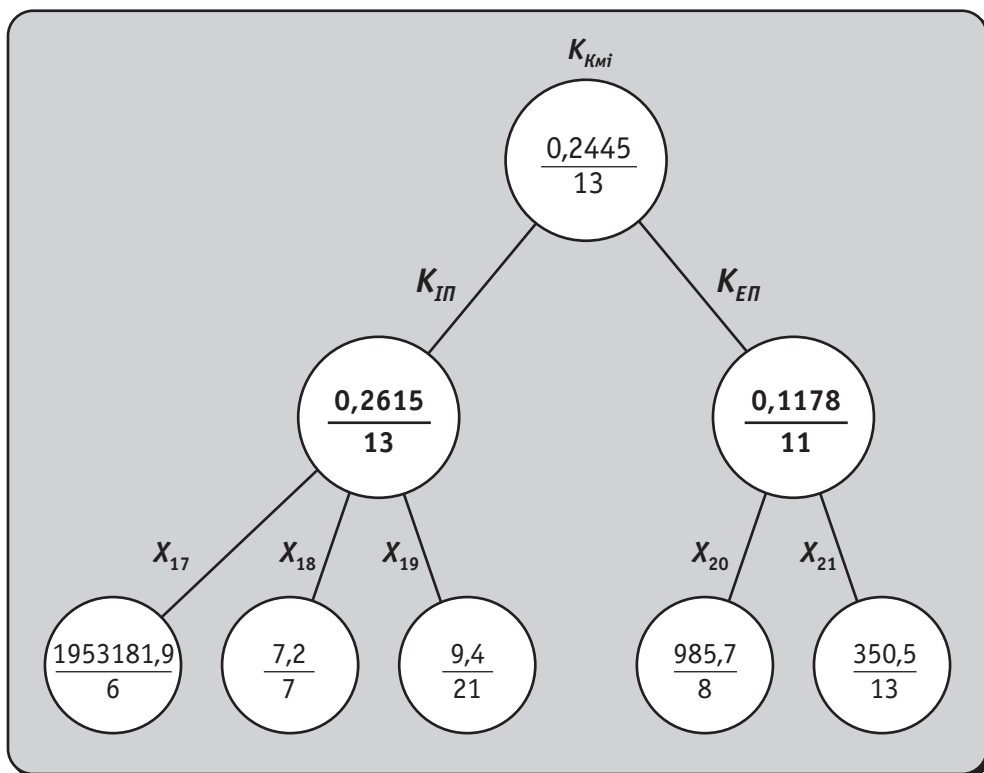

Рис. 5.5. Граф елементів і окремих показників компоненти «Мікроконкурентоспроможність» конкурентоспроможності економіки Харківської області у 2006 р.

Згідно з наведеним вище графом ранжуються елементи й окремі показники компоненти «Мікроконкурентоспроможність» конкурентоспроможності економіки за проблемністю й досліджується їх динаміка (табл. 5.5).

Як видно з табл. 5.5, проблемним елементом компоненти «Мікроконкурентоспроможність» конкурентоспроможності економіки Харківської області є інноваційний та експортний потенціал, а окремими показниками – обсяг реалізованої інноваційної продукції за межі України до обсягу реалізованої інноваційної продукції, експорт товарів і послуг на душу населення, експорт товарів і послуг.

Ранжування проблемних окремих показників елементів компонент конкурентоспроможності економіки Харківської області подано в табл. 5.6.

Згідно з табл. 5.6 проблемні окремі показники елементів компонент конкурентоспроможності економіки Харківської області можна ранжувати таким чином: обсяг реалізованої інноваційної продукції за межі України до обсягу реалізованої інноваційної продукції, експорт товарів і послуг на душу населення, експорт товарів і послуг.

Таблиця 5.6

**Ранжування проблемних окремих показників елементів компонент
конкурентоспроможності економіки Харківської області
у 2000 – 2006 рр.**

Ранг	Окремий показник	2000 р.		2001 р.		2002 р.		2003 р.		2004 р.		2005 р.		2006 р.	
		Значення	Ранг	Значення	Ранг	Значення	Ранг	Значення	Ранг	Значення	Ранг	Значення	Ранг	Значення	Ранг
1	Обсяг реалізованої інноваційної продукції за межі України до обсягу реалізованої інноваційної продукції, (%) (X_{19})	20,7	14	14,7	19	16,4	17	19,3	15	19,0	17	19,4	15	9,4	21
2	Експорт товарів і послуг на душу населення, (дол. США) (X_{21})	119,8	15	158,6	13	150,9	15	208,5	14	285,2	13	275,7	13	350,5	13
3	Експорт товарів і послуг, (млн дол. США) (X_{20})	352,3	10	463,8	8	435,7	9	597,6	8	812,4	8	779,9	9	985,7	8

Виходячи з проведеної вище діагностики проблем оцінки конкурентоспроможності економіки Харківської області, можна визначити такі пріоритети її підвищення:

- збільшення виробництва і реалізації інноваційної продукції взагалі;
- збільшення виробництва і реалізації інноваційної продукції, яку можна експортувати;
- збільшення виробництва і реалізації продукції та експорт узагалі.

РОЗДІЛ 6

МОДЕЛЮВАННЯ СЦЕНАРІЇВ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ ХАРКІВСЬКОЇ ОБЛАСТІ

6.1. Моделювання взаємозв'язку рівня та якості життя населення, економічного розвитку та конкурентоспроможності економіки області

Проаналізуємо, як і наскільки сильно конкурентоспроможність регіонів України впливає на їх економічний розвиток, а економічний розвиток, у свою чергу, – на рівень та якість життя населення.

З цією метою згідно з методикою, викладеною в розд. 2, необхідно спочатку дослідити взаємозв'язок інтегральних показників конкурентоспроможності економіки регіону (I_{KC}) та інтегрального показника економічного розвитку регіону (I_{EP}), а потім проаналізувати взаємозв'язок інтегрального показника економічного розвитку й інтегрального показника рівня та якості життя населення ($I_{РЯЖ}$).

На рис. 6.1 наведено динаміку розглянутих вище інтегральних показників по Харківській області у 2000 – 2006 рр.

Як видно з рис. 6.1, між інтегральними показниками рівня та якості життя населення, економічного розвитку і конкурентоспроможності економіки Харківської області існує тісний взаємозв'язок. Дослідимо кількісно та якісно цей взаємозв'язок не тільки на прикладі Харківської області, але й інших регіонів України.

У табл. 6.1 подано дані для такого дослідження по регіонах України за 2006 р.

У зв'язку з тим, що статистичні дані в табл. 6.1 не підпорядковуються нормальному закону розподілу, як інструмент дослідження ступеня взаємозв'язку між рівнем та якістю життя населення регіонів України та їх економічним розвитком, а також між економічним розвитком і конкурентоспроможністю економік регіонів України буде використовуватися непараметричний підхід, а саме коефіцієнти парної конкордації [137].

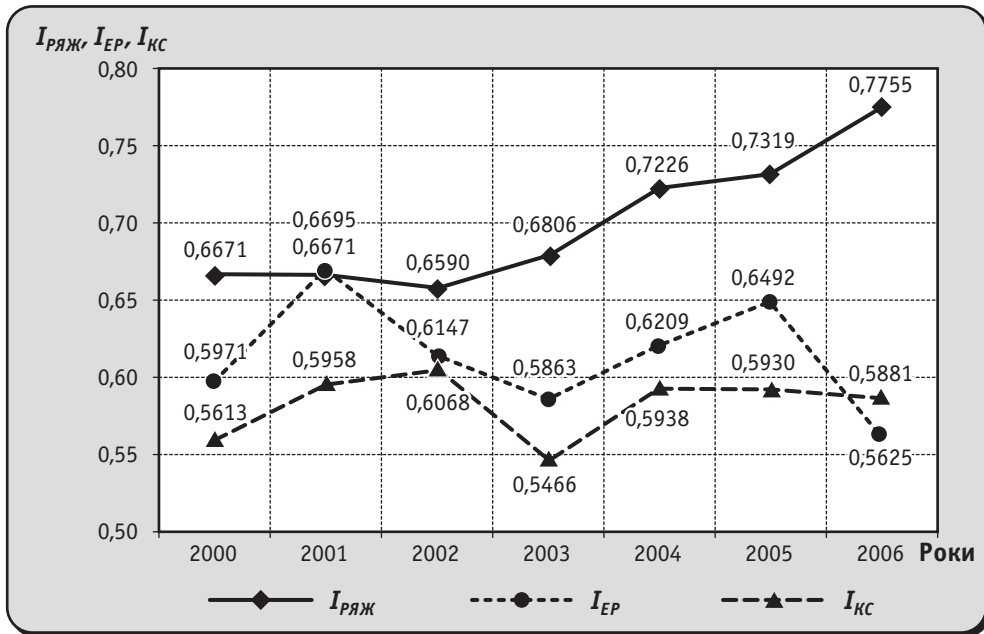

Рис. 6.1. Динаміка інтегральних показників рівня та якості життя населення, економічного розвитку і конкурентоспроможності економіки Харківської області у 2000 – 2006 рр.

Таблиця 6.1

Інтегральні показники рівня та якості життя населення, економічного розвитку та конкурентоспроможності економік регіонів України у 2006 р.

Регіон	Інтегральний показник рівня та якості життя населення ($I_{РЯЖ}$)		Інтегральний показник економічного розвитку (I_{EP})		Інтегральний показник конкурентоспроможності економіки ($I_{КС}$)	
	Значення	Ранг	Значення	Ранг	Значення	Ранг
1	2	3	4	5	6	7
АР Крим	0,6289	5	0,3859	9	0,4995	7
Вінницький	0,6599	4	0,2518	11	0,1548	20
Волинський	0,5812	8	0,2030	16	0,1435	22
Дніпропетровський	0,5817	7	0,7764	1	0,9039	2
Донецький	0,3201	24	0,7019	2	0,9902	1
Житомирський	0,5121	16	0,1324	21	0,1926	18
Закарпатський	0,5692	10	0,0973	22	0,3972	11

Закінчення табл. 6.1

1	2	3	4	5	6	7
Запорізький	0,5091	17	0,4638	6	0,5542	5
Івано-Франківський	0,4663	21	0,0936	23	0,2133	17
Київський	0,5684	11	0,4667	5	0,4599	8
Кіровоградський	0,4603	22	0,2309	14	0,3278	14
Луганський	0,2689	25	0,2339	12	0,5396	6
Львівський	0,7401	2	0,4062	8	0,4170	10
Миколаївський	0,3619	23	0,2328	13	0,3763	12
Одеський	0,5037	18	0,5858	3	0,6644	3
Полтавський	0,7165	3	0,4373	7	0,4391	9
Рівненський	0,5677	12	0,1345	20	0,1002	24
Сумський	0,5954	6	0,1615	18	0,3342	13
Тернопільський	0,5247	15	0,0928	24	0,0048	25
Харківський	0,7755	1	0,5625	4	0,5881	4
Херсонський	0,4803	19	0,2266	15	0,1921	19
Хмельницький	0,5353	14	0,1589	19	0,1519	21
Черкаський	0,5707	9	0,2851	10	0,2414	16
Чернівецький	0,4718	20	0,0870	25	0,1040	23
Чернігівський	0,5528	13	0,1952	17	0,2570	15

У табл. 6.2 та 6.3 подано розрахунки коефіцієнтів парної конкордації між інтегральними показниками, що наведені вище.

Таблиця 6.2

Розрахунок коефіцієнта парної конкордації між інтегральними показниками рівня та якості життя населення й економічного розвитку регіонів України

Регіон	$I_{РЯЖ}$	$I_{ЕР}$	$I_{РЯЖ} - I_{ЕР}$
1	2	3	4
АР Крим	5	4	1
Вінницький	6	2	4
Волинський	5	2	3
Дніпропетровський	5	7	2
Донецький	2	6	4
Житомирський	4	1	3
Закарпатський	5	1	4

Закінчення табл. 6.2

1	2	3	4
Запорізький	4	4	0
Івано-Франківський	3	1	2
Київський	5	4	1
Кіровоградський	3	2	1
Луганський	1	2	1
Львівський	7	4	3
Миколаївський	2	2	0
Одеський	4	5	1
Полтавський	6	4	2
Рівненський	5	1	4
Сумський	5	2	3
Тернопільський	4	1	3
Харківський	7	5	2
Херсонський	4	2	2
Хмельницький	4	2	2
Черкаський	5	3	2
Чернівецький	3	1	2
Чернігівський	4	2	2
Сума			54
$W(k)$			0,7260

Таблиця 6.3

Розрахунок коефіцієнта парної конкордації між інтегральними показниками економічного розвитку та конкурентоспроможності економік регіонів України

Регіон	I_{EP}	$I_{КС}$	$I_{EP} - I_{КС}$
1	2	3	4
АР Крим	4	4	0
Вінницький	2	2	0
Волинський	2	2	0
Дніпропетровський	7	6	1
Донецький	6	7	1

Закінчення табл. 6.3

1	2	3	4
Житомирський	1	2	1
Закарпатський	1	3	2
Запорізький	4	4	0
Івано-Франківський	1	2	1
Київський	4	4	0
Кіровоградський	2	3	1
Луганський	2	4	2
Львівський	4	4	0
Миколаївський	2	3	1
Одеський	5	5	0
Полтавський	4	4	0
Рівненський	1	2	1
Сумський	2	3	1
Тернопільський	1	1	0
Харківський	5	5	0
Херсонський	2	2	0
Хмельницький	2	2	0
Черкаський	3	2	1
Чернівецький	1	2	1
Чернігівський	2	3	1
Сума	15		
$W(k)$	0,9202		

Згідно з табл. 6.2 між рівнем та якістю життя населення регіонів України та їх економічним розвитком існує відмінна близькість (узгодженість), що свідчить про те, що високого рівня та якості життя населення досягають тільки регіони з високим рівнем економічного розвитку.

Згідно з табл. 6.3 між економічним розвитком регіонів України і конкурентоспроможністю їх економік існує відмінна близькість (узгодженість), що свідчить про те, що високого економічного розвитку досягають тільки регіони з високою конкурентоспроможністю економіки.

Дослідимо, на які якісні групи розподілилися регіони України залежно від співвідношення інтегральних показників рівня та якості життя населення, економічного розвитку і конкурентоспроможності економіки. З цією метою необхідно використовувати неієрархічний метод кластеризації k -середніх [76].

На рис. 6.2 наведено графік середніх характеристик кластерів регіонів України залежно від інтегральних показників рівня та якості життя населення, економічного розвитку і конкурентоспроможності економіки.

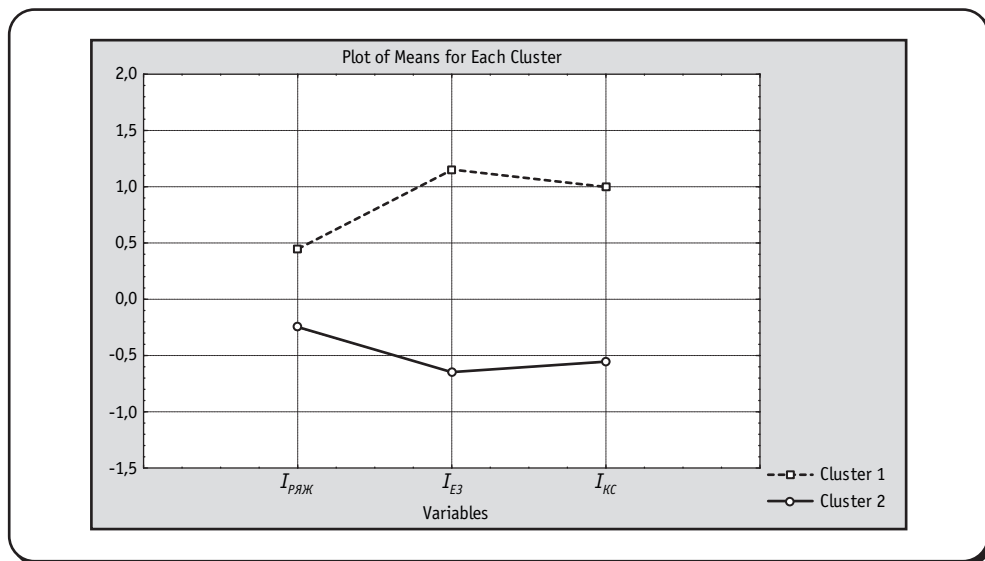

Рис. 6.2. Графік середніх характеристик показників кластерів регіонів України

Як видно з рис. 6.2, регіони України залежно від співвідношення середніх значень інтегральних показників рівня та якості життя населення, економічного розвитку і конкурентоспроможності економік розподілилися на дві групи (кластери).

До 1-го кластера (групи) відносяться регіони України, що мають високе значення інтегральних показників рівня та якості життя населення, економічного розвитку і конкурентоспроможності своєї економіки.

До 2-го кластера (групи) відносяться регіони України, що мають низькі значення інтегральних показників рівня та якості життя населення, економічного розвитку та конкурентоспроможності своєї економіки.

У табл. 6.4 подано розподіл регіонів України за кластерами залежно від значення інтегральних показників рівня та якості життя населення, економічного розвитку та конкурентоспроможності економік.

Таблиця 6.4

Розподіл регіонів України за кластерами залежно від значення інтегральних показників рівня та якості життя населення, економічного розвитку і конкурентоспроможності економік

1-й кластер (регіони з високим значенням інтегральних показників рівня та якості життя населення, економічного розвитку та конкурентоспроможності своєї економіки)	2-й кластер (регіони з низьким значенням інтегральних показників рівня та якості життя населення, економічного розвитку та конкурентоспроможності своєї економіки)
АР Крим	Вінницький
Дніпропетровський	Волинський
Донецький	Житомирський
Запорізький	Закарпатський
Київський	Івано-Франківський
Львівський	Кіровоградський
Одеський	Луганський
Полтавський	Миколаївський
Харківський	Рівненський
	Сумський
	Тернопільський
	Херсонський
	Хмельницький
	Черкаський
	Чернівецький
	Чернігівський

Розподіл регіонів України на кластери за кількісним складом залежно від значення інтегральних показників рівня та якості життя населення, економічного розвитку та конкурентоспроможності економік подано на рис. 6.3.

Як видно з рис. 6.3, регіони України розподілилися на кластери за кількісним складом таким чином: з високим рівнем та якістю життя населення, економічним розвитком і конкурентоспроможністю економіки – 9 регіонів (36%), з низьким – 16 регіонів (64%).

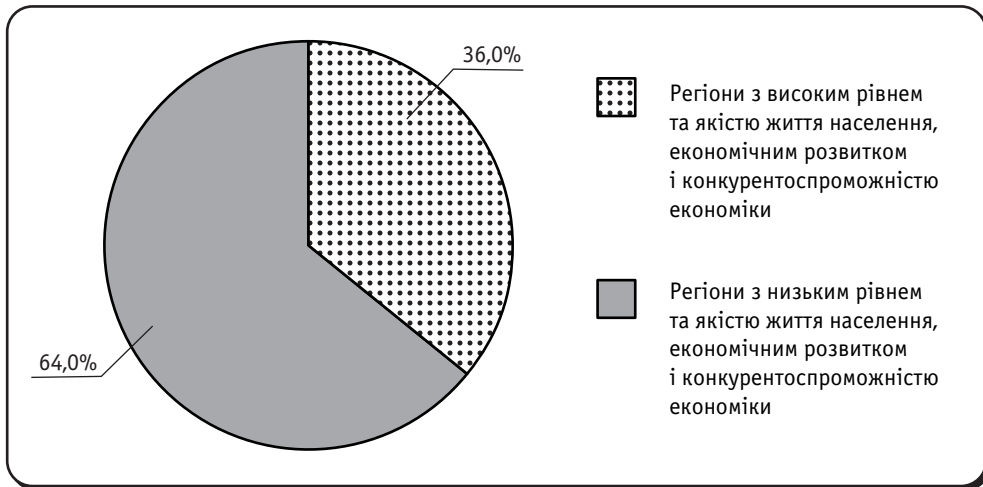

Рис. 6.3. Розподіл регіонів України залежно від значення інтегральних показників рівня та якості життя населення, економічного розвитку і конкурентоспроможності економік

Таким чином, кластеризація регіонів України підтвердила отриманий з використанням коефіцієнта парної конкордації висновок про те, що високого рівня та якості життя населення досягають регіони країни з високим економічним розвитком і ті регіони, які мають високу конкурентоспроможність економіки.

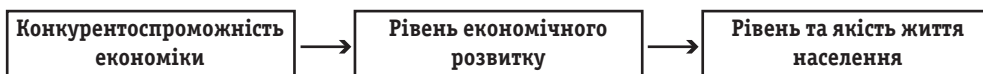
Харківська область у 2006 р. потрапила до групи регіонів з «високим рівнем та якістю життя населення, економічним розвитком і конкурентоспроможністю економіки».

Проведене вище дослідження свідчить про наявність тісного зв'язку між рівнем та якістю життя населення регіонів, рівнем їх економічного розвитку та конкурентоспроможністю економік.

Щоб досягти високого рівня та якості життя населення Харківської області, необхідно підвищувати рівень її економічного розвитку, а щоб досягти високого рівня економічного розвитку, необхідно підвищувати конкурентоспроможність її економіки.

6.2. Структурно-логічна модель і сценарії соціально-економічного розвитку Харківської області

Згідно з проведеним вище дослідженням між рівнем та якістю життя населення, рівнем економічного розвитку і конкурентоспроможністю економік регіонів діє така причинно-наслідкова залежність:

Слід зазначити, що рівень та якість життя населення – головна мета соціально-економічного розвитку будь-якого регіону України, включаючи Харківський. Однак рівень та якість життя населення дуже тісно пов'язані з його чисельністю. Якщо чисельність населення зменшується і відбувається старіння нації, то не можна говорити про підвищення рівня та якості життя населення.

У табл. 6.5 подано динаміку чисельності населення по регіонах України.

Таблиця 6.5

Динаміка чисельності населення по регіонах України

Регіон	Наявне населення, тис. осіб				Темпи зміни, у % до 2000 р.	Ранг
	2000 р.	2002 р.	2004 р.	2006 р.		
Україна	49291,2	48003,5	47280,8	46646,0	-5,37	
АР Крим	2100,7	2018,4	1994,3	1977,1	- 5,88	14
Вінницький	1799,1	1753,9	1720,1	1686,5	- 6,26	12
Волинський	1054,2	1054,7	1044,8	1038,0	- 1,54	25
Дніпропетровський	3678,0	3532,8	3476,2	3422,9	- 6,94	9
Донецький	4893,6	4774,4	4671,9	4580,6	- 6,40	11
Житомирський	1420,5	1373,9	1345,3	1317,1	- 7,28	7
Закарпатський	1282,0	1253,9	1248,5	1243,8	- 2,98	22
Запорізький	1983,9	1909,3	1877,2	1846,9	- 6,91	10
Івано-Франківський	1453,7	1403,7	1393,6	1385,4	- 4,70	17
Київський	1810,5	1808,3	1778,9	1751,1	- 3,28	21
Кіровоградський	1152,9	1115,7	1083,9	1053,1	- 8,66	2
Луганський	2607,4	2507,3	2440,3	2381,9	- 8,65	3
Львівський	2703,3	2611,0	2588,0	2568,4	- 4,99	16
Миколаївський	1286,8	1251,5	1229,5	1211,9	- 5,82	15
Одеський	2491,7	2448,2	2415,7	2395,5	- 3,86	20
Полтавський	1660,2	1609,4	1572,5	1540,5	- 7,21	8
Рівненський	1184,4	1168,3	1160,7	1154,4	- 2,53	23
Сумський	1318,8	1279,9	1243,9	1211,4	- 8,14	4
Тернопільський	1151,1	1134,2	1119,6	1105,4	- 3,97	19
Харківський	2940,7	2887,9	2848,4	2812,1	- 4,37	18
Херсонський	1213	1161,4	1138,2	1117,1	- 7,91	5
Хмельницький	1447,2	1414,9	1388,0	1361,4	- 5,93	13
Черкаський	1435,2	1386,6	1357,1	1328,0	- 7,47	6
Чернівецький	929,2	918,5	911,5	906,3	- 2,46	24
Чернігівський	1267,6	1225,2	1187,7	1151,9	- 9,13	1

Як видно з табл. 6.5, по всіх регіонах України з 2000 по 2006 рр. відбувалося скорочення чисельності населення. Найбільш відчутно це сталося в Чернігівській (– 9,13%), Кіровоградській (– 8,66%) та Луганській (– 8,65%) областях. Найменше чисельність населення скоротилась у Волинській (– 1,54%), Чернівецькій (– 2,46%) та Рівненській (– 2,53%) областях.

Харківська область за темпами зменшення чисельності населення (– 4,37%) посіла 18-е місце серед інших регіонів України.

Згідно з методикою, викладеною в розд. 2, проведемо прогнозні розрахунки щодо динаміки чисельності населення в Харківській області й інших регіонах України до 2015 р.

При прогнозуванні чисельності населення по регіонах України будемо використовувати три компоненти: рівень фертильності, очікувана тривалість життя при народженні та рівень чистої міграції. При цьому будемо базуватися на припущенні, що всі перераховані вище компоненти залишаться на рівні 2006 р.

У табл. 6.6 подано прогноз чисельності населення Харківської області й інших регіонів України на період до 2015 р.

Таблиця 6.6

**Прогноз чисельності населення по регіонах України
на період до 2015 р.**

Регіон	Наявне населення, тис. осіб			Темпи зміни, у % до 2006 р.	Ранг
	2006 р.	2010 р.	2015 р.		
1	2	3	4	5	6
Україна	46646,0	45822,0	43890,8	– 5,91	
АР Крим	1977,1	1985,8	1920,9	– 2,84	21
Вінницький	1686,5	1638,9	1547,6	– 8,23	7
Волинський	1038,0	1018,0	996,0	– 4,04	19
Дніпропетровський	3422,9	3401,1	3245,0	– 5,20	17
Донецький	4580,6	4402,9	4133,5	– 9,76	5
Житомирський	1317,1	1288,3	1214,6	– 7,78	11
Закарпатський	1243,8	1253,5	1229,5	– 1,15	24
Запорізький	1846,9	1822,0	1727,9	– 6,44	13
Івано-Франківський	1385,4	1406,2	1374,6	– 0,78	25
Київський	1751,1	1678,8	1611,2	– 7,99	9
Кіровоградський	1053,1	1003,3	918,0	– 12,83	1
Луганський	2381,9	2307,8	2140,2	– 10,15	4
Львівський	2568,4	2580,0	2507,7	– 2,36	23
Миколаївський	1211,9	1189,2	1135,3	– 6,32	15

Закінчення табл. 6.6

1	2	3	4	5	6
Одеський	2395,5	2349,4	2274,3	– 5,06	18
Полтавський	1540,5	1500,6	1418,8	– 7,90	10
Рівненський	1154,4	1149,7	1125,2	– 2,53	22
Сумський	1211,4	1158,8	1073,7	– 11,37	3
Тернопільський	1105,4	1085,3	1043,2	– 5,62	16
Харківський	2812,1	2742,0	2633,4	– 6,36	14
Херсонський	1117,1	1104,1	1038,0	– 7,08	12
Хмельницький	1361,4	1315,4	1241,2	– 8,83	6
Черкаський	1328,0	1296,1	1221,1	– 8,05	8
Чернівецький	906,3	898,2	878,4	– 3,08	20
Чернігівський	1151,9	1097,8	1010,0	– 12,31	2

Як видно з табл. 6.6, по всіх регіонах України на період до 2015 р. буде спостерігатися тенденція до зменшення чисельності населення.

Найбільш відчутно це буде в Кіровоградській (– 12,83%), Чернігівській (– 12,31%) та Сумській (– 11,37%) областях.

Найменше чисельність населення скоротиться в Івано-Франківській (– 0,78%), Закарпатській (– 1,15%) та Львівській (– 2,36%) областях.

Харківська область за темпами зменшення чисельності населення (– 6,36%) у 2015 р. посідає 14-е місце серед інших регіонів України.

Якщо порівняти прогнозні дані по Харківській області (табл. 6.6) з фактичною зміною чисельності її населення (табл. 6.5), то видно, що демографічна ситуація в регіоні дещо погіршиться.

Таким чином, проведений аналіз і прогнозні розрахунки свідчать про те, що в Харківській області, як і в інших регіонах України, демографічна ситуація не дуже гарна і в перспективі не покращиться. Тому при визначенні пріоритетних напрямків підвищення рівня та якості життя населення Харківської області, економічного розвитку і конкурентоспроможності її економіки потрібно враховувати, щоб вони забезпечували покращання демографічної ситуації в регіоні.

З урахуванням визначених у розд. 3, 4 та 5 пріоритетів підвищення рівня та якості життя населення, економічного розвитку і конкурентоспроможності економіки Харківської області, а також стану демографічної ситуації в регіоні на рис. 6.4 подано структурно-логічну модель їх взаємозв'язку.

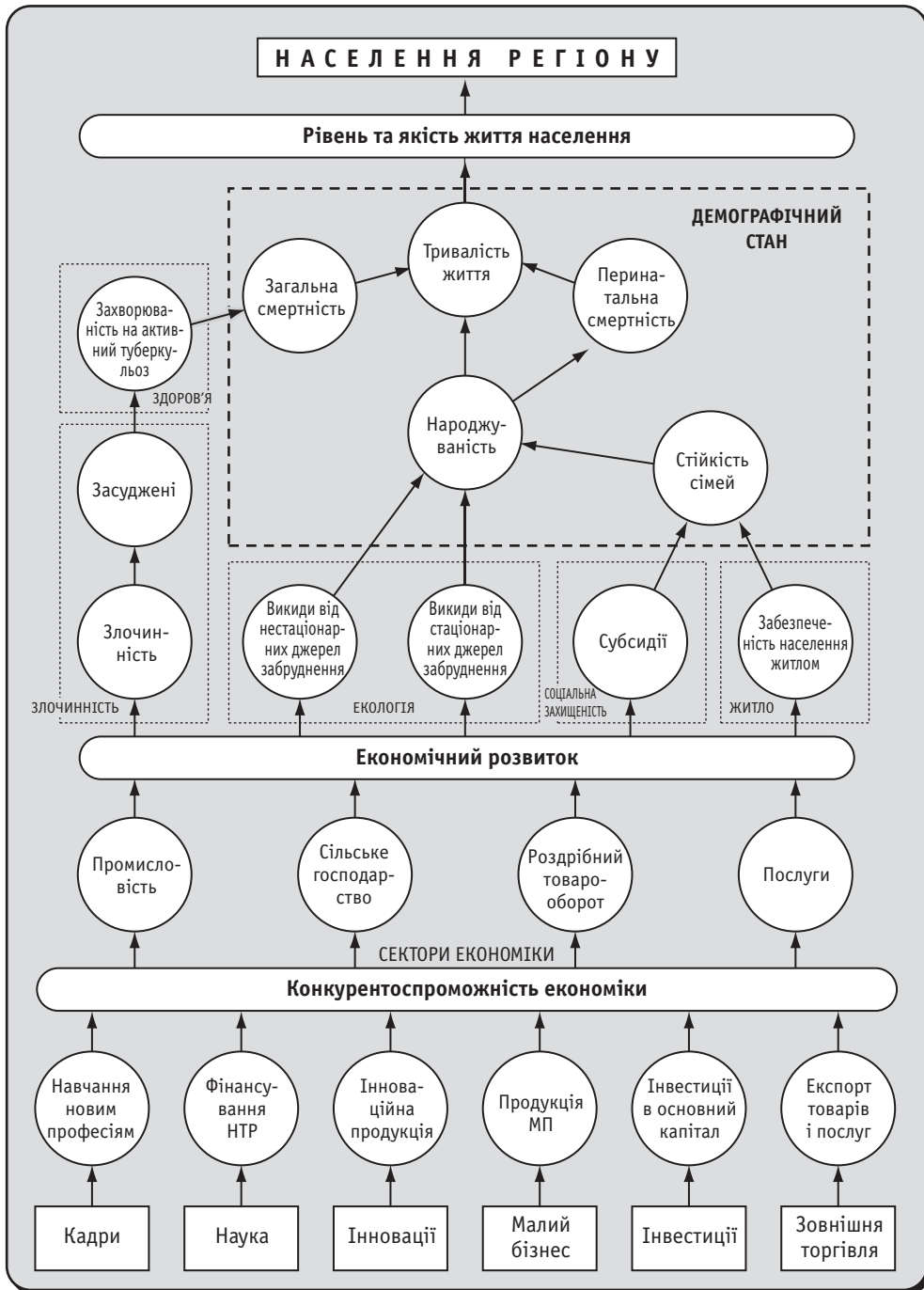

Рис. 6.4. Структурно-логічна модель взаємозв'язку конкурентоспроможності економіки, економічного розвитку, рівня та якості життя населення і демографічного стану в Харківській області

Дослідимо ступінь зв'язку між наведеними на рис. 6.4 пріоритетними напрямками підвищення рівня та якості життя населення, економічного розвитку і конкурентоспроможності регіонів України.

У табл. 6.7 наведені коефіцієнти взаємозв'язку між пріоритетними напрямками підвищення рівня та якості життя населення регіонів України.

Таблиця 6.7

Коефіцієнти взаємозв'язку між пріоритетними напрямками підвищення рівня та якості життя населення Харківської області

Показник		1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
1	Середня очікувана тривалість життя		-0,490	-0,091	-0,671	0,820	0,757	-0,436	-0,659	0,827	-0,325	0,376	0,560
2	Загальний коефіцієнт смертності	-0,490		0,981	0,674	0,335	-0,035	0,531	-0,360	0,587	0,250	-0,306	0,263
3	Захворюваність на активний туберкульоз	-0,091	0,981		0,340	-0,326	-0,612	0,458	-0,566	0,733	0,323	0,327	0,82
4	Перинатальна смертність	-0,671	0,674	0,340		-0,932	-0,386	0,112	-0,340	-0,960	0,500	0,393	0,710
5	Коефіцієнт народжуваності	0,820	0,335	-0,326	-0,932		0,457	0,243	-0,611	0,986	-0,365	-0,200	-0,881
6	Коефіцієнт стійкості сімей	0,757	-0,035	-0,612	-0,386	0,457		-0,729	-0,763	0,461	-0,416	-0,353	0,687
7	Засуджені	-0,436	0,531	0,458	0,112	0,243	-0,729		0,577	-0,048	0,538	-0,714	-0,262
8	Субсидії	-0,659	-0,360	-0,566	-0,340	-0,611	-0,763	0,577		-0,686	0,368	-0,630	-0,554
9	Забезпеченість житлом	0,827	0,587	0,733	-0,960	0,986	0,461	-0,048	-0,686		-0,494	0,346	0,857
10	Злочинність	-0,325	0,250	0,323	0,500	-0,365	-0,416	0,538	0,368	-0,494		-0,695	-0,202
11	Викиди від стаціонарних джерел забруднення	0,376	-0,306	0,327	0,393	-0,200	-0,353	-0,714	-0,630	0,346	-0,695		0,249
12	Викиди від нестаціонарних джерел забруднення	0,560	0,263	0,820	0,710	-0,881	0,687	-0,262	-0,554	0,857	-0,202	0,249	

Як видно з табл. 6.7, на збільшення очікуваної тривалості життя населення в Харківській області найбільший вплив справляє народжуваність (0,820), потім іде зменшення перинатальної смертності (-0,671) та зменшення загальної смертності (-0,490).

У свою чергу, на народжуваність найбільше впливають викиди від нестаціонарних джерел забруднення (-0,881), стійкість сімей (0,457) та викиди від стаціонарних джерел забруднення (-0,200).

Перинатальна смертність тісно пов'язана (-0,932) з народжуваністю.

Стійкість сімей обумовлена збільшенням забезпеченості населення житлом (0,461) та зменшенням субсидій (-0,763) або зростанням доходів населення.

На загальну смертність населення впливає зростання захворюваності на активний туберкульоз (0,981), що, в свою чергу, обумовлено зростанням числа засуджених (0,458) та злочинністю (0,538).

На пріоритетні напрямки підвищення рівня та якості життя населення впливає рівень економічного розвитку Харківського регіону.

У табл. 6.8 подано коефіцієнти сили впливу рівня економічного розвитку секторів економіки Харківської області на рівень та якість життя населення.

Таблиця 6.8

Коефіцієнти сили впливу рівня економічного розвитку секторів економіки Харківської області на окремі показники рівня та якості життя населення

Показник	Промислова продукція на душу населення	Продукція сільського господарства	Роздрібний товарооборот	Обсяг реалізованих послуг
Середня очікувана тривалість життя	0,781	0,219	0,687	0,725
Загальний коефіцієнт смертності	0,618	0,371	0,276	0,370
Захворюваність на активний туберкульоз	-0,668	-0,179	-0,565	-0,590
Перинатальна смертність	-0,977	-0,067	-0,985	-0,986
Коефіцієнт народжуваності	0,934	0,105	0,888	0,919
Коефіцієнт стійкості сімей	0,472	0,480	0,414	0,493
Засуджені	-0,158	-0,747	-0,129	-0,136
Субсидії	-0,769	-0,244	-0,800	-0,793
Забезпеченість житлом	0,976	0,055	0,943	0,954
Злочинність	-0,570	-0,053	-0,604	-0,473
Викиди від стаціонарних джерел забруднення	0,516	0,622	0,536	0,483
Викиди від нестаціонарних джерел забруднення	0,794	0,217	0,687	0,759

Як видно з табл. 6.8, зростання промислової продукції на душу населення найбільш позитивно впливає на збільшення середньої очікуваної тривалості життя (0,781), народжуваність (0,934) та забезпеченість житлом (0,976). У свою чергу, збільшення виробництва промислової продукції погіршує екологічний стан у регіоні через збільшення викидів як від стаціонарних (0,516), так і від нестаціонарних (0,794) джерел забруднення. Разом з тим зростання виробництва промислової продукції збільшує загальну (-0,668) та перинатальну

(–0,977) смертність. Збільшення промислової продукції зумовлює також зменшення числа засуджених (–0,158), субсидій (–0,769) і злочинності (–0,570).

Аналогічну тенденцію впливу на окремі показники рівня та якості життя населення мають і такі сектори економіки Харківської області, як роздрібний товарооборот і обсяг реалізації послуг.

Слід зазначити, що такий сектор економіки Харківської області, як сільське господарство справляє менший вплив на окремі показники рівня та якості життя населення регіону.

На економічний розвиток секторів економіки Харківської області впливає її конкурентоспроможність. У табл. 6.9 подано коефіцієнти сили впливу окремих показників конкурентоспроможності економіки Харківської області на рівень розвитку секторів її економіки.

Таблиця 6.9

Коефіцієнти сили впливу окремих показників конкурентоспроможності економіки Харківської області на рівень розвитку секторів її економіки

Показник	Промислова продукція на душу населення	Продукція сільського господарства	Роздрібний товарооборот	Обсяг реалізованих послуг
Навчались новим професіям	0,862	– 0,022	0,815	0,787
Фінансування наукових і науково-технічних робіт	0,978	– 0,007	0,378	0,793
Інвестиції в основний капітал	0,991	0,003	0,970	0,983
Обсяг реалізованої продукції малих підприємств	0,998	0,054	0,983	0,993
Обсяг реалізованої інноваційної продукції	0,585	0,170	0,631	0,546
Експорт товарів і послуг	0,950	0,081	0,906	0,948

Як видно з табл. 6.9, на збільшення виробництва промислової продукції в Харківській області найбільший вплив справляють такі пріоритетні напрямки підвищення конкурентоспроможності економіки регіону: обсяг реалізованої продукції малими підприємствами (0,998); обсяг інвестицій в основний капітал (0,991); збільшення фінансування наукових і науково-технічних робіт (0,978); зростання експорту товарів і послуг (0,950); зростання питомої ваги робітників, «які навчались новим професіям» (0,802), збільшення обсягу реалізованої інноваційної продукції (0,585).

Аналогічна тенденція по впливу пріоритетних напрямків підвищення конкурентоспроможності економіки Харківської області на збільшення реалізації товарів і послуг спостерігається і за такими секторами економіки регіону, як роздрібний товарооборот та обсяг реалізації послуг.

У той же час у сільському господарстві Харківської області наведені вище пріоритетні напрямки підвищення конкурентоспроможності економіки не справляють такого впливу, як в промисловості, торгівлі та сфері послуг.

Ґрунтуючись на наведеному вище дослідженні, можна побудувати три можливі сценарії соціально-економічного розвитку Харківської області на період до 2015 р.

Сценарії будуються в причинно-наслідковій залежності, яка передбачалась вище.

Спочатку визначаються можливі сценарії підвищення рівня та якості життя населення Харківської області.

Сценарій 1 (песимістичний) базується на припущенні, що за пріоритетними напрямками рівня та якості життя населення область зможе вийти на 10-ті місця серед інших регіонів України.

Сценарій 2 (реалістичний) базується на припущенні, що за пріоритетними напрямками рівня та якості життя населення область зможе вийти на 5-ті місця серед інших регіонів України.

Сценарій 3 (оптимістичний) базується на припущенні, що за пріоритетними напрямками рівня та якості життя населення область зможе вийти на 1-ші місця серед інших регіонів України.

Індикативні значення за окремими показниками пріоритетних напрямків підвищення рівня та якості життя населення Харківської області на кінець 2015 р., згідно з наведеними вище сценаріями, подано в табл. 6.10.

Таблиця 6.10

Сценарії індикативних значень окремих показників пріоритетних напрямків підвищення рівня та якості життя населення Харківської області на кінець 2015 р.

Показник	Сценарій 1 (песимістичний)	Сценарій 2 (реалістичний)	Сценарій 3 (оптимістичний)
1	2	3	4
Середня очікувана тривалість життя	66,2	68,6	69,2
Загальний коефіцієнт смертності	16,5	14,2	13,2
Захворюваність на активний туберкульоз	70,5	64,4	56,5

Закінчення табл. 6.10

1	2	3	4
Перинатальна смертність	12,0	10,8	10,0
Коефіцієнт народжуваності	9,3	10,8	12,6
Коефіцієнт стійкості сімей	1,83	2,29	3,18
Засуджені	3,13	2,45	1,89
Субсидії	5,1	8,6	14,6
Забезпеченість житлом	22,5	23,4	27,7
Злочинність	7,7	6,7	5,1
Викиди від стаціонарних джерел забруднення	1,1	0,8	0,4
Викиди від нестаціонарних джерел забруднення	2,3	1,8	1,4

Для забезпечення реалізації наведених вище сценаріїв підвищення рівня та якості життя населення Харківської області необхідно побудувати відповідні сценарії економічного розвитку.

Як і при визначенні сценаріїв підвищення рівня та якості життя населення, при побудові сценаріїв економічного розвитку Харківської області на період до 2015 р. розглядаються три варіанти.

Сценарій 1 (песимістичний) базується на припущенні, що зростання обсягів виробництва за секторами економіки регіону буде практично на рівні, який досягнуто на 2006 р.

Сценарій 2 (реалістичний) базується на припущенні, що зростання обсягів виробництва за секторами економіки регіону буде на 10 – 20% більше, ніж те, якого було досягнуто на 2006 р.

Сценарій 3 (оптимістичний) базується на припущенні, що зростання обсягів виробництва за секторами економіки регіону буде на 30 – 40% більше, ніж те, якого було досягнуто на 2006 р.

Індикативні значення зростання обсягів виробництва за секторами економіки Харківської області на кінець 2015 р., згідно з наведеними вище сценаріями, подано в табл. 6.11.

Таблиця 6.11

Сценарії індикативних значень зростання обсягів виробництва по секторах економіки Харківської області на кінець 2015 р., %

Показник	Сценарій 1 (песимістичний)	Сценарій 2 (реалістичний)	Сценарій 3 (оптимістичний)
Промисловість	145	163	190
Сільське господарство	145	163	190
Роздрібний товарооборот	280	325	370
Послуги	235	280	325

Для забезпечення реалізації наведених вище сценаріїв зростання секторів економіки Харківської області необхідно побудувати відповідні сценарії підвищення конкурентоспроможності її економіки.

Як і при визначенні сценаріїв підвищення рівня та якості життя населення й економічного розвитку, при побудові сценаріїв підвищення конкурентоспроможності економіки Харківської області на період до 2015 р. розглядаються три варіанти.

Сценарій 1 (песимістичний) базується на припущенні, що за пріоритетними напрямками підвищення конкурентоспроможності економіки область досягне 10-х місць серед інших регіонів України.

Сценарій 2 (реалістичний) базується на припущенні, що за пріоритетними напрямками підвищення конкурентоспроможності економіки область досягне 5-х місць серед інших регіонів України.

Сценарій 3 (оптимістичний) базується на припущенні, що за пріоритетними напрямками підвищення конкурентоспроможності економіки область досягне 1-х місць серед інших регіонів України.

Індикативні значення окремих показників за пріоритетними напрямками підвищення конкурентоспроможності економіки Харківської області на кінець 2015 р. подано в табл. 6.12.

Таблиця 6.12

Сценарії індикативних значень окремих показників конкурентоспроможності економіки Харківської області на кінець 2015 р.

Показник	Сценарій 1 (песимістичний)	Сценарій 2 (реалістичний)	Сценарій 3 (оптимістичний)
1	2	3	4
Навчались новим професіям, відсоток до загальної чисельності працюючих	2,4	3,4	4,6
Фінансування наукових і науково-технічних робіт, млн грн	885,7	918,2	958,9
Інвестиції в основний капітал, млн грн	6294,8	6468,1	6814,5
Обсяг реалізованої продукції малих підприємств, відсоток до загального обсягу реалізованої продукції	10,1	11,9	13,3

Закінчення табл. 6.12

1	2	3	4
Обсяг реалізованої інноваційної продукції, відсоток до загального обсягу реалізованої продукції	31,85	71,62	85,13
Експорт товарів і послуг, млн дол. США	468,9	909,0	1828,9

Проведене вище дослідження свідчить про наявність трьох можливих варіантів підвищення рівня та якості життя населення Харківської області, економічного розвитку і конкурентоспроможності її економіки:

- сценарій 1 (песимістичний);
- сценарій 2 (реалістичний);
- сценарій 3 (оптимістичний).

Наведені вище сценарії індикативних значень окремих показників конкурентоспроможності економіки Харківської області на кінець 2015 р. є підґрунтям для вибору пріоритетних кластерів розвитку економіки й розробки державних і регіональних цільових програм соціально-економічного розвитку.

РОЗДІЛ 7

ОБҐРУНТУВАННЯ І ВИБІР ПРІОРИТЕТНИХ КЛАСТЕРІВ ЕКОНОМІКИ ХАРКІВСЬКОЇ ОБЛАСТІ

7.1. Інноваційні високотехнологічні та наукоємні кластери економіки області

7.1.1. Кластер авіаційної промисловості

Пріоритетність розвитку інноваційного високотехнологічного і наукоємного кластера авіаційної промисловості Харківської області й України в цілому визначена такими законодавчими актами:

1. Концепцією науково-технологічного та інноваційного розвитку України [83].
2. Законом України «Про пріоритетні напрями розвитку науки і техніки» [84].
3. Законом України «Про пріоритетні напрями інноваційної діяльності в Україні» [85].
4. Концепцією державної промислової політики [86].
5. Законом України «Про державну підтримку літакобудівної промисловості України» [87].

Слід зазначити, що в багатьох країнах світу парк літаків має достатньо великий середній вік (табл. 7.1).

Таблиця 7.1

Характеристики стану світового парку літаків

Країна	Кількість літаків, од.	Середній вік, років	Примітка
1	2	3	4
США	8074	13,3	
Росія	2190	20,9	Ресурс вичерпано
Канада	851	16,7	
Німеччина	656	7,6	
Китай	600	7,0	

Закінчення табл. 7.1

1	2	3	4
Україна	477	22,2	Ресурс вичерпано
Нідерланди	204	9,0	
Казахстан	185	22,0	Ресурс вичерпано
Туреччина	131	8,8	
Таїланд	96	7,4	
Болгарія	85	20,4	Ресурс вичерпано
Куба	84	20,1	Ресурс вичерпано
Норвегія	78	8,0	
Молдова	55	22,0	Ресурс вичерпано

Крім того, на період до 2021 р. прогнозується подальше зростання та глобалізація світової економіки, що потребує збільшення перевезень літаками як пасажирів, так і вантажів.

У зв'язку з цим провідні фахівці корпорацій «Боїнг» (США) та «Аероспейс Індастрі» (Європа) прогнозують як оновлення діючого світового парку літаків, так і його збільшення (табл. 7.2 та 7.3).

Таблиця 7.2

**Прогноз розвитку пасажирського парку на 2021 р.
(прогноз корпорації «Боїнг»)**

Категорії літаків (представники)	Кількість одиниць	
	2001 р.	2021 р.
Малі й середні регіональні літаки	1518 (9,9%)	5359 (16,5%)
Середні з пасажиромісткістю 90 – 120 осіб	2760 (18,1%)	3500 (10,8%)
Великі з пасажиромісткістю 120 – 250 осіб	7221 (47,3%)	14995 (46,1%)
Широкофюзеляжні з пасажиромісткістю 250 – 400 і більше осіб	3772 (24,7%)	8641 (26,6%)
Усього	15271	32495

Прогнозований розподіл поставок пасажирських літаків за основними регіонами світу подано в табл. 7.4.

Таблиця 7.3

**Прогноз розвитку пасажирського парку на 2021 р.
(прогноз корпорації «Аероспейс Індастрі»)**

Категорія літаків	Кількість одиниць	
	2001 р.	2021 р.
З пасажиромісткістю:		
19 – 30 осіб	4139	3779
до 50 осіб	2183	4591
70 – 90 осіб	1240	2919
до 110 осіб	2254	9046
130 – 150 осіб	5944	9703
до 180 осіб	1147	3232
200 – 250 осіб	1343	3972
300 – 350 осіб	1046	3588
400 осіб і більше	754	1620
Усього	21723	39852

Таблиця 7.4

**Прогноз поставок пасажирських літаків
в основні регіони світу, одиниць**

Джерело прогнозу	Регіон					
	Європа	Північна Америка	Латинська Америка	Близький Схід, Африка	Азія, Тихоокеанський регіон	СНД
Корпорація «Боїнг»	7379	7836	2107	1107	5500	–
Корпорація «Аероспейс Індастрі»	6666	9584	2405	1604	7139	1532

У табл. 7.5 подано класифікацію пасажирських літаків за дальністю польоту та пасажиромісткістю.

Як видно з табл. 7.5, пасажирський літак «АН-140», який виготовляється у м. Харкові, належить до регіональних вузькофюзеляжних.

Конкурентоспроможність літака «АН-140» можна оцінити на основі даних, наведених у табл. 7.6.

Таблиця 7.5

Класифікація пасажирських літаків за дальністю польоту та місткістю салону

Дальність польоту пасажирських літаків	Класифікація пасажирських літаків за місткістю салону	
	Широкофюзеляжні (d = 5 – 6 м, 7 – 10 рядів крісел, два проходи)	Вузькофюзеляжні (d = 3 – 4 м, 2 – 6 рядів крісел, один прохід)
Далекомагістральні (понад 9 тис. км)	«ІЛ-96-300» (Росія) «А-340-300» (EBS) «В-777-200(В)» (США)	–
Середньомагістральні (5 – 8 тис. км)	–	«А-320» (EBS) «А-321» (EBS) «ТУ-204-100» (Росія) «ТУ-204-220» (Росія) «ТУ-204-214» (Росія) «В-757-200» (США) «В-737-400» (США)
Близькомагістральні (2 – 5 тис. км)	–	«ТУ-334-100» (Росія) «В-737-600» (США) «АН-148-100В» (Україна)
Регіональні (1 – 2 тис. км)	–	«ІЛ-114» (Росія) «АН-140» (Україна) «АТР-42-300» (Франція, Італія) «EMB-145» (Бразилія) «DASH 80 300 В» (Канада)

Слід зазначити, що в Україні збільшуються обсяги перевезення пасажирів авіаційним транспортом (рис. 7.1).

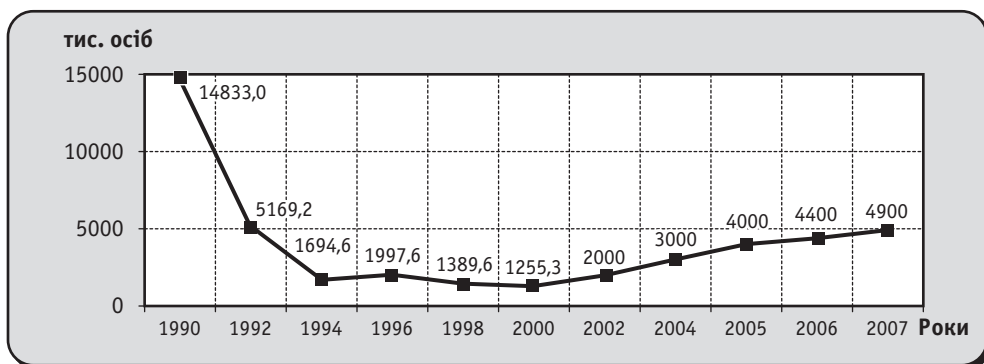

Рис. 7.1. Динаміка зміни обсягів перевезення пасажирів авіаційним транспортом у 1990 – 2007 рр.

Згідно з даними табл. 7.6 пасажирський літак «АН-140» за співвідношенням «ціна – якість» є конкурентоспроможним на європейському ринку.

Таблиця 7.6

Порівняльні дані літака «АН-140» і його аналогів

Параметр	С Р С Р				«ATR 42-300» (Франція, Італія)	«EMB-145» (Бразилія)	«SAAB 2000» (Швеція)	«АН-140» (Україна)	Наявність переваг ві- тчизного літака за характери- стиками
	«Як-40»	«АН-24»	«Іл-114»	«DASH 8Q 300B» (Канада)					
Рік упровадження	1968	1969	1994	1972	1986	1990	1994	1998	
Максимальна злітна маса, кг	16100	21600	21000	19500	18000	20600	22800	19150	
Максимальне комерційне навантажен- ня, кг	2700	5000	6500	5200	4920	5500	5900	6000	+
Дальність польоту, км: – з максимальним навантаженням – з максимальною кількістю пасажирів – з максимальною кількістю палива, кг	820 1000 1280	760 1200 1920	650 1000 5530	1620	925 1680 4450	2100	1500 2300 2400	800 2100 3680	+
Пасажиромісткість, осіб	30	48	64	50	48	50	50	52	+
Крок крисел, мм	720	720	750	780	760	760	800	750	
Паливна ефективність, г/пас.-км	79,4	38,8	20,5	27,5	20,4	22	25	20	+
Крейсерська швидкість польоту, км/год.	510	450	500	530	490	830	685	535-545	+
Потрібна довжина ВПС, м	1450	1750	1550	1200	1100	1800	1200	1300	
Кількість членів екіпажу, осіб	3	5	4	2	2	2	2	4	
Тип двигуна	AI-2	AI-24	TB7- 117C	2×ТВД PW150 AT2100	PW-120	2×ТРД AIison AE3007	2×ТВД AIison	TB3- 117BMA- CB-2	

Однак парк цивільних літаків за рахунок фізичного та морального старіння невпинно зменшується з року в рік. Динаміку списання літаків цивільної авіації подано у табл. 7.7.

Таблиця 7.7

Динаміка списання літаків цивільної авіації державних авіапідприємств і компаній «Укрaviaтранс» залежно від відпрацювання призначеного ресурсу

Модель	1999 р.	2000 р.	2001 р.	2002 р.	2003 р.	2004 р.	2005 р.	2006 р.	2007 р.	2008 р.	2009 р.	2010 р.	2011 р.	2012 р.	2013 р.
«Ан-12»	31	31	31	31	31	31	30	29	27	23	19	18	13	7	2
«Іл-76»	8	8	8	8	8	8	8	6	3	1	0	0	0	0	0
«Ан-24»	64	49	44	35	29	19	12	7	3	0	0	0	0	0	0
«Як-40»	29	18	15	13	6	9	1	0	0	0	0	0	0	0	0
«Ту-134»	25	25	21	23	22	19	10	3	2	1	1	0	0	0	0

Основний парк літаків («Ту-134», «Як-40», «Ан-24», «Ан-26», «Ан-30», «Ан-2») авіакомпаній країни вичерпав близько 50% ресурсу, а літаки, на яких виконуються основні пасажирські перевезення – «Ан-24», «Як-40», «Ту-134», – мають вичерпання призначеного ресурсу від 70 до 95%.

У зв'язку з цим можливість експлуатації літаків в Україні скоротилася по нальоту годин від 304,7 тис. у 1995 р. до 30,4 год. у 2005 р., по продуктивності – від 16 млрд пас.-км (при коефіцієнті завантаження, рівному 1) до 7 млрд пас.-км.

Діюча у світовій практиці методологія визначення необхідного парку літаків показує, що на кожні 2 тис. чоловік населення країни має припадати одне місце в цивільній авіації. На 48-мільйонне населення України має бути 25 тис. пасажиромісць при фактичній наявності на 1 січня 2006 р. 7059 пасажиромісць.

Поточну потребу країн СНД у літаках українського виробництва подано у табл. 7.8.

Таблиця 7.8

Потреба країн СНД у літаках українського виробництва

Типи літаків	Потреба, одиниць
<i>Пасажирські</i>	
«Ан-140»	100 – 150
«Ан-148»	180 – 200
<i>Вантажні</i>	
«Ан-70»	229
«Ан-124»	80 – 100

Таким чином, поточна потреба тільки країн СНД у середньофюзеляжних літаках, які є основною продукцією регіонального кластера, оцінюється від 590 до 680 одиниць.

Платоспроможність попиту на продукцію українського авіапрому можна оцінити на основі портфеля замовлень на 2007 – 2010 рр. (рис. 7.2).

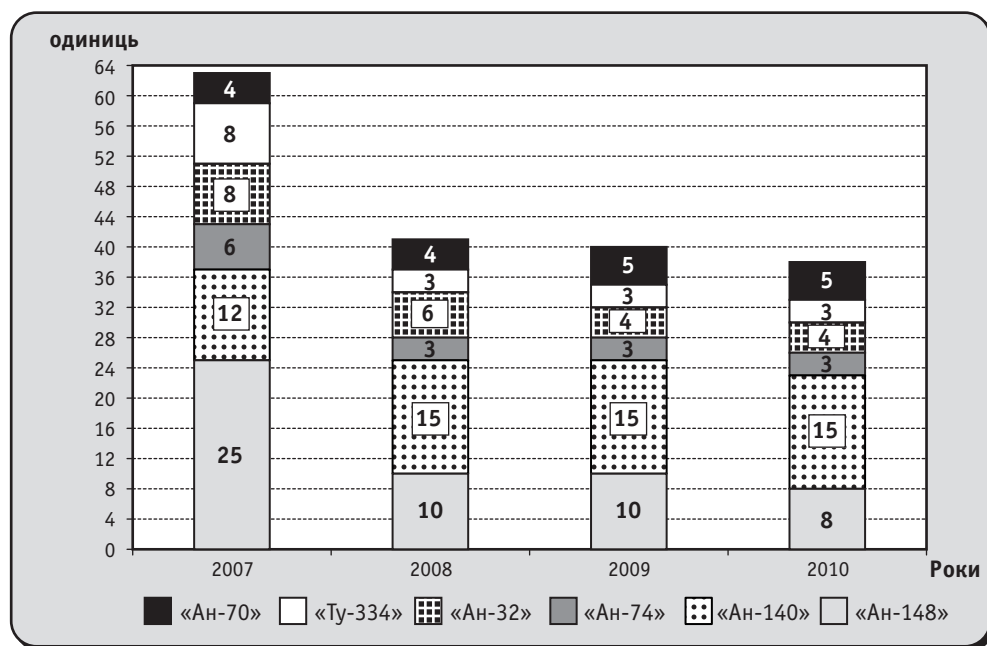

Рис. 7.2. Портфель замовлень на українські літаки до 2010 року

У той же час слід зазначити, що авіаційна промисловість України у 1996 – 2004 рр. мала тенденцію до підвищення ролі у виробництві країни та залучення до нього працездатного населення (рис. 7.3).

Основою розвитку авіаційної промисловості України є її кластерна побудова.

Ядро інноваційного високотехнологічного і наукоємного кластера авіаційної промисловості Харківської області подано на рис. 7.4.

Провідні підприємства кластера авіаційної промисловості Харківської області характеризуються таким чином.

Харківське державне авіаційне виробниче підприємство (ХДАВП) – це високотехнологічний комплекс, що має в своєму розпорядженні великі виробничі потужності, постійно освоює нові технологічні процеси і застосовує нові матеріали у виробництві, забезпечує високу якість продукції, що випускається, широко використовує автоматичні системи САПР, а також впроваджує

єдину систему управління підприємством. Окрім основного виробництва, підприємство має в своєму складі завод «Сокольники», що займається ремонтом авіатехніки.

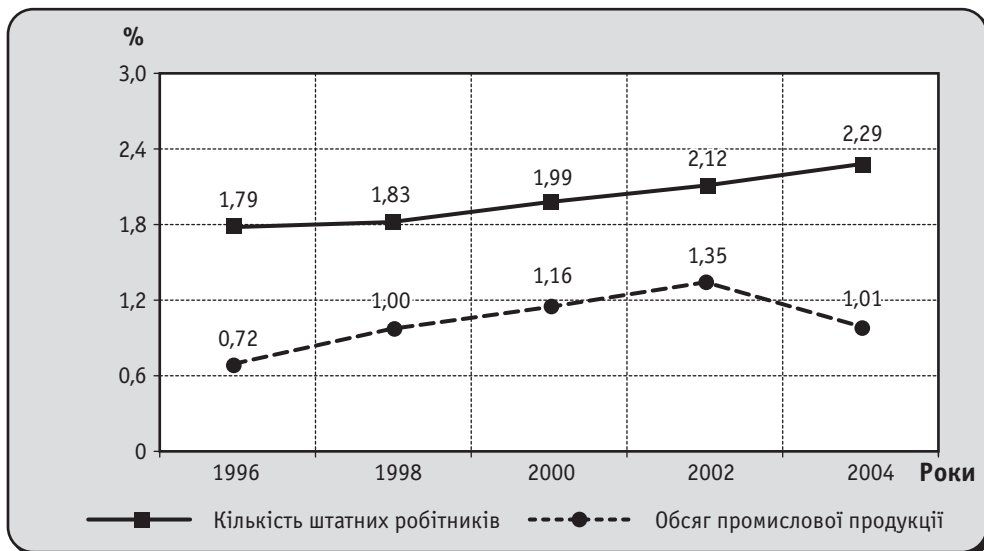

Рис. 7.3. Частка авіапрому в промисловому виробництві України в 1996 – 2004 рр.

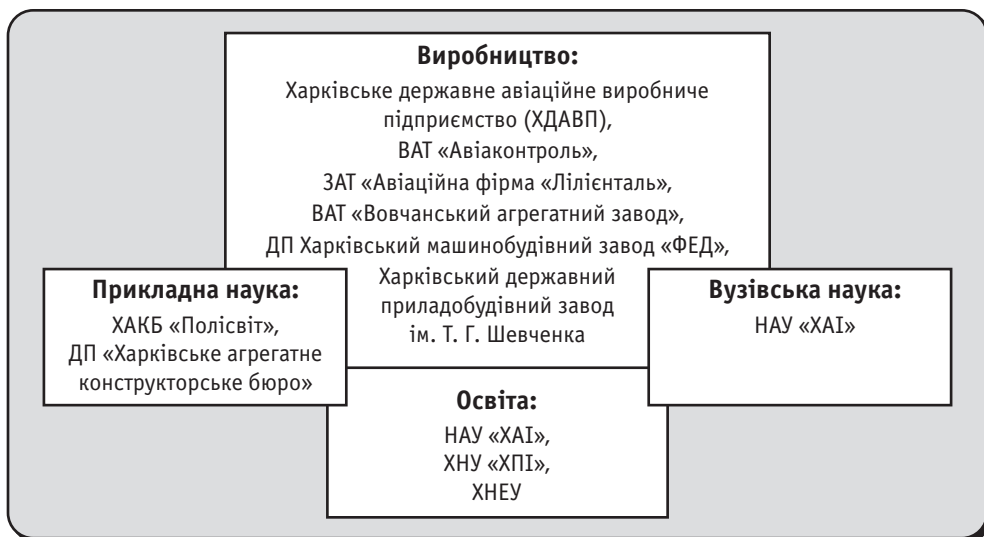

Рис. 7.4. Ядро інноваційного високотехнологічного і наукоємного кластера авіаційної промисловості Харківської області

Понад 20 років основною продукцією ХДАВП є літаки, вироблені в АНТК ім. О. К. Антонова. На початку 90-х років підприємство перейшло на виробництво «Ан-74» для потреб комерційної авіації. Велике число модифікацій «Ан-74» втілює прагнення ХДАВП запропонувати своїм клієнтам надійну багатофункціональну модульну платформу.

Створений як військово-транспортний, літак «Ан-74» сьогодні може виконувати безліч різних місій – як цивільних, так і військових. Так, з модифікацією «Ан-74ТК-300» VIP ХДАВП прагне закріпитися у верхньому сегменті престижної ринкової ніші середньофюзеляжних адміністративних літаків.

Інша модифікація – «Ан-74Т-200А» – залишається єдиним серійно виготовленим турбореактивним легким транспортним літаком, який успішно конкурує з турбогвинтовими «G-222» (Італія), «C-27J Spartan» (Італія / США) і «CASA CN-295» (Іспанія). Сьогодні «Ан-74Т-200А» – один з кращих варіантів вирішення проблеми оновлення парку легких транспортних і спеціальних літаків багатьох країн світу.

Літаки обладнані сучасним пілотажно-навігаційним обладнанням і сучасними засобами радіозв'язку відповідно до норм ІКАО.

Інша новинка – регіональний турбогвинтовий «Ан-140-100» – є найсучаснішим літаком у своїй категорії з якнайменшими в порівнянні з іншими 50-місцевими аналогами операційними витратами. На сьогоднішній день, поєднуючи високу паливну ефективність, найбільшу дальність серед літаків подібного класу, найбільше корисне навантаження і високий рівень комфорту пасажирів, «Ан-140-100» є ідеальним літаком для регіональних авіакомпаній.

Вироби ВАТ «Авіаконтроль» мають «Сертифікати придатності комплектуючого виробу», видані Міждержавним авіаційним комітетом (МАК), і встановлюються на літаки «Ан-24», «Ан-26», «Ан-38» та інші для забезпечення польотів з виконанням вимог ІКАО. Для літаків «Ан-74» і «Ан-140» створено і зараз виробляються інформаційно-обчислювальні комплекси ІКВСП-140, ІКВСП-140-74 і автоматичне контрольно-перевірочне обладнання АКПА-74 і АКПА-140.

Авіаційна фірма «Лілієнталь» – найкрупніший виробник надлегких літальних апаратів в Україні. З 1975 р. фірмою було розроблено і випущено 15 типів авіаційної продукції – від дельтапланів до двомоторних літаків.

Фірма має сертифікати льотної придатності Росії на всі апарати, що виробляються серійно, а також сертифікати виробника, експлуатанта і сертифікат на право навчання пілотів надлегких літальних апаратів.

Вовчанський агрегатний завод виробляє паливорегулюючу апаратуру для турбінних двигунів наземного використання, які працюють на природному газі, а також гідромотори, насоси, станції насосні для авіаційної промисловості, насоси водні і газоперекачувальні, системи охолодження автомобілів, агрегати гідравлічних систем, гідромотори, комплектуючі та різноманітні авіазапчастини.

Оцінку стратегічного потенціалу та можливостей розвитку інноваційного високотехнологічного та наукоємного кластера авіаційної промисловості Харківської області проведено за допомогою методики SWOT-аналізу (табл. 7.9).

Таблиця 7.9

Стратегічна матриця SWOT-аналізу інноваційного високотехнологічного та наукоємного кластера авіаційної промисловості Харківської області

Актив	Рівень важливості фактора	Пасив	Рівень важливості фактора
I. Сильні сторони		I. Слабкі сторони	
Співвідношення «ціна – якість».	4	Незадовільний фінансовий стан та відсутність можливості кредитування споживачів.	3
Значний досвід літакобудування.	3	Низький рівень концентрації виробничого та фінансового капіталу.	4
Наявність наукової та навчальної бази	3	Старіння основних засобів і технологій.	3
		Старіння кваліфікованих кадрів і втрата спадкоємності поколінь	3
<i>Разом I розділ (С)</i>	<i>10</i>	<i>Разом I розділ (Сл)</i>	<i>13</i>
II. Зовнішні можливості		II. Зовнішні загрози	
Створення стратегічних альянсів або спільних підприємств з іноземними компаніями.	3	Терористичні акти.	1
Розробка і реалізація державної цільової програми розвитку авіабудування в Україні на період до 2015 р.	5	Підвищення вартості пального.	2
Розробка та реалізація державної цільової лізингової програми підтримки вітчизняних підприємств авіаційної галузі на період до 2015 р.	5	Жорстка конкуренція з боку іноземних компаній.	3
		Відсутність належної підтримки держави.	4
		Відсутність сертифікатів за міжнародними нормами	5
<i>Разом II розділ (М)</i>	<i>13</i>	<i>Разом II розділ (З)</i>	<i>15</i>
Усього активи (I р. + II р.)	23	Усього пасиви (I р. + II р.)	28
Баланс			-5

Незважаючи на від'ємний баланс внутрішніх сильних сторін і зовнішніх можливостей, внутрішніх слабких сторін і зовнішніх загроз, виходячи з інтересів національної безпеки України, кластер авіаційної промисловості доцільно у подальшому розвивати.

Основні заходи, які потрібно здійснити для розвитку інноваційного високотехнологічного та наукоємного кластера авіаційної промисловості Харківської області, такі:

- 1. Розробка та реалізація Державної цільової програми розвитку авіабудування в Україні на період до 2015 р.**
- 2. Розробка та реалізація Державної цільової лізингової програми підтримки вітчизняних підприємств авіаційної галузі на період до 2015 р.**
- 3. Створення стратегічних альянсів і спільних підприємств з іноземними компаніями.**
- 4. Реструктуризація та реорганізація підприємств кластера з метою їх фінансового оздоровлення та збільшення концентрації промислового і фінансового капіталу.**
- 5. Державна допомога підприємствам кластера в сертифікації авіаційної техніки за міжнародними нормами.**
- 6. Проведення презентаційно-іміджевих виставочних заходів учасників кластера за кордоном.**

Джерела фінансування заходів:

Державний бюджет України – 208000 тис. грн;

місцеві бюджети – 4000 тис. грн;

інші джерела – 100000 тис. грн.

Разом – 312000 тис. грн.

Від реалізації вказаних заходів очікуються такі результати:

- 1. Зростання обсягів виробництва в 1,8 рази.**
- 2. Зростання обсягу експорту в 2,4 рази.**
- 3. Зростання кількості робочих місць у 1,2 рази.**
- 4. Сертифікація авіаційної техніки за міжнародними стандартами.**
- 5. Укладення закордонних контрактів.**

7.1.2. Кластер космічної галузі

Пріоритетність розвитку інноваційного високотехнологічного і наукоємного кластера космічної галузі Харківської області та України в цілому визначена такими законодавчими та концептуальними актами:

- 1. Концепцією науково-технологічного та інноваційного розвитку України [83].**
- 2. Законом України «Про пріоритетні напрями розвитку науки і техніки» [84].**

3. Законом України «Про пріоритетні напрями інноваційної діяльності в Україні» [85].

4. Концепцією державної промислової політики [86].

5. Законом України «Про космічну діяльність» [88].

6. Законом України «Про державну підтримку космічної діяльності» [89].

Космічна галузь України є однією з провідних у світі. Так, у 2006 р. Україна посіла 3-є місце у світі (після Росії та США) за кількістю запущених до космосу ракет-носіїв.

Космічній галузі України належить 12,1% світового ринку пускових послуг (табл. 7.10).

Таблиця 7.10

**Динаміка пусків ракет-носіїв українського виробництва
за 1991 – 2006 рр.**

Рік	«Зеніт-3SL»	«Зеніт-2»	«Циклон-2»	«Циклон-3»	«Дніпро»	Усього пусків українських ракет-носіїв	Усього пусків у світі	Відсоток від пусків у світі
1991		1	1	8		10	94	10,6
1992		4		4		8	97	8,2
1993		2	4	4		10	83	12,0
1994		4	1	7		12	93	12,9
1995		1	2	1		4	80	5,0
1996		1	1	1		3	77	3,9
1997		1	1	1		3	89	3,4
1998		2		1		3	82	3,7
1999	2	1	1		1	5	79	6,3
2000	3	3		1	1	8	84	9,5
2001	2	1	1	2		6	59	10,2
2002	1				1	2	65	3,1
2003	3					3	63	4,8
2004	3	1	1	1	1	7	54	13,0
2005	4				1	5	55	9,0
2006	5		1		2	8	66	12,1
Всього	23	22	14	31	7	97	1220	8,0

Космічна галузь України випускає ракети-носії таких класів: важкого за стартовою масою, але середнього за масою корисного навантаження – «Зеніт-2» та «Зеніт-3»; середнього за стартовою масою і легкого за масою корисного навантаження – «Дніпро»; легкого як за стартовою масою, так і масою корисного навантаження – «Циклон-2» та «Циклон-3» (табл. 7.11).

Таблиця 7.11

**Класифікація ракет-носіїв за стартовою масою
і масою корисного навантаження**

Класифікація ракет-носіїв за стартовою масою	Класифікація ракет-носіїв за масою корисного навантаження		
	Легкий клас (до 5 т)	Середній клас (від 5 до 15 т)	Важкий клас (понад 15 т)
Легкий клас (від 50 до 200 т)	«Циклон-2» (Україна) «Циклон-3» (Україна) «Ангара-11» (Росія) «Ангара-12» (Росія) «Рокот» (Росія) «LLV» (США) «Таурус» (США) «Н-І» (Японія) «LM-2» (Китай)		
Середній клас (від 200 до 350 т)	«Дніпро» (Україна) «Аріан-4» (ЕКА) «Н-ІІ» (Японія) «LM-2С» (Китай)	«Союз» (Росія) «Атлас-2AS» (США) «Дельта-4» (США)	
Важкий клас (понад 350 т)	«Аріан-44L» (ЕКА) «GSLV» (Індія)	«Зеніт-2» (Україна) «Зеніт-3SL» (Україна) «Ангара-A3» (Росія) «LM-2F» (Китай)	«Ангара-A5» (Росія) «Протон-K» (Росія) «Протон-5» (Росія) «Титан-4В» (США) «Спейс Шатл» (США) «Аріан-5» (ЕКА)

Конкурентоспроможність продукції космічної галузі країни висока і користується на світовому ринку значним попитом: ракети-носії українського виробництва «Зеніт», «Циклон», «Дніпро»; космічні апарати «Січ» і «АУОС»; апаратура стикування «Курс»; системи прицілювання ракет; апаратура керування космічних комплексів та ін. Провідні вітчизняні підприємства космічної галузі беруть участь у реалізації понад 50 міжнародних космічних проектів. Завдяки реалізації міжнародних проектів галузь отримує до 38% доходу (2004 р.).

Космічна галузь України з кожним роком збільшує обсяги виробництва. Так, за період 2000 – 2006 рр. вони збільшилися в 1,92 рази (рис. 7.5).

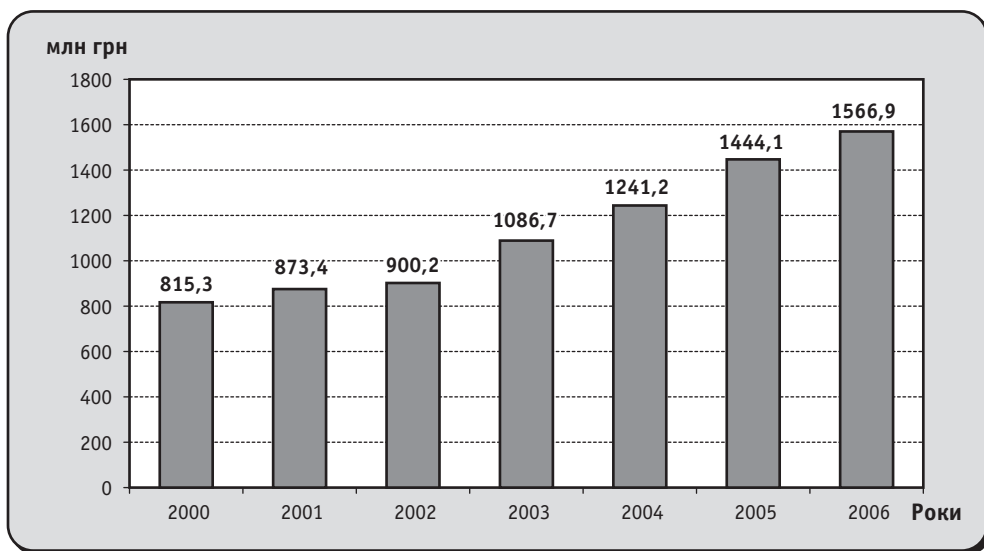

Рис. 7.5. Динаміка обсягів реалізації продукції підприємствами космічної промисловості України у 2000 – 2006 рр.

Однак у загальному обсязі виробництва промислової продукції країни космічна галузь займає тільки 0,3%.

Значне місце в космічній галузі України займають підприємства Харківської області, більшість з яких спеціалізується на виготовленні засобів управління ракетно-космічними комплексами. Роль підприємств Харківського регіону в космічній галузі можна оцінити на основі даних про склад Національного космічного агентства України (рис. 7.6).

Із 32 підприємств Національного космічного агентства України (НКАУ) четверта частина (8) розташована в Харківській області. При цьому значна кількість підприємств регіонального кластера являє собою науково-проектні установи.

Склад інноваційного високотехнологічного і наукоємного кластера космічної галузі Харківської області подано на рис. 7.7.

Провідні підприємства кластера космічної галузі Харківської області характеризуються таким чином.

ВАТ «Хартрон» – комплексне науково-виробниче об'єднання зі створення автоматичних систем управління ракетно-космічними комплексами. Об'єднанням створено чотири покоління систем управління для ракетно-космічних комплексів.

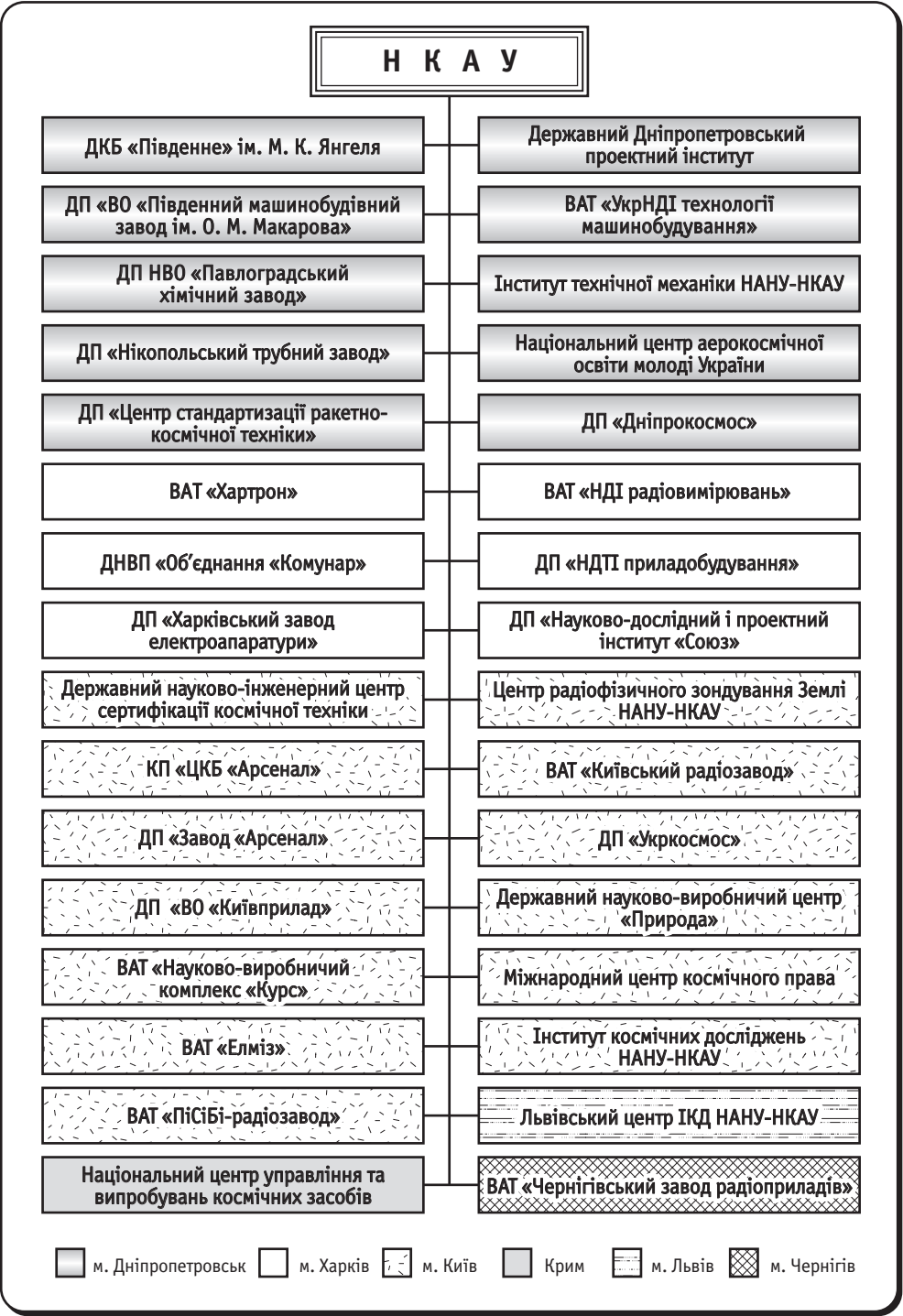

Рис. 7.6. Структура космічної галузі України

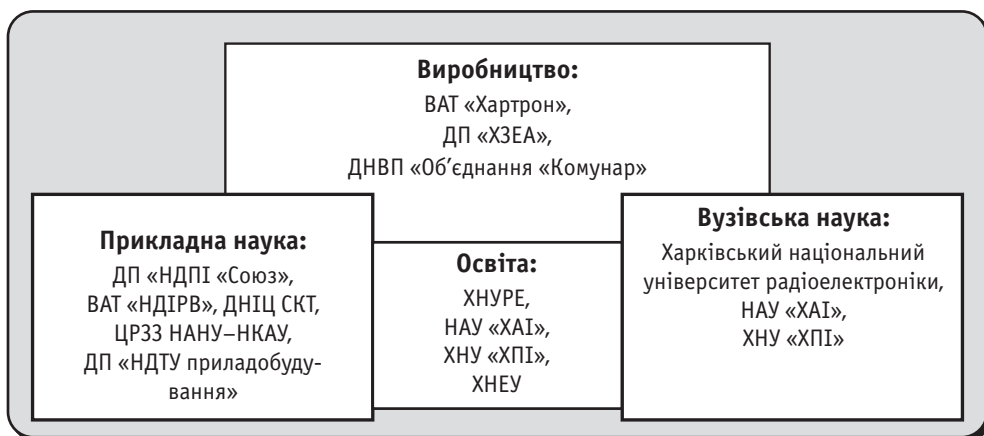

Рис. 7.7. Ядро інноваційного високотехнологічного та наукоємного кластера космічної галузі Харківської області

БАТ «Хартрон» бере активну участь в українських, російських і міжнародних космічних проектах, створюючи нові та модифікуючи вже існуючі системи управління ракет-носіїв, які довели свою високу надійність, для забезпечення комерційних запусків (комплекси «Циклон-4», «Дніпро», «Рокот», «Стріла», супутники серії «Січ» і «Спектр»).

У межах міжнародних проектів об'єднання бере участь у створенні європейської ракети-носія «Вега» та в програмі «Морський старт». До складу об'єднання входить 16 підприємств.

Державне науково-виробниче підприємство «Об'єднання «Комунар» – найкрупніше в Україні підприємство радіоелектронної промисловості, яке спеціалізується на випуску систем управління ракет-носіїв і космічних об'єктів, що є переконливим доказом високих технологій, якості продукції та високої кваліфікації персоналу.

За допомогою наземного випробного комплексу «Кипарис», створеного спеціалістами «Об'єднання «Комунар», було здійснено запуск корабля багатопurposeвої дії «Буран», проведені випробування цілої низки космічних апаратів – «Аракс», «Геліос», «Купон», «Меридіан» та ін.

ДНВП «Об'єднання Комунар» серійно виготовляє бортову апаратуру системи управління космічного носія «Зеніт». Ракета розроблена й виготовляється фахівцями «Південного машинобудівного заводу» (Дніпропетровськ). Бере участь у виготовленні системи управління ракети «Зеніт-3SL», призначеної для використання в рамках міжнародних проектів «Морський старт», «Альфа» й «Глобалстар».

Оцінку стратегічного потенціалу та можливостей розвитку кластера космічної галузі як Харківської області, так і країни в цілому проведено за допомогою методики SWOT-аналізу (табл. 7.12).

Таблиця 7.12

Стратегічна матриця SWOT-аналізу інноваційного високотехнічного кластера космічної галузі Харківської області

Актив	Рівень важливості фактора	Пасив	Рівень важливості фактора
I. Сильні сторони		I. Слабкі сторони	
Високий технічний рівень ракет-носіїв.	5	Незадовільний фінансовий стан підприємств галузі.	3
Значний досвід в ракетобудуванні.	5	Низький рівень концентрації виробничого та фінансового капіталу.	4
Наявність наукової та навчальної бази.	4	Дезінтеграція галузі та проблеми власності.	3
Значна частка світового ринку пускових послуг	4	Старіння основних засобів і технологій.	3
		Старіння кваліфікованих кадрів і втрата спадкоємності поколінь	3
<i>Разом I розділ (С)</i>	<i>18</i>	<i>Разом I розділ (Сл)</i>	<i>16</i>
II. Зовнішні можливості		II. Зовнішні загрози	
Створення стратегічних альянсів або участь у спільних космічних програмах з іншими країнами.	4	Відсутність належної державної підтримки галузі.	5
Розробка і реалізація державної програми розвитку космічної галузі в Україні	4	Конкуренція з боку інших держав світу	3
<i>Разом II розділ (М)</i>	<i>8</i>	<i>Разом II розділ (З)</i>	<i>8</i>
Усього активи (I р. + II р.)	26	Усього пасиви (I р. + II р.)	24
Баланс	+2		

Як видно з табл. 7.12, згідно з SWOT-аналізом у цілому кластер космічної галузі регіону та України має поки що додатне сальдо внутрішніх сильних сторін і зовнішніх можливостей над внутрішніми слабкими сторонами та зовнішніми загрозами.

Однак для зростання позитивного його потенціалу в країні необхідно здійснити такі першочергові заходи:

- 1. Розробити та реалізувати Державну цільову програму розвитку космічної галузі України на період до 2015 р.**
- 2. Провести реструктуризацію та реорганізацію підприємств галузі з метою покращання їх фінансового стану.**

- 3. На державному рівні сприяти участі підприємств космічної галузі у міжнародних тендерах і спільних космічних програмах.**
- 4. Створити інтегровану структуру з головних підприємств космічної галузі України та Росії.**
- 5. Розробити та реалізувати програму з підготовки кваліфікованих кадрів для космічної галузі.**
- 6. Здійснити інформаційне забезпечення та сприяти підприємствам кластера в участі у міжнародних тендерах.**

Джерела фінансування заходів:

Державний бюджет України – 280000 тис. грн;

місцеві бюджети – 4000 тис. грн;

інші джерела – 120000 тис. грн.

Разом – 404000 тис. грн.

Очікувана оцінка результатів реалізації заходів:

- 1. Зростання обсягів виробництва в 1,8 рази.**
- 2. Зростання обсягу експорту в 2,4 рази.**
- 3. Зростання кількості нових робочих місць 1,2 рази.**
- 4. Виграш міжнародних тендерів або участь у спільних космічних програмах.**
- 5. Укладення закордонних контрактів.**

7.1.3. Кластер енергомашинобудування

Пріоритетність розвитку кластера визначена такими законодавчими та концептуальними актами:

- 1. Концепцією науково-технологічного та інноваційного розвитку України [83].**
- 2. Законом України «Про пріоритетні напрями розвитку науки і техніки» [84].**
- 3. Концепцією державної промислової політики [86].**
- 4. Національною енергетичною програмою України до 2010 року [91].**
- 5. Комплексними заходами щодо реалізації Національної енергетичної програми України до 2010 року [92].**

Розвиток світової економіки супроводжується зростанням споживання енергетичних ресурсів, в першу чергу електроенергії. Світовий попит на обладнання електростанцій і послуг з його монтажу має стійку тенденцію до зростання. Тому в сучасних умовах кластер енергетичного машинобудування Харківського регіону має активний попит на свою продукцію як на внутрішньому, так і на зовнішньому ринках.

Винятковість кластера енергетичного машинобудування Харківського регіону полягає не тільки в значних, навіть для світового ринку, обсягах продук-

ції, а й у наявності цілісного технологічного комплексу, здатного забезпечити повне технічне оснащення електростанцій будь-якого типу.

Підприємства кластера виконують наукові дослідження та науково-технічні розробки в таких галузях: машинобудування та електроенергетики, автоматизованих систем управління, розробки програмних продуктів інформаційних технологій, гідротурбобудування ГЕС, розробки парових і парогазових турбінних пристроїв для АЕС та ТЕС, модернізації та технічного переозброєння обладнання теплових електростанцій. Виготовляють: парові турбіни для АЕС та ТЕС, гідравлічні та газові турбіни, парогазові установки, гідравлічні затвори; турбо-генератори; великі електричні машини; системи автоматизованого управління турбінами, енергетичним обладнанням АЕС, ТЕС та інших електростанцій; генератори постійного та змінного струму; проводять налагодження тепломеханічного обладнання електростанцій.

Співробітництво та господарська кооперація підприємств кластера сприяли досягненню ними значних здобутків у світовій електроенергетиці. Так, провідне підприємство кластера ВАТ «Турбоатом» посідає 4-е місце у світі серед компаній – виробників турбін для АЕС.

Роль кластера енергетичного машинобудування Харківської області у світовій енергетиці можна оцінити за часткою харківських турбін, які працюють у 40 країнах світу (рис. 7.8).

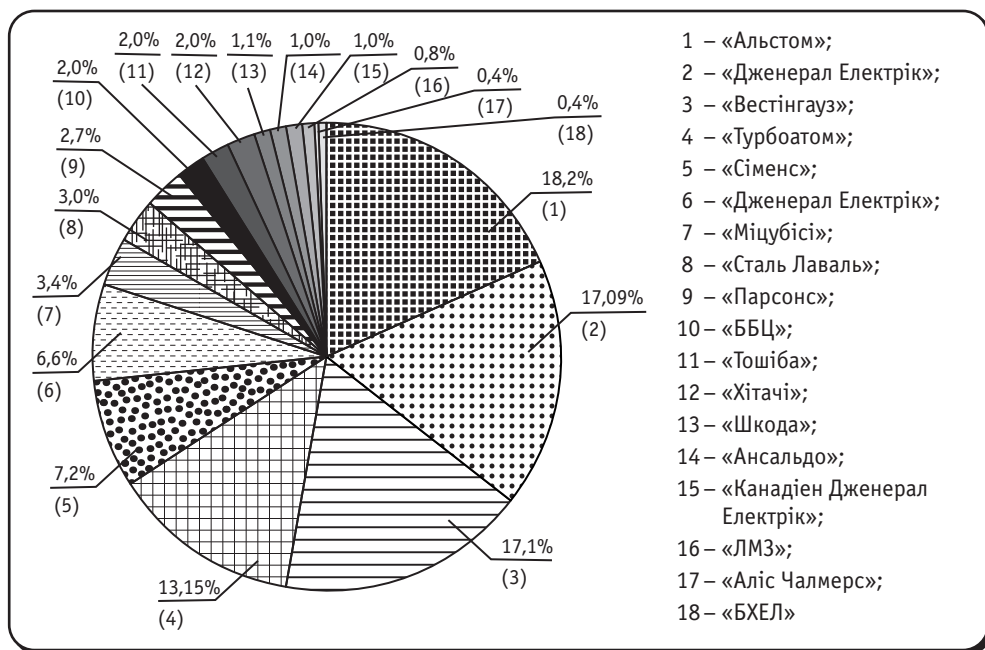

Рис. 7.8. Розподіл встановлених потужностей турбін АЕС за фірмами-виробниками

Склад кластера енергетичного машинобудування Харківського регіону подано на рис. 7.9.

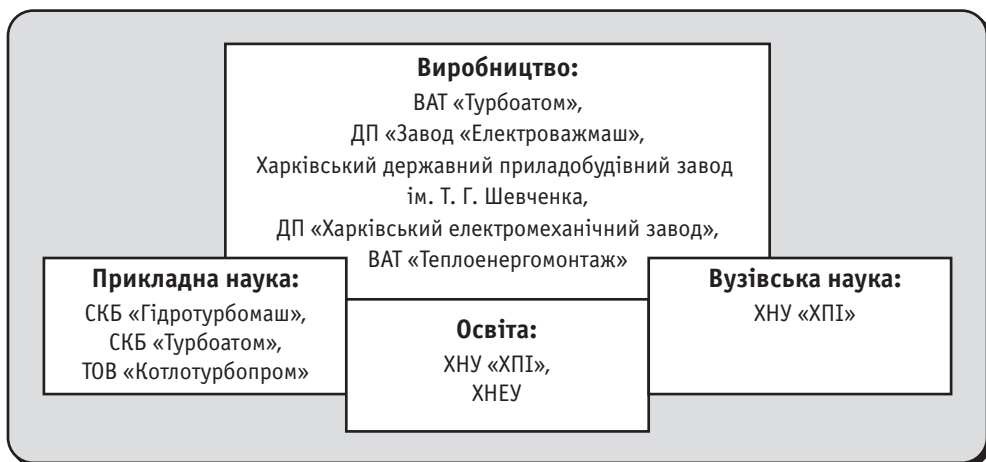

Рис. 7.9. Ядро високотехнологічного та наукоємного кластера енергетичного машинобудування Харківської області

Провідні підприємства кластера енергетичного машинобудування Харківської області характеризуються таким чином.

БАТ «Турбоатом» є головною науковою організацією енергомашинобудівного комплексу України. Підприємство входить до складу провідних турбобудівних фірм світу і спеціалізується на випуску парових турбін для ТЕС, АЕС і гідроакumuлюючих електростанцій (ГАЕС), газових турбін для ТЕС і парогазових установок та іншого енергетичного обладнання. БАТ «Турбоатом» випускає продукцію, яка відповідає міжнародному сертифікату якості ISO 9001. У регіоні сконцентроване виробництво всіх турбін в Україні. Турбіни БАТ «Турбоатом» поставляються в Фінляндію, Болгарію, Китай, Норвегію, Ісландію, Грецію, Аргентину, Мексику та інші країни світу.

Державне підприємство «Завод «Електроважмаш» є найкрупнішим в Україні виробником турбогенераторів, електродвигунів і тягового обладнання великої потужності. Воно спеціалізується на виробництві турбогенераторів потужністю від 6 до 500 МВт, гідрогенераторів потужністю до 430 МВт, великих електричних машин постійного та змінного струму потужністю до 12,5 МВт. Завод виробляє комплектне електрообладнання для тепловозів, дизель-поїздів, трамваїв, тролейбусів, автосамоскидів вантажопідйомністю від 120 до 180 т. Турбогенераторами підприємства укомплектовано 73% потужностей українських ТЕС і ТЕЦ, гідрогенераторами – 78% потужностей ГЕС. Обладнання підприємства експортується в 30 країн світу.

Державний приладобудівний завод ім. Т. Г. Шевченка є багатопрофільним сучасним підприємством. На його основі створене ХДВО «Моноліт», діяльність якого отримала широке міжнародне визнання. Виконавчий комітет міжнародної організації «Business Initiative Directions» за високий імідж фірми та високу якість продукції присудив ХДВО «Моноліт» приз «Золота Зірка». Для енергетики підприємство виробляє системи автоматизованого управління технологічними процесами теплових і атомних електростанцій.

Оцінку господарського потенціалу та можливостей розвитку кластера енергетичного машинобудування виконано за допомогою методики SWOT-аналізу (табл. 7.13).

Таблиця 7.13

Стратегічна матриця SWOT-аналізу високотехнологічного та наукоємного кластера енергетичного машинобудування Харківської області

Актив	Рівень важливості фактора	Пасив	Рівень важливості фактора
I. Сильні сторони		I. Слабкі сторони	
Відповідність продукції світовим стандартам.	3	Старіння основних виробничих фондів.	5
Значний досвід виготовлення продукції.	5	Тяжке становище окремих підприємств	5
Наявність наукової та освітньо-підготовчої бази	3		
<i>Разом I розділ (С)</i>	<i>11</i>	<i>Разом I розділ (Сл)</i>	<i>10</i>
II. Зовнішні можливості		II. Зовнішні загрози	
Місткий зовнішній ринок енергетичної продукції.	4	Погіршення кон'юнктури світового ринку.	5
Місткий внутрішній ринок.	3	Скорочення місткості національного ринку	5
Монопольне становище на внутрішньому ринку	5		
<i>Разом II розділ (М)</i>	<i>12</i>	<i>Разом II розділ (З)</i>	<i>10</i>
Усього активи (I р. + II р.)	23	Усього пасиви (I р. + II р.)	20
Баланс	+3		

Сильні сторони та зовнішні можливості регіонального кластера енергетичного машинобудування переважають над слабкими сторонами та зовнішніми загрозами, що свідчить про можливість і доцільність його подальшого розвитку.

Для забезпечення розвитку кластера енергетичного машинобудування необхідно здійснити такі заходи:

1. Розробити та реалізувати Державну цільову програму розвитку енергетичного машинобудування в Україні на період до 2015 р.
2. Провести реструктуризацію та реорганізацію підприємств галузі з метою покращання їх фінансового стану, концентрації виробництва та капіталу.
3. Створити спільну інтегровану структуру з аналогічними підприємствами енергетичного машинобудування Росії.
4. Забезпечити державне замовлення на частину кінцевої продукції учасників кластера.
5. Здійснити інформаційне забезпечення та сприяти підприємствам кластера в участі у міжнародних тендерах.

Джерела фінансування заходів:

Державний бюджет України – 230000 тис. грн;

місцеві бюджети – 4000 тис. грн;

інші джерела – 80000 тис. грн.

Разом – 314000 тис. грн.

Від реалізації вказаних заходів очікуються такі результати:

1. Зростання обсягів виробництва в 1,8 рази.
2. Зростання обсягу експорту в 2,4 рази.
3. Зростання кількості нових робочих місць в 1,2 рази.
4. Укладення закордонних контрактів.

7.1.4. Кластер фармацевтичної промисловості

Пріоритетність розвитку кластера визначена такими законодавчими та концептуальними актами:

1. Концепцією науково-технологічного та інноваційного розвитку України [83].
2. Законом України «Про пріоритетні напрями розвитку науки і техніки» [84].
3. Законом України «Про пріоритетні напрями інноваційної діяльності в Україні» [85].

Сьогодні фармацевтична промисловість є однією з найбільш розвинутих галузей в економіці Харківської області, яка займає 3,6% у загальному випуску промисловості регіону. Це – одна з найбільш динамічних і наукоємних галузей економіки.

За промисловими показниками фармацевтичний сектор Харківської області посідає 2-е місце в Україні (після м. Києва). У Харківській області розташовано 10 з 60 основних підприємств України, що випускають ліки, і 24 малих підприємства, які забезпечують виробництво понад 18% вітчизняних лікарських препаратів.

Темпи зростання виробництва лікарських засобів підприємствами Харківської області суттєво випереджали аналогічні показники по інших регіонах України. На рис. 7.10 подано співвідношення темпів зростання за провідними підприємствами фармацевтичної промисловості різних регіонів України та деяких країн світу.

Провідні фармацевтичні компанії як Харківської області, так і України в цілому за багатьма показниками фінансового стану не поступаються кращим компаніям світу (табл. 7.14).

Таблиця 7.14

Порівняльний аналіз фінансових показників провідних фармацевтичних компаній України та деяких країн світу

Показник	Фармацевтичні компанії									
	Фармаіндустрія Німеччини (середні показники)	«Merk KgaA» (США)	ЗАТ «Стома»	ТОВ «Здоров'я»	ЗАТ «Біолек»	ВАТ «Галичфарм»	ВАТ «Червона зірка»	ВАТ «Фармак»	ВАТ «Вітаміни»	ВАТ «Лубнифарм»
Рівень фінансової автономії, %	53,1	93,6	94	67,3	68,1	86,3	78,9	75,0	10,0	75,0
Період оборотності готової продукції, днів	24,0	62,0	45	55,0	51,0	70,9	69,8	120,0	62,7	64,0
Період оборотності дебіторської заборгованості, днів	32,0	64,0	85	107,3	84,7	90	39	64,5	63,0	125,0
Період оборотності кредиторської заборгованості, днів	39,0	61,0	37	146,0	75,7	58	32	77,0	75,0	83,0
Частка дебіторської заборгованості в активах, %	23,2	22,1	18,8	21,5	34,8	11,9	14,8	9,0	33,4	35,4
Коефіцієнт поточної ліквідності	2,0	3,7	3,6	1,01	2,5	3,0	3,8	2,1	3,1	2,3
Коефіцієнт абсолютної ліквідності	0,2	0,2	0,1	0,02	0,09	0,04	0,01	0,05	0,3	0,3
Рентабельність активів (ROA), %	5,1	4,4	19,4	27,0	37,0	10,5	16,5	33,0	4	18
Рентабельність власних коштів (ROU), %	9,6	4,7	21,9	33,0	38,0	11,9	23,0	44,0	0,4	24,4
Рентабельність продажу, %	3,2	8,4	21,8	38,3	29,0	20,6	19,6	28,0	24,6	18,0

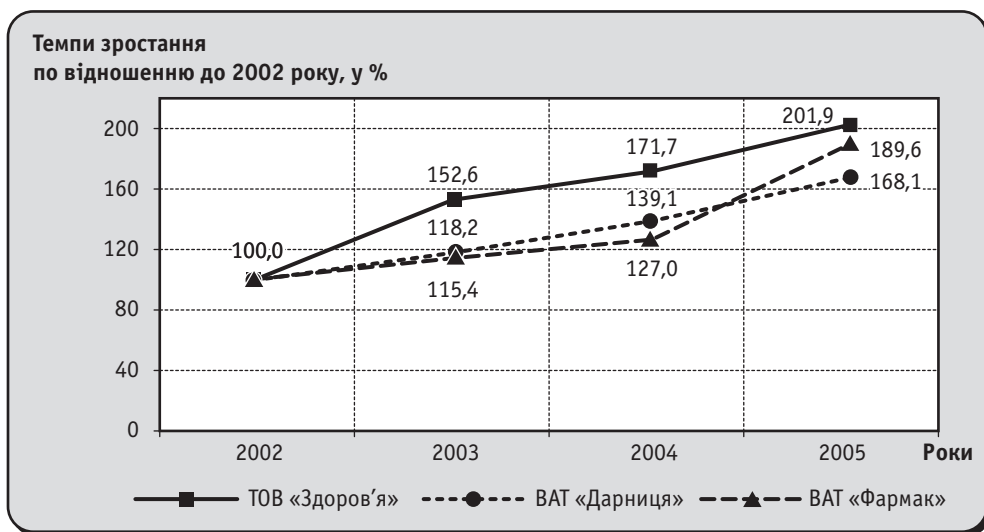

Рис. 7.10. Співвідношення темпів зростання доходу провідних підприємств фармацевтичної галузі України

Як видно із наведених вище даних, провідні фармацевтичні компанії України мають більш високу рентабельність, ніж світові лідери у цій галузі, але й більший термін оборотності активів і значно меншу ліквідність, що пояснюється загальним станом економіки України.

Харківська область є безперечним лідером в Україні за науково-дослідним потенціалом медичного та фармацевтичного сектора. У наукових і навчальних медичних та фармацевтичних закладах Харківської області працюють понад 7 тис. науковців, серед яких 1,5 тис. є кандидатами наук, близько 410 осіб – докторами наук, а 52 особи – академіками різних вітчизняних та іноземних академій.

Основними проблемами розвитку підприємств фармацевтичної промисловості Харківської області є такі:

- потреба в коштах (близько 56 млн дол. США) для перебудови харківських підприємств під стандарти GMP;
- відсутність збалансованого постачання сировини. Власні обсяги виробництва субстанції залишаються мізерними, тому імпорт сировини з Китаю, Німеччини, Італії, Туреччини, США становить близько 5 млн дол. США на рік;
- відсутня національна політика в медичній сфері;
- відсутній державний орган регулювання медичного бізнесу в Україні;
- нормативна база ринку лікарських засобів не відповідає сучасним вимогам;
- система оподаткування потребує перегляду;

- **потребує вдосконалення система державної реєстрації цін на лікарські засоби;**
- **відсутня цільова підтримка вітчизняного виробника, який впроваджує сучасні ліки, що дешевші за імпортні аналоги.**

Незважаючи на наведені вище проблеми, на думку багатьох експертів, у найближчі 10 років фармацевтична промисловість буде одним з найбільш перспективних секторів економіки Харківської області.

Склад кластера фармацевтичної промисловості регіону подано на рис. 7.11.

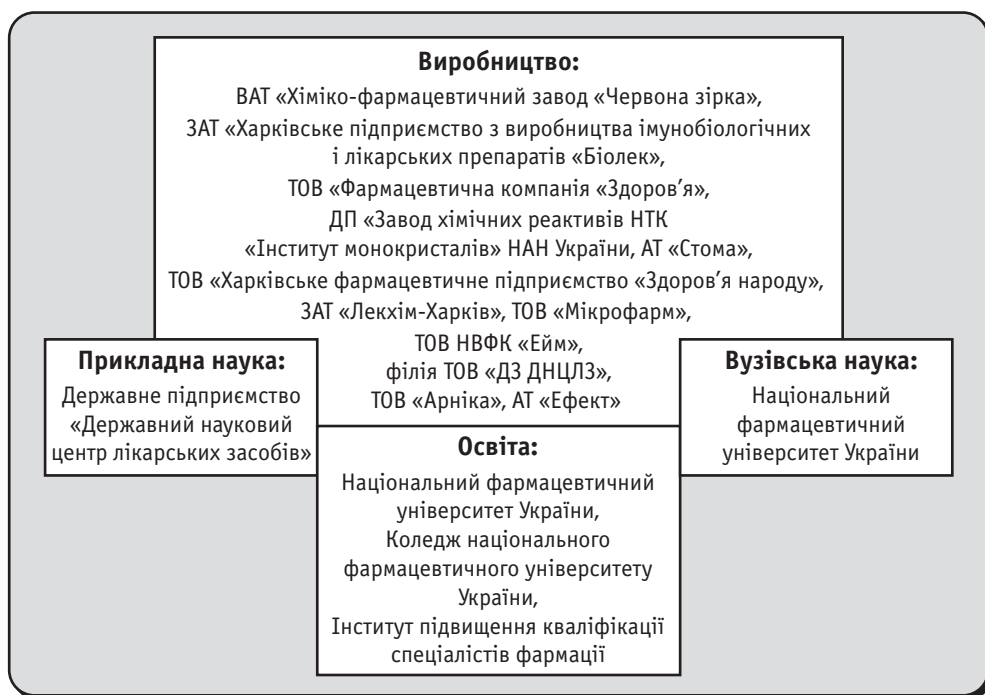

Рис. 7.11. Ядро високотехнологічного та наукоємного кластера фармацевтичної промисловості Харківської області

Провідні підприємства кластера фармацевтичної промисловості Харківської області характеризуються таким чином.

Підприємство ЗАТ «Біолек» (до 1991 р. – Харківське підприємство з виробництва бактеріальних препаратів) є одним з найстаріших підприємств вітчизняної фармацевтичної промисловості. Підприємство є виробником багатьох препаратів різної спрямованості: антирабічного імуноглобуліну, кардіоліпінових антигенів, ліпофлакону натрію, кетаміну, ренальгану для ін'єкцій, а за такими препаратами, як ектерицид, ліпін, розчин енкаду – єдиним у світі. Продукція підприємства експортується в країни СНД.

Фармацевтична компанія «Здоров'я» заснована у 1907 р. як фабрика хіміко-фармацевтичних і галенових препаратів «Галеніка». У 1924 р. перейменована у хіміко-фармацевтичний завод «Здоровье трудящимся». З 2002 р. підприємство стає ТОВ «Фармацевтична компанія «Здоров'я», що на даний час входить до трійки найбільших виробників фармацевтичної продукції в Україні.

Оцінку господарського потенціалу та можливостей розвитку кластера фармацевтичної промисловості виконано за допомогою методики SWOT-аналізу (табл. 7.15).

Таблиця 7.15

Стратегічна матриця SWOT-аналізу високотехнологічного та наукоємного кластера фармацевтичної промисловості Харківської області

Актив	Рівень важливості фактора	Пасив	Рівень важливості фактора
I. Сильні сторони		I. Слабкі сторони	
Наявність асортименту продукції.	5	Відсутність чіткої стратегії щодо розвитку фармації.	5
Наявність наукової та освітньо-підготовчої баз	5	Невідповідність нормативної бази ринку лікарських засобів сучасним вимогам	5
<i>Разом I розділ (С)</i>	<i>10</i>	<i>Разом I розділ (Сл)</i>	<i>10</i>
II. Зовнішні можливості		II. Зовнішні загрози	
Інтегрування у світовий фармацевтичний ринок.	5	Недостатній інвестиційний потенціал розвитку фармацевтичної промисловості.	4
Місткий внутрішній ринок	5	Вплив зарубіжних товаровиробників на внутрішній ринок	5
<i>Разом II розділ (М)</i>	<i>10</i>	<i>Разом II розділ (З)</i>	<i>9</i>
Усього активи (I р. + II р.)	20	Усього пасиви (I р. + II р.)	19
Баланс	+1		

Сильні сторони та зовнішні можливості регіонального кластера фармацевтичної промисловості значно переважають над слабкими сторонами та зовнішніми загрозами, що свідчить про можливість і доцільність його подальшого розвитку.

Для забезпечення розвитку кластера фармацевтичної промисловості необхідно здійснити такі заходи:

- 1. Розробити і реалізувати Державну цільову програму розвитку фармацевтичної промисловості в Україні на період до 2015 р.**
- 2. Сприяти участі вітчизняних підприємств фармацевтичної промисловості у тендерах на закупівлю лікарських засобів за рахунок коштів Державного бюджету України.**
- 3. Забезпечити проведення презентаційно-іміджевих виставочних заходів учасників кластера.**

Джерела фінансування заходів:

Державний бюджет України – 240000 тис. грн;

місцеві бюджети – 4000 тис. грн.

Разом – 244000 тис. грн.

Від реалізації вказаних заходів очікуються такі результати:

- 1. Зростання обсягів виробництва в 1,8 рази.**
- 2. Зростання обсягу експорту в 2,4 рази.**
- 3. Зростання кількості нових робочих місць в 1,2 рази.**
- 4. Укладення закордонних контрактів.**

7.1.5. Кластер нано- та біотехнологій

Пріоритетність розвитку кластера визначена такими законодавчими та концептуальними актами:

- 1. Постановою Кабінету Міністрів України «Про затвердження державної програми розвитку промисловості на 2003 – 2011 роки» [124].**
- 2. Законом України «Про Загальнодержавну комплексну програму розвитку високих наукомістких технологій» [93].**
- 3. Розпорядженням Кабінету Міністрів України «Про міжвідомчу науково-технічну програму «Нанофізика та нанoeлектроніка» [125].**
- 4. Постановою Президії Національної академії наук України «Перспективи розвитку молекулярної біології, геноміки та сучасних біотехнологій» [94].**

Сучасний етап світового науково-технічного прогресу характеризується переходом до нового технологічного укладу, основу якого складають у першу чергу нано- та біотехнології.

Світовими лідерами у сфері нанотехнологій сьогодні стали Японія та США. Так, збільшення витрат на розробку нових нанотехнологій у 2004 році відносно попереднього в Японії становило 126%, а в США – 122%. Абсолютні витрати на дослідження у сфері нанотехнологій у кінці 90-х років XX ст. – на початку XXI ст. подано у табл. 7.16.

Таблиця 7.16

Зростання видатків на дослідження з нанотехнологій у різних країнах

Країна або регіон	Офіційні бюджетні асигнування, млн дол. США			
	1998 р.	1999 р.	2000 р.	2001 р.
Японія	120	157	250	420*
США	116	255	270	422**
Європа (ЄС + Швейцарія)	128	165	200	225
Інші країни (Австралія, Канада, Китай, країни СНД, Корея, Сінгапур, Тайвань)	70	–	110	200
Загальні видатки	434	577	830	1267

* З розрахунку 1 дол. США = 122 ієни. Дані на 29.08.2000 р.

** Дані на кінець травня 2001 р.

Розвиток світового ринку нанотехнологій супроводжується процесом активної комерціалізації даної сфери. Прогноз комерціалізації нанотехнологічних досліджень подано у табл. 7.17.

Таблиця 7.17

Прогноз комерціалізації нанотехнологічних досліджень

Галузь нанотехнологій	Світовий ринок			
	2005 р.		2010 р.	
	Усього, млн дол. США	Питома вага, %	Усього, млн дол. США	Питома вага, %
1	2	3	4	5
Інформаційні технології, електроніка	21,71606	27,1	550,9449	50,6
Напівпровідникова техніка	2,1443	2,7	219,0195	20,1
Устрої зберігання інформації	–	–	42,30626	3,9
Біологічні нанодатчики	–	–	1,62852	0,1
Мережні пристрої	19,57176	24,4	87,89416	8,1
Інші	–	–	200,0964	18,4
Обробка матеріалів (нові елементи й пристрої)	13,03472	16,3	341,0577	31,3
Вимірювання, розрахунки й моделювання	10,51814	13,1	42,80564	3,9

Закінчення табл. 7.17

1	2	3	4	5
Зондувальна вимірювальна техніка	–	–	9,82524	0,9
Механічна обробка на нанорівні	9,01262	11,3	20,705	1,9
Моделювання високої точності	1,50552	1,8	12,2754	1,1
Охорона навколишнього середовища, енергетика	4,60758	5,7	50,27338	4,6
Техніка зв'язування CO ₂	2,03032	2,5	45,15412	4,1
Технології для атомної промисловості	0	–	31,98	–
Науки про життя (біологія, медицина)	5,71376	7,1	31,11982	2,9
Виробництво добрив	492	0,6	1,4145	0,1
Авіаційна й космічна техніка (літаки, ракети)	24,01042	30,1	72,3404	6,6
Усього	80,09268	100,0	1089,956	100,0

Прогноз світового ринку виглядає досить переконливо: понад 1 млрд дол. США у 2010 р. в порівнянні з 80,1 млн дол. США в 2005 р. При цьому максимальне зростання обсягу ринку спостерігатиметься в інформаційних технологіях та електроніці (майже 50% приросту) і досить сильно зросте продаж наноматеріалів і засобів їхньої обробки (більш ніж на 30%). Наведений прогноз показує, що у найближчій перспективі найбільша ефективність буде відповідати капіталовкладенням на впровадження технологій у виробництво напівпровідникових пристроїв і матеріалів для запам'ятовуючих пристроїв і магнітних дисків з надвисокою щільністю запису інформації.

Слід зазначити, що, на відміну від США, Японії та країн Європи, Україна на даний момент не має власної чіткої програми стратегічного розвитку нано- та біотехнологій.

Розвиток окремих напрямків нано- та біотехнологій в Україні передбачений у Законі України «Про Загальнодержавну комплексну програму розвитку високих наукоємних технологій» [93]. Однак обсяг коштів, що виділяються з бюджету на ці перспективні напрямки, значно менший, ніж у розвинених країнах світу і навіть у більшості тих країн, що розвиваються (табл. 7.18).

На рис. 7.12 подано склад кластера нано- та біотехнологій Харківської області.

Таблиця 7.18

Орієнтовні обсяги фінансування нано- та біотехнологій в Україні відповідно до Закону України «Про Загальнодержавну комплексну програму розвитку високих наукомістких технологій» [93]

Завдання	Орієнтовний обсяг фінансування програми, млн грн							
	2005 р.		2006 р.		2007 р.		2008 р.	
	Усього	У т. ч. на НДДКР	Усього	У т. ч. на НДДКР	Усього	У т. ч. на НДДКР	Усього	У т. ч. на НДДКР
Розвиток нанотехнологій і мікроелектроніки, створення й впровадження інформаційних технологій і телекомунікаційних систем	119,1	70,8	132,3	78,7	178,6	106,2	231,4	137,7
Удосконалення хімічних технологій, розробка й впровадження нових матеріалів, розвиток біотехнологій	125,6	47,3	139,6	52,6	188,5	71	244,4	92,1

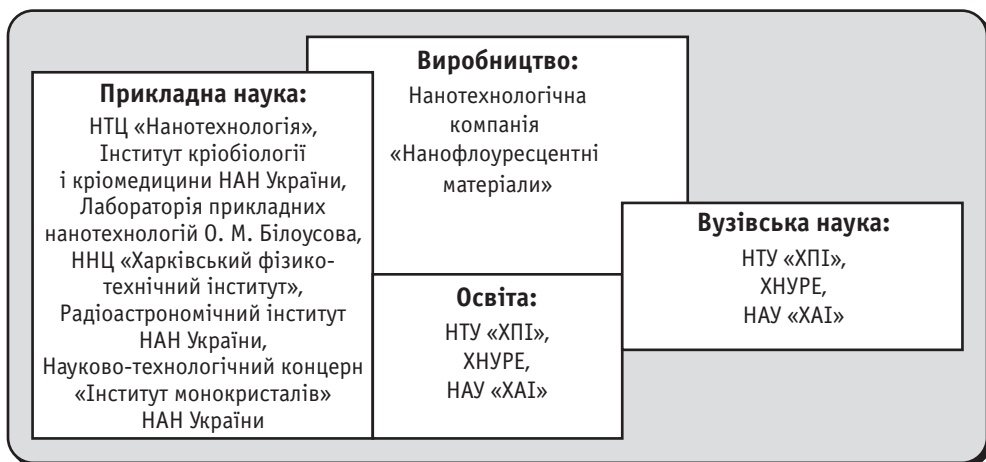

Рис. 7.12. Склад регіонального високотехнологічного та наукоємного кластера нано- та біотехнологій Харківської області

Провідні підприємства кластера нано- та біотехнологій Харківської області характеризуються таким чином.

Нанотехнологічна компанія «Нанофлуоресцентні матеріали» (далі – НФМ) була створена в Харкові у 2004 р. з метою просування на біомедичний ринок інноваційних розробок у галузі фізики й хімії флуоресцентних нанокристалів. Компанія пропонує нове покоління технологій оптичного кодування біомолекул для широкого кола клінічної діагностики, включаючи рак, автоімунні й інфекційні захворювання.

Компанією планується вихід на ринок з трьома лініями інноваційних діагностичних коштів:

- а) нанодіагностикуми для ранніх стадій захворювань;**
- б) інтегральна діагностична система «Нано-Лабораторія на частці»;**
- в) інтегральна діагностична система «Нано-Лабораторія на чипі».**

Інноваційні розробки НФМ захищені патентами, торговими секретами й ліцензійними угодами.

Інститут кріобіології і кріомедицини НАН України створений у 1972 р. на базі лабораторій Фізико-технічного інституту низькотемпературного консервування кісткового мозку й крові Харківського інституту вдосконалення лікарів.

Наукові підрозділи Інституту ведуть дослідження з таких напрямків:

- а) дослідження механізмів кріоушкодження, кріозахисту, природної стійкості біологічних об'єктів до холоду та їхньої репарації після дії холоду;**
- б) створення ефективних способів штучного кріозахисту біологічних систем різного рівня організації та розробка на їхній основі технологій кріоконсервування біологічних об'єктів і технічних способів їхньої реалізації;**
- в) використання гіпотермії, кріотерапії та консервування біологічних об'єктів у лікуванні різних захворювань;**
- г) трансплантація клітин і тканин.**

Інститут має широкі контакти з ученими України, країн СНД, закордонними кріобіологічними центрами США, Німеччини, Японії та інших країн, що дає можливість проводити комплексні програми з кріобіології репродуктивних клітин, консервування клітин, тканин, організмів, а також проводити взаємні стажування співробітників.

Інститут має ряд розробок, які успішно впроваджені в клініках.

Лабораторія прикладних нанотехнологій О. М. Білоусова утворилася у 1997 р. Науково-теоретичні положення, а також отримані результати експериментального й клінічного дослідження застосування магнітних рідин у біології та медицині стали основою для створення авторської лабораторії прикладних нанотехнологій.

У даний момент офіційно в Україні застосовуються такі авторські продукти нанотехнологій: «Мікромаг-Б» у вигляді біологічної активної добавки, магні-

токерований сорбент МУС-Б для екстракорпоральної детоксикації біологічних рідин і внутрішньовенний біокоректор (інтракорпоральний сорбент ІКББ).

Науково-технологічний центр «Нанотехнологія» спеціалізується в галузі розробки й практичної реалізації багатокомпонентних покриттів різного функціонального призначення (моно- і багат шарових, наноструктурних, градієнтних), для поліпшення експлуатаційних характеристик матеріалів, вузлів і деталей машин, що ріжуть, і формоутворюючих інструментів, а також розробкою устаткування й технологічних процесів нанесення таких покриттів.

Основні зусилля фахівці НТЦ «Нанотехнологія» зосередили на формуванні нано- і мікрошарових багатокомпонентних покриттів як найбільш перспективних для досягнення необхідних функціональних характеристик. Покриття збільшує термін служби інструменту у 2 – 5 разів, а в деяких випадках – у 10 разів.

Оцінку стратегічного потенціалу та можливостей розвитку кластера нано- та біотехнологій проведено за допомогою методики SWOT-аналізу (табл. 7.19).

Таблиця 7.19

Стратегічна матриця SWOT-аналізу інноваційного високотехнологічного кластера нано- та біотехнологій Харківської області

Актив	Рівень важливості фактора	Пасив	Рівень важливості фактора
I. Сильні сторони		I. Слабкі сторони	
Наявність продукції, яка має високе співвідношення «якість – ціна».	4	Недоступність фінансових ресурсів.	4
Наявність наукової та освітньо-підготовчої бази	4	Слабка впровадженість у виробництво	3
<i>Разом I розділ (С)</i>	<i>8</i>	<i>Разом I розділ (Сл)</i>	<i>7</i>
II. Зовнішні можливості		II. Зовнішні загрози	
Розробка і впровадження державної цільової програми розвитку нано- та біотехнологій.	4	Відсутність державної цільової програми з розвитку нано- та біотехнологій.	4
Можливість виходу на зовнішній ринок при належній маркетинговій підтримці	4	Жорстка конкуренція з боку закордонних компаній	3
<i>Разом II розділ (М)</i>	<i>8</i>	<i>Разом II розділ (З)</i>	<i>7</i>
Усього активи (I р. + II р.)	16	Усього пасиви (I р. + II р.)	14
Баланс	+2		

SWOT-аналіз свідчить про те, що сильні сторони і зовнішні можливості кластера нано- та біотехнологій значно перевищують слабкі сторони і зовнішні загрози, що підтверджує можливість і доцільність його подальшого розвитку.

Для забезпечення розвитку інноваційного високотехнологічного кластера нано- та біотехнологій Харківської області необхідно здійснити такі заходи:

- 1. Розробити та реалізувати Державну цільову програму розвитку нано- та біотехнологій в Україні.**
- 2. Створити в рамках НАН України декілька спеціалізованих національних центрів з фундаментальних і прикладних досліджень з нано- та біотехнологій.**
- 3. Забезпечити проведення презентації продукції учасників кластера на міжнародних виставках.**

Джерела фінансування заходів:

Державний бюджет України – 240000 тис. грн;

місцеві бюджети – 4000 тис. грн.

Разом – 244000 тис. грн.

Від реалізації вказаних вище заходів очікуються такі результати:

- 1. Зростання обсягів виробництва в 2,6 рази.**
- 2. Зростання обсягу експорту в 4,2 рази.**
- 3. Зростання кількості нових робочих місць в 1,8 рази.**
- 4. Укладення закордонних контрактів.**

Очікувані результати на даний час частково прописані в Законі України «Про Загальнодержавну комплексну програму розвитку високих наукомістких технологій», згідно з яким відбувається фінансування розробок у галузі нано- та біотехнологій з державного бюджету. Так, виконання даної програми дасть можливість [93]:

- **змінити структуру промислового комплексу за технологічними укладами – збільшити в період до 2013 р. обсяги виробництв V технологічного укладу з 5 до 12%, а виробництв VI технологічного укладу – з 1 до 3%;**
- **збільшити до 2013 р. частку високотехнологічної продукції в експорті України до 20%;**
- **знижити енергоємність валового внутрішнього продукту.**

У цілому ж фахівці погоджуються на тому, що впровадження нано- та біотехнологій забезпечить серйозний економічний ефект у більшості галузей економіки (збільшення ефективності виробництва в 2 – 10 і більше разів).

7.2. Інші кластери економіки області

7.2.1. Кластер аграрнопереробний

Пріоритетність розвитку кластера визначена такими законодавчими та концептуальними актами:

1. Законом України «Про державну підтримку сільського господарства України» [95].
2. Законом України «Про пріоритетність соціального розвитку села та агропромислового комплексу в народному господарстві» [96].
3. Постановою Верховної Ради України «Про подолання кризового стану в агропромисловому комплексі» [97].
4. Указом Президента України «Про основні напрямки розвитку агропромислового комплексу України» [98].

У Харківській області сільське господарство займає 11,8% валової доданої вартості економіки регіону, в цілому по Україні – 14,4%.

На рис. 7.13 подано розподіл основних виробничих фондів у Харківській області та Україні в цілому по галузях економіки (2006 р.).

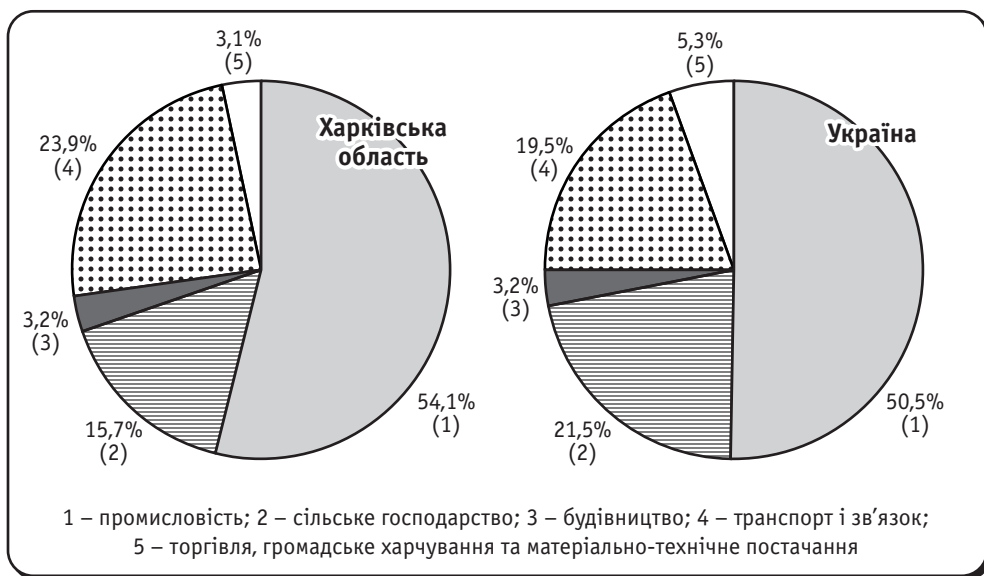

Рис. 7.13. Структура розподілу основних виробничих фондів у Харківській області та Україні в цілому по галузях економіки у 2006 р.

У Харківській області сільське господарство займає 15,7% вартості основних виробничих фондів економіки регіону, в цілому по Україні – 21,5%.

На рис. 7.14 подано структуру розподілу зайнятого населення по галузях економіки Харківської області й України в цілому у 2006 р.

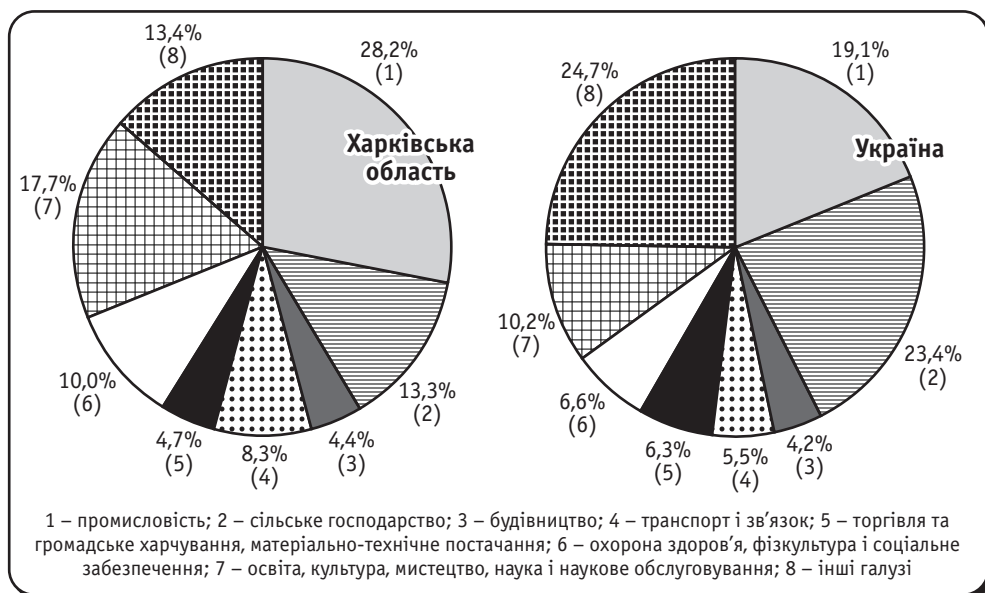

Рис. 7.14. Структура розподілу зайнятого населення у сферах економіки Харківської області та України в цілому по галузях у 2006 р.

У Харківській області населення, зайняте у сільському господарстві, становить 13,2% загальної кількості його в економіці регіону, в цілому по Україні – 23,4%.

Виробництво сільськогосподарської продукції в основному мало тенденцію до зростання.

У 2006 р. темпи зростання виробництва до рівня 2000 р. склали: по зерну – 135,4%, по цукрових буряках – 142,6%, по соняшнику – 109,8 (рис. 7.15).

Незважаючи на деяке відставання темпів зростання врожайності зернової продукції по Харківській області від середнього по Україні, зростання врожайності по цукровому буряку та соняшнику в регіоні значно випереджало середній рівень по Україні (рис. 7.16).

Зростання виробництва продукції тваринництва, а саме м'яса та яєць, в Харківській області суттєво випереджало середні темпи по Україні, а в частині виробництва молока дещо відставало від середнього рівня по Україні (рис. 7.17).

Значною складовою агропромислового кластера є харчова та переробна промисловість, що підтверджено її часткою у промисловому виробництві Харківської області та України в цілому (рис. 7.18).

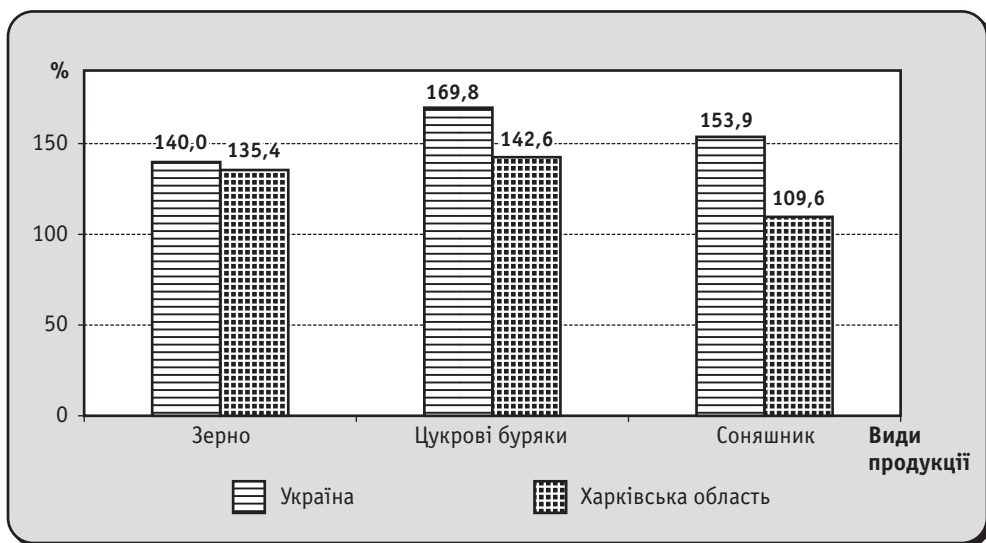

Рис. 7.15. Співвідношення темпів зростання виробництва основних видів продукції рослинництва по Харківській області та Україні в цілому (2006 р. до 2000 р.)

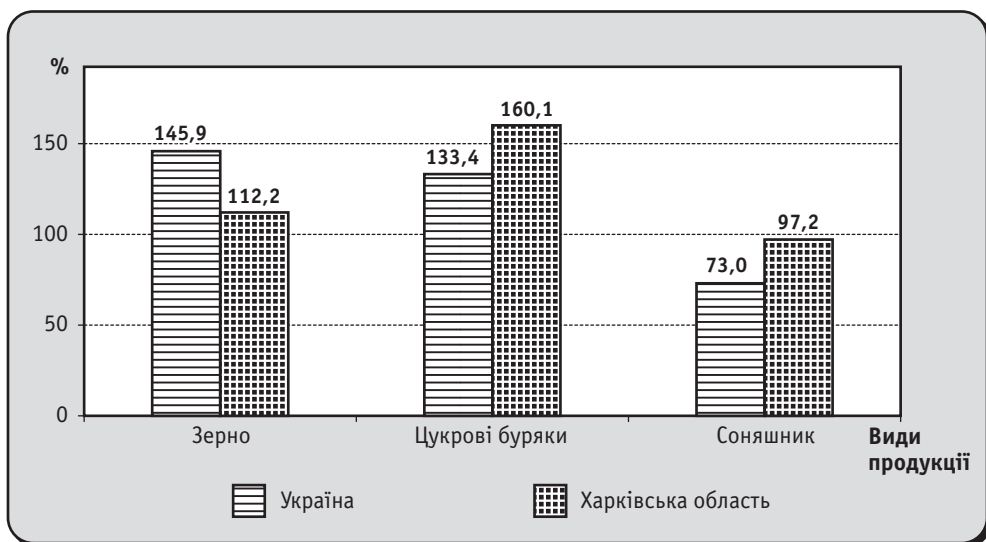

Рис. 7.16. Співвідношення темпів зростання урожайності основних видів продукції рослинництва по Харківській області та Україні в цілому (2006 р. до 2000 р.)

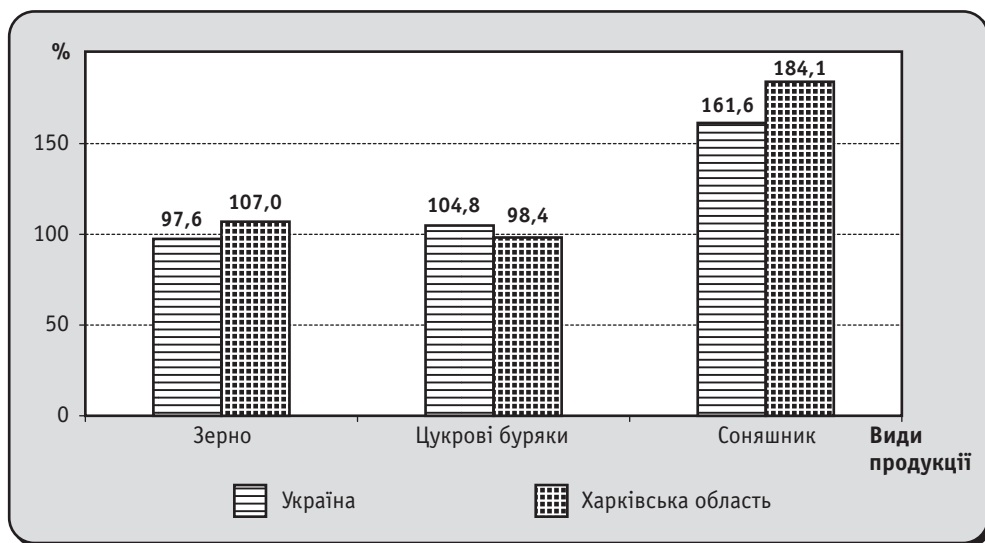

Рис. 7.17. Співвідношення темпів зростання виробництва основних видів продукції рослинництва по Харківській області та Україні в цілому (2006 р. до 2000 р.)

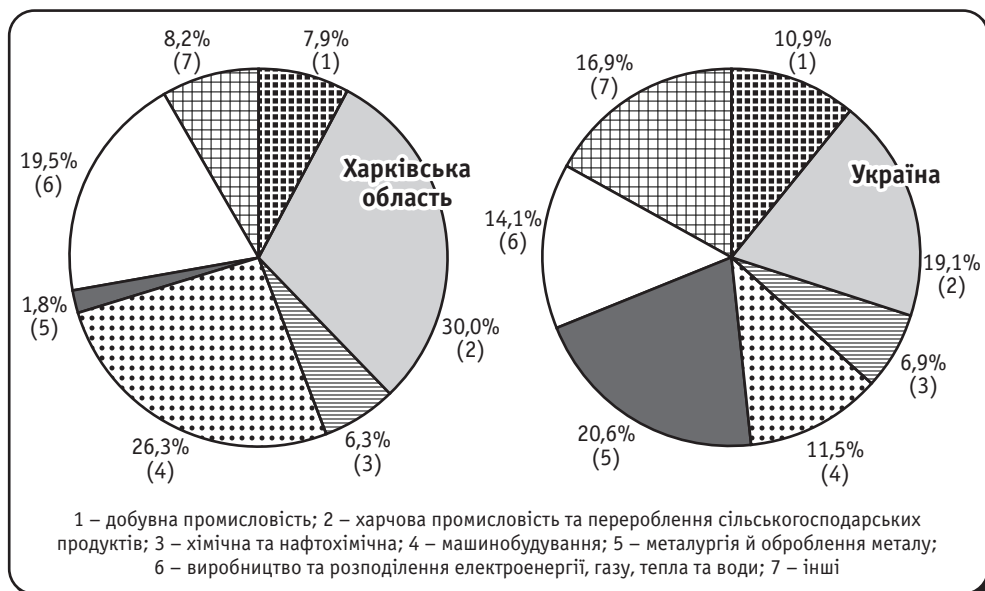

Рис. 7.18. Структура промислового виробництва в Харківській області та Україні в цілому в 2006 р.

У Харківській області харчова промисловість займає 30% в загальному обсязі промислового виробництва регіону, в цілому по Україні – 19,1%.

Харчова промисловість Харківської області займає 7,9% у загальному обсязі виробництва харчової промисловості України.

У Харківській області підгалузями харчової промисловості, які швидко нарощують обсяги виробництва, є такі:

- тютюново-махоркова;
- пивоварна;
- олійно-жирова.

Галузі, які значно зменшили обсяги виробництва в порівнянні з 1990 р. і стагнують або незначно збільшують обсяги виробництва, – це:

- цукрова;
- хлібопекарська;
- кондитерська.

Галузі, які продовжують зменшувати обсяги виробництва продукції:

- плодоовочева;
- м'ясна і молочна;
- борошномельно-круп'яна і комбікормова;
- лікєро-горілчана.

На рис. 7.19 подано продуктове «дерево» стадій переробки сільськогосподарської продукції в кінцеву.

Склад агропромислового кластера регіону подано на рис. 7.20.

Оцінку господарського потенціалу та можливостей розвитку агропереробного кластера в агросфері та харчовій і переробній промисловості проведено за допомогою SWOT-аналізу (табл. 7.20).

Сільське господарство Харківської області має потенціал для розвитку і є пріоритетним у забезпеченні соціально-економічного розвитку регіону (табл. 7.21).

Наведені стратегічні матриці SWOT-аналізу сільського господарства та переробної промисловості регіону свідчать про таке: сільське господарство та переробна промисловість Харківської області мають потенціал для розвитку і є пріоритетними у забезпеченні соціально-економічного розвитку регіону.

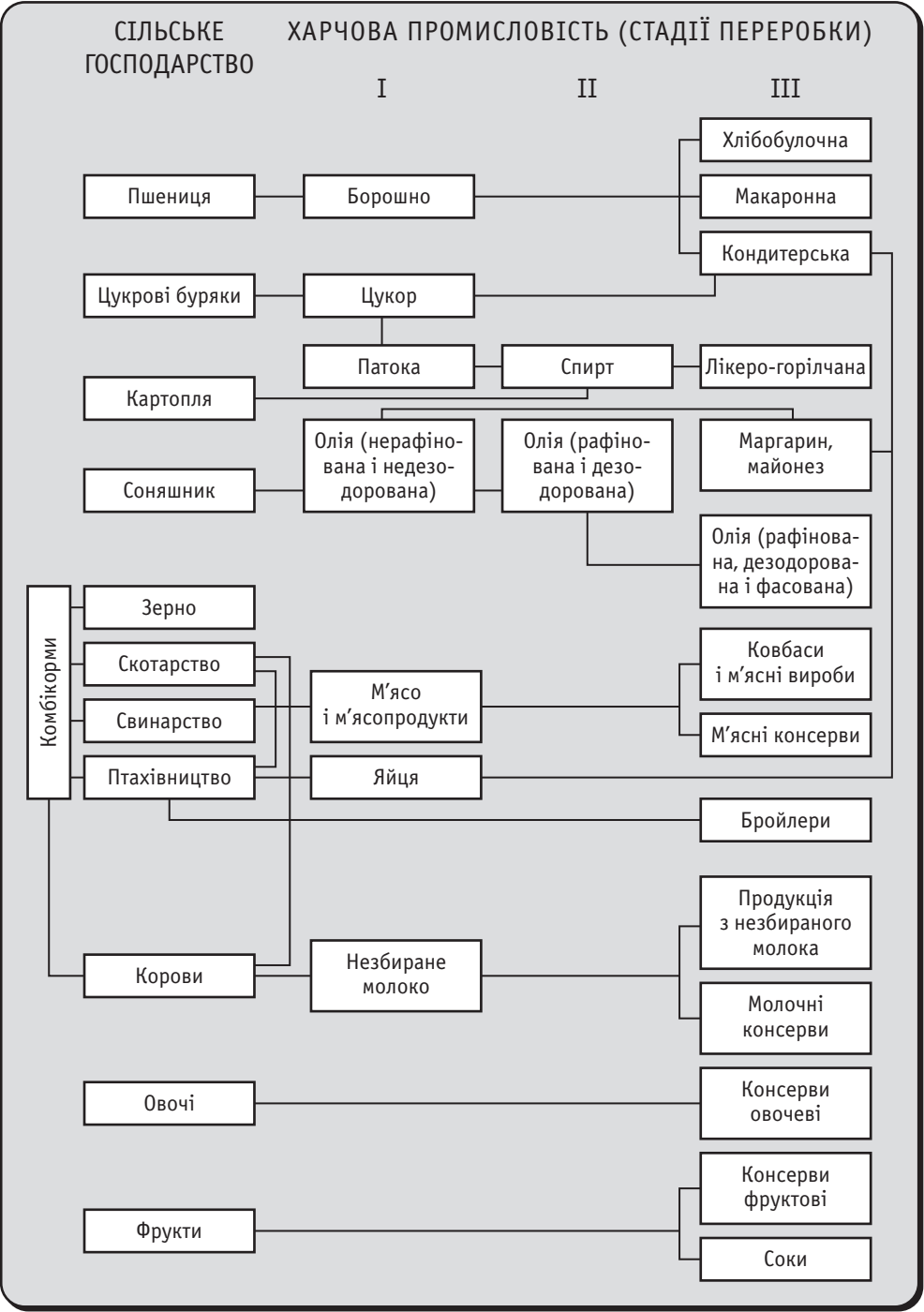

Рис. 7.19. Продуктове «дерево» стадій переробки сільськогосподарської продукції в кінцеву

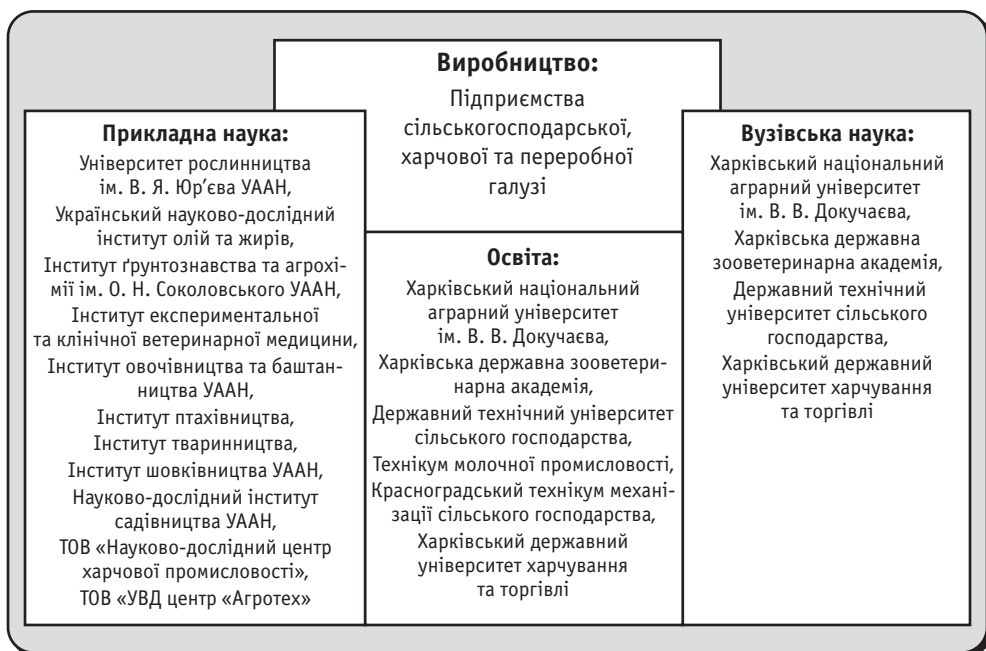

Рис. 7.20. Ядро науково-виробничого агропереробного кластера Харківської області

Таблиця 7.20

Стратегічна матриця SWOT-аналізу сільського господарства Харківської області

Актив	Рівень важливості фактора	Пасив	Рівень важливості фактора
1	2	3	4
I. Сильні сторони Висока родючість ґрунту та сприятливі кліматичні умови. Багатопрофільне сільське господарство. Розвинутий науковий потенціал. Підготовка кваліфікованих кадрів	5 4 4 3	I. Слабкі сторони Зниження родючості та ерозія ґрунту. Дефіцит власних оборотних коштів. Старіння основних фондів. Недосконала агротехнологія	5 4 4 2
Разом I розділ (С)	16	Разом I розділ (Сл)	15

Закінчення табл. 7.20

1	2	3	4
II. Зовнішні можливості		II. Зовнішні загрози	
Місткий споживчий ринок.	5	Недостатня державна підтримка сільгоспвиробника.	5
Розвинута харчова та переробна промисловість.	5	Неконтрольоване ввезення сільгосппродукції.	4
Наявність власного виробництва тракторної та сільськогосподарської техніки	5	Порушення паритету цін на сільгосппродукцію	4
<i>Разом II розділ (М)</i>	15	<i>Разом II розділ (З)</i>	13
Усього активи (1 р. + 2 р.)	31	Усього пасиви (1 р. + 2 р.)	28
Баланс	+3		

Таблиця 7.21

**Стратегічна матриця SWOT-аналізу переробної промисловості
Харківської області**

Актив	Рівень важливості фактора	Пасив	Рівень важливості фактора
I. Сильні сторони		I. Слабкі сторони	
Добра сировинна база за більшістю галузей.	5	Низький ступінь переробки по окремих галузях.	4
Наявність багатогалузевої харчової промисловості.	5	Наявність різних інтересів у власників підприємств по технологічному ланцюжку.	4
Розвинута наукова база.	4	Старіння основних фондів	4
Наявність кваліфікованих кадрів	3		
<i>Разом I розділ (С)</i>	17	<i>Разом I розділ (Сл)</i>	12
II. Зовнішні можливості		II. Зовнішні загрози	
Місткий споживчий ринок.	5	Конкуренція з боку іноземних компаній.	4
Розвинуте сільське господарство	4	Низький рівень платоспроможності населення.	4
		Зниження продуктивності сільського господарства і зростання цін на його продукцію	4
<i>Разом II розділ (М)</i>	9	<i>Разом II розділ (З)</i>	12
Усього активи (1 р. + 2 р.)	26	Усього пасиви (1 р. + 2 р.)	24
Баланс	+2		

Для забезпечення розвитку аграрнопереробного кластера необхідно здійснити такі заходи:

1. Розробити та реалізувати Державну цільову програму розвитку галузей сільського господарства в Україні на період до 2015 р.
2. Розробити та реалізувати механізм підтримки вітчизняного товаровиробника продукції сільського господарства.
3. Розробити та реалізувати Державну цільову програму розвитку харчової промисловості в Україні на період до 2015 р.

Джерела фінансування заходів:

Державний бюджет України – 360000 тис. грн;

місцеві бюджети – 4000 тис. грн.

Разом – 364000 тис. грн.

Від реалізації вказаних заходів очікуються такі результати:

1. Зростання обсягів виробництва в 1,4 – 1,8 рази.
2. Зростання обсягу експорту в 1,8 – 2,4 рази.
3. Зростання кількості нових робочих місць в 1,2 рази.
4. Укладення закордонних контрактів.

7.2.2. Кластер газовидобувний та енергетичний

Пріоритетність розвитку кластера визначена такими законодавчими і нормативними актами:

1. Законом України «Про нафту і газ» [99].
2. Національною програмою «Нафта і газ України до 2010 року» [100].
3. Постановою Кабінету Міністрів України «Про додаткові заходи стабілізації та нарощування обсягів видобування нафти і газу в Україні» [101].
4. Законом України «Про заходи, спрямовані на забезпечення сталого функціонування підприємств паливно-енергетичного напрямку» [102].
5. Постановою Верховної Ради України «Національна енергетична програма України до 2010 року» [91].
6. Постановою Кабінету Міністрів України «Про комплексні заходи щодо реалізації Національної енергетичної програми України до 2010 року» [92].
7. Постановою Верховної Ради України «Про заходи щодо запобігання енергетичної кризи в Україні» [103].
8. Указом Президента України «Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 7 березня 2006 року «Про ситуацію на ринку нафти і нафтопродуктів України» [104].

9. Програмою розвитку паливної галузі Харківського регіону до 2010 року [105].

10. Розпорядженням Кабінету Міністрів України щодо забезпечення виконання Програми реконструкції та модернізації теплових електростанцій України у період до 2010 року [106].

Харківська область належить до восьми областей України, на території яких є газові родовища. Маючи на території Харківської області 35% загальнодержавних запасів газу, Газопромислове управління «Шебелінкагазвидобування» ДК «Укргазвидобування» щороку видобуває 30% газу в Україні. Сьогодні в Україні розробляється понад 100 промислово-газоносних родовищ, але Шебелінське і через століття після його відкриття залишається найбільшим [105].

Нафти в Харківській області видобувається менше 1% від видобутку в Україні (0,7% за 2007 р.).

Україна належить до енергодефіцитних країн і задовольняє свої потреби у нафтовій сировині власного видобутку лише на 10 – 12%, а решту імпортує.

У табл. 7.22 та на рис. 7.21 подано розподіл запасів газу по регіонах України.

Таблиця 7.22

Запаси природного газу по регіонах України

Регіон	Кількість родовищ, од.	Балансові видобувні запаси (A + B + C ₁), млн м ³	
		Усього	Відсоток до запасів України
1	2	3	4
Чернігівський	11	10584	1
Сумський	19	72898	7
Полтавський	62	485808	45
Харківський	42	306388	29
Дніпропетровський	14	14539	1
Донецький	1	390	
Луганський	13	10648	1
Волинський	1	6972	1
Львівський	33	85657	8
Івано-Франківський	21	23603	2

Закінчення табл. 7.22

1	2	3	4
Чернівецький	5	1384	
Закарпатський	4	2713	
Одеський	1	11100	1
Запорізький	2	2810	
Херсонський	1	1328	
АР Крим	24	44674	4
Усього по Україні	254	1081595	100

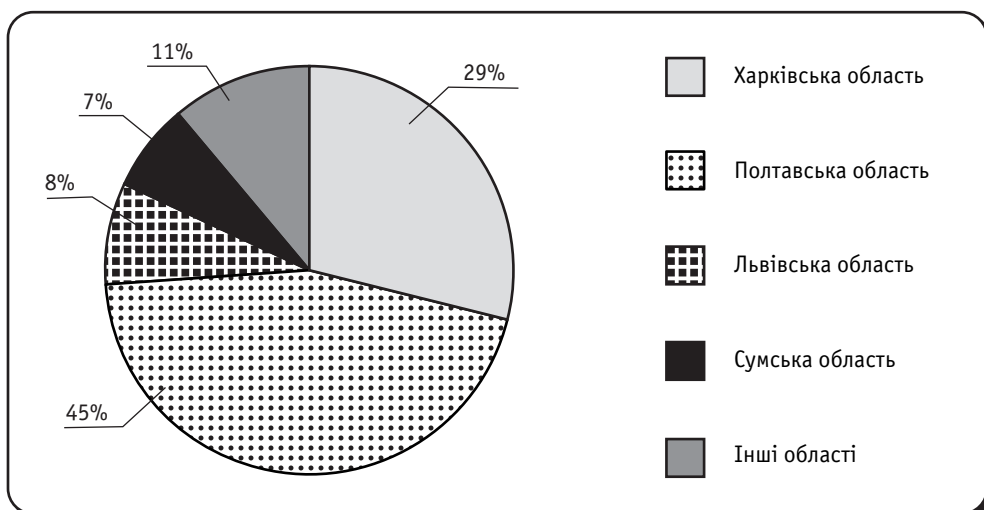

Рис. 7.21. Розподіл балансових видобувних запасів газу по регіонах України

Сьогодні в Харківській області відкрито родовища з початковими розвіданими запасами газу 1,37 трлн м³ (табл. 7.23). З початку розробки видобуто 1,06 трлн м³ газу (77,3%).

Прогноз видобутку газу з родовищ області на базі існуючих виробничих потужностей і технологій показує, що без додаткових вкладень в експлуатаційне буріння, облаштування і підключення нових родовищ, реконструкції існуючого обладнання, проведення пошуково-розвідувальних робіт, упровадження нових технологій видобутку неможливо забезпечити стабільний видобуток навіть на короткостроковий період.

Таблиця 7.23

**Стан і динаміка запасів природного газу на родовищах
Харківської області [105]**

Підприємство	Початкові балансові запаси, млн м ³	Видобу- ток газу, млн м ³	Балансові запаси, млн м ³	Запаси газу кат. «С», млн м ³	Відсоток відбору початко- вих ба- лансових запасів
ДК «Укргазвидобу- вання»	<i>Родовища в розробці</i>				
	1352254	1057365	294616	70635	78,2
	<i>Родовища, що підлягають введенню в розробку</i>				
	1354040	1057365	296402	73873	78,1
БАТ «Укрнафта»	<i>Родовища в розробці</i>				
	12723	1432	11291	2904	11,3
	<i>Родовища, що підлягають введенню в розробку</i>				
	12723	1432	11291	2904	11,3
Інші підприємства	<i>Родовища в розробці</i>				
	–	–	–	–	–
	<i>Родовища, що підлягають введенню в розробку</i>				
	2280	–	2280	550	–
Усього Харківська область	<i>Родовища в розробці</i>				
	1364977	1058797	30597	73529	77,6
	<i>Родовища, що підлягають введенню в розробку</i>				
	4066	–	4066	3788	–
Усього	1369043	1058797	309973	77327	77,3

Основними напрямками збільшення видобутку газу в Харківській області слід вважати інтенсифікацію використання наявної ресурсної бази видобутку на діючих родовищах і родовищах, які освоюються, а також її нарощування завдяки проведенню широкомасштабних пошуково-розвідувальних робіт.

З урахуванням освоєння нових запасів газу, розвіданих у межах Харківської області в результаті проведення пошуково-розвідувальних робіт, з'являється можливість не лише тимчасово стабілізувати, але й забезпечити умови для часткового нарощування видобутку газу (рис. 7.22). При цьому врахована лише найбільш достовірна частина прогнозного додаткового видобутку з родовищ північної території області.

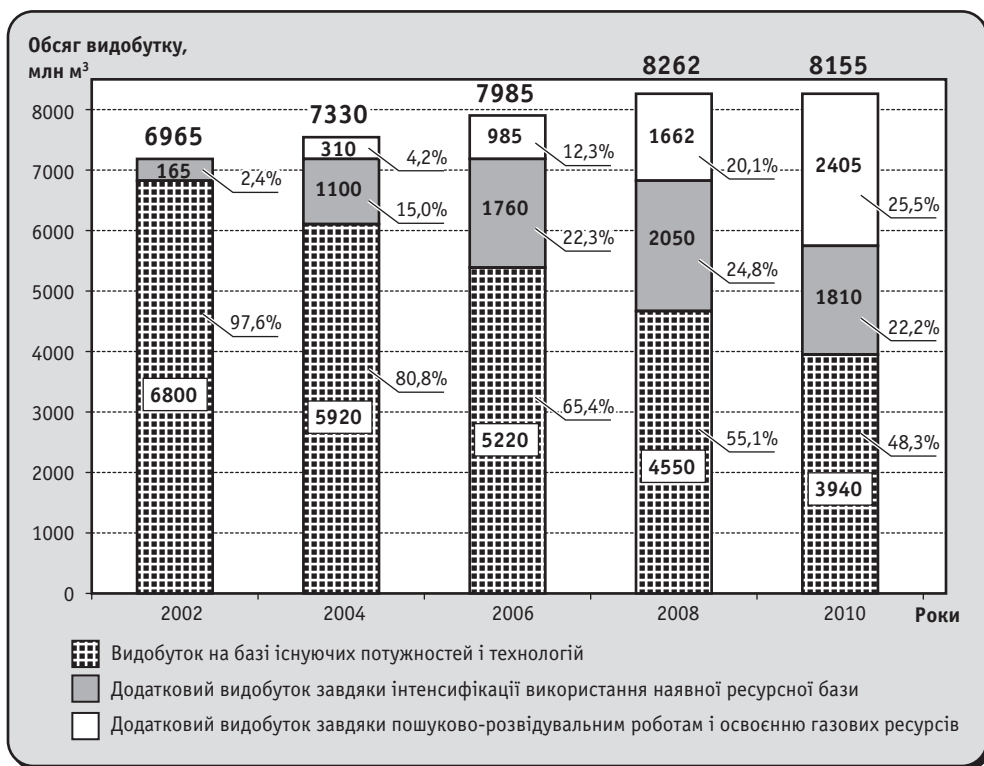

Рис. 7.22. Прогнозні показники видобутку газу по родовищах Харківської області з урахуванням нарощування та освоєння нових розвіданих запасів [105]

Згідно з прогнозом видобуток газу з родовищ Харківської області на базі існуючих виробничих потужностей і технологій при фінансуванні газодобувних підприємств на рівні експлуатаційних не потребує капітальних вкладень і розглядається як базовий, а запропоновані заходи по забезпеченню додаткового видобутку оцінюються за рівнем необхідних капітальних вкладень, термінами впровадження, обґрунтованістю і розрахованим додатковим видобутком газу.

Переробку галузь газовидобувного та енергетичного кластера регіону представляє основне переробне підприємство у складі ДК «Укргазвидобування» НАК «Нафтогаз України» – Шебелінське відділення з переробки газового конденсату і нафти (ШВПГКН).

Головними завданнями відділення є: переробка газового конденсату і нафти на основі раціонального та ефективного використання ресурсів вуглеводнів, розробка прогресивних технологій з переробки газового конденсату і нафти, виробництво і реалізація продукції, що виробляється.

У 1997 р. було завершено багатоцільову реконструкцію заводу, в результаті якої повністю переобладнано резервуарний парк, товарно-сировинну насосну,

побудовано установку біологічного очищення, додатково реконструйовано зливноналивну естакаду, першу та другу газофракціонуючі установки, введено в дію установку каталітичного риформінгу з переробки прямогонного бензину для отримання неетильованих, високооктанових бензинів А-95, А-98 за технологією всесвітньо відомої американської фірми UOP.

У 2001 – 2003 рр. побудовано дві вакуумні колони, які дали можливість додатково вилучати близько 20 тис. т/рік дизельного палива, побудовано і введено в експлуатацію бітумну установку з виробництва різних марок бітуму та гумово-бітумної мастики.

Глибина переробки вуглеводневої сировини досягає 90%.

Шебелінським ВПГКН виробляються:

- світлі нафтопродукти (бензини А-98, А-95, А-92, А-76, дизельне паливо, уайт-спіріт, скраплений газ);
- темні нафтопродукти (бітум, бітумна мастика, мазут).

У 2004 р. завершено реконструкцію виробництва для збільшення обсягів переробки вуглеводної сировини до 1 млн т/рік.

За 2007 р. на Шебелінському ВПГКН було перероблено 1001,2 тис. т вуглеводневої сировини, що на 136,6 тис. т більше, ніж за аналогічний період минулого року.

Шебелінське відділення Управління з переробки газу та газового конденсату переробляє сировину власного видобутку ДК «Укргазвидобування» (до 80% загального обсягу переробки) та сировину інших підприємств.

Введення в дію з 01.01.2008 р. ДСТУ 4839:2007 на автомобільні бензини та ДСТУ 4840:2006 на дизельне паливо, в яких регламентується вміст до 1% (за діючими стандартами – до 5%), вміст ароматичних вуглеводнів не більше 35% (за діючими стандартами – 53%), вміст сірки до 10 мг/кг (за діючими стандартами – 2000 мг/кг), вимагає подальшого розвитку підприємства.

Планується будівництво установки ізомеризації бензинової фракції, що дасть змогу виробляти бензини, які будуть відповідати міжнародним стандартам (Євро 4,5), а також будівництво установки гідроочищення дизельного палива з вмістом сірки 0,001%, що приведе до значної економії коштів, з уведенням в дію закону про диференційований акцизний збір на паливо, та значно поліпшить якість продукції.

Невід'ємною складовою паливно-енергетичного комплексу регіону є виробництво і розподілення електроенергії та інших енергоресурсів, що повністю забезпечують поточні потреби регіону.

Склад ядра науково-виробничого газовидобувного та енергетичного кластера Харківської області подано на рис. 7.23.

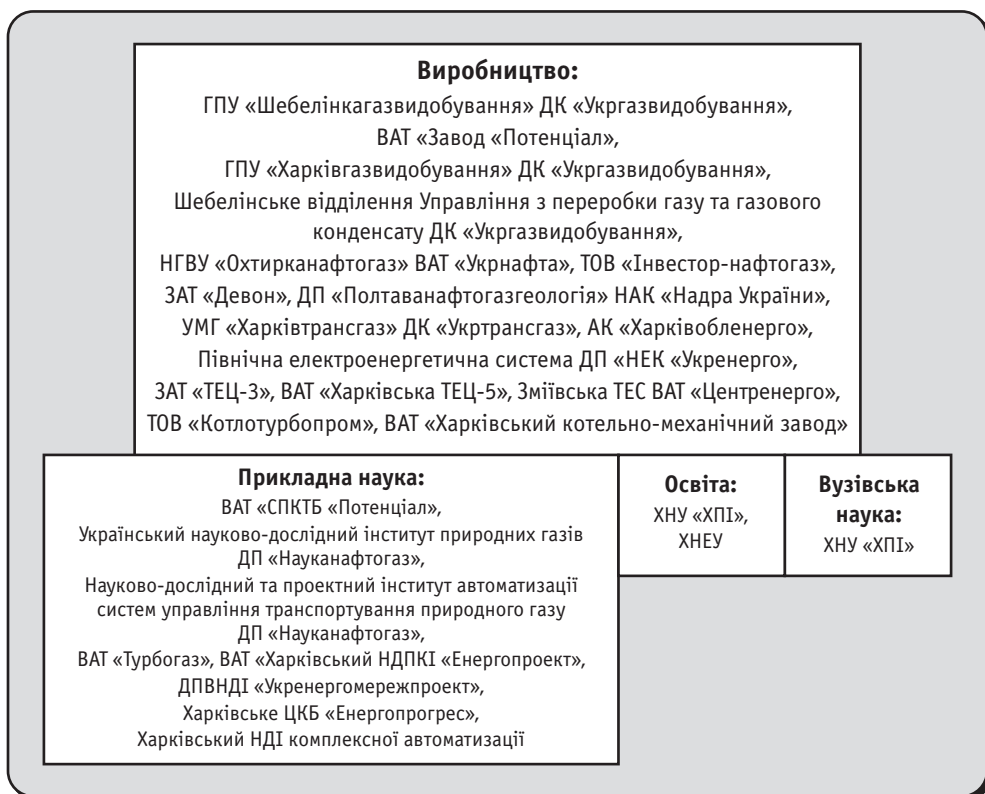

Рис. 7.23. Ядро науково-виробничого газовидобувного та енергетичного кластера Харківської області

Оцінку господарського потенціалу та можливостей розвитку кластера нафтогазовидобування та енергетики проведено за допомогою методики SWOT-аналізу (табл. 7.24).

Таблиця 7.24

Стратегічна матриця SWOT-аналізу науково-виробничого газовидобувного та енергетичного кластера Харківської області

Актив	Рівень важливості фактора	Пасив	Рівень важливості фактора
1	2	3	4
І. Сильні сторони		І. Слабкі сторони	
Наявність значних запасів природного газу.	6	Відсутність економічних стимулів у регіоні до розвитку ЕВЦ.	6
Наявність розвинутої газотранспортної мережі.	5	Відсутність глибокої переробки природного газу.	4

Закінчення табл. 7.24

1	2	3	4
Наявність в області генеруючих потужностей з електричної енергії.	4	Права власності на підприємства електроенергетики знаходяться у різних власників.	4
Наявність науково-проектного потенціалу	3	Високий ступінь зносу основних фондів	2
<i>Разом I розділ (С)</i>	<i>18</i>	<i>Разом I розділ (Сл)</i>	<i>16</i>
II. Зовнішні можливості		II. Зовнішні загрози	
Наявність місткого споживчого ринку.	5	Зниження податкових надходжень у державний бюджет.	6
Створення юридично самостійних газових компаній у регіоні.	5	Низька купівельна спроможність споживачів.	4
Зацікавленість зарубіжних компаній у розвитку енергетики країни.	4	Приватизація газових родовищ нерегіональними компаніями.	4
Розподіл між державним і регіональним бюджетом частини податків, що надходять за добування та використання природного газу	4	Фінансові інтереси окремих українських фінансово-виробничих груп, які працюють на енергоринку країни	3
<i>Разом II розділ (М)</i>	<i>18</i>	<i>Разом II розділ (З)</i>	<i>17</i>
Усього активи (I р. + II р.)	36	Усього пасиви (I р. + II р.)	33
Баланс	+3		

Сильні сторони і зовнішні можливості регіонального паливно-енергетичного кластера значно переважають над слабкими сторонами та зовнішніми загрозами, що свідчить про можливість і доцільність його подальшого розвитку.

Для забезпечення розвитку газовидобувного та енергетичного кластера необхідно здійснити такі заходи:

1. Розробити та реалізувати Державну цільову програму розвитку газовидобувної галузі в Україні на період до 2015 р.
2. Розробити та реалізувати Державну цільову програму розвитку електроенергетичної галузі в Україні на період до 2015 р.
3. Надати підприємствам газовидобувної галузі, які знаходяться в регіонах країни, статусу юридичної особи з підпорядкуванням їх НАК «Нафтогаз України».
4. Здійснити інформаційне забезпечення та сприяти підприємствам кластера в участі у міжнародних тендерах.

Джерела фінансування заходів:

Державний бюджет України – 160000 тис. грн;

місцеві бюджети – 4000 тис. грн;

інші джерела – 2400000 тис. грн.

Разом – 2564000 тис. грн.

Від реалізації вказаних заходів очікуються такі результати:

1. Зростання обсягів виробництва в 1,4 – 1,8 рази.

2. Укладення закордонних договорів.

7.2.3. Кластер житлово-комунального господарства

Пріоритетність розвитку кластера визначена такими законодавчими та концептуальними актами:

1. Постановою Кабінету Міністрів України «Концепція розвитку житлово-комунального господарства України» [107].

2. Законом України «Про загальнодержавну програму реформування і розвитку житлово-комунального господарства на 2004 – 2010 роки» [108].

3. Програмою розвитку і реформування житлово-комунального господарства Харківської області на 2003 – 2010 роки [109].

Основною метою функціонування житлово-комунального господарства є забезпечення населення регіону житлово-комунальними послугами належного рівня та якості шляхом реалізації державної політики, впровадження положень законодавчих і нормативних актів, насамперед, щодо організації і здійснення заходів з реформування та розвитку житлового фонду об'єктів водо- і теплопостачання, водовідведення, енергопостачання, утилізації і переробки побутових відходів, транспортного забезпечення населення, утримання доріг та благоустрою населених пунктів.

ЖИТЛОВИЙ ФОНД. Загальна площа житлового фонду області на початок 2007 р. становила 61,57 млн м² (у т. ч. приватного – 54,9 млн м²); з нього міський житловий фонд – 47,98 млн м² (у т. ч. приватний – 41,84 млн м²); сільський житловий фонд – 13,58 млн м² (у т. ч. приватний – 13,01 млн м²) (рис. 7.24).

У комунальній власності м. Харкова знаходиться 8045 будинків загальною площею 19,1 млн м², в області – 6842 будинки загальною площею 7,6 млн м².

В області нараховується 310 гуртожитків загальною площею 659,0 тис. м² (крім студентських).

За рівнем благоустрою житловий фонд обладнано (відсоток від загальної площі житлового фонду):

- водопроводом – 67,3%;
- водовідведенням – 66,4%;

- центральним опаленням – 80,7%;
- гарячим водопостачанням – 59,4%;
- газопостачанням – 88,2%;
- ванними (душовими) – 64,5%;
- підлоговими електроплитами – 4,9%.

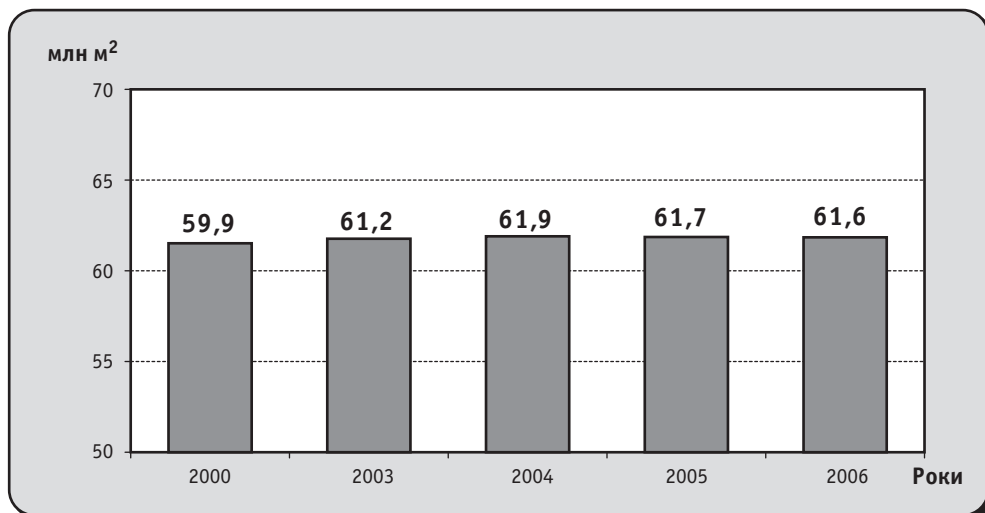

Рис. 7.24. Загальна площа житлового фонду Харківської області

На даний час 94 комунальних підприємства обслуговують житловий фонд комунальної власності (табл. 7.25).

Таблиця 7.25

Кількість комунальних підприємств, що обслуговують житловий фонд Харківської області

Район (місто)	Кількість підприємств	Район (місто)	Кількість підприємств
1	2	1	2
Балаклійський	9	Дворічанський	2
Барвінківський	1	Дергачівський	11
Близнюківський	1	Зачепилівський	2
Богодухівський	1	Зміївський	3
Борівський	1	Золочівський	4
Валківський	2	Ізюмський	1
Великобурлуцький	1	Кегичівський	1
Вовчанський	3	Коломацький	1

Закінчення табл. 7.25

1	2	1	2
Красноградський	2	Чугуївський	4
Краснокутський	1	Шевченківський	1
Куп'янський	3	м. Ізюм	2
Лозівський	3	м. Куп'янськ	2
Нововодолазький	1	м. Лозова	3
Первомайський	–	м. Люботин	1
Печенізький	2	м. Первомайський	1
Сахновщинський	1	м. Чугуїв	1
Харківський	21	м. Харків	1
Усього – 94			

Технічний стан житлового фонду Харківської області на початок 2005 р. характеризувався високим коефіцієнтом зносу – 40 – 80%, у м. Харкові – 40 – 55%.

В аварійному стані знаходяться 595 будинків загальною площею 114,8 тис. м² (0,19%), у ветхому стані – 3171 будинок загальною площею 416,8 ис. м² (0,68%).

Рівень фінансування капітального ремонту житлового фонду, у т. ч. відновлення та заміни конструкційних елементів й інженерного обладнання житлових будинків подано на рис. 7.25.

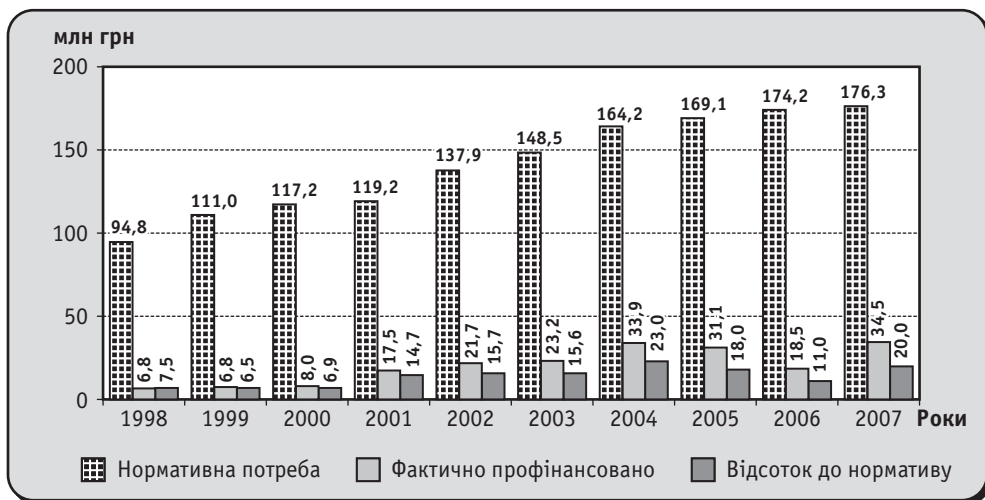

Рис. 7.25. Динаміка бюджетного фінансування на капітальний ремонт житлового фонду комунальної власності

ВОДОПОСТАЧАННЯ ТА ВОДОВІДВЕДЕННЯ. Основними джерелами водопостачання області є підземні та поверхневі водні ресурси – р. Сіверський Донець (Печенізьке водосховище) і канал Дніпро – Донбас, до складу якого входить Краснопавлівське водосховище. Червонооскільське водосховище, яке розташоване на території Куп'янського, Ізюмського та Борівського районів, виконує багаторічне компенсуюче регулювання р. Оскіл, а також подачу води в канал Сіверський Донець – Донбас.

Підземні прісні води представлені 27 родовищами, з яких на 19 ведеться видобуток води, що використовується для господарсько-питного, виробничо-технічного водопостачання і для забезпечення водою населених пунктів. Балансові запаси прісних підземних вод становлять 1036,51 тис. м³/добу.

В області користуються послугами водопостачання 17 міст, 49 селищ міського типу і 227 сільських населених пунктів, в яких налічується 627 діючих водопроводів та 34 окремих водопровідних мережі (табл. 7.26).

Таблиця 7.26

Основні показники надання послуг водопостачання окремих міст і населених пунктів Харківської області

Район (місто) області	Кількість жителів, тис. осіб	Відсоток централізованого охоплення водопроводом	Продуктивність систем, тис. м ³ /добу	Відсоток відшкодування послуг за рахунок затверджених тарифів
1	2	3	4	5
Балаклійський	88,0	44,6	3,50	100,0
Барвінківський	28,5	47,0	1,70	76,5
Близнюківський	23,1	24,0	1,40	100,0
Богодухівський	43,1	30,0	0,60	88,2
Борівський	19,6	62,0	1,20	76,2
Валківський	34,4	44,0	0,70	100,0
Великобурлуцький	25,8	65,0	0,40	98,2
Вовчанський	51,6	45,0	9,80	100,0
Дворічанський	20,4	63,0	0,31	100,0
Дергачівський	96,1	21,0	0,60	100,0
Зачепилівський	17,4	60,0	0,50	62,8
Зміївський	77,1	55,0	1,80	67,8
Золочівський	30,9	38,0	0,30	80,0
Ізюмський	Послуги з централізованого водопостачання не надаються			
Кегичівський	22,7	90,0	0,80	100,0
Коломацький	8,4	45,3	0,20	100,0

Закінчення табл. 7.26

1	2	3	4	5
Красноградський	47,5	73,0	3,6	84,1
Краснокутський	30,9	42,0	0,6	95,3
Куп'янський	27,8			100,0
Лозівський	32,6	85,7	1,0	53,6
Нововодолазький	37,4	30,0	0,4	81,3
Первомайський	Послуги з централізованого водопостачання не надаються			
Печенізький	11,2	50,0	0,5	55,0
Сахновщинський	24,3	52,0	0,8	51,8
Харківський	183,3	41,0	7,9	30,5
Чугуївський	48,7	100,0	1,0	94,5
Шевченківський	22,2	97,8	0,8	100,0
м. Ізюм	54,3	60,0	10,2	61,0
м. Куп'янськ	60,1	79,0	15,0	100,0
м. Лозова	60,9	75,0	15,0	84,5
м. Первомайський	31,2	82,0	4,7	100,0
м. Люботин	22,3	48,0	1,2	49,1
м. Чугуїв	34,2	54,0	6,5	55,8
м. Харків	1463,7	85,1	700,0	100,0

Функціонування існуючої інженерної інфраструктури системи водозабезпечення та водовідведення в населених пунктах області та м. Харкові забезпечують 313 підприємств, з них 69 комунальних, у тому числі 28 спеціалізованих, з яких у м. Харкові – 3.

ТЕПЛОПОСТАЧАННЯ. У населених пунктах Харківської області експлуатується 941 котельня, яка безпосередньо забезпечує населення, соціальну сферу та комунально-побутові установи тепловою енергією. Підприємствами комунальної теплоенергетики експлуатуються 683 котельні потужністю 5495,3 Гкал/год., 2360,9 км тепломереж (у двотрубному обчисленні), 277 теплових пунктів.

Розподіл виробництва і постачання теплової енергії в Харківській області нерівномірні. Найбільша частка виробництва припадає на м. Харків. Основним постачальником тепла є КП «Харківські теплові мережі».

Теплопостачання Харківської області (без м. Харкова) забезпечується організаціями різної форми власності, серед яких ТОВ «Котельні лікарняного комп-

лексу», Чугуївський тепловий район МРК «Теплоенергія», ОКП «Дирекція розвитку інфраструктури території», районні теплопостачальні підприємства.

БЛАГОУСТРІЙ ТА САНІТАРНЕ ОЧИЩЕННЯ. Централізовано послуги зі збирання та вивезення твердих побутових відходів (ТПВ), обсяг щорічного утворення яких становить 1,54 млн м³ (або 285 тис. т), надаються 65 – 95% населення міст обласного значення, 40 – 70% населення районних центрів та 10 – 25% населення сільської місцевості.

Роботи із санітарного очищення, збирання та вивезення ТПВ у Харківській області здійснюють підприємства різних форм власності, переважно на основні 94 полігони і звалища загальною площею 303,5 га, потужність яких становить 5,0 млн т. Середня завантаженість полігонів і звалищ області – 77%.

ПАСАЖИРСЬКИЙ ТРАНСПОРТ. За 2006 р. у Харківській області залізничним транспортом перевезено 47 млн пасажирів. Харківський залізничний вузол обслуговує близько 130 приміських поїздів на добу.

Автомобільним транспортом за цей же період перевезено 165,2 млн пасажирів, у тому числі суб'єктами малого бізнесу – фізичними особами. Послугами транспорту спеціалізованих підприємств скористалися 98,3 млн. пасажирів, що становить 59% від загального обсягу автомобільних перевезень. Перевізники малого бізнесу виконують усі види перевезень: міські, приміські, міжміські, міжнародні. Їх питома вага в загальному обсязі автомобільних перевезень сягає майже 35%. Автобусні пасажироперевезення у приміському і міжміському сполученні здійснюються з автобусних станцій та автовокзалів ВАТ «Харківське підприємство автобусних станцій».

За 2006 р. Харківським метрополітеном перевезено 293,1 млн пасажирів. Питома вага пасажирів пільгового контингенту в метрополітені становить майже третину. Функціонують 28 станцій метрополітену на трьох лініях, експлуатаційна довжина яких становить 35,59 км, а також два електродепо (Московське та Салтівське).

За 2006 р. Харківським комунальним підприємством «Міськелектротранс» (трамвай, тролейбус) перевезено 270 млн пасажирів. Наземним міським електричним транспортом кожний другий пасажир користується безоплатно.

Працюють 18 трамвайних маршрутів. Довжина мережі трамвая за осями вулиць становить 123,6 км. Зберігання, технічне обслуговування і ремонт рухомого складу здійснюються в трьох трамвайних депо (Салтівське, Комінтернівське і Жовтнєве).

Перевезення пасажирів забезпечується 31 тролейбусним маршрутом. Довжина мережі тролейбуса за осями вулиць – 136,2 км. Функціонують три тролейбусні депо.

ДОРОЖНЄ ГОСПОДАРСТВО. Всього по області в комунальній власності знаходиться 11,04 тис. км вулично-дорожньої мережі загальною площею 63,4 млн м² (у тому числі в м. Харкові – 1,54 тис. км площею 13,7 млн м²), 218 автомобільних мостів та шляхопроводів загальною довжиною 9,2 км.

Частка доріг з твердим покриттям становить до 66% від загальної довжини вулично-дорожньої мережі, з удосконаленням – до 43%.

Значна частина магістральної мережі в містах області за своїми технічними характеристиками не відповідає нормативним вимогам, але виконує зазначену функцію. У містах області відсутні магістралі безперервного руху, що значно ускладнює пропуск транспортних потоків, особливо центральною частиною м. Харкова.

ГАЗО- ТА ЕЛЕКТРОПОСТАЧАННЯ населення області забезпечується централізованими підприємствами.

Склад кластера житлово-комунального господарства Харківської області подано на рис. 7.26.

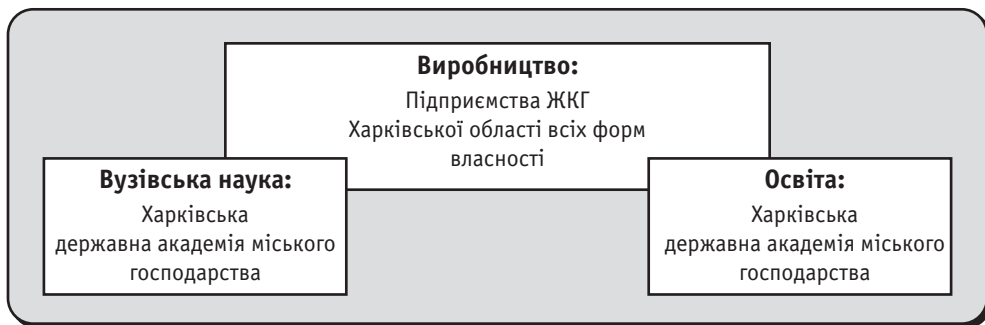

Рис. 7.26. Ядро науково-виробничого кластера житлово-комунального господарства

На поточний момент ЖКГ області знаходиться в стані докорінного реформування, що проводиться відповідно до Закону України «Про Загальнодержавну програму реформування і розвитку житлово-комунального господарства на 2004 – 2010 роки», «Програми розвитку і реформування житлово-комунального господарства Харківської області на 2003 – 2010 роки», затвердженої XII сесією Харківської обласної ради, і відповідних місцевих програм реформування та розвитку галузі.

Регіональна програма враховує той факт, що тільки підвищення ефективності усіх галузей і сфер діяльності економіки регіону як єдиної цілісної ринкової системи може створити належні умови для самофінансування житлово-комунального комплексу Харківської області, його економічного розвитку, підвищення якості життя населення. Особлива увага приділяється системі

фінансування житлово-комунального господарства, яка враховує традиційні джерела фінансування і принципово нове джерело – доходи завдяки створенню нового сектора регіонального і муніципального бізнесу, залученню вітчизняних і зарубіжних інвестицій. Програму розроблено на науковій основі з використанням світового досвіду реформування і розвитку сфери житлово-комунального господарства та сучасних методів і засобів програмно-цільового управління.

Оцінку господарського потенціалу та можливостей розвитку кластера житлово-комунального господарства регіону виконано за допомогою методики SWOT-аналізу (табл. 7.27).

Таблиця 7.27

**Стратегічна матриця SWOT-аналізу науково-виробничого кластера
житлово-комунального господарства**

Актив	Рівень важливості фактора	Пасив	Рівень важливості фактора
I. Сильні сторони		I. Слабкі сторони	
Сформована інфраструктура.	5	Застарілі виробничі потужності.	5
Підготовка кваліфікованих кадрів	5	Дефіцит власних оборотних коштів.	5
		Недостатня організація, відсутність стратегії розвитку	4
<i>Разом I розділ (С)</i>	<i>10</i>	<i>Разом I розділ (Сл)</i>	<i>14</i>
II. Зовнішні можливості		II. Зовнішні загрози	
Місткий споживчий ринок.	5	Недостатня державна підтримка.	5
Розвинута промислова база регіону.	5	Вимоги кредиторів	4
Можливість реформування	5		
<i>Разом II розділ (М)</i>	<i>15</i>	<i>Разом II розділ (З)</i>	<i>9</i>
Усього активи (I р. + II р.)	25	Усього пасиви (I р. + II р.)	23
Баланс	+2		

Сильні сторони і зовнішні можливості регіонального кластера житлово-комунального господарства значно переважають над слабкими сторонами та зовнішніми загрозами, що свідчить про можливість і доцільність його розвитку.

Для забезпечення розвитку кластера житлово-комунального господарства необхідно здійснити такі заходи:

- 1. Розробити та реалізувати Державну цільову програму реформування житлово-комунального господарства в Україні на період до 2015 р.**
- 2. Розробити та реалізувати Регіональну цільову програму реформування житлово-комунального господарства Харківської області на період до 2015 р.**
- 3. Розробити та реалізувати Державну цільову програму розвитку мережі метрополітену в Україні на період до 2015 р.**

Джерела фінансування заходів:

Державний бюджет України – 1260000 тис. грн;

місцеві бюджети – 145000 тис. грн.

Разом 1405000 тис. грн.

Від реалізації вказаних заходів очікуються такі результати:

- 1. Зменшення витрат виробленої теплової енергії на 40%.**
- 2. Зменшення витрат води та газу на 25%.**
- 3. Зменшення витрат при наданні житлово-комунальних послуг на 10%.**
- 4. Збільшення пасажирообороту Харківського метрополітену на 10%.**

7.2.4. Кластер галузі охорони здоров'я

Пріоритетність розвитку кластера визначено такими законодавчими та концептуальними актами:

- 1. Законом України «Основи законодавства України про охорону здоров'я» [126].**
- 2. Статутом (Конституцією) Всесвітньої організації охорони здоров'я [127].**
- 3. Постановою Верховної Ради України «Про невідкладні заходи щодо поліпшення стану у системі охорони здоров'я України» [128].**
- 4. Програмою профілактики ВІЛ-інфекції і СНІДу на 2004 – 2008 роки.**
- 5. Програмою розвитку донорства крові та її компонентів на 2002 – 2007 роки.**
- 6. Державною програмою відпочинку та оздоровлення дітей на період до 2008 року.**

За показниками, які характеризують стан здоров'я дітей, Харківська область посідає такі місця серед інших регіонів України (табл. 7.28).

Таблиця 7.28

Стан охорони здоров'я дітей у Харківській області у 2006 році [68]

Показник	Фактичне значення	Місце серед регіонів	Середнє значення по Україні
Кількість середнього медичного персоналу, тис. осіб на 10 000 населення	101,8	18	106,1
Захворюваність на активний туберкульоз, осіб на 10 000 населення	84,7	11	83,4
Планова ємність амбулаторно-поліклінічних закладів, тис. відвідувань за зміну на 10 000 населення	218,1	7	214,8

Згідно з вищенаведеним поточна ситуація в галузі охорони здоров'я у Харківській області досить складна, що позначається на стані здоров'я населення: зростає захворюваність на туберкульоз, збільшується кількість хворих на СНІД та соціально обумовлені хвороби.

Загальна захворюваність населення Харківської області останнім часом поступово зростає (табл. 7.29).

Таблиця 7.29

**Захворюваність у Харківській області за класами хвороб
(кількість вперше зареєстрованих випадків захворювання
на 100 000 населення)**

Клас хвороб	1990 р.	1995 р.	2000 р.	2003 р.	2004 р.	2005 р.	2006 р.
1	2	3	4	5	6	7	8
Усі захворювання у тому числі:	40503	42947	59439	66109	81859	81910	79014
деякі інфекційні і паразитарні хвороби	1089	2564	2753	2471	3139	3114	3009
новоутворення	604	654	808	964	1279	1289	1334
хвороби крові і кровотворних органів та окремі порушення із залученням імунного механізму	24	176	209	323	629	570	599
хвороби ендокринної системи, розладу харчування та порушення обміну речовин	299	391	589	920	1498	1362	1326
розлади психіки та поведінки	543	543	386	320	304	339	305
хвороби нервової системи	3351	5431	1376	1829	2287	2308	2387
хвороби ока та його придаткового апарату			2829	3519	4295	4383	4482

Закінчення табл. 7.29

1	2	3	4	5	6	7	8
хвороби вуха та соскоподібного відростка			2178	2502	3108	3198	3265
хвороби системи кровообігу	2207	2438	2906	6409	10394	9607	9103
хвороби органів дихання	19693	29279	26072	25731	28744	29189	27551
хвороби органів травлення	1212	1788	2260	3320	4573	4583	4644
хвороби шкіри та підшкірної клітковини	2216	4520	4215	4073	5364	5049	4464
хвороби кістково-м'язової системи та сполучної тканини	2042	2366	2719	3132	4056	4043	4057
хвороби сечостатевої системи	1359	2221	3320	3790	5421	6277	5930
вагітність, пологи та післяпологовий період	1265	3839	6099	6498	6641	6032	5862
уроджені аномалії (вади розвитку), деформації та хромосомні порушення	7	78	91	88	102	110	115
травми, отруєння та деякі інші наслідки дії зовнішніх причин	5167	5414	4813	4671	4592	4602	4605

Ситуація з погіршенням стану здоров'я населення характерна для всіх регіонів України.

Коефіцієнт смертності в Харківській області у 2006 р. склав 16,1 (15-е місце в Україні), тоді як в цілому по Україні – 16,2.

Разом з тим слід зазначити, що в галузі охорони здоров'я Харківський регіон є провідним науковим, навчальним і практичним медичним центром в Україні.

У Харківській області працюють понад 7 тис. науковців медичного профілю, серед яких 1,5 тис. кандидатів наук, близько 410 докторів наук, 52 академіка.

В області функціонують три великі навчальні заклади: Національний фармацевтичний університет, Харківський державний медичний університет, Харківська медична академія післядипломної освіти. Прикладні та фундаментальні розробки ведуться у 13-ти академічних і галузевих науково-дослідних інститутах, серед яких необхідно виділити такі: Український інститут фармакоterapiї, Український науково-дослідний інститут охорони здоров'я дітей і підлітків, Український науково-дослідний інститут клінічної та експериментальної неврології та психіатрії, Український науково-дослідний інститут дерматології та венерології, Інститут проблем кріобіології та кріомедицини НАН України, Інститут терапії Академії медичних наук України, Харківський науково-дослідний інститут мікробіології та імунології ім. І. І. Мечникова, Харківський науково-дослідний інститут ортопедії та травматології ім. М. І. Ситенка, Харківський

науково-дослідний інститут медичної радіології ім. С. П. Григор'єва, Харківський науково-дослідний інститут загальної та невідкладної хірургії Міністерства охорони здоров'я (МОЗ) України та Державний науковий центр лікарських засобів.

У галузі охорони здоров'я в Харківській області працює 48,7 тис. чоловік, або 3,5% загальної кількості зайнятих у регіоні.

За станом на 1 січня 2007 р. в Харківській області нараховувалось: 27 обласних медичних закладів, 57 міських лікарень, 27 центральних районних лікарень, 62 дільничні лікарні, 74 лікарські амбулаторії, 38 диспансерів, 13 стоматологічних поліклінік, 46 санітарно-епідеміологічних станцій, 23 самостійні поліклінічні заклади, 5 пологових будинків, Республіканська лікарня відновлювального лікування, Центр профілактики та боротьби зі СНІДом, 12 санаторіїв, 718 фельдшерсько-акушерських пунктів, 163 здоровпункти.

Галузь охорони здоров'я регіону займає важливе місце і в Україні (табл. 7.30).

Таблиця 7.30

Галузь охорони здоров'я Харківської області в 2006 р. [68]

Показники	Харківська область	Україна	Питома вага, %	Місце в Україні
Кількість лікарів усіх спеціальностей, тис.	15,9	224,9	7,0	4
на 10 000 населення	56,7	48,8	–	3
Кількість середнього медичного персоналу, тис.	28,5	439,2	5,8	5
на 10 000 населення	101,8	106,1	–	18
Кількість лікарняних ліжок, тис.	27,7	444,3	6,2	4
на 10 000 населення	99,0	95,6	–	6
Планова ємність амбулаторно-поліклінічних закладів, тис. відвідувань за зміну	61,0	998,3	6,1	4
на 10 000 населення	218,2	214,8	–	7

Склад регіонального кластера охорони здоров'я подано на рис. 7.27.

Загальну стратегічну матрицю SWOT-аналізу кластера охорони здоров'я в Харківській області подано в табл. 7.31.

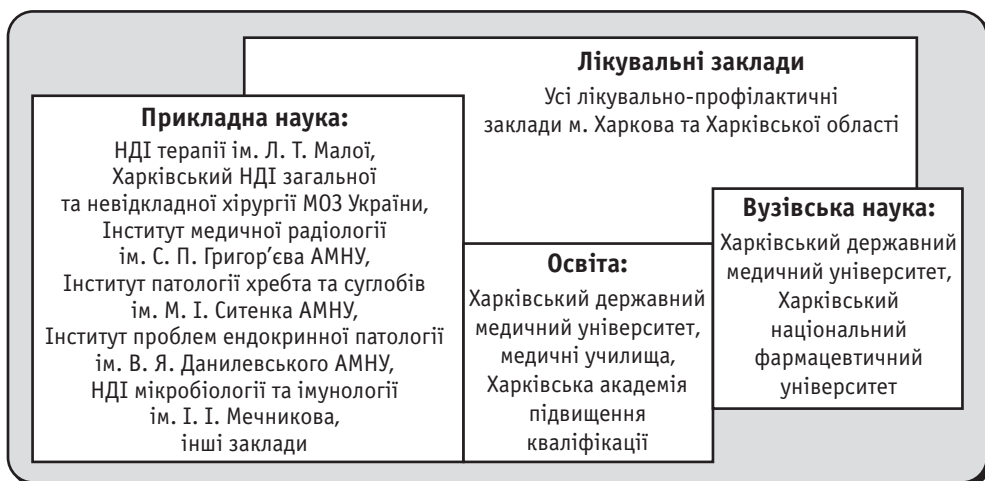

Рис. 7.27. Ядро кластера охорони здоров'я Харківської області

Таблиця 7.31

Стратегічна матриця SWOT-аналізу кластера охорони здоров'я Харківської області

Актив	Рівень важливості фактора	Пасив	Рівень важливості фактора
I. Сильні сторони		I. Слабкі сторони	
Розгалужена мережа бюджетних лікувальних закладів.	5	Низький рівень оплати праці в галузі.	5
Розвинута фармацевтична промисловість.	5	Недостатня оснащеність сучасною лікувальною технікою та устаткуванням.	4
Розвинута наукова база.	4	Старіння кваліфікованих наукових і медичних кадрів.	4
Підготовка кваліфікованих кадрів медичного профілю	4	Старіння основних фондів	2
<i>Разом I розділ (С)</i>	<i>18</i>	<i>Разом I розділ (Сл)</i>	<i>15</i>
II. Зовнішні можливості		II. Зовнішні загрози	
Місткий споживчий ринок.	5	Недостатнє фінансування галузі з боку держави.	5
Розвинута мережа медичного страхування	4	Низький платоспроможний рівень населення	4
<i>Разом II розділ (М)</i>	<i>9</i>	<i>Разом II розділ (З)</i>	<i>9</i>
Усього активи (1 р. + 2 р.)	27	Усього пасиви (1 р. + 2 р.)	24
Баланс	+3		

Сильні сторони і зовнішні можливості регіонального кластера охорони здоров'я значно переважають над слабкими сторонами та зовнішніми загрозами, що свідчить про можливість і доцільність розвитку галузі.

Для забезпечення розвитку кластера охорони здоров'я необхідно здійснити такі заходи:

- 1. Розробити та реалізувати Державну цільову програму з охорони здоров'я населення в Україні на період до 2015 р., яка включала б у себе такі заходи:**
 - 1.1. Посилення профілактики та боротьби із соціально небезпечними хворобами.**
 - 1.2. Підвищення доступності та рівня медичної допомоги на селі.**
 - 1.3. Розвиток донорства крові та її компонентів.**
- 2. Розробити та реалізувати Регіональну цільову програму з охорони здоров'я населення в Харківській області на період до 2015 р. за аналогічними заходами, які передбачені у Державній цільовій програмі.**

Джерела фінансування заходів:

Державний бюджет України – 4960 тис. грн;

місцеві бюджети – 4200 тис. грн.

Разом – 9160 тис. грн.

Від реалізації вказаних заходів очікуються такі результати:

- 1. Зменшення кількості ВІЛ-інфікованих на 10 000 населення на 10%.**
- 2. Зменшення захворюваності на активний туберкульоз на 10 000 населення на 10%.**

7.3. Основні напрямки підтримки й розвитку малого бізнесу

Мале підприємництво – провідний сектор економіки як Харківської області, так і України в цілому.

У 2006 р. в цілому по Україні налічувалося 307,4 тис. малих підприємств, у тому числі в Харківській області – 19,4 тис., або 6,3% від загальної їх кількості в Україні. Питома вага населення, яке зайняте у малому підприємстві, до кількості населення, зайнятого в економіці, у 2006 р. в цілому по Україні склала 9%, у тому числі в Харківській області – 10%.

Динаміку розвитку малого підприємництва в Харківській області й Україні в цілому подано на рис. 7.28.

З рис. 7.28 видно, що в Харківській області мале підприємництво розвивається менш динамічно, ніж у цілому по Україні. Так у 2006 р. в порівнянні з 2000 р. в Харківській області кількість малих підприємств збільшилася на 40,3%, тоді як в Україні в цілому – на 41,1%.

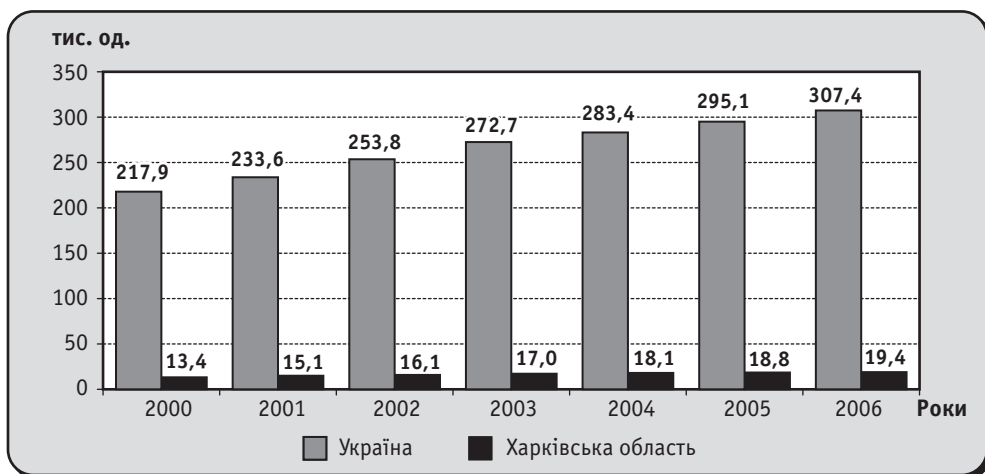

Рис. 7.28. Динаміка розвитку малого підприємництва в Харківській області й в Україні в цілому у 2000 – 2006 рр.

У світовій економіці функціонує велика кількість малих підприємств. Наприклад, у Європейському Союзі нараховується близько 20 млн малих підприємств, що забезпечують зайнятість 65 млн робітників; у США діє біля 7 млн малих підприємств, що виробляють майже половину ВВП країни та генерують більш ніж 50% інновацій; у КНР існує понад 40 млн малих та середніх підприємств, що становить 99,8% від загальної кількості їх в країні. Зараз на ці підприємства припадає близько 55% ВВП, 46% податкових надходжень, 76% запатентованих розробок та 75% загальної кількості робочих місць у країні.

Кількість працівників малих підприємств Харківської області та України в цілому подано на рис. 7.29.

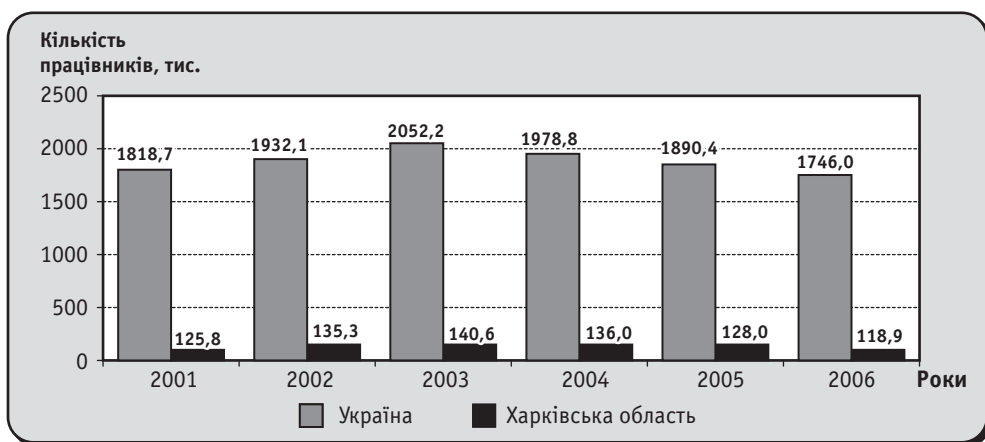

Рис. 7.29. Середньорічна кількість працівників малих підприємств у Харківській області та в Україні в цілому у 2001 – 2006 рр.

З рис. 7.29 видно, що кількість працюючих на малих підприємствах Харківської області та України в цілому скорочується починаючи з 2003 р.

За кількістю малих підприємств на 10 тис. населення у 2006 році регіони України розподілились таким чином (рис. 7.30).

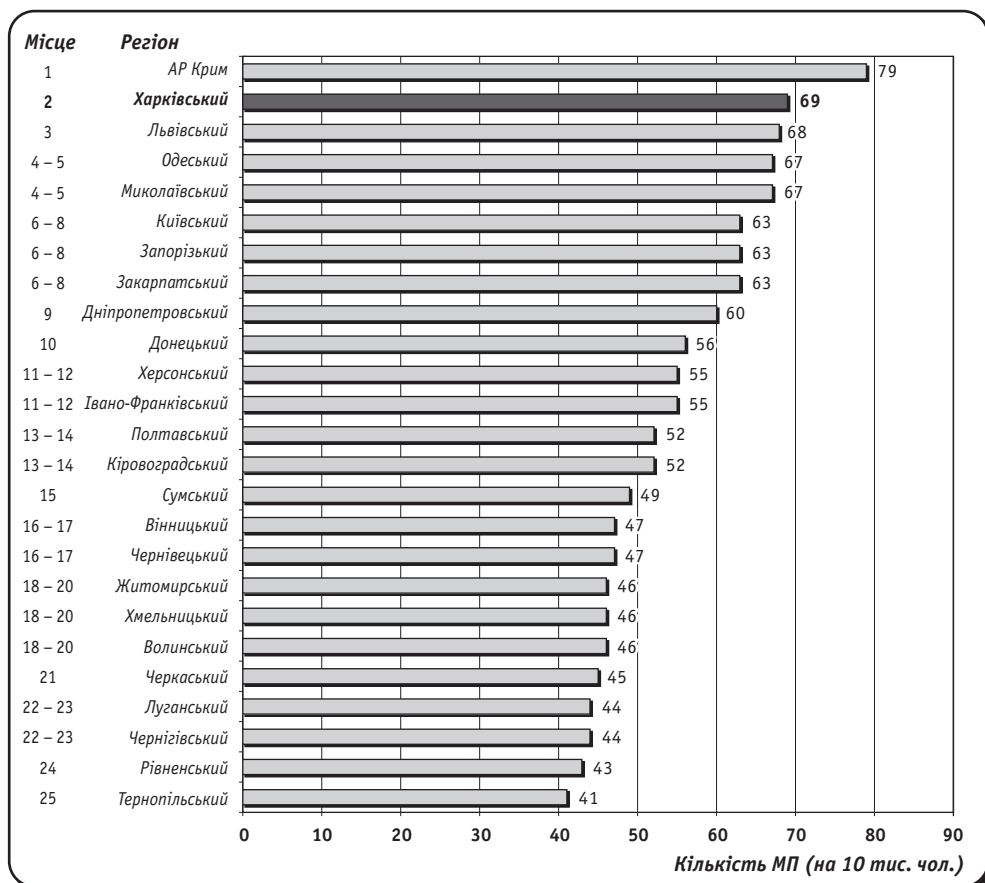

Рис. 7.30. Діаграма розподілу регіонів України залежно від кількості малих підприємств у 2006 р.

Як видно з рис. 7.30, залежно від кількості малих підприємств (на 10 тис. населення) Харківська область у 2006 р. посіла 2-е місце серед регіонів України.

Отже, в середньому в Україні на 10 тис. населення припадає лише 66 зареєстрованих підприємств, тоді як в США – 214 підприємств з кількістю робітників менш ніж 20 чоловік, у Німеччині – 51, в Італії – 693 підприємства із кількістю робітників менш ніж 20 чоловік, Угорщині – 810.

За часткою малих підприємств у загальній кількості зареєстрованих регіони України у 2006 р. розподілились таким чином (рис. 7.31).

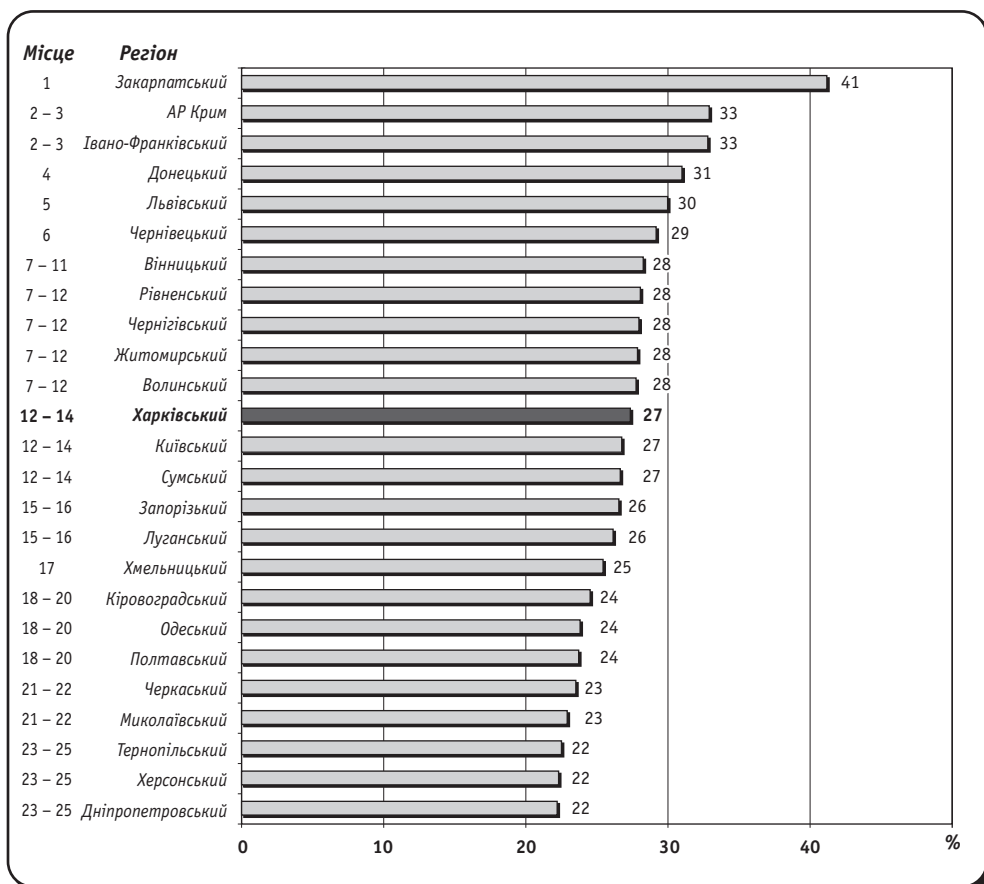

Рис. 7.31. Діаграма розподілу регіонів України залежно від частки малих підприємств у загальній кількості зареєстрованих у 2006 р.

Як видно з рис. 7.31, Харківська область залежно від частки малих підприємств у загальній кількості зареєстрованих у регіоні поділила у 2006 р. 12 – 14-е місце з Київським та Сумським регіонами України.

Розподіл регіонів України за часткою продукції малих підприємств у загальних обсягах реалізованої продукції (робіт, послуг) у 2006 р. подано на рис. 7.32.

Як видно з рис. 7.32, у 2006 р. Харківська область залежно від продукції малих підприємств у загальних обсягах реалізованої продукції (робіт, послуг) посіла 18 – 19-е місце серед регіонів України.

Розподіл кількості малих підприємств країн світу за формою власності подано на рис. 7.33.

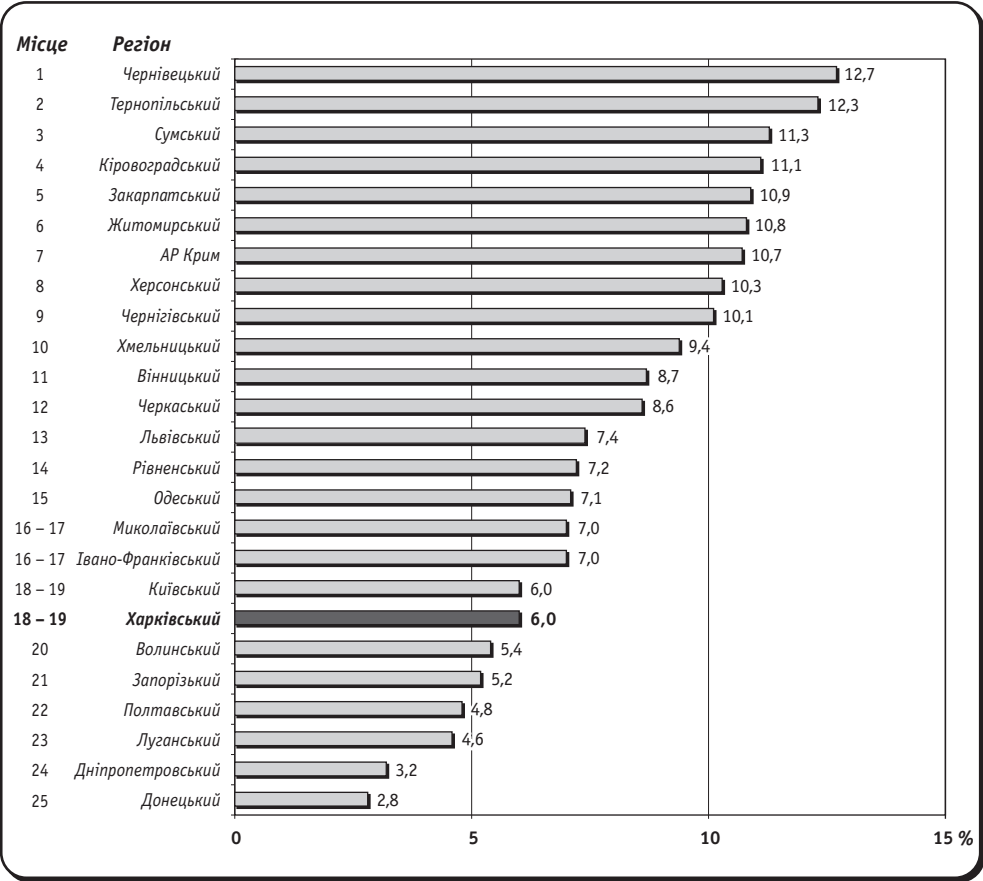

Рис. 7.32. Розподіл регіонів України за часткою продукції малих підприємств у загальних обсягах реалізованої продукції (робіт, послуг) у 2006 р.

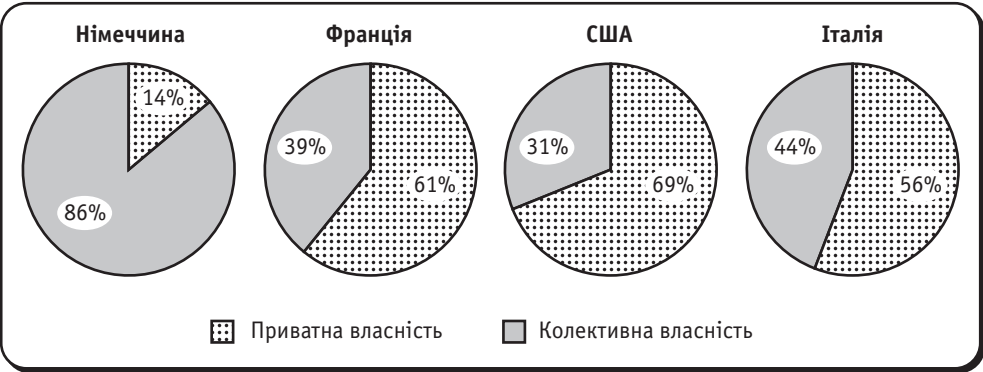

Рис. 7.33. Розподіл малих підприємств деяких країн світу за формою власності

Як видно з рис. 7.33, у розвинених країнах світу серед малих підприємств найбільш поширеною формою власності є приватна, на другому місці – колективна. Така тенденція властива й малим підприємствам України.

Як свідчить досвід розвинених країн світу, малі підприємства розподіляються на дві категорії: 1) ті, що залежать від великих підприємств і працюють у них на субпідряді; 2) ті, що самостійно виступають на ринку з кінцевою продукцією і конкурують з великими підприємствами.

У США, Німеччині, Франції та Великобританії не менш як 50% невеликих промислових фірм виступають на ринку самостійно, у той же час у промисловості Японії частка таких незалежних товаровиробників становить 30 – 35%. Ця частина невеликих компаній сама знаходить замовлення, визначає найбільш ймовірне коло споживачів, власними зусиллями вирішує виробничі й комерційні питання.

Поряд з цією групою є й інша, яка співпрацює з промисловими гігантами. Наприклад, обсяг комплектуючих виробів, які поставляють малі підприємства-субпідрядники корпораціям Німеччини «Фольксваген» і «Даймлер Бенц», досягає 60%, у американських корпорацій «Форд», «Дженерал моторс» – 50%, у провідних автомобільних компаній Японії «Тойота» і «Ніссан» – понад 70%.

По галузях економіки малі підприємства Харківської області та України в цілому у 2006 р. розподілилися таким чином (рис. 7.34).

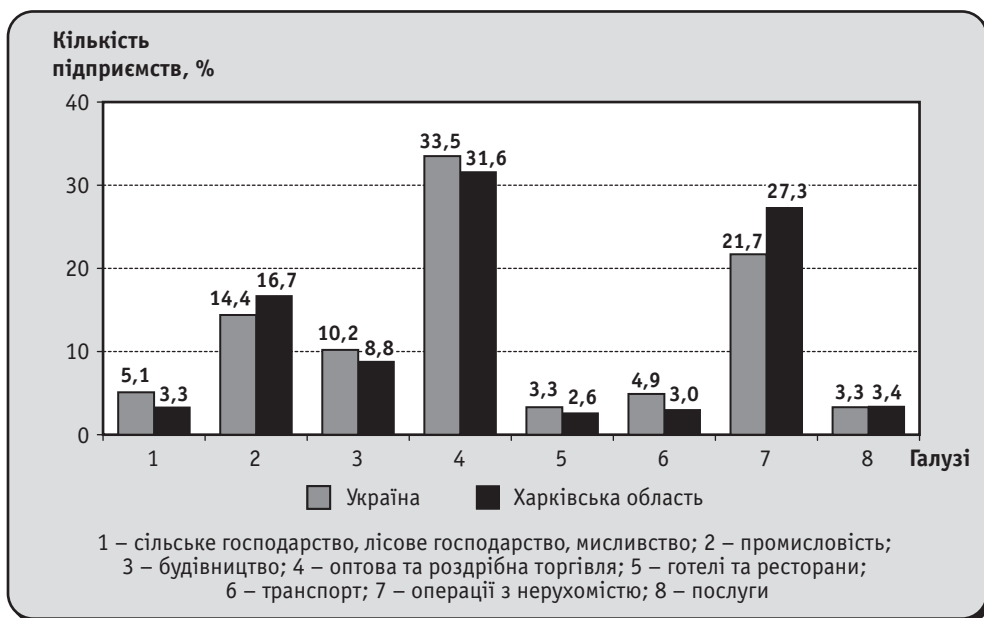

Рис. 7.34. Розподіл малих підприємств Харківської області та України в цілому за видами економічної діяльності у 2006 р.

З рис. 7.34 видно, що у 2006 році у Харківській області, як і в Україні в цілому, більша частина малих підприємств працювала в оптовій та роздрібній торгівлі, секторі операцій з нерухомістю, промисловості та будівництві.

Для порівняння: у загальній кількості зареєстрованих малих підприємств Росії також домінують підприємства оптової та роздрібної торгівлі (48%), далі йдуть підприємства, що займаються нерухомістю (14,5%), малі підприємства обробного сектора (12,7%) та будівельні організації (10,6%).

Розподіл малих підприємств США за видами економічної діяльності подано на рис. 7.35. Серед малих підприємств США домінують підприємства таких галузей, як оптова торгівля, будівництво, наукове і технічне обслуговування.

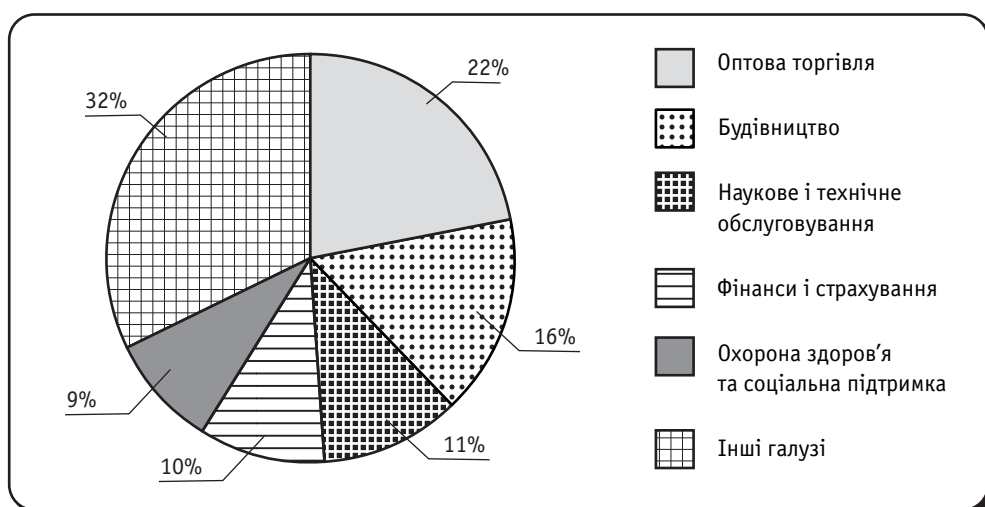

Рис. 7.35. Діаграма розподілу малих підприємств США за видами економічної діяльності

Основу інноваційного підприємництва у США складають малі інноваційні фірми – технологічні лідери в галузях економіки, які зароджуються, відкриваючи нові сегменти ринку, що розвивають нові виробництва, які підвищують наукоємність і конкурентоспроможність виробництва і тим самим сприяють формуванню нових технологічних укладів.

У розвинених країнах значна кількість нововведень здійснюється саме малим бізнесом. Він забезпечує понад 50% всіх інновацій, кількість яких на одиницю витрат часто більше, ніж у середніх і великих підприємствах, а швидкість їхнього освоєння на третину вища. Наприклад, у США 70% малих інноваційних підприємств є прибутковими. 50 – 60% валового продукту, що виробляється в західних країнах, приблизно 70% зайнятого населення припадає на малі підприємства.

Згідно з методикою, наведеною у розд. 2, здійснимо оцінку рівня розвитку малого підприємництва в регіонах України.

У табл. 7.32 подано результати розрахунку інтегрального показника рівня розвитку малого підприємництва в Харківській області й інших регіонах України за 2006 р.

Таблиця 7.32

Інтегральний показник рівня розвитку малого підприємництва в регіонах України за 2006 р.

Регіон	Кількість малих підприємств на 10 тис. населення		Рівень працівників, зайнятих на малих підприємствах, % до кількості населення у працездатному віці		Частка продукції малого підприємництва у загальних обсягах реалізованої продукції, %		Інтегральний показник ($I_{мп}$)	
	Показник	Ранг	Показник	Ранг	Показник	Ранг	Показник	Ранг
АР Крим	79	1	6,3	5	10,4	7	0,8212	1
Вінницький	47	16	5,2	15	8,7	11	0,3605	17
Волинський	46	18	5,2	15	5,4	20	0,2336	23
Дніпропетровський	60	9	5,4	12	3,2	24	0,2997	21
Донецький	56	10	4,9	21	2,8	25	0,1965	24
Житомирський	46	18	6,1	6	10,8	6	0,5233	7
Закарпатський	63	6	4,5	24	10,9	5	0,5051	8
Запорізький	63	6	6,1	6	5,2	21	0,4727	12
Івано-Франківський	55	11	4,6	23	7,0	16	0,3058	20
Київський	63	6	6,5	3	6,0	18	0,5442	6
Кіровоградський	52	13	5,3	14	11,1	4	0,5011	9
Луганський	44	22	4,3	25	4,6	23	0,0908	25
Львівський	68	3	7,2	1	7,4	13	0,7134	2
Миколаївський	67	4	5,9	8	7,0	16	0,5509	5
Одеський	67	4	6,5	3	7,1	15	0,6188	4
Полтавський	52	13	5,7	10	4,8	22	0,3186	19
Рівненський	43	24	5,1	20	7,2	14	0,2608	22
Сумський	49	15	5,4	12	11,3	3	0,4926	10
Тернопільський	41	25	5,2	15	12,3	2	0,4364	15
Харківський	69	2	6,8	2	6,0	18	0,6293	3
Херсонський	55	11	5,2	15	10,3	8	0,4882	11
Хмельницький	46	18	5,7	10	9,4	10	0,4303	16
Черкаський	45	21	5,2	15	8,6	12	0,3393	18
Чернівецький	47	16	4,9	21	12,7	1	0,4714	13
Чернігівський	44	22	5,8	9	10,1	9	0,4485	14

Як видно з табл. 7.32, найвищий розвиток мале підприємництво одержало в таких регіонах країни: АР Крим – 0,8212 (1-е місце), Львівський – 0,7134 (2-е місце) та Харківський – 0,6293 (3-є місце).

Найменше мале підприємництво розвинуто в таких областях України: Луганській – 0,0908 (25-е місце), Донецькій – 0,1965 (24-е місце) та Волинській – 0,2336 (23-є місце).

Таким чином, проведений вище аналіз свідчить про те, що:

- **мале підприємництво за кількістю суб'єктів, обсягом виробництва та чисельним складом з кожним роком збільшується як у Харківській області, так і в Україні в цілому, але темпи зростання незначні;**
- **питома вага обсягу виробленої суб'єктами малого підприємництва продукції (робіт, послуг) у загальному обсязі виробництва як у Харківській області, так і в Україні в цілому залишається все ще незначною;**
- **найбільш динамічно мале підприємництво як у Харківській області, так і в Україні в цілому розвивається в оптовій і роздрібній торгівлі, сфері операцій з нерухомістю, промисловості та будівництві;**
- **із всіх суб'єктів малого підприємництва як в Харківській області, так і в Україні в цілому найменш динамічно розвиваються підприємства галузі досліджень і розробок;**
- **найбільш поширеною формою власності серед малих підприємств як Харківської області, так і України в цілому є приватна, потім іде колективна;**
- **майже половина малих підприємств як Харківської області, так і України в цілому є збитковими.**

Виходячи з проведеного вище аналізу і враховуючи досвід розвинених країн світу, можна зробити висновок, згідно з яким стратегічними напрямками розвитку малого підприємництва у Харківській області мають бути такі:

- **збільшення кількості малих підприємств у регіоні до 130 на 10 тис. населення;**
- **збільшення частки продукції малих підприємств у загальному виробництві продукції (робіт, послуг) до 20%;**
- **пріоритет розвитку малих підприємств інноваційної сфери;**
- **пріоритетна підтримка співпраці малих підприємств і великих корпорацій у кооперації та впровадженні науково-технічних розробок інноваційного характеру;**
- **пріоритет розвитку суб'єкти малого підприємництва повинні мати в першу чергу в таких сферах економіки, як промисловість, послуги, дослідження та розробки, торгівля.**

Як свідчать результати опитування, яке було проведене по регіонах України експертами Міжнародної фінансової корпорації (МФК) у рамках проекту «Дослідження підприємницької діяльності в Україні» [36], однією із суттєвих перешкод на шляху розвитку малого підприємництва в Харківській області та Україні в цілому є регуляторні (табл. 7.33).

Таблиця 7.33

Регуляторні перешкоди на шляху розвитку малого підприємництва в Харківській області й Україні в цілому у 2005 р. [36]

Регуляторні перешкоди	Оцінка впливу, бали	Ранг
Оподаткування	2,6	1
Перевірки	2,4	2
Митне регулювання	2,4	3
Сертифікація	2,3	4
Дозволи та погодження	2,3	5
Ліцензування	2,2	6
Реєстрація	1,8	7

Згідно з результатами опитування головними проблемами розвитку малого підприємництва по регуляторних перешкодах у Харківській області й Україні в цілому є такі (табл.7.34).

Таблиця 7.34

Головні проблеми розвитку малого підприємництва у Харківській області й Україні в цілому по регуляторних перешкодах

Регуляторні перешкоди	Проблеми розвитку
1	2
Оподаткування	▪ Розмір ставок податків. ▪ Нестабільне податкове законодавство. ▪ Кількість податків. ▪ Привілейоване становище тіньового сектора, який не сплачує податків. ▪ Зміни податкової звітності. ▪ Більш вигідні податкові умови у конкурентів. ▪ Податкові перевірки. ▪ Заповнення податкових форм. ▪ Інформаційне супроводження сплати податків
Перевірки	▪ Засади перевірок. ▪ Кількість перевірок. ▪ Середня тривалість перевірок. ▪ Кількість органів перевірок. ▪ Неофіційні платежі
Митне регулювання	▪ Відшкодування податку на додану вартість. ▪ Тарифні ставки. ▪ Пропускна спроможність митних служб. ▪ Оформлення митних документів. ▪ Митний контроль на кордоні.

Закінчення табл. 7.34

1	2
	■ Сертифікація імпортованих товарів. ■ Санітарний контроль. ■ Отримання ліцензій на здійснення зовнішньоекономічної діяльності
Сертифікація і стандартизація	■ Процедура сертифікації є непрозорою і надто складною. ■ Завищена вартість актуалізації стандартів. ■ Українські сертифікати не гармонізовані з міжнародними. ■ Українські сертифікати не визнаються за кордоном
Дозволи та погодження	■ Складність одержання обов'язкових дозволів і погоджень. ■ Тривалість процесу отримання дозволів і погоджень
Ліцензування	■ Неофіційні платежі
Реєстрація	■ Підготовка всіх необхідних для реєстрації документів. ■ Відсутність повної інформації про етапи реєстрації. ■ Недостатня інформованість про консультантів, що надають платні послуги з реєстрації. ■ Нотаріальне засвідчення необхідних документів

Виходячи з наведеного вище, пріоритетними заходами регуляторної підтримки розвитку малого підприємництва в Харківській області й Україні в цілому мають бути такі (табл. 7.35).

Таблиця 7.35

Пріоритетні заходи регуляторної підтримки розвитку малого підприємництва у Харківській області й Україні в цілому на державному рівні

Регуляторні перешкоди	Пріоритетні заходи
1	2
Оподаткування	■ Запровадження нового Податкового кодексу. ■ Скорочення загальної кількості податків та розширення переліку підприємств, яким дозволяється переходити на спрощену систему оподаткування. ■ Скасування різноманітних невинуватених та антиконкурентних пільг для вузького кола привілейованих підприємств. ■ Уточнення сфери застосування місцевих податків і зборів
Перевірки	■ Прийняття єдиного закону, який встановлює засади і принципи проведення перевірок, а саме: – створення вичерпного переліку видів перевірок і органів, уповноважених їх проводити; – встановлення принципів єдиної стандартної процедури проведення перевірок та обов'язків осіб, які їх проводять;

Закінчення табл. 7.35

1	2
	– документальне підтвердження повноважень перевіряючих суб'єктів; – документальне оформлення перевірок; – встановлення порядку прийняття рішень за результатами перевірок; – визначення термінів запровадження законодавчих (регуляторних змін); – встановлення термінів і порядку оскарження рішень перевіряючих суб'єктів
Митне регулювання	■ Проведення гармонізації митних правил і документів відповідно до міжнародних та європейських стандартів. ■ Встановлення чітких, послідовних і прозорих процедур проходження митного очищення та митних перевірок. ■ Розмежування функцій регулювання митних процедур між окремими державними органами та позбавлення прав регіональних митниць щодо встановлення власних правил
Сертифікація і стандартизація	■ Запровадження нових технічних регламентів з підтвердження відповідності необхідних для введення в дію нових законів «Про стандартизацію», «Про акредитацію» та «Про підтвердження відповідності». ■ Скорочення переліку товарів, що підлягають обов'язковій сертифікації в Україні, з метою приведення цього переліку у відповідність до стандартів ЄС. ■ Приведення українських стандартів у відповідність до міжнародних стандартів якості
Дозволи та погодження	■ Загальні юридичні підстави для видання дозволів мають бути обумовлені нормативними актами Кабінету Міністрів України. ■ Оптимізація діяльності регіональних центрів «в одне вікно». ■ Передбачення системи загальних норм, що стосувалися б кожного типу дозволів, і забезпечення інформацією підприємців
Ліцензування	■ Передача обов'язків щодо здійснення ліцензування місцевим органам влади. ■ Визначення, стандартизація та опублікування умов видачі ліцензій. ■ Приведення нормативних актів щодо ліцензійних умов, які досі не узгоджені, у відповідність до вимог Закону України «Про ліцензування певних видів господарської діяльності»
Реєстрація	■ Ухвалення закону про реєстрацію «в одне вікно». ■ Запровадження уповноваженими органами стандартного переліку документів для реєстрації

Слід особливо зауважити, що малий бізнес більш чутливий до різноманітних перешкод його діяльності. Основні обмеження ділової активності малих підприємств в Україні лежать не лише суто у сфері регуляторної політики.

Одним з основних обмежень діяльності малих підприємств є брак фінансових ресурсів. Також гальмують розвиток малих підприємств такі обмеження:

- **невпорядкованість відносин власності;**
- **нерозвиненість ринкової інфраструктури та збутової інфраструктури підприємств;**
- **нерозвиненість конкурентного середовища та недобросовісна конкуренція;**
- **нестача власних оборотних коштів, низька доступність і дорожнеча кредитних ресурсів;**
- **дефіцит інвестиційних ресурсів, відсутність мотивації до інвестиційної та інноваційної діяльності;**
- **недостатність професійної кваліфікації керівництва підприємств, фахівців з фінансового забезпечення, організації виробництва і збуту;**
- **відсутність економічного механізму сполучення інтересів держави і підприємців, слабка взаємодія державних і підприємницьких структур;**
- **труднощі в придбанні виробничих площ та обладнання;**
- **конкуренція з боку великих підприємств;**
- **висока сприйнятливість щодо несприятливих економічних (інфляція, циклічні коливання, податковий тиск тощо) та позаекономічних (тиск з боку органів влади, криміналітету) чинників;**
- **соціальна незахищеність працівників, що створює труднощі найму;**
- **недостатня методологічна забезпеченість бухгалтерської діяльності, менеджменту, маркетингу тощо, несформованість у більшості підприємців відповідних навичок і брак підприємливості тощо.**

Виходячи з проведеного аналізу та враховуючи досвід розвинених країн світу, можна зробити висновок, що на регіональному рівні основними напрямами комплексної системи підтримки малого підприємництва повинні бути:

- 1. Оптимізація нормативно-правових основ регулювання малого підприємництва з боку держави:**
 - **впорядкування нормативно-правового регулювання підприємницької діяльності;**
 - **поглиблення регуляторної реформи;**
 - **спрощення механізмів започаткування і виходу з бізнесу та процедур отримання дозволів.**

2. Розвиток системи фінансової підтримки малого бізнесу:

- розширення мережі установ фінансово-кредитної підтримки (інститути кредитування – кредитні союзи, товариства взаємного кредитування та інші небанківські інститути);
- створення мережі лізингових компаній, розробка та впровадження механізмів їхньої діяльності;
- впровадження гарантійних та інших механізмів по забезпеченню кредитів малих підприємств.

3. Вдосконалення механізмів використання державного майна:

- розробка спрощених процедур передачі суб'єктам малого бізнесу та елементам інфраструктури підтримки малого бізнесу державного майна на конкурсній основі (на оренду, на право безкоштовного використання, на право приватизації).

4. Удосконалення інформаційної підтримки:

- створення комплексної інформаційної та консультаційної підтримки суб'єктів малого бізнесу шляхом створення нових та оптимізації діяльності існуючих об'єктів інфраструктури;
- створення нових та актуалізація діючих баз даних і каталогів з різних аспектів ведення бізнесу;
- проведення круглих столів, конференцій, семінарів, конкурсів з питань малого бізнесу;
- формування позитивного іміджу підприємництва;
- підтримка виставково-ярмаркової діяльності малих підприємств.

5. Розвиток системи підготовки кадрів для малого підприємництва:

- підвищення кваліфікації кадрів малого підприємництва та навчання незайнятого населення регіону основам підприємницької діяльності;
- створення та підтримка базових навчальних центрів з підготовки кадрів для малого інноваційного підприємництва.

6. Розвиток та підвищення ефективності функціонування інфраструктури підтримки малого бізнесу:

- розвиток інфраструктури підтримки малого бізнесу;
- моніторинг та аналіз діяльності існуючих елементів підтримки малого бізнесу;
- створення умов та розвиток співпраці малого підприємництва з великими корпораціями.

7. Удосконалення діяльності органів влади регіону з підтримки малого бізнесу:

- розробка та впровадження механізмів вільного доступу малого підприємництва до інформації про проведення тендерів на державні замовлення;

- аналіз та оптимізація системи статистичної звітності для отримання комплексної оцінки стану малого підприємництва регіону;
- постійний комплексний аналіз та прогнозування розвитку сектора малого підприємництва регіону;
- моніторинг, оцінка ефективності та результату впровадження програм стимулювання малого бізнесу;

8. Удосконалення системи підтримки малого інноваційного підприємництва:

- розвиток та оптимізація діяльності інфраструктури підтримки малого інноваційного бізнесу;
- фінансова підтримка інноваційного розвитку у вигляді спеціалізованих кредитів, субсидій, грантів;
- створення та розвиток системи венчурних компаній.

9. Сприяння зовнішньоекономічній діяльності малого підприємництва:

- допомога та пільгові умови участі у виставках;
- інформаційне забезпечення щодо міжнародних ринків, конкурентів, реальних партнерів та інвесторів;
- створення пільгових умов для митного контролю та платежів.

РОЗДІЛ 8

ПРІОРИТЕТНІ НАПРЯМКИ ЗОВНІШНЬО-ЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ХАРКІВСЬКОЇ ОБЛАСТІ

8.1. Основні напрямки експортної політики

Сьогодні економіка України є надзвичайно експортно-орієнтованою. Частка промислової продукції, що експортується, коливається на рівні 50% від загального обсягу промислового виробництва і становить близько 55% від ВВП. Понад третина вартості загального експорту припадає на продукцію металургійної галузі, частка в експорті продукції хімічної та нафтохімічної промисловості дорівнює 20%, машинобудівної – 10%, аграрного сектора та харчової промисловості – понад 10%. Саме несприятлива структура економіки України, яка проявилась у спеціалізації країни як сировинного напівфабрикатного регіону, є головною причиною неефективної структури експорту (80% експорту – це сировина та напівфабрикати). Здійсненню ефективної експортної політики заважають: низька конкурентоспроможність більшості вітчизняних товарів; збитковість та відставання технічного рівня промислової продукції від світових аналогів; невідповідність світовим стандартам якості; нерозвиненість фінансової, технічної, інформаційної та маркетингової інфраструктури.

Подібний вплив на зростання національної економіки має й імпорт. За результатами 2006 р. частка високотехнологічних інвестиційних товарів, сировини та енергоносіїв у загальному обсязі імпорту становила понад 60%, що визначило й визначатиме у подальшому динаміку економічного зростання.

Гарантією успіху на міжнародних ринках сьогодні є продаж високотехнологічної наукоємної продукції. Можливими шляхами формування високотехнологічного сегмента експорту, що має стати пріоритетом національної економічної політики, є такі.

По-перше, можлива реалізація «двополюсної міжнародної спеціалізації» економіки України, в основі якої лежать її природні конкурентні переваги в ресурсній сфері (крім нафти, газу і деяких металів, держава має високий рівень забезпеченості мінеральними ресурсами), а також науково-технічний і виробничий потенціал інших галузей, що збереглися. Тобто з метою реалізації

експортно-орієнтованої політики України необхідне формування механізму взаємодії сировинного та інноваційного секторів економіки. За умов активної підтримки державою розвитку мінерально-сировинного й переробного комплексів в Україні цей сектор може мобілізувати фінансові ресурси для забезпечення технологічного прориву в критично важливих галузях, а інноваційний сектор – сприяти формуванню високопродуктивної матеріально-технічної бази добувних галузей і галузей первинної обробки. В Україні є потенціал для створення конкурентної експортної продукції (включаючи послуги) в таких наукоємних галузях: авіаційна і ракетно-космічна промисловість, виробництво зброї і військової техніки, енергомашинобудування та окремі види електротехнічного обладнання, оптоелектроніка, розробка нових матеріалів, ядерні технології, оптичні прилади і геодезичне устаткування для пошуку нафти й газу, програмне забезпечення та інформаційні технології.

По-друге, застосування стратегії «інноваційного прориву», яка полягає в тому, що в період структурної перебудови світової економіки необхідно створити в національній економіці конкурентоспроможні підприємства нового технологічного укладу й вибрати такі його напрямки, завдяки яким країна зможе вийти в лідери. На думку ряду фахівців, протягом найближчих 10 – 15 років країни, що є світовими технологічними лідерами, зосередяться на таких напрямках, як наноелектроніка, оптоінформатика, фотоніка та біотехнології. Україні, якщо вона буде реалізовувати цю стратегію, необхідно цілком змінити ставлення до пріоритетних напрямків інноваційного розвитку і скоригувати державну політику в питанні стимулювання інноваційної діяльності підприємств.

Країни ЄС та СНД, на ринки яких припадає понад 70% усього зовнішнього товарообороту, залишаються головними торговими партнерами України. Незважаючи на складність геополітичної ситуації, позитивні тенденції у світовій економіці та досить потужне зростання власного виробництва в Україні сприяли збільшенню обсягів та поліпшенню якості співпраці за обома цими напрямками.

Експорт товарів з України до країн Європи зменшився у загальному обсязі з 30,02% у 2000 р. до 29,69% у 2006 р., в Росію – з 24,12 до 21,88%, однак збільшився до країн Азії – з 23,59 до 24,47% (рис. 8.1).

На жаль, Україна за нинішньою моделлю зовнішньоекономічного співробітництва як з ЄС, так і в рамках СНД спирається переважно на пасивне використання наявних у національній економіці конкурентних переваг. Найкращим свідченням цього є малоефективна структура експорту, який спеціалізується переважно на товарах низького вмісту доданої вартості й спрямований насамперед на територіально близькі до України країни (оскільки збільшення транспортних витрат зробило б українську продукцію неконкурентоспроможною).

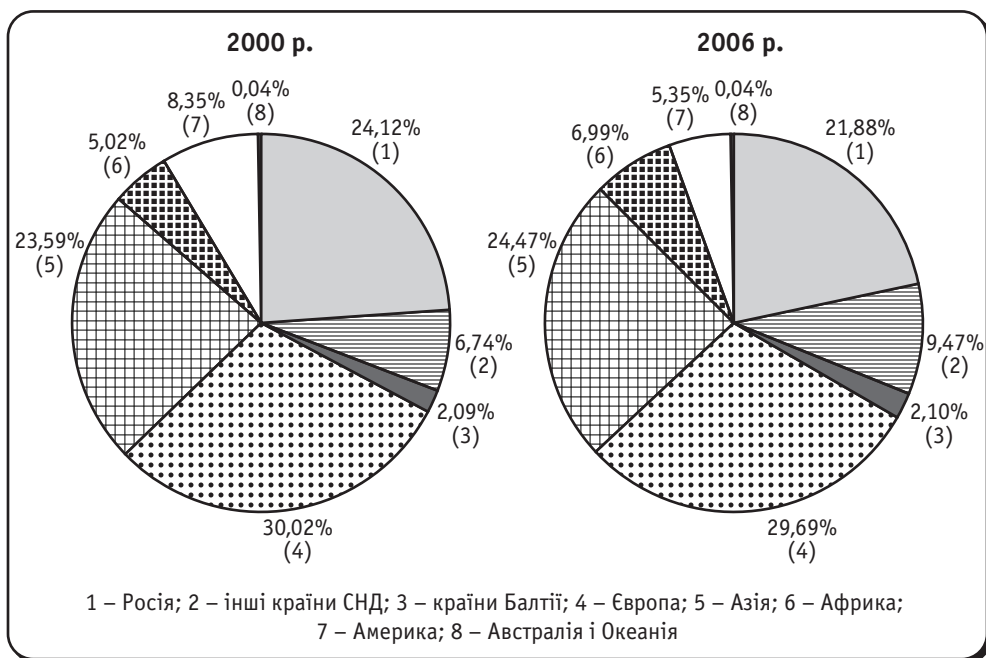

Рис. 8.1. Динаміка структури експорту товарів з України по регіонах світу

Після розширення ЄС стає ключовим торговим партнером України і починає все вагомніше впливати на перебіг соціально-економічних процесів у державі. Відтак, завдання утримання активних темпів зростання експорту на європейські ринки змушує шукати нових шляхів посилення конкурентоспроможності українських виробників, яка спирається не на цінові чинники, а насамперед на споживчі та технологічні якості продукції. Для України це передбачає першочергове здійснення низки послідовних кроків, спрямованих на: реальне підвищення продуктивності та її наближення до рівня держав – нових членів ЄС, скорочення ресурсовитрат; зближення параметрів соціально-економічного розвитку України з країнами ЄС з метою створення спільного конкурентного середовища; поетапне усунення бар'єрів під час процесу інтеграції з країнами ЄС згідно з динамікою конкурентоспроможності національної економіки; створення ефективного конкурентного внутрішнього ринку; протидію недобросовісній конкуренції між іноземними та національними виробниками, демпінговому імпорту та контрабанді; запобігання відпливу українських ресурсів за кордон та скорочення прибутків для національних виробників внаслідок випереджального зростання імпорту продукції з високим вмістом доданої вартості; стимулювання розвитку науково-технічної кооперації з країнами ЄС; розширення спільних інфраструктурних проєктів.

Домінуючим чинником підтримування конкурентоспроможності національних виробників на внутрішніх ринках у країнах СНД сьогодні є екстенсивні переваги: використання монопольного становища, багатого ресурсного потенціалу, дешевої кваліфікованої робочої сили тощо. Недостатня фінансова основа модернізації та підвищення конкурентоспроможності продукції і послуг призводять до значного відставання національних виробників від європейських партнерів у питанні якості продукції. Сьогодні в країнах СНД віддача наукоємних виробництв формується переважно завдяки відволіканню значних ресурсів з інших галузей та сфер економіки, що ускладнює повномасштабний розвиток останніх. За умов високої мобільності фінансового капіталу, властивій сучасним інформаційним сферам, відсутність регульованого та збалансованого з іншими секторами інноваційного сектора лише знижує загальну конкурентоспроможність національної економіки. Ціновий дисбаланс, що спричиняє невідповідність вартості інноваційних продуктів і послуг їх фактичній віддачі та необхідній для споживачів ефективності, посилює розшарування доходів населення, диференціацію між офіційним і «тіньовим» секторами, диспропорції нагромадження капіталу в країні та поза її межами.

Протягом 2003 – 2006 рр. спостерігалася тенденція випереджаючого нарощування торгівлі України на просторах СНД з Росією, Білоруссю, Казахстаном. Цим країнам належить основна маса товаропотоків між країнами СНД, вони мають схожі стратегії просування товарів на зовнішні ринки та тенденції нарощування експортного потенціалу. Розширення торгівлі з країнами СНД сприяє тактичному закріпленню України на товарних ринках цих країн і дозволяє підтримувати конкурентні переваги вітчизняної промисловості.

Структурі експорту з України до країн СНД властива висока ефективність. Зокрема, частка продукції машинобудування (машини, устаткування, механізми та засоби транспорту) в експорті до Росії, Білорусі та Казахстану майже вдвічі перевищує середню частку цієї групи в загальному експорті з України (31,3% проти 16,2%). У той час, коли чверть експорту з України до країн ЄС становлять мінеральні продукти (насамперед нафтопродукти) – 23,1%, у торгівлі з країнами СНД ця частка становить лише 3,1%. Вигідно вирізняються в експорті з України до ЄС лише текстиль (7,3% експорту у порівнянні з 0,8% в експорті до країн СНД) та приладобудування (3,7% проти 0,9% відповідно).

Основною геоекономічною проблемою, яка суттєво впливає на конкурентоспроможність української економіки, є проблема якісної присутності України на ринках ЄС та Росії. Слід зазначити, що для ефективного виходу на ринок ЄС Україні слід суттєво підвищити конкурентоспроможність і максимально скористатися можливостями закріплення на теренах 10 країн – нових членів як плацдарму виходу на загальний ринок ЄС. Водночас необхідно забезпечити

цілеспрямоване подолання негативних тенденцій вибіркової цінової і тарифної політики на теренах СНД (зокрема, з Росією, Білоруссю та Казахстаном), які ускладнюють економічну співпрацю України в євразійському регіоні.

Структура та обсяги товарної торгівлі України з країнами ЄС та СНД вказують на певні переваги східного вектора співробітництва. Це пов'язано з тим, що експортні поставки України до країн ЄС мають більш ресурсне спрямування, у той час як східним сусідам Україна постачає продукцію машинобудування і товари з більшим вмістом доданої вартості. Значна частка продукції з більш високим рівнем переробки, у тому числі продукції машинобудування, в експорті з України до Росії, Білорусі та Казахстану, дає підстави припустити, що в разі спрощення торгових відносин в регіоні Україна матиме суттєві конкурентні переваги та зможе посісти місце постачальника високотехнологічної продукції на ринки цих країн.

Зовнішньоторговельний оборот Харківської області за 2006 р. склав 2 млрд 825,2 млн дол. США і збільшився у порівнянні з 2005 р. на 23,2%. Експортні поставки склали 888,7 млн дол. США і збільшились на 23,2%, а імпорتنі надходження склали 1 млрд 936,5 млн дол. США і збільшились на 23,2% (рис. 8.2).

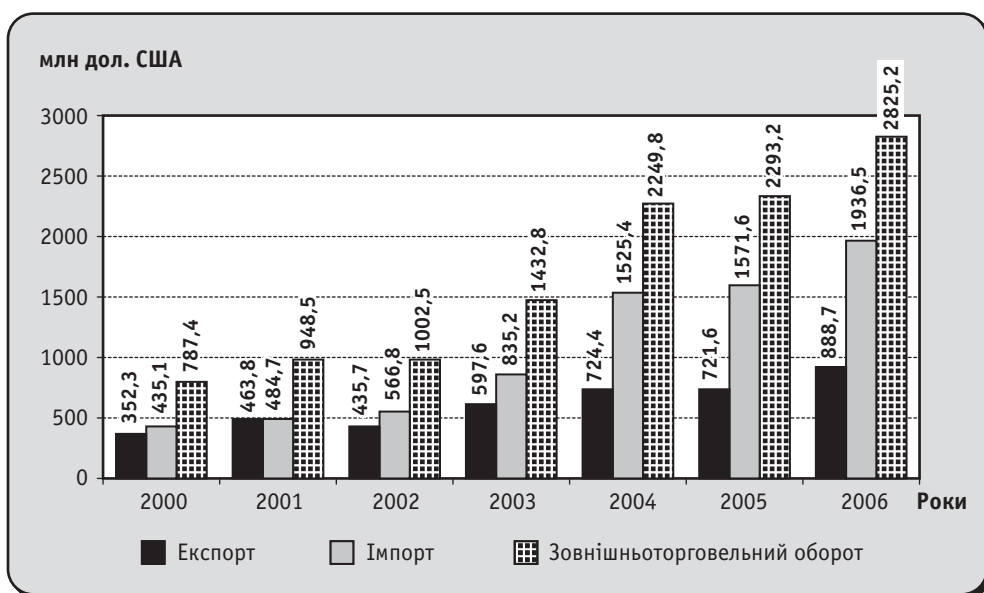

Рис. 8.2. Структура експорту-імпорту за 2000 – 2006 рр.

Коефіцієнт відкритості економіки (співвідношення обсягів експорту до валової доданої вартості) Харківської області по товарах і послугах у 2006 р. склав 0,2536 (18-е місце серед інших регіонів), що менше, ніж у середньому по Україні (0,5931). Значення цього показника по регіону у 2001 – 2006 рр. майже не змінилося.

Коефіцієнт імпоротної залежності (співвідношення обсягів імпорту до валової доданої вартості) Харківської області по товарах і послугах у 2006 р. склав 0,1375 (24-е місце серед інших регіонів), що менше ніж у середньому по Україні (0,6304). Значення цього показника по регіону у 2001 – 2005 рр. майже не змінилося.

Коефіцієнт покриття імпорту товарів і послуг експортом (співвідношення обсягів експорту товарів і послуг до їх імпорту) по Харківській області у 2005 р. склав 0,5147, а в 2006 р. – 0,4717 (25-е місце серед інших регіонів), що менше, ніж у середньому по Україні (1,0344 та 0,9408 відповідно).

За даними Держкомстату України у 2006 р. Харківська область мала від'ємне сальдо у зовнішньоекономічній діяльності по торгівлі товарами (–1047,8 млн дол. США), за обсягами експорту товарів – 888,6 млн дол. США – Харківська область у 2006 р. посіла 7-е місце серед інших регіонів України, а імпорту товарів – 1936,4 млн дол. США – 6-е місце.

По регіону у 2001 – 2006 рр. спостерігалася тенденція до зростання від'ємного сальдо по зовнішньоекономічній діяльності по торгівлі товарами з (–135,2) млн дол. США у 2001 р. до (–1047,8) млн дол. США у 2006 р.

Структура експорту товарів з Харківської області по товарних групах протягом п'яти років поступово змінювалася (рис. 8.3).

Найбільше експортувалося механічного та електрообладнання, машин і механізмів, причому відбувається поступове зниження питомої ваги з 40,9% у 2000 р. до 33,3% у 2006 р. Досить значну питому вагу мали транспортні засоби та шляхове обладнання (несуттєве зменшення з 11,9% у 2000 р. до 11,3% у 2006 р.). Менша питома вага належить продукції хімічної та пов'язаних з нею галузей промисловості (зменшення з 6,3% у 2000 р. до 4,6% у 2006 р.) і готовим харчовим продуктам (збільшення з 7,0% у 2000 р. до 8,5% у 2006 р.). У той же час суттєву питому вагу мають інші товарні групи, причому їх частка в експорті постійно збільшується (у 2000 р. – 26,6%, а у 2006 р. – 37,0%).

В експортних поставках Харківської області домінує високотехнологічний сектор із значним відривом від решти секторів.

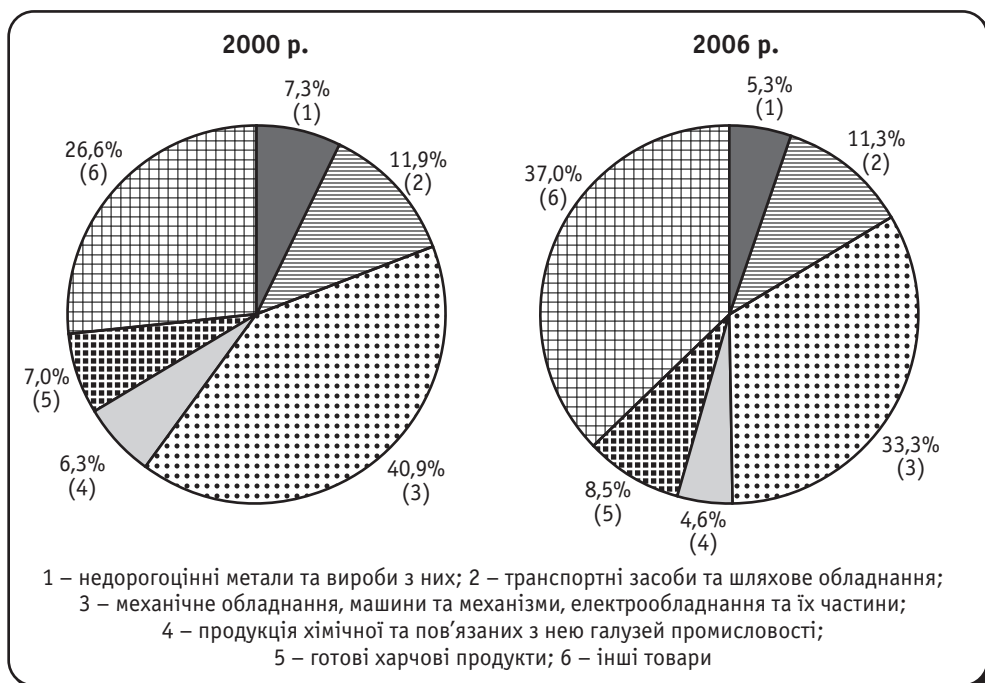
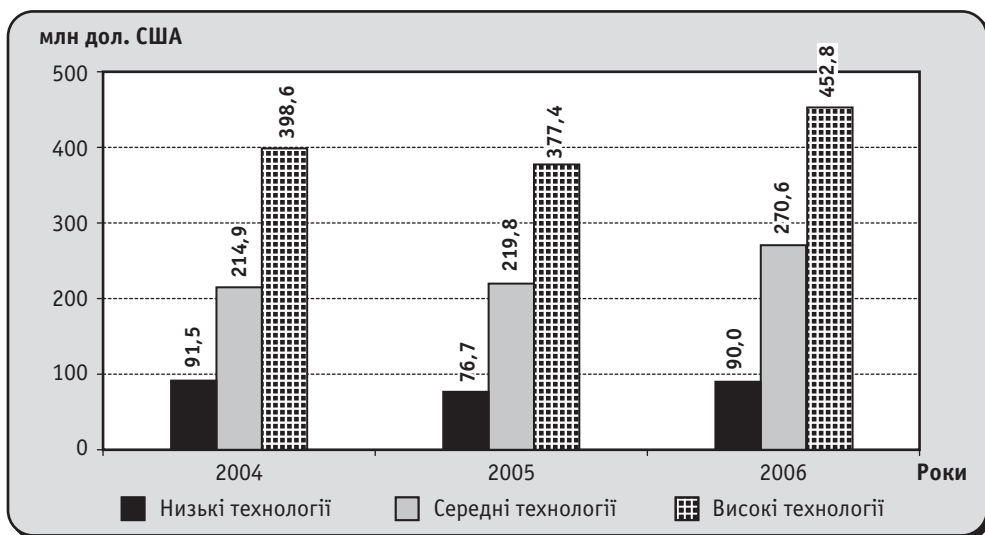

Рис. 8.3. Динаміка структури експорту товарів з Харківської області по товарних групах

Найбільшу питому вагу в загальній вартості експортних поставок Харківської області у 2006 р. мали товари, які відносяться до сектора високих технологій. Загальна вартість товарів цього сектора становила 452,8 млн дол. США (проти 398,8 млн дол. США у 2004 р.) і зросла у 1,13 рази в порівнянні з 2004 р. Даний сектор представляють такі товари (рис. 8.4):

- котли, машини, апарати і механічні пристрої, обсяги експорту яких зросли у 1,1 рази у порівнянні з 2004 р. та склали 179,7 млн дол. США. Наприклад:
 - АТЗТ «Харківський машинобудівний завод «Червоний Жовтень» поставив обладнання для виробництва цегли до ряду країн: Казахстану (54,1% від обсягу поставки), Росії (20,5%), Ізраїлю (7,8%), В'єтнаму (6,8%);
 - ХДПЗ ім. Т. Г. Шевченка – датчики до оптоволоконної техніки в Австрію;
 - ДНВП «Об'єднання «Комунар» – зварювальні апарати до Білорусі;
 - СУІП ТОВ «Полюс» – водонагрівачі, газові конвектори, прилади газового контролю до Росії та Молдови;
 - ТОВ «Гідроапарат» – гідророзподільники до Білорусі;

- ВАТ «РОСС» – обладнання для харчової промисловості до Росії та Молдови; верстати агрегатні до Росії;
- ВАТ «Харверст» – верстати металорізальні та шліфувальні до Росії, Туркменістану;
- електричні машини й устаткування, експорт яких виріс у 1,3 рази у порівнянні з 2004 р. та склав 116,5 млн дол. США. Наприклад:
 - ХДПЗ ім. Т. Г. Шевченка – комплект устаткування для АЕС Індії «РАПП-6»;
 - ВАТ «Електромашина» – рудникове електроустаткування до Казахстану; електродвигуни до Естонії;
 - ВАТ «Електроапаратний завод» – вимикачі до Словаччини, Латвії, Литви, Росії та Білорусі;
 - ДП «Завод електроапаратури» – електробритви «Харків» до Литви, Білорусі, Росії;
 - ДП «ХЕМЗ» – електродвигуни та вимикачі автоматичні до Росії;
 - ВАТ ХЕТЗ «Трансв'язок» – апаратура автоматики сигналізації та зв'язку для залізниць до Росії, Грузії та Білорусі;
 - ВАТ «Потенціал» – електробурове обладнання до Росії;
- наземні транспортні засоби. Їх поставки зросли в 1,8 рази в порівнянні з 2004 р. та становили 68,4 млн дол. США. Наприклад:
 - ТОВ «Завод самохідних шасі» – самохідні шасі США 2540 у кількості 32 одиниць до Росії;
 - ДП «Харківський бронетанковий ремонтний завод» – бронетанкову техніку;
 - ПФ «Спейс» – самохідні пасажирські трапи до Росії;
 - ВАТ «ХТЗ ім. С. Орджонікідзе» – трактори до Польщі, Угорщини, Молдови, Росії, Казахстану, Узбекистану, Білорусі;
- фармацевтична продукція, експорт якої збільшився в 1,9 рази в порівнянні з 2004 р. і склав 13,2 млн дол. США. Наприклад:
 - ДП «Завод хімічних реактивів НТК «Інститут монокристалів» – лікарські субстанції, препарати до Росії, Білорусі;
 - ЗАТ «Біолек» – лікарські препарати до Росії, США, Німеччини;
 - ТОВ «Фармацевтична компанія «Здоров'я» – лікарські засоби до Азербайджану;
 - АТ «Стома» – стоматологічні матеріали до ОАЕ, Британських Вірджинських островів, Болгарії, Киргизії, Вірменії, Грузії, Литви, Латвії, Естонії, Казахстану та Росії;
 - ВАТ ХФЗ «Червона зірка» – лікарські засоби до Росії.

**Рис. 8.4. Структура експорту за 2004 – 2006 рр.
(за технологічними секторами)**

Друге місце в загальній вартості експортних поставок у 2006 р. посідали товари, які відносяться до сектора середніх технологій. Загальна вартість цього сектора становила 270,6 млн дол. США і зросла в 1,3 рази в порівнянні з 2004 р. Найбільшу питому вагу у цьому секторі займали такі товари:

- меблі, експорт яких збільшився в 1,8 рази в порівнянні з 2004 р. та склав 43,9 млн дол. США (ЗАТ «Новий Стиль» – до багатьох країн світу; ТОВ «Тандем плюс» – до Росії, Молдови, Казахстану);
- жири та олії тваринного або рослинного походження, експорт яких виріс у 1,3 рази в порівнянні з 2004 р. та склав 27,0 млн дол. США (ПКП «Квадро» – до Німеччини, Білорусі; ЗАТ «Приколотнянський олійноекстракційний завод», ЗАТ «Вовчанський олійноекстракційний завод» – до Швеції, Швейцарії, Польщі, Греції, Росії, Литви, Білорусі; ТОВ «Славія» – до Литви);
- полімерні матеріали, пластмаси експорт яких збільшився в 1,7 рази в порівнянні з 2004 р. та склав 18,6 млн дол. США (АТ «Стома» – технічна пластмаса до Росії);
- папір та картон, поставки яких зросли у 2 рази в порівнянні з 2004 р. та становили 10,6 млн дол. США (ТОВ «Восток» – до Азербайджану та Росії; ТОВ РПА «Бріск» – до Грузії, Молдови).

Третє місце у загальній вартості експортних поставок у 2006 р. посідали товари сектора низьких технологій. Загальна вартість цього сектора становила 90,0 млн дол. США і зменшилася на 1,6% від загальної вартості цього сектора у 2004 р.

У цьому секторі спостерігається помітний спад обсягів експорту, який відбувся через зменшення поставок чорних металів. Поставки вищевказаних товарів зменшилися на 4,6% і становили 47,3 млн дол. США (питома вага у загальному обсязі – 5,3%).

Необхідно зазначити, що відбулося збільшення експорту в групі товарів виробів з каменю, гіпсу, цементу, кераміки, скла (ЗАТ «Харківський плитковий завод» – керамічна плитка до Молдови, Грузії, Росії, Азербайджану, Казахстану, Латвії).

Така структура відповідає загальносвітовим тенденціям збільшення експорту товарів із високою доданою вартістю, а також послуг та інформаційних технологій. У той же час відбувалася помітна диверсифікація експорту, а саме: розширення продажу на зовнішніх ринках конкурентоспроможної продукції харківського виробництва, яка не була традиційною для регіону. Так, помітно зріс експорт: готових харчових продуктів – у 1,5 рази (завдяки продуктам із зернових культур, тютюну та какао і продуктів із нього); мінеральних продуктів – у 1,1 рази (завдяки штукатурним матеріалам та цементу; енергетичним матеріалам; нафті та продуктам її перегонки); меблів – у 1,8 рази; фармацевтичної продукції – у 1,5 рази; мила та миючих засобів – у 1,5 рази; зернових культур – у 1,3 рази; полімерних матеріалів та пластмас – у 1,7 рази; текстилю та виробів з нього – у 1,6 рази; шкіряних виробів – у 13,8 рази.

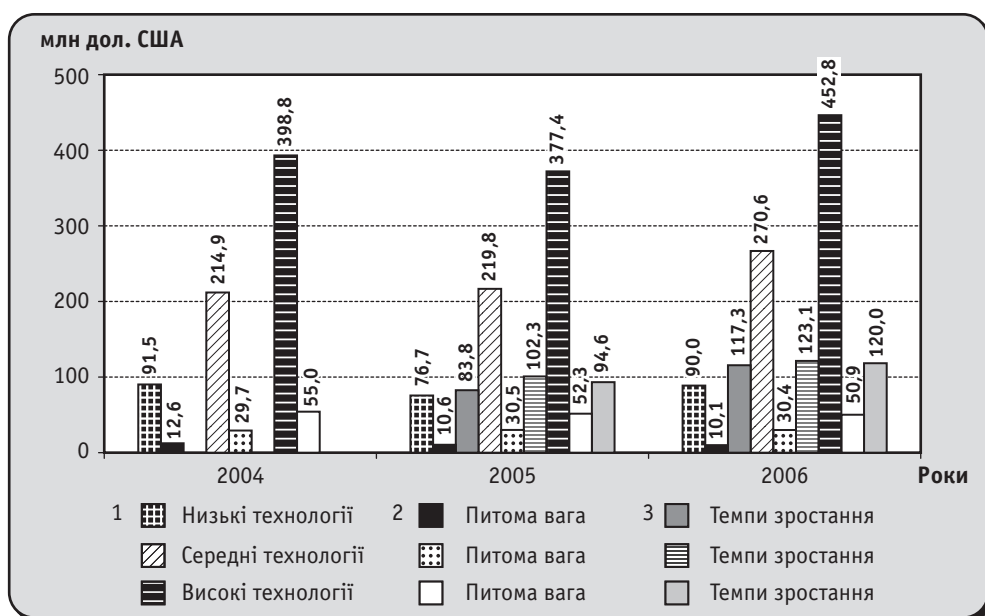

Рис. 8.5. Обсяги (1), питома вага (2) та темпи (3) зростання експорту за технологічними секторами економіки Харківської області

Протягом 2001 – 2006 рр. зберігалася оптимальна для Харківської області структура імпорту товарів.

В імпортних операціях Харківської області домінує високотехнологічний сектор із значним відривом від решти секторів.

Для порівняння: структура імпорту товарів України лише на 16% складається з високотехнологічних товарів, на 27% – із середньотехнологічних і на 48% – з низькотехнологічних. Це свідчить про те, що внутрішній ринок України поки що не формується в напрямку пріоритетного розвитку його високотехнологічного сегмента.

Необхідність в імпорті високотехнологічних товарів як складової ринку обумовлена:

- відсутністю окремих вітчизняних високотехнологічних товарів;
- низькою якістю таких товарів українського походження.

Попит на імпорт цих товарів обумовлений такими факторами, як:

- необхідність підвищення технологічного рівня виробництва завдяки світовим науково-технічним досягненням;
- недостатність інноваційної активності вітчизняного науково-технічного потенціалу в галузі високих технологій;
- необхідність створення конкурентного середовища на вітчизняному ринку високотехнологічних товарів.

Обмежують імпорт високотехнологічних товарів:

- брак валютних ресурсів;
- необхідність захисту внутрішнього ринку від застарілих та неякісних товарів;
- необхідність захисту вітчизняного товаровиробника від непомірної конкуренції.

Найбільшу питому вагу в загальній вартості імпортних надходжень Харківської області у 2006 р. мали товари, які відносяться до сектора високих технологій. Загальна вартість цього сектора становила 889,8 млн дол. США (проти 330,1 млн дол. США у 2004 р.) і зросла у 2,7 рази в порівнянні з 2004 р. Даний сектор представляють такі товари:

- наземні транспортні засоби. Їх надходження зросли у 4,2 рази в порівнянні з 2004 р. та становили 433,6 млн дол. США. Наприклад: сільськогосподарська техніка з Росії для «Донснаб-Трактор», напівпричеми із Великобританії, запчастини для автомобілів, сільськогосподарська техніка до Лозівського, Дергачівського, Нововодолазького районів, запчастини до залізничного транспорту;

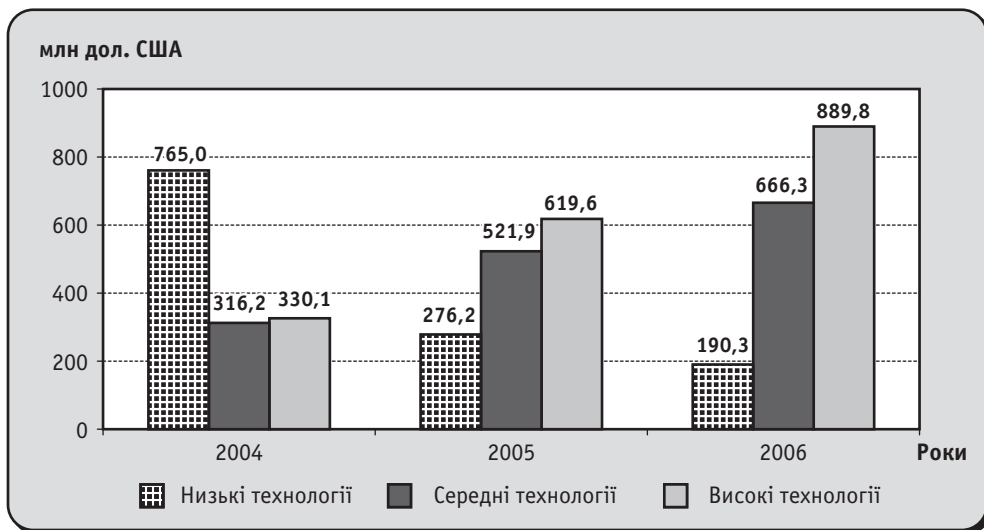
- котли, машини, апарати і механічні пристрої, обсяги імпорту яких зросли у 2 рази в порівнянні з 2004 р. та склали 391,5 млн дол. США. Наприклад:
 - ВАТ «Світло шахтаря» для виробничих потреб ввозило з Росії, Польщі, Білорусі електродвигуни, інструменти заміни для верстатів, ланцюги, металопрокат, запчастини, сальники, підшипники;
 - ТОВ «Завод самохідних шасі» – двигуни з Росії;
 - Харківський машинобудівний завод «ФЕД» – матеріали для агрегатів літаків, комплектуючі з Росії;
 - Харківське державне авіаційне виробниче підприємство – комплектуючі вироби, аеронавігацію з Росії, США, Німеччини;
 - ДП «Завод ім. В. О. Малишева» – сировину, матеріали, запчастини з Росії;
 - ЗАТ «Південкабель» – мідну катанку, поліетилен, папір кабельний із Росії, Білорусі, Німеччини;
 - ЗАТ «ХПЗ» – сировину, обладнання з Росії, Італії, Іспанії;
 - ВАТ «ХАРП» – сировину для виробництва підшипників, інструмент із Росії;
 - ДП «Завод «Електроважмаш» – кольоровий прокат, сталь із Росії;
 - ВАТ «ХТЗ» – двигуни з Росії;
 - ЗАТ «Харківська бісквітна фабрика» – пакувальні матеріали, обладнання та запчастини, сировину з Росії, Німеччини, Естонії, США, Ізраїлю, Нідерландів;
- електричні машини й устаткування, імпорт яких зріс у 2,2 рази в порівнянні з 2004 р. та склав 79,1 млн дол. США. Наприклад:
 - ХДПЗ ім. Т. Г. Шевченка – комплектуючі, різальний інструмент, резистори, конденсатори, тумблери, вилки, розетки, контактори з Росії, Білорусі;
 - ДНВП «Об'єднання «Комунар» – комплектуючі, прилади, механізми, конденсатори, реле з Росії, Білорусі;
- фармацевтична продукція, імпорт якої збільшився у 2 рази в порівнянні з 2004 р. і склав 27,6 млн дол. США. Причинами зростання імпорту фармацевтичної продукції стали:
 - зростання обсягу виробництва вказаної продукції на 11% і, як наслідок, збільшення обсягів закупівлі субстанцій (сировини для виготовлення ліків, що не виробляються в Україні) з Індії, Йорданії, Німеччини, Китаю, Росії тощо;
 - активізація на території Харківської області оптових мереж і приватних фірм, наприклад, ТОВ «Мегаком» (прямі контракти з Йорданією), КУВП «Пластик» (прямі контракти із Сербією та Чорногорією, Індією та Словенією); ТОВ «Фармацевтична фірма Аптека 95» (прямі контракти з Китаєм).

Друге місце у загальній вартості імпорتنих надходжень у 2006 р. посідали товари, які відносяться до сектора середніх технологій. Загальна вартість цього сектора становила 666,3 млн дол. США і зросла у 2,1 рази в порівнянні з 2004 р. Найбільшу питому вагу у цьому секторі займали такі товари:

- папір і картон, імпорт яких збільшився у 2 рази в порівнянні з 2004 р. та склав 129,6 млн дол. США;
- полімерні матеріали та пластмаси, імпорт яких зріс у 2,2 рази в порівнянні з 2004 р. та склав 126,1 млн дол. США;
- тютюн, надходження якого зросли на 26,2% у порівнянні з 2004 р. та становили 125,3 млн дол. США;

Третє місце у загальній вартості імпорتنих надходжень у 2006 р. посідали товари сектора низьких технологій. Загальна вартість цього сектора становила 190,3 млн дол. США і виросла на 24,8% від загальної вартості цього сектора у 2004 р.

У цьому секторі спостерігається помітний спад обсягів імпорту, що відбулося через зменшення імпорتنих надходжень *енергетичних матеріалів та продуктів їх переробки*. Поставки вищевказаних товарів зменшилися у 28 разів, а їх вартість становила 24,1 млн дол. США.

**Рис. 8.6. Структура імпорту за 2004 – 2006 рр.
(за технологічними секторами)**

Виходячи з викладеного вище, можна зробити такі висновки: внутрішній ринок високотехнологічних товарів в Україні поки що слабо захищений від недобросовісної конкуренції:

- майже не використовуються стосовно до імпортерів ні квоти, ні антидемпінгові розслідування, ні компенсаційні мита;

- обсяги сертифікації високотехнологічної продукції, що імпортується в Україну, за останній час зменшилися у декілька разів;
- нерідко здійснюється безсистемна закупівля морально застарілих засобів і систем інформатизації без урахування необхідності їх розвитку й об'єднання в єдиний інформаційний простір;
- мають місце некомпетентність, помилки і несумлінність посадових осіб на підприємствах при прийнятті рішень щодо вибору фірм-постачальників та укладення міжнародних контрактів.

У той же час зростання випереджаючими темпами імпортних поставок, у першу чергу устаткування, машин та обладнання для галузей промисловості Харківської області з країн Євросоюзу та Російської Федерації свідчить про те, що набирає сили процес технічного переозброєння виробництва в регіоні з урахуванням вимог, які ставить перед Україною процес вступу до Світової організації торгівлі (СОТ).

У 2006 р. Харківська область мала позитивне сальдо по зовнішньоекономічній діяльності послугами в розмірі 72,0 млн дол. США. За обсягами експорту послуг – 97,1 млн дол. США – Харківська область у 2006 р. посіла 9-е місце серед інших регіонів України, а за обсягами імпорту послуг – 153,3 млн дол. США – 4-е місце.

Коефіцієнт відкритості економіки (співвідношення обсягів експорту послуг до обсягу реалізованих послуг) у Харківській області у 2006 р. склав 0,0816 (14-е місце серед інших регіонів), що менше ніж у середньому по Україні (0,3111). Значення цього показника по регіону у 2001 – 2006 рр. майже не змінилося.

Коефіцієнт імпортової залежності (співвідношення обсягів імпорту послуг до обсягу реалізованих послуг) у Харківській області у 2006 р. склав 0,1289 (21-е місце серед інших регіонів), що менше, ніж у середньому по Україні (0,1542). Значення цього показника по регіону у 2001 – 2006 рр. майже не змінилося.

Коефіцієнт покриття імпорту послуг експортом (співвідношення обсягів експорту послуг з обсягом їх імпорту) у Харківській області у 2006 р. склав 0,6334 (21-е місце серед інших регіонів), що менше, ніж у середньому по Україні (2,0179). Значення цього показника по регіону у 2001 – 2005 рр. змінювалося несуттєво.

Структура експорту послуг з України впродовж п'яти років не зазнала суттєвих змін (рис. 8.7).

Найбільше було експортовано транспортних послуг (83,7% у 2000 р. та 71,3% у 2006 р.). По інших товарних групах структура дещо інша: незначну питому вагу мали різні ділові, професійні та технічні послуги (збільшення з 5,5%

у 2000 р. до 11,3% у 2006 р.); у межах 3,7 – 3,9% надані послуги з ремонту, 1,7 – 3,3% – послуги з подорожей, 2,5 – 3,4% – послуги зв'язку.

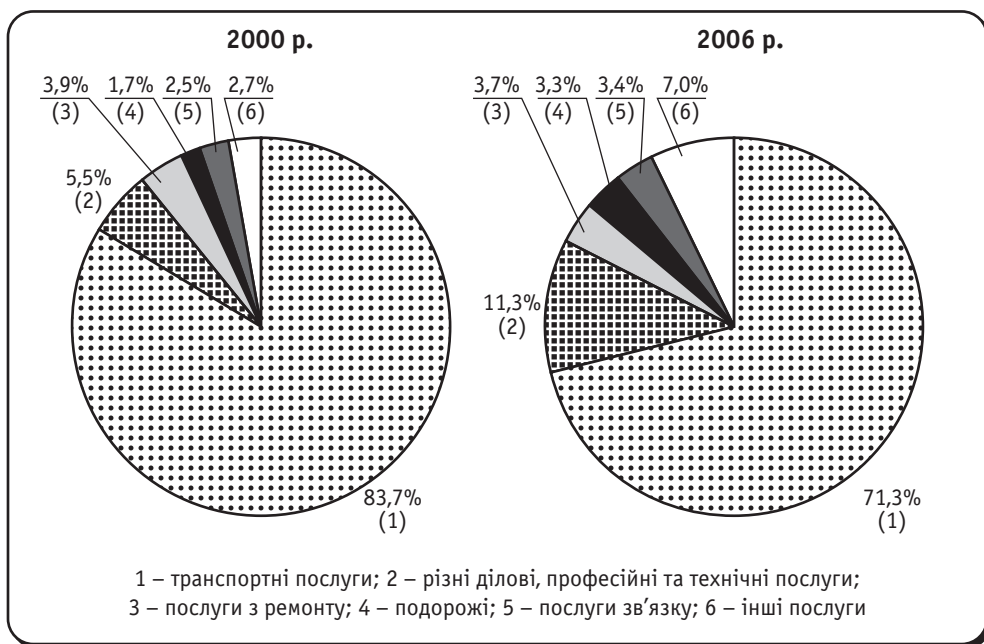

Рис. 8.7. Динаміка структури експорту послуг з України по товарних групах

Експорт послуг з Харківської області орієнтований переважно на Росію (збільшення питомої ваги з 30,1% у 2000 р. до 37,1% у 2006 р.) і країни СНД (зменшення питомої ваги з 17,6% у 2000 р. до 6,9% у 2006 р.). Досить значні обсяги послуг експортувалися до США (13,3% у 2000 р. та 12,0% у 2006 р.) і Німеччини (зменшення питомої ваги з 10,0% у 2000 р. до 7,4% у 2006 р.) (рис. 8.8).

Таким чином, можна зробити висновки, що за останні сім років:

1. Харківська область у зовнішній торгівлі товарами практично не змінила своїх позицій у порівнянні з іншими регіонами України, а саме:

- за кількісним показником обсягу експорту товарів область посідає 8-е місце серед інших регіонів України, а імпорту товарів – 7-е місце, при визначеній тенденції до зростання від'ємного сальдо;
- за якісними показниками зовнішньої торгівлі товарами, а саме: за коефіцієнтом відкритості економіки область посідає 21-е місце (в 2,44 рази менше, ніж в середньому по Україні); за коефіцієнтом імпоротної залежності – 18-е місце (в 1,9 рази менше, ніж в середньому по Україні); за коефіцієнтом покриття імпорту товарів експортом – 25-е місце (у 1,29 рази менше, ніж в середньому по Україні);

- товарна структура експорту поступово змінюється. Відбувається зменшення експорту традиційних для області товарів – машин, устаткування та механізмів. Їх місце в експорті починають займати інші товари, у тому числі продукти сільгосппереробки, будівельні матеріали та кераміка, пластмаси. Незмінною залишається тільки частка транспортних засобів;
- основними ринками збуту товарів були країни СНД (74,7%), ЄС (13,5%) та Азії (9,6%). Причому обсяги експорту товарів до країн СНД збільшилися на 30,1%, а обсяги експорту до інших країн світу зменшилися на 4,6%. Найбільші обсяги експортних поставок здійснювалися до Росії (49,5%), Казахстану (7,6%), Білорусі (6%).

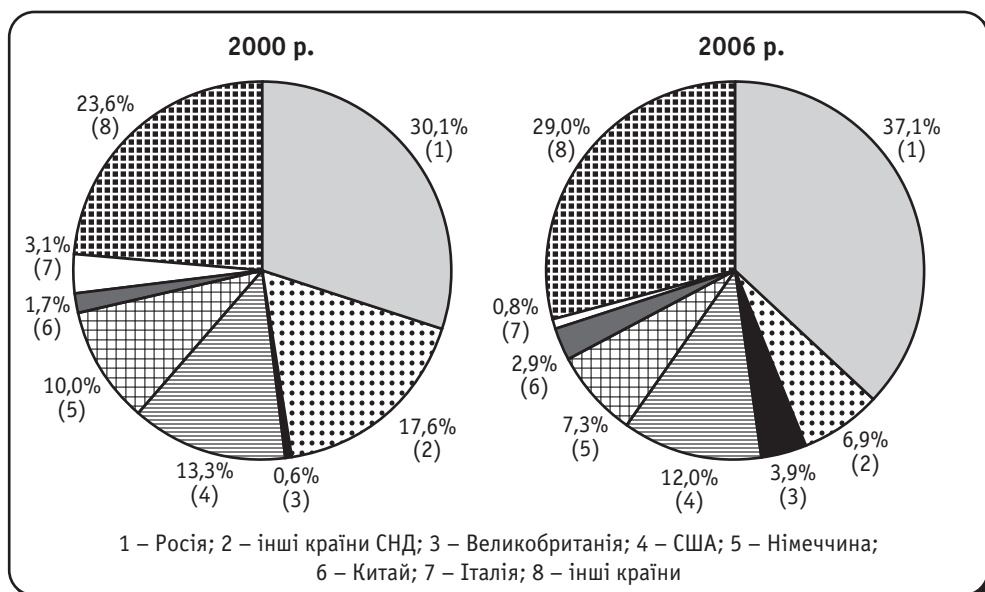

Рис. 8.8. Динаміка структури експорту послуг з Харківської області по регіонах світу

2. Харківська область у зовнішній торгівлі послугами також не змінила своїх позицій у порівнянні з іншими регіонами України, а саме:

- за кількісним показником обсягу експорту послуг область посідає 9-е місце серед інших регіонів України, а імпорту – 4-е місце;
- за якісними показниками зовнішньої торгівлі послугами, а саме: за коефіцієнтом відкритості економіки область посідає 14-е місце (в 3,8 рази менше, ніж в середньому по Україні); за коефіцієнтом імпоротної залежності – 21-е місце (в 1,2 рази менше, ніж в середньому по Україні); за коефіцієнтом покриття імпорту товарів експортом – 21-е місце (в 3,2 рази менше, ніж в середньому по Україні);
- структура експорту послуг поступово змінюється. Відбувається зменшення експорту транспортних послуг (з 83,7 до 73%). По інших групах структура послуг дещо інша: незначну питому вагу утримують різні

ділові, професійні та технічні послуги (збільшення з 5,5 до 9,5%); у межах 3,9 – 5,4% надані послуги з ремонту, 3,4 – 3,9% – послуги з подорожей, 2,5 – 3,3% – послуги зв'язку;

- експорт послуг орієнтований переважно на Росію (збільшення питомої ваги з 30,1 до 39,2%) і країни СНД (зменшення питомої ваги з 17,6 до 11,7%).

3. Серед основних проблем у сфері зовнішньої торгівлі товарами та послугами Харківської області можна виділити такі:

- різка зміна ставок імпортного мита для переважної більшості товарів, що створює несприятливе середовище для поступового підвищення конкурентоспроможності товарів харківського виробництва;
- відсутність системної політики підтримки національного виробника-експортера;
- проблема стимулювання експорту продукції харківських підприємств, створення і підтримка імпортозаміщуючих виробництв – це традиційна проблема для Харківського регіону за останні 10 років.

Експортний потенціал регіону, як і держави в цілому визначається обсягами товарів і послуг, що можуть бути вироблені в економічній та соціальній сферах і реалізовані на світовому ринку з максимальною користю для регіону (країни).

Згідно з проведеними розрахунками за інтегральним показником експортного потенціалу (0,2174) Харківська область посіла у 2006 р. 15-е місце серед інших регіонів України (рис. 8.9).

За період 2000 – 2006 рр. Харківська область піднялася за цим показником з 18-го на 15-е місце.

Однак за якісним критерієм оцінки експортного потенціалу, який здійснювався згідно з кластерним аналізом, Харківська область продовжує входити до складу регіонів України, що мають низький експортний потенціал.

Так, за компонентою «Масштабність експорту» (обсяг експорту товарів з регіону – 985,7 млн дол. США) Харківська область у 2006 р. посіла 9-е місце серед інших регіонів України.

Слід зазначити, що Харківська область значно поступалася таким регіонам країни, як (млн дол. США): Донецький – 9082,4 (1-е місце), м. Київ – 8155,9 (2-е місце), Дніпропетровський – 7238,1 (3-є місце), Запорізький – 3247,8 (4-е місце), Луганський – 3032,6 (5-е місце), Полтавський – 1898,3 (6-е місце) і Миколаївський – 1160,2 (8-е місце). При цьому протягом 2000 – 2006 рр. по цій компоненті Харківська область не піднялася вище 9 – 11-го місць серед інших регіонів країни.

За компонентою «Динамічність експорту» (темпи зростання обсягів експорту до відповідного періоду) Харківська область у 2006 р. посіла 6-е місце серед інших регіонів України.

При цьому слід зазначити, що в Харківській області, як і в інших регіонах України, у 2000 – 2006 рр. спостерігалось значне коливання цієї компоненти: 2000 р. – 22-е місце; 2001 р. – 6-е місце; 2002 р. – 25-е місце; 2003 р. – 8-е місце; 2004 р. – 11-е місце; 2005 р. – 23-є місце; 2006 р. – 6-е місце.

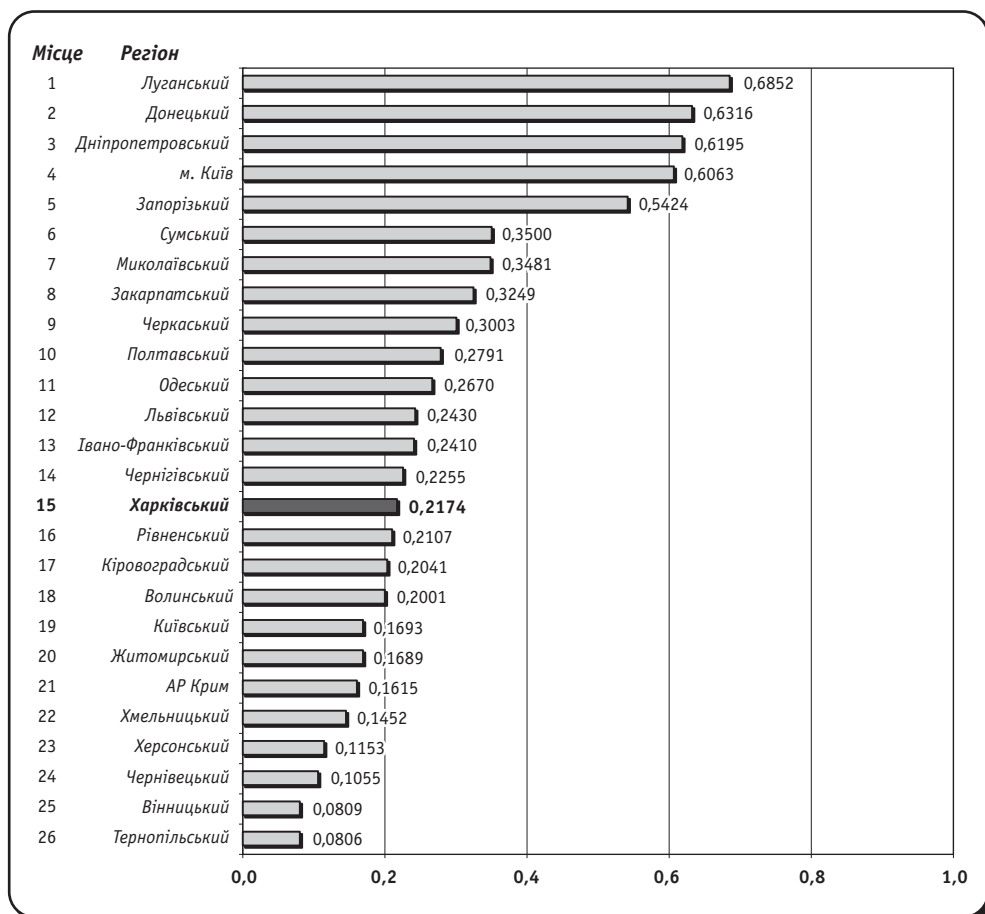

Рис. 8.9. Діаграма розподілу регіонів України у 2006 р. за значенням інтегрального показника оцінки експортного потенціалу

За компонентою «Прогресивність структури експорту» (питома вага відвантаженої інноваційної продукції в загальному обсязі відвантаженої на експорт продукції) Харківська область у 2006 р. посіла 16-е місце серед інших регіонів України.

Слід підкреслити, що за цією компонентою за період 2000 – 2006 рр. Харківська область знизила своє положення серед інших регіонів країни – з 3-го місця (2000 р.) до 16-го (2006 р.).

За компонентою «Експортна орієнтованість» (відношення обсягу експорту товарів до загального обсягу виробництва продукції у регіоні) Харківська область у 2006 р. посіла 23-є місце серед інших регіонів України.

При цьому протягом 2000 – 2006 рр. по цій компоненті Харківська область майже не змінила своїх позицій серед інших регіонів країни: 2000 р. – 22-е місце; 2001 р. – 20-е місце; 2002 р. – 22-е місце; 2003 – 2004 рр. – 21-е місце; 2005 – 2006 рр. – 23-є місце.

Виходячи з викладеного, можна зробити такі висновки:

- 1. Серед інших регіонів України Харківська область за кількісною інтегральною оцінкою експортного потенціалу посідала у 2006 р. відносно невисоке для себе 15-е місце.**
- 2. Динаміка кількісного інтегрального показника оцінки експортного потенціалу за 2000 – 2006 рр. свідчить про те, що Харківська область у порівнянні з іншими регіонами України трохи підвищила свій експортний потенціал – з 18-го місця у 2000 р. до 15-го місця у 2006 році. Але область за якісною оцінкою продовжує входити у групу регіонів України з низьким експортним потенціалом.**
- 3. Головними компонентами експортного потенціалу, за якими Харківська область займає відносно невисокі позиції серед інших регіонів України, є «Експортна орієнтованість регіону» та «Динамічність експорту».**
- 4. Для підвищення експортного потенціалу Харківської області необхідно збільшувати обсяги її економіки завдяки експортно-орієнтованим галузям, а також досягти стійких річних темпів зростання експорту з регіону.**

В основу вибору пріоритетних напрямів експортної діяльності Харківської області покладено кластерний підхід, який став домінуючим інструментом реалізації регіональних програм експортного розвитку в провідних країнах світу.

Згідно з цим підходом головним пріоритетним напрямом експортної діяльності регіону є не галузь економіки або окремі суб'єкти господарювання, а кластери – групи розміщених у регіоні взаємозалежних і таких, що доповнюють одна одну, промислових компаній та організацій, які діють у визначеній сфері і характеризуються тим, що вироблений ними продукт однієї галузі використовується для потреб декількох інших.

Харківська область має цілу низку базових підприємств машинобудування, що вже сьогодні працюють на світовому ринку і продукція яких відповідає світовому рівню за співвідношенням «ціна – якість». Але розраховувати на підвищення конкурентоспроможності цих підприємств на світовому ринку можна лише в разі створення «вітчизняних» транснаціональних корпорацій. Це світова практика, і Україна не має іншого шляху.

Згідно з проведеним дослідженням, а також ґрунтуючись на чинному законодавстві і затверджених програмах розвитку окремих галузей економіки як

України в цілому, так і Харківської області зокрема, були виділені такі пріоритетні експортно-орієнтовані кластери розвитку регіону:

- **енергетичного машинобудування;**
- **авіаційної промисловості;**
- **ракетно-космічного комплексу;**
- **нано- та біотехнологій.**

Підприємства, що входять у вказані кластери, повинні вирішувати проблеми, що виникли при вступі України до СОТ.

Крім того, Харківський регіон є об'єктивно цікавим і перспективним для інвестора з огляду на науково-технічний, економічний і технологічно-індустріальний потенціал області. Харківщина протягом останніх півтора року реалізувала нові підходи до роботи з іноземними інвесторами. Сьогодні Харківська облдержадміністрація запрошує до співпраці й продовжує працювати з інвестором не з позицій «прохача», а з позицій надійного, повноправного партнера, який має що запропонувати та вміє дотримуватись узятих зобов'язань.

Згідно з проведеним дослідженням можна зробити такі висновки:

- 1. Основою вибору пріоритетних напрямів експортної діяльності Харківської області є кластерний підхід.**
- 2. Відповідно до обраної послідовності визначення пріоритетних експортно-орієнтованих кластерів розвитку Харківської області, а також чинного законодавства і затверджених програм розвитку окремих галузей економіки як України в цілому, так і Харківської області зокрема, для регіону пріоритетними експортно-орієнтованими є кластер енергетичного машинобудування, авіаційної промисловості, космічної галузі, фармацевтичної промисловості, нано- та біотехнологій.**
- 3. Харківські підприємства об'єктивно зацікавлені в участі іноземних партнерів у формуванні транснаціональних корпорацій у тих галузях виробництва, де вже сьогодні вітчизняна продукція відповідає світовому рівню за співвідношенням «ціна – якість», де українська сторона використовує «резерви» захисту для вирішення проблем реструктуризації підприємств сільськогосподарського машинобудування та радіоелектронної промисловості.**
- 4. Розвитку експортно-орієнтованих галузей можуть сприяти іноземні інвестиції. Перспективним механізмом залучення іноземних інвестицій може стати промислова зона «Рогань» – як кластер нових високотехнологічних виробництв, спроможний використати інтелектуальні активи, що створено в регіоні.**

На підставі досвіду стимулювання експорту розвинутих країн рішенням X сесії V скликання обласної ради від 26 грудня 2006 р. № 145-V було прийнято «Регіональну програму розвитку експортного потенціалу Харківської області на 2007 – 2008 рр.». Відмітною рисою Програми є комплексний характер на-

прямів і шляхів її реалізації, які передбачають одночасне використання заходів, спрямованих на розвиток виробництва конкурентоспроможної продукції, розробку і налагодження виробництва нових видів товарів, здатних конкурувати на світових ринках, просування продукції підприємств визначальних для області промислових кластерів на зовнішні та внутрішні ринки.

Практичне забезпечення реалізації Програми включає відповідні заходи: визначення та сприяння реалізації перспективних конкурентоспроможних проектів з розвитку експортного потенціалу підприємств визначальних для області промислових кластерів; формування ефективної системи збуту товарів і послуг, яка відповідала б світовим стандартам і забезпечувала швидке освоєння харківськими товаровиробниками нових зовнішніх ринків; розширення асортименту та обсягу товарів і послуг, що експортуються; поширення міжнародної кооперації та співробітництва; створення дійової інфраструктури, яка відповідала б міжнародним стандартам і задовольняла потреби учасників зовнішньоекономічних відносин у необхідній інформаційній, консалтинговій, маркетинговій, іміджевій та іншій допомозі підприємствам при впровадженні ними зовнішньоекономічної діяльності; розвиток виставкової діяльності; підвищення інвестиційного іміджу регіону; залучення матеріальних і фінансових ресурсів для освоєння нових технологій та реалізації перспективних інвестиційних проектів підприємств визначальних для області промислових кластерів; розширення обсягів страхових послуг по зменшенню ризиків при проведенні зовнішньоекономічних операцій; активізацію інвестиційної діяльності з метою підтримки конкурентоспроможних проектів; розширення обсягів кредитування банківськими установами області інноваційно-інвестиційних проектів та експортних операцій.

8.2. Галузеві наслідки для економіки області від вступу України до Світової організації торгівлі

Широке відкриття внутрішнього ринку України в період системної трансформації не сприяло створенню ефективного конкурентного середовища. Але без політики відкритої економіки і використання переваг міжнародного поділу праці неможливо модернізувати економіку і здійснити якісний стрибок в інформаційне суспільство. Тому найважливішим завданням України на шляху до геоелектронічної інтеграції є вступ до Світової організації торгівлі (СОТ).

Приєднання до СОТ обіцяє для України такі *вигоди*:

- отримання у відносинах з усіма країнами – членами СОТ режиму найбільшого сприяння;
- вихід у міжнародний правовий простір й отримання захисту вітчизняних виробників на основі норм і правил СОТ;

- доступ до механізму вирішення торгових суперечок у межах СОТ;
- приведення українського законодавства і практики зовнішньоторговельної діяльності у відповідність до міжнародних правил регулювання торгівлі;
- розширення доступу вітчизняних підприємств до зовнішніх ринків унаслідок створення більш сприятливих умов для інвестиційної співпраці;
- безпосередня участь у подальшій розробці норм, що регулюють міжнародну торгівлю.

У той же час вступ до СОТ не може негайно привести до «вибухового зростання» економіки України, що пов'язано з такими чинниками:

- на відміну від світової торгівлі, в якій переважна питома вага припадає на готову високотехнологічну продукцію і послуги, українська економіка критично залежна від імпорту вузького кола товарів (енергоносіїв, технологічного устаткування, окремих груп споживчих товарів), а також від експорту сировини і сільськогосподарської продукції, ціни на які зазнають різких коливань;
- у системі світогосподарських зв'язків Україна представлена, головним чином, як суб'єкт торгівлі товарами і слабо залучена в міжнародну кооперацію виробництва, торгівлю послугами, міжнародну міграцію капіталу;
- відсутня дійова система підтримки вітчизняних виробників і стимулювання промислового експорту, що шкодить конкурентоспроможності держави як на зовнішніх, так і на внутрішньому ринку;
- СОТ стимулює в основному торгівлю готовими виробами і наукоємною продукцією; структура українського експорту вкрай інерційна і не може бути швидко змінена убік переробних галузей через надмірний знос виробничих потужностей і транспортних мереж, їх недонавантаження, загальмованість технічного прогресу;
- в міру подолання кризи внутрішній ринок висуває зростаючий попит на вітчизняну продукцію, що приводить до обмеження експорту;
- розширений допуск імпорتنих товарів і послуг на внутрішній ринок після приєднання до СОТ здатний посилити конкуренцію за багатьма позиціями, до чого вітчизняна промисловість поки що не готова.

Негативними наслідками вступу України до СОТ можуть стати:

- неконтрольоване відкриття українського ринку;
- жорстка прив'язка національного законодавства до правових норм СОТ і «зв'язування» митного тарифу, що призведе до перегляду правил і порядку підтримки вітчизняних виробників, різкого скорочення прямого і непрямого субсидування з бюджетів усіх рівнів, до мінімізації масштабів прямого державного регулювання внутрішніх цін на енергоносії і транспортних тарифів (зближення їх зі світовими цінами), що спричинить зростання витрат на виробництво, особливо в енергоємних галузях;

- **обмеження свободи держави в галузі застосування тих або інших заходів регулювання зовнішньоекономічної діяльності тощо.**

Таким чином, державна політика України щодо членства в СОТ повинна бути спрямована на вирішення трьох основних проблем:

- **найефективніше використання переваг членства України в СОТ;**
- **формування механізму нейтралізації або мінімізації негативних наслідків від вступу України до СОТ;**
- **переведення взаємодії держави та бізнесу (в тому числі на регіональному рівні) на якісно нові засади.**

У той самий час, як показує досвід розвинених країн, для секторів економіки, що стають більш відкритими, необхідно активно використовувати нетарифні захисні методи регулювання імпорту відповідно до правил СОТ, а саме: кількісні обмеження до найбільш чутливих до імпорту видів продукції, ліцензування, впровадження чіткої системи технічних стандартів, санітарних норм, антидемпінгових, компенсаційних та інших сплат.

У табл. 8.1 приведені можливі наслідки від вступу України до СОТ для деяких галузей економіки Харківської області відповідно до даних Проекту аналізу економічних наслідків вступу України до СОТ.

Таблиця 8.1

Можливі наслідки від вступу України до СОТ для деяких галузей економіки Харківської області

Галузь	У короткостроковій перспективі	У середньо- та довгостроковій перспективі
1	2	3
Машинобудування	Збереження вартісних обсягів експорту внаслідок зниження імпорتنих тарифів; закриття або зменшення ринків за окремими товарами позиціями	Нарощування обсягів експорту за умови підвищення рівня технологічного експорту
Військово-промисловий комплекс	Скорочення обсягів експорту товарів і послуг	Незначне зростання обсягів експорту, виникнення можливостей для участі у міжнародних проектах
Хімічна промисловість	Скорочення обсягів поставок, закриття ринків за окремими товарними групами	Укріплення позицій за обсягом експорту та номенклатурою продукції
Металургійна промисловість та металообробка	Незначне скорочення обсягів виробництва та експортних поставок	Збереження вартісного обсягу експорту

Закінчення табл. 8.1

1	2	3
Легка промисловість	Збереження вартісних обсягів експорту внаслідок зниження імпорتنих тарифів; закриття або зменшення ринків за окремими товарними позиціями	Незначне зростання обсягів імпорту
Агропромисловий комплекс	Різке скорочення обсягів експорту, призупинення поставок внаслідок невідповідності продукції технічним, санітарним та іншим стандартам	Укріплення позицій за обсягом та номенклатурою продукції
Транспорт	Зменшення обсягів перевезень	Поступове зростання обсягів послуг за умови суттєвого покращання технічного стану транспортних засобів українських експедиційних компаній
Туризм	Скорочення внутрішнього попиту на послуги з перспективою збільшення потоку туристів	Поступове зростання обсягів туристичних послуг
Торгівля	Скорочення обсягів торгівлі (зокрема, прикордонної)	Поступове зростання обсягів торгівлі за умови стабільності курсу гривні
Фінансовий сектор	Скорочення припливу капіталу внаслідок зменшення товарообороту, залишення ринку частиною фінансових структур внаслідок необхідності приведення у відповідність до європейських стандартів	Збільшення обсягів контрактів, покращання умов для участі в міжнародних проектах

Розглянемо більш детально наслідки вступу до СОТ для вказаних галузей економіки Харківської області.

МАШИНОБУДУВАННЯ ТА ВІЙСЬКОВО-ПРОМИСЛОВИЙ КОМПЛЕКС. Вступ України до СОТ не приведе до зміни тарифного режиму на продукцію машинобудування, але посилить позиції українських виробників при застосуванні проти них антидемпінгових заходів. Водночас членство в СОТ зумовить необхідність перегляду політики державної підтримки окремих секторів машинобудування. Наприклад, в авіаційній галузі секторальна Угода, до якої Україна приєднається

у 2010 р., охоплює 355 товарних позицій, з яких лише дві є готовими літальними апаратами (діюча ставка ввізного мита в Україні становить: на поз. 8801 – аеростати, дирижаблі та планери – 10%, а на поз. 8802 – вертольоти, літаки, ракети та космічні апарати – 0% (ця ставка не змінювалася з 1994 р.). Інші позиції – це сировина та комплектуючі для виробництва й складання літальних апаратів.

Хоча на машинобудівну продукцію Харківської області і припадає найбільша частка загального обсягу експорту, вона значною мірою застаріла, має низьку якість і конкурентоспроможність. В умовах насиченості світового ринку машинами й обладнанням збереження та збільшення обсягів експорту можливі лише за умови підвищення якості продукції до світового рівня, без чого неможливо протистояти експансії більш досвідчених закордонних транснаціональних компаній.

Розраховувати на дію ефекту торговельної лібералізації може лише обмежене коло потужних промислових підприємств області, що виробляють високотехнологічну продукцію світового рівня. На Харківщині це можуть бути, перш за все, підприємства аерокосмічного комплексу, танкобудування, енергетичного машинобудування, а також деякі виробники програмної продукції та телекомунікаційного обладнання, які вже працюють на міжнародному ринку.

На даний час відповідають світовому рівню за співвідношенням «якість – ціна»: харківські літаки та авіаційні агрегати виробництва ХДАВП і ДП «ХМЗ «ФЕД»; турбіни та електрогенератори виробництва ВАТ «Турбоатом» і ДП «Електроважмаш»; електричне та електронне устаткування виробництва ЗАТ «Південкабель», ДП «Завод ім. Т. Г. Шевченка», ДП «Харківський релейний завод», ВАТ «Харківський електроапаратний завод»; бронетехніка виробництва ДП «Завод ім. В. О. Малишева»; системи управління складними технічними об'єктами ДНВП «Об'єднання «Комунар»; деякі види верстатів та обладнання виробництва ВАТ «Харверст», ВАТ «Харківський завод агрегатних верстатів», ДП «Харківський завод підйомно-транспортного устаткування», ВАТ «Світло шахтаря» та ін.

Водночас можливості балансування вигод і втрат у даному секторі обумовлюються, насамперед, специфічністю цих сегментів світового ринку і характером зовнішньоторговельних операцій з продукцією військового або подвійного призначення, які приймають форму військово-політичного співробітництва країн.

На жаль, підприємства радіоелектронної промисловості, дизелебудування, тракторного та сільськогосподарського машинобудування, окрім неконкурентоспроможної продукції, потребують реструктуризації (наприклад, ВАТ «Харківський тракторний завод», ВАТ «Харківський завод тракторних самохідних шасі», ВАТ «Автрамат», ВАТ «Чугуївська паливна апаратура», ВАТ «Дергачівський завод турбокомпресорів», ЗАТ «Лозівський завод «Трактородеталь»). Зростання відкритості національної економіки на тлі кризового стану підприємств цієї галузі економіки та відсутності коштів на реструктуризацію може призвести до їх банкрутства.

ХІМІЧНА ПРОМИСЛОВІСТЬ. Для світового ринку хімічних товарів характерне широке використання таких інструментів, як антидемпінгові розслідування (на цю галузь припало 563 з 2840 таких розслідувань, ініційованих протягом 1995 – 2005 рр.) На даний час щодо української продукції хімічної промисловості діють 8 антидемпінгових заходів. Вступ країни до СОТ не приведе до зміни тарифного режиму, але укріпить позиції українських виробників при застосуванні проти них антидемпінгових заходів.

За результатами аналізу рівень зростання сукупного випуску завдяки вступу України до СОТ у хімічній промисловості, виробництві гумових та пластмасових товарів буде другим за значенням після зростання металургії. Відповідно до результатів дослідження сукупний випуск у цій галузі зросте на 20,8% в довгостроковій перспективі як завдяки тарифній реформі, так і завдяки полегшенню доступу до ринків. У першу чергу зростання пояснюється значним збільшенням експорту (на 26,6%) на фоні високої експортної інтенсивності цього сектора. Зміна внутрішньої пропозиції також буде високою (на 12,1%). Водночас, відбудеться лише помірне зростання імпорту (на 3,9%). Швидкий розвиток хімічної промисловості приведе до зростання потреби сектора в робочій силі. Очікується, що рівень зайнятості зросте на 17,6%.

Для Харківської області частка хімічної та нафтохімічної промисловості становить в області понад 7%, але майже половину її обсягів займає фармацевтичне виробництво (область виробляє до 40% готових лікарських препаратів України). Для фармацевтичної галузі конкурування із світовими гігантами, навіть на внутрішньому ринку України, може призвести до викупу ефективно працюючих і технічно переозброєних підприємств цими ТНК, а також до закриття неефективних підприємств.

Ризикованим для Харківської області буде загострення конкуренції в секторі малотоннажної хімії, а саме: засобів захисту рослин, лакофарбувальних матеріалів, компонентів синтетичних миючих засобів, виробники яких вже сьогодні заради підвищення якості все більше інгредієнтів імпортують з-за кордону. Перш за все загостряться проблеми для таких підприємств, як «Завод хімічних реактивів», Первомайський «Хімпром», для фірм – виробників фарб.

МЕТАЛУРГІЙНА ПРОМИСЛОВІСТЬ. Членство в СОТ дасть можливість оскаржувати антидемпінгові розслідування (проти української металургійної продукції сьогодні діють 24 антидемпінгових заходи в 11 країнах світу). Але при цьому слід зазначити, що в довгостроковій перспективі ситуація на ринку чорних металів і виробів з них визначатиметься такими чинниками, як: наявність надлишкових виробничих потужностей внаслідок розширення виробництва в багатьох країнах з економікою, що динамічно розвивається; динаміка реструктуризації сектора в розвинутих країнах; модернізація металургійного виробництва.

За оцінками експертів, від вступу України до СОТ галузь металургії та металообробки виграє найбільше. Її сукупний випуск зросте на 22,0% у довго-

строковій перспективі завдяки полегшенню доступу до ринків ЄС та Північної Америки. Як результат, значна частка зростання сукупного випуску припадає на розширення експорту, оскільки цей сектор має найбільший рівень його інтенсивності (77,2%). Добрі результати діяльності галузі позначаються на зростанні зайнятості в секторі. Очікується, що зайнятість працівників зросте на 19,2%.

У той же час металургія та обробка металу для Харківщини є обслуговуючою галуззю, яка працює значною мірою на вторинній сировині. Її питома вага становить трохи більше 2%, і якогось помітного впливу на зовнішньоторговельні операції області вона не справляє.

ЛЕГКА ПРОМИСЛОВІСТЬ. Приєднання України до відповідних секторальних ініціатив суттєво не вплине на торговельний режим даної галузі. Вступ до СОТ практично не вплине на становище національного виробника. У той же час вступ України до СОТ посилить позиції українських виробників при застосуванні проти них антидемпінгових заходів.

Протягом 2001 – 2004 рр. здійснено лібералізацію торгівлі текстильними і швейними виробами між Україною та ЄС відповідно до правил СОТ. За період безквотової торгівлі обсяги експорту української текстильної продукції до країн ЄС у 2005 р. зросли майже у 2 рази в порівнянні з 2000 р. У цілому легка промисловість є прикладом галузі, яка фактично з 2001 р. працює за митними тарифами СОТ.

АГРОПРОМИСЛОВИЙ КОМПЛЕКС. Членство України у СОТ вимагає проведення певного ринкового реформування аграрного сектора та лібералізації доступу до ринку аграрної і харчової продукції. Це питання є найбільш гострим з усієї кількості проблем, оскільки сільськогосподарський сектор є найменш реформованим і забезпечує близько 16% робочих місць та 14,5% ВВП країни. Така частка сектора в економіці України означає, що будь-яке втручання може викликати певні зміни економічних індикаторів, як-то рівень безробіття, розподіл доходів, загальний добробут та ін.

Відповідно до Угоди СОТ про сільське господарство внутрішня підтримка сільського господарства скоротиться протягом 5 років на 20% у порівнянні з базовим періодом. Для формування державної аграрної політики на довгострокову перспективу Україна повинна відстоювати рівень сукупного виміру державної підтримки на рівні не менш як 1,2 млрд дол. США (проти 0,06 млрд дол. США як це пропонується проектами угод СОТ), оскільки ще довгий час державна бюджетна підтримка сільського господарства залишатиметься вагомим і надійним фінансовим ресурсом галузі.

Відношення експорту до обсягів виробництва сектора коливається від 8 до 6%, імпорту до обсягів виробництва – від 1 до 2% (за винятком неврожайного 2003 р.). Вступ України до СОТ приведе до значного зменшення ставок тарифу, але деякі з них залишатимуться незмінними до 2010 р., а також дасть можливість посилити позиції на експортних ринках.

Аналіз цінової конкурентоспроможності за 10-ма основними сільсько-господарськими товарами (пшениця, кукурудза, ячмінь, соняшник, цукор, яловичина, свинина, молоко, м'ясо птиці та яйця), на які припадає 70% валового виробництва продукції сільського господарства й у виробництві яких зайняті 4 млн чоловік (більше половини працездатного населення у сільській місцевості), показує, що цінова різниця між зовнішніми цінами (з урахуванням ввізного мита) та цінами вітчизняних сільськогосподарських виробників зменшується, тобто Україна залишатиметься нетто-експортером основних сільськогосподарських товарів. Таким чином, рівень граничних тарифів після вступу України до СОТ не буде супроводжуватися додатковим тиском на виробників: основні види сільськогосподарської продукції за ціною більш конкурентоспроможні, ніж імпорتنі.

Єдиним винятком є галузь птахівництва, де заради вирівнювання внутрішніх і зовнішніх цін на м'ясо птиці діє імпорتنий тариф. У перерахунку на адвалорне мито (на базі 2004 р.) він становив 300%, а Україна зі вступом у СОТ повинна буде зменшити його у 25 разів – до 12%. Тому цій галузі, безумовно, необхідна підтримка українського споживача.

Міжнародна торгівля сільськогосподарською продукцією в рамках СОТ регулюється єдиною для всіх членів СОТ Угодою про сільське господарство, якою передбачені: переведення всіх нетарифних бар'єрів (крім санітарних і фітосанітарних) щодо імпорту сільськогосподарської продукції в тарифи та визначення їх верхньої межі; поступове зниження імпорتنих тарифів; скорочення внутрішніх та експортних субсидій для сільськогосподарської продукції.

Протягом 1996 – 2001 рр. середньоарифметична ставка ввізного мита на сільськогосподарську продукцію становила 19 – 19,5%. За цей час показники імпорту по роках коливалися від 760 до 1400 млн дол. США. Зростання імпорту сільгосппродукції при зменшенні ставки ввізного мита не перевищить 7 – 8%.

Відповідно до Угоди про сільське господарство внутрішня цінова підтримка сільського господарства, або так звані заходи «жовтої скрині» (показником, що її характеризує, є сукупний вимір підтримки – СВП), повинна бути скорочена протягом 5 років на 20% у порівнянні з базовим періодом. Однак це скорочення не стосується бюджетних програм підтримки в рамках «зеленої скрині». Навпаки, Україна може без будь-яких СОТівських обмежень збільшити використання дозволених «зелених» субсидій, зокрема на такі цілі, як фінансування дослідних, навчальних, консультативних і маркетингових програм, на створення державних резервів для забезпечення продовольчої безпеки, у тому числі: аграрного фонду, страхування та гарантування безпеки доходів, виплати на відшкодування збитків від стихійних лих, допомогу на структурну перебудову, виплати за програмами охорони довкілля та регіональними програмами допомоги.

У результаті вступу до СОТ сукупний випуск у секторі сільського господарства зросте на 1,5% у довгостроковому періоді. Зокрема, очікується, що полегшення

доступу на ринки приведе до суттєвого зростання експорту (на 43,5%). Підвищення ефективності роботи галузі приведе до незначного скорочення зайнятості (на 2,4%), але цю робочу силу поглинуть інші сектори економіки.

Зважена бюджетна політика, спрямована на модернізацію сільського господарства та розвиток його інфраструктури, дасть змогу в умовах членства України в СОТ забезпечити необхідну конкурентоспроможність і захищеність найбільш уразливого сектора української економіки.

Одним з напрямків такого реформування має стати відокремлення підтримки сільськогосподарських виробників від підтримки розвитку сільських територій, перехід від виробничих субсидій до незалежних від обсягів і типу виробництва прямих платежів. Усі ці заходи узгоджуються з вимогами СОТ та довели свою ефективність у різних країнах.

ФІНАНСОВИЙ СЕКТОР. За своїм значенням в економіці України фінансовий сектор залишається надзвичайно малим: обсяг послуг сектора становить лише 2% від загального випуску. Відновлення довіри економічних агентів до фінансового посередництва після фінансової кризи 1998 р. значно сприяло поживавленню його зростання. Протягом 2000 – 2003 рр. надання послуг фінансового посередництва зросло утричі, причому найбільше зростання відбулося в банківському секторі та секторі страхування. Частка доданої вартості сектора фінансового посередництва у ВВП зросла від 2 до 4% за 2000 – 2003 рр. В секторі зайнятий у середньому 1% загальної кількості робочого населення України.

Найбільш розвинутим сьогодні в Україні є банківський сектор, а після нього – ринок страхових послуг. Починаючи з 2000 р. банківські депозити та кредити зростали надзвичайно швидкими темпами, а страховий сектор демонстрував динамічне розширення.

Сукупний капітал української банківської системи ще мало відповідає рівню економічного і промислового розвитку України, причому більше половини капіталу сконцентровано в 20 найбільших банках. У Харківській області діють 84 банківських установи, з яких 24 – це харківські банки та їх філії. Іноземні інвестиції в статутному фонді з усіх банківських установ, що працюють в області, мають «ОТП-банк», «Райффайзенбанк Аваль», «УкрСиббанк», філія «Кредо-банку (Україна)», представництво «Мікрофінансового банку». З іноземними кредитними лініями (в основному лініями ЄБРР) працюють в області філії банків «Аваль», «Надра», «Приватбанк», «Укргазбанк», «ВаБанк», «Кредо-банк (Україна)», представництво «Мікрофінансового банку». Серед харківських банків тільки «Мегабанк» оголосив про наміри продати частку статутного капіталу іноземному капіталу.

Як показало проведене дослідження, внаслідок вступу до СОТ сукупний обсяг послуг у галузі фінансового посередництва у довгостроковому періо-

ді зростає на 3,9%. Основні зміни відбудуться завдяки реформі умов доступу до прямих іноземних інвестицій. Очікується, що вступ України до СОТ скасує дискримінацію у торгівлі послугами фінансового посередництва, збільшить експорт галузі на 6,3%, а імпорт – на 10,5%. Лібералізація торгівлі послугами приведе до зростання імпорту та скорочення цін у галузі, що дасть можливість здешевити ресурси для виробників та підвищити добробут для домогосподарств, перш за все міських та небідних сільських домогосподарств, які є головними кінцевими споживачами фінансових послуг. Завдяки зростанню сукупного випуску внаслідок реформування умов доступу для іноземних інвестицій очікується збільшення зайнятості у секторі як кваліфікованої, так і некваліфікованої праці.

СЕКТОР ЗВ'ЯЗКУ. Сектор зв'язку поступово набуває значущості протягом останніх років: його частка в загальному випуску зросла з 1,6 до 2,1% у 2000 – 2003 рр. Зважаючи на експоненційні темпи зростання обсягів надання послуг мобільного зв'язку та Інтернет-послуг, роль сектора в економіці України значно зростає.

Ця тенденція пояснює зростання частки доданої вартості до 3,6% ВВП у 2003 р. Рівень зайнятості в галузі протягом 2000 – 2003 рр. мав тенденцію до зниження та досяг 252 тис. осіб, у той час як додана вартість, вироблена сектором, зросла, збільшивши таким чином ефективність праці. З іншого боку, частка сектора в загальній зайнятості зросла до 2,2%. Це означає, що сектор є достатньо працевістким.

Протягом 2000 – 2003 рр. сектор телекомунікацій був одним з тих, що зростає в Україні найбільшими темпами (зростання прибутків до 30% на рік). Розрив з розвитком відповідного сектора Європи скоротився приблизно в 5 разів для сектора мобільних послуг, у 2 рази – для Інтернет-послуг та майже не змінився для послуг стаціонарного телефонного зв'язку.

За результатами аналізу завдяки вступу України до СОТ загальний випуск у галузі телекомунікацій зростає на 7,8% у довгостроковому періоді, переважно через скасування перешкод для прямих іноземних інвестицій. У результаті ціни зменшаться, приносячи користь як виробникам, так і кінцевим споживачам. Це буде особливо вагомим для міських домогосподарств – основних споживачів послуг галузі – та приведе до збільшення їх добробуту. Сприятливі тенденції позначатимуться на підвищенні зайнятості у цій галузі (на 4,2% у довгостроковому періоді).

Виходячи з викладеного вище, можна зробити такі висновки:

1. За експертними оцінками, кумулятивний вплив для галузей національної економіки від вступу України до СОТ матиме позитивний характер. Членство України в СОТ сприятиме додатковому зростанню реального валового внутрішнього продукту завдяки додатковому збільшенню експорту української продукції в обсязі щонайменше 1,5 – 2 млрд дол. США, а за сприятливих умов – до 4 млрд дол. США, що буде пов'язано, насамперед, зі зменшенням втрат від анти-

демпінгових розслідувань та послабленням тарифних і нетарифних бар'єрів для експорту вітчизняної продукції на зовнішні ринки. Крім того, вступ до СОТ стимулюватиме додаткове залучення прямих іноземних інвестицій в економіку України щонайменше до 500 млн дол. США щорічно, що сприятиме економічному зростанню, структурній перебудові економіки України, насиченню внутрішнього ринку виробничого та невиробничого споживання українськими товарами, зростанню ВВП шляхом природного заміщення імпортованих товарів народного споживання тривалого користування на українські і, відповідно, додаткового зростання ВВП завдяки скороченню імпорту.

З прийняттям Верховною Радою України протягом 2005 – 2006 рр. низки законів України, спрямованих на приведення рівня митно-тарифного захисту у відповідність до вимог СОТ, на сьогоднішній день митно-тарифна політика відповідає вимогам членства України в СОТ. При цьому вона спрямована як на лібералізацію зовнішньої торгівлі та легалізацію тіньових потоків імпорту, так і на захист національного товаровиробника, а також на легалізацію торгівлі та збільшення надходжень до Державного бюджету України.

2. Поряд із суттєвою лібералізацією режиму торгівлі та відкриттям ринків для імпортової продукції угодами СОТ передбачений розгалужений механізм захисту внутрішнього ринку, який передбачає:

- спеціальні захисні заходи у випадку різкого зростання імпорту;
- антидемпінгові заходи у випадку імпорту за демпінговими цінами;
- компенсаційні заходи у випадку використання заборонених СОТ субсидій;
- підвищення ставок митного тарифу та застосування квот у разі суттєвого погіршення платіжного балансу країни;
- надання державної підтримки вітчизняним виробникам, у тому числі експортерам;
- використання субсидій, які не створюють негативного впливу на конкуренцію і спрямовані на підвищення конкурентоспроможності вітчизняних виробників, у тому числі експортерів;
- надання внутрішньої підтримки для розвитку сільського господарства, зокрема застосування спеціального режиму оподаткування.

3. Від вступу України до СОТ одержать переваги як споживачі (завдяки підвищенню якості товарів та послуг, здешевленню вітчизняних та імпортованих товарів і послуг, розширенню асортименту продукції), так і виробники (завдяки суттєвій лібералізації доступу українських товарів на ринки світу – продуктів харчової промисловості, металургійної, хімічної, машинобудівної продукції, споживчих товарів); зниження витрат на ведення зовнішньоекономічної діяльності; зниження вартості сировини, проміжної продукції та інвестиційних товарів; зменшення втрат експортерів від дискримінаційних обмежувальних заходів; посилення правового захисту національного товаровиробника шляхом доступу до механізму СОТ щодо вирішення торгових суперечок; забезпечення недискримінаційного транзиту товарів і послуг; суттєве підвищення конкурентоспроможності виробництва, товарів виробни-

чого і споживчого попиту через суттєве збільшення обсягів іноземного інвестування (до 3 – 5 млрд дол. США щорічно).

4. Членство в СОТ стане стимулом для створення стабільного законодавства, привабливого ринкового та інвестиційного середовища, яке сприятиме проведенню структурної перебудови та модернізації економіки в цілому й окремих її галузей, сприятиме підвищенню потенціалу експортно-технологічних виробництв, розширенню присутності на зовнішніх ринках.

8.3. Інвестиційна діяльність та євроінтеграція області

Для Харківського регіону при збереженні та розвитку економічно обумовлених зв'язків з питання розвитку торговельно-економічного й інвестиційного діалогу з країнами Євросоюзу залишатиметься на порядку денному у довгостроковій перспективі.

Базою правового поля співпраці Харківської області з Євросоюзом є:

- **Конституція України, що спрямовує зовнішньополітичну діяльність держави на забезпечення її національних інтересів і безпеки шляхом підтримання мирного та взаємовигідного співробітництва з членами міжнародного співтовариства за загально визнаними принципами і нормами міжнародного права;**
- **схвалені Верховною Радою України Основні напрями зовнішньої політики України та Концепція (основи державної політики) національної безпеки України;**
- **Угода про партнерство та співробітництво між Україною та Європейськими Співтовариствами та їх державами – членами від 1994 р. (УПС);**
- **інші договори, укладені між Україною та ЄС, в яких визначаються механізми взаємодії між ними.**

Стратегія інтеграції України до ЄС враховує положення Стратегії ЄС щодо України від 4 жовтня 1994 р., Спільної позиції ЄС щодо України від 28 листопада 1994 р., Спільної стратегії ЄС щодо України від 11 грудня 1999 р., а також відповідних рішень Ради ЄС, декларацій та інших документів ЄС, які стосуються України.

У рамках регіональної стратегії основним пріоритетом діяльності органів виконавчої влади до 2015 р. має стати створення умов для оптимізації співпраці регіону з країнами Євросоюзу з метою реалізації трьох основних напрямів такого співробітництва за їх пріоритетністю: інвестиційний та науково-технічний (інноваційний), торговельно-економічний, інформаційний.

Важливим напрямком євроінтеграції Харківської області та інших регіонів України є залучення в країну прямих іноземних інвестицій. У табл. 8.2 подано динаміку залучення іноземних інвестицій у регіони України.

Діаграму розподілу регіонів України за обсягом прямих іноземних інвестицій у 2006 р. подано на рис. 8.10.

Таблиця 8.2

Динаміка залучення прямих іноземних інвестицій в Україну у 2000 – 2006 рр.

Регіон	2000 р.		2001 р.		2002 р.		2003 р.		2004 р.		2005 р.		2006 р.	
	млн дол. США	Ранг	млн дол. США	Ранг	млн дол. США	Ранг	млн дол. США	Ранг	млн дол. США	Ранг	млн дол. США	Ранг	млн дол. США	Ранг
Україна	3875	-	4406,6	-	5339	-	6657,6	-	8353,9	-	16375,2	-	21186	-
АР Крим	146	8	162,9	8	194,8	7	224,2	8	331,1	8	459,7	7	577,4	7
Вінницький	22	21	28,1	21	38,4	21	64,9	18	65,8	23	77,1	22	92,9	21
Волинський	49	13	48,9	14	53,6	17	86,8	14	97,7	16	111,9	14	275,1	12
Дніпропетровський	220	4	311,9	3	359,4	4	598,4	1	778,6	1	1717,2	1	2331,9	1
Донецький	306,8	2	334,8	2	389,4	2	434,2	4	493,6	4	586	4	837,1	4
Житомирський	27,9	20	38,1	19	58,2	15	77,4	15	83,1	18	90,3	17	123,7	15
Закарпатський	92,1	11	107,5	10	127,7	10	181,6	9	244,3	9	261,3	11	298,2	10
Запорізький	230	3	249,6	4	362	3	442	3	489,6	5	549,7	5	609,9	6
Івано-Франківський	40,1	17	46,3	16	69,9	12	96	13	120,9	14	134,9	13	183,3	13
Київський	342,7	1	351,1	1	419,5	1	473,7	2	511,5	2	590,7	3	879	3
Кіровоградський	19,5	23	34,4	20	38	22	58,5	20	107,2	15	50,5	23	52,1	23
Луганський	31,4	19	39,3	18	51,6	18	58,2	21	148,9	11	269,5	10	284,2	11
Львівський	150	7	168,5	6	220,3	6	304,9	6	350,1	7	382,3	8	509,1	8
Миколаївський	45,4	15	57,7	12	65,4	13	75,2	17	75,6	19	80,5	19	99,8	20
Одеський	203	5	236	5	289,3	5	361,7	5	507,3	3	594,9	2	703,8	5
Полтавський	181	6	146,1	9	155,9	9	176,2	10	205,7	10	287,8	9	310,2	9
Рівненський	45,6	14	47,9	15	51	20	54,1	22	71,5	21	79,3	20	109,4	17
Сумський	44,3	16	19,2	23	127,6	11	141	11	132,3	12	165,7	12	157,2	14
Тернопільський	21,3	22	23	22	26,9	24	28,7	24	37,2	24	39,1	24	45	24
Харківський	121	9	166,5	7	164,1	8	267,9	7	385,4	6	468,4	6	1015,4	2
Херсонський	35,2	18	40,8	17	55,8	16	64,4	19	72,8	20	90,3	17	108,3	18
Хмельницький	15,4	24	18	24	28,5	23	46,5	23	66,5	22	77,3	21	105,7	19
Черкаський	104,7	10	85,3	11	51,6	18	97,1	12	122,9	13	106,7	15	119,3	16
Чернівецький	8,9	25	10	25	15	25	20,7	25	24,4	25	30	25	36,8	25
Чернігівський	51,5	12	54	13	61,3	14	76	16	94,4	17	94,6	16	81,6	22

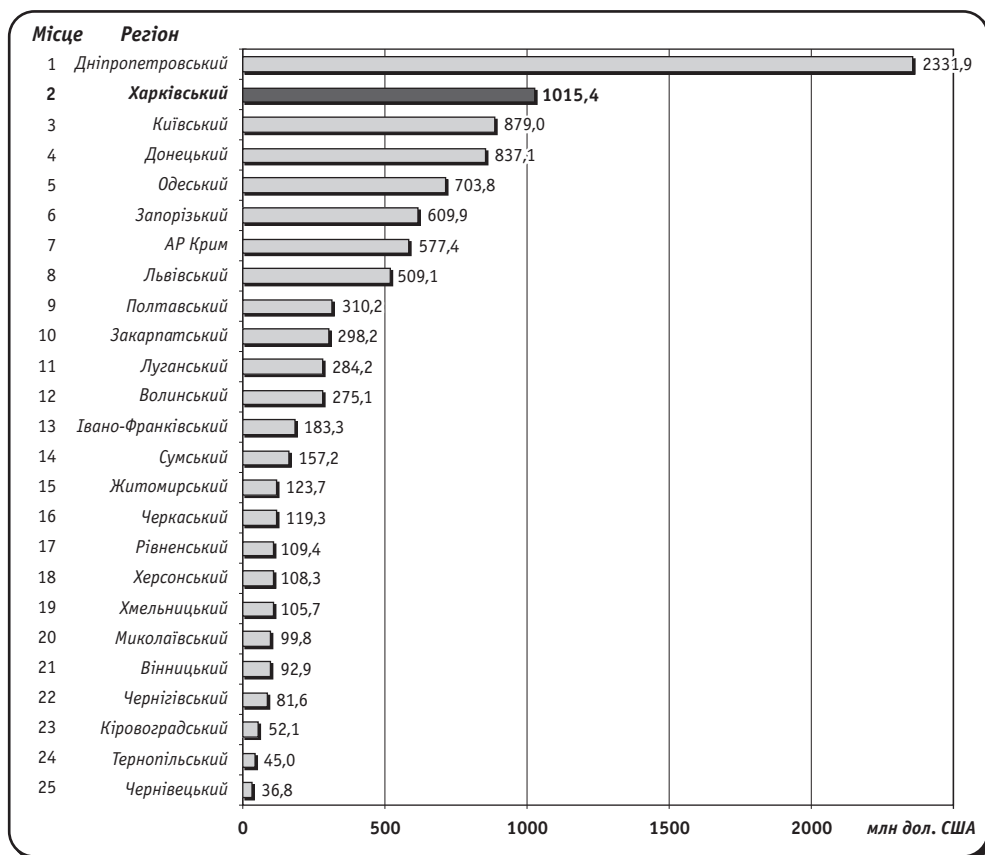

Рис. 8.10. Діаграма розподілу регіонів України за обсягом прямих іноземних інвестицій у 2006 р.

Як видно з рис. 8.10, найбільший обсяг прямих іноземних інвестицій у 2006 р. було залучено в такі регіони країни (млн дол. США): Дніпропетровський – 2331,9 (1-е місце); Харківський – 1015,4 (2-е місце) і Київський – 879,0 (3-є місце).

Найменші обсяги прямих іноземних інвестицій надійшли в такі регіони (млн дол. США): Чернівецький – 36,8 (25-е місце); Тернопільський – 45,0 (24-е місце) та Кіровоградський – 52,1 (23-є місце).

На рис. 8.11. зображено динаміку залучення прямих іноземних інвестицій як в Харківську область, так і Україну в цілому.

Згідно з рис. 8.11 за період, що досліджувався, прямі іноземні інвестиції в економіку України збільшилися у 5,4 рази, у той час як в економіку Харківської області – у 8,4 рази.

На 1 січня 2007 р. загальний обсяг іноземних інвестицій у Харківську область становив 1108,91 млн дол. США, у тому числі прямих інвестицій – 1015,40 млн дол. США (91,6% до загального обсягу).

Розподіл регіонів України за обсягом прямих іноземних інвестицій на душу населення у 2006 р. подано на рис. 8.12.

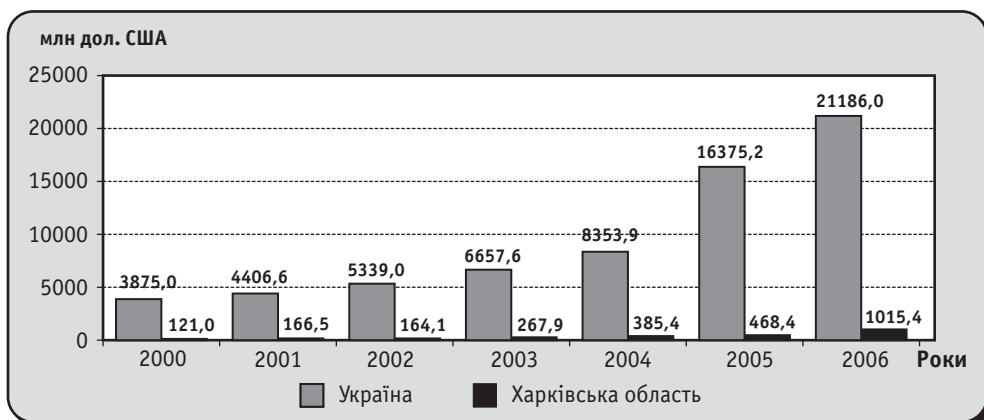

Рис. 8.11. Динаміка залучення прямих іноземних інвестицій у Харківську область та Україну в 2000 – 2006 рр.

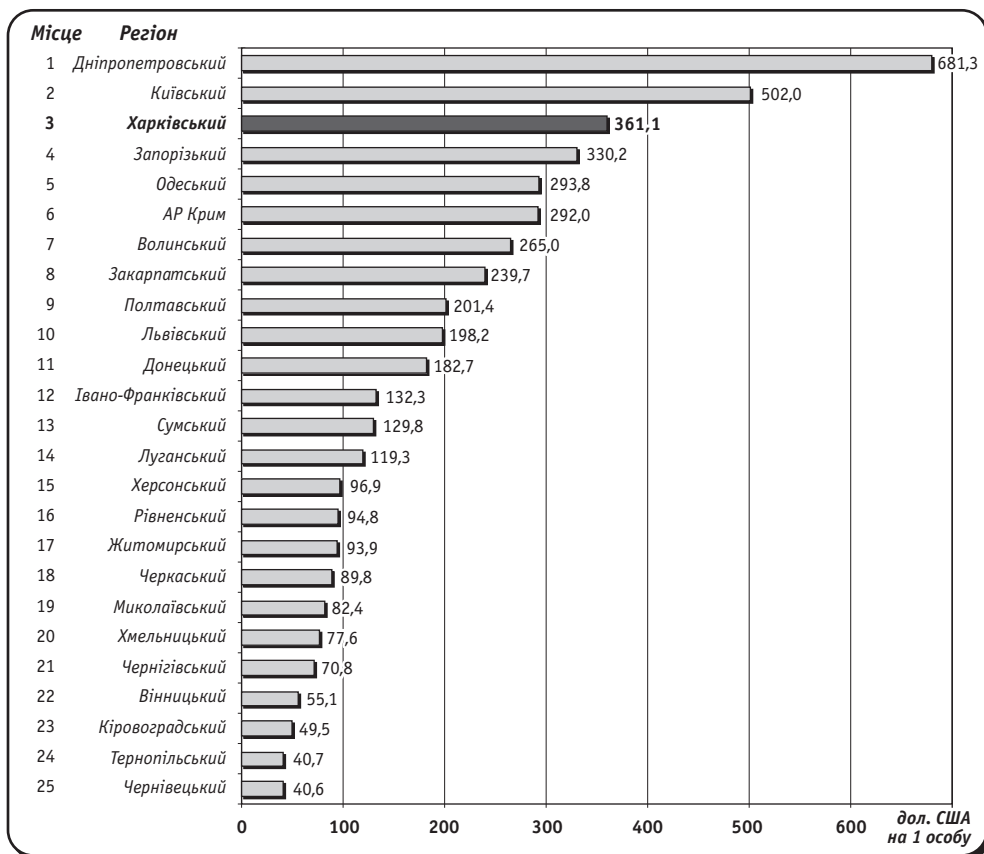

Рис. 8.12. Діаграма розподілу регіонів України за обсягом прямих іноземних інвестицій на душу населення у 2006 р.

Згідно з рис. 8.12 найбільший обсяг прямих іноземних інвестицій на душу населення залучено в такі регіони України (дол. США): Дніпропетровський – 681,3 (1-е місце); Київський – 502,0 (2-е місце) та **Харківський – 361,1 (3-є місце)**.

Найменші обсяги прямих іноземних інвестицій на душу населення надійшли в такі регіони (дол. США): Чернівецький – 40,6 (25-е місце); Тернопільський – 40,7 (24-е місце) та Кіровоградський – 49,5 (23-є місце).

По континентах і країнах світу прямі іноземні інвестиції в Харківську область та Україну в цілому розподілилися таким чином (рис. 8.13).

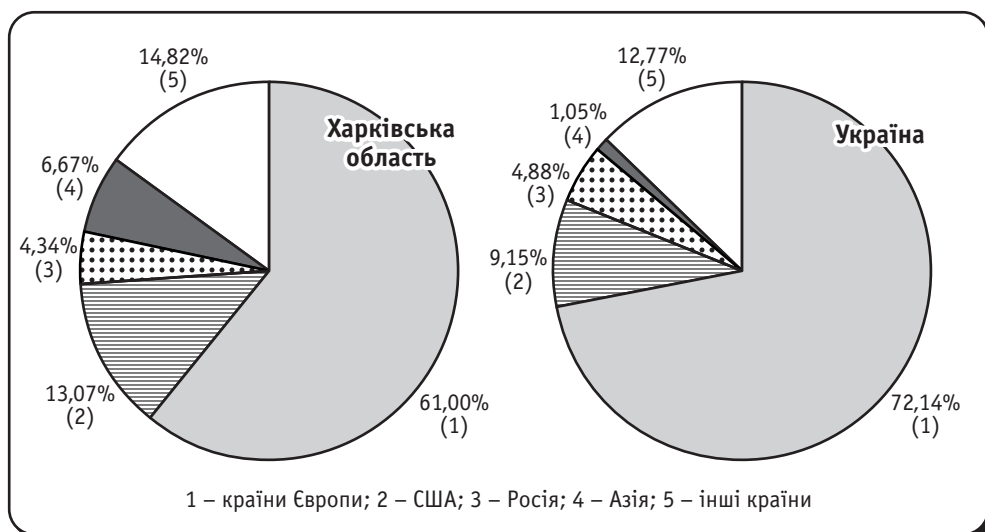

Рис. 8.13. Структура прямих іноземних інвестицій у Харківську область та Україну в цілому по країнах світу у 2006 р.

Як видно з рис. 8.13, головними інвесторами в економіку Харківської області та України в цілому є країни Європи та Америка. Разом з тим потрібно зазначити, що, на відміну від України, в цілому в економіку Харківської області більші інвестиції зробили країни Азії, а менші – Росія.

Розподіл прямих іноземних інвестицій в Харківську область та Україну в цілому подано на рис. 8.14.

Згідно з рис. 8.14 у Харківській області основними видами економічної діяльності, в які надійшли прямі іноземні інвестиції, є: хімічна та нафтохімічна промисловість – 26,44%; машинобудування – 20,37%; оптова торгівля та посередництво в торгівлі – 14,86%; фінансова діяльність – 10,74%.

Найбільші інвестиційні проекти, які реалізовано в Харківській області, такі:

- **ТОВ «Східноукраїнська компанія «МАЛТЮРОП» (інвестор – Франція). На сьогоднішній день інвестовано 36,2 млн дол. США;**

- **АТ «Філіп Морріс Україна»** (інвестор – Швейцарія) 18 травня 2006 р. реалізувало інвестиційний проект будівництва тютюнової фабрики, обсяг якого перевищив 100 млн дол. США;
- **«МЕТРО Кеш енд Кері»** (інвестор – Німеччина). Інвестиційний проект з будівництва торгового центру «Метро Кеш енд Кері Україна» в м. Харкові. Загальний обсяг інвестиційного проекту – понад 20 млн євро.

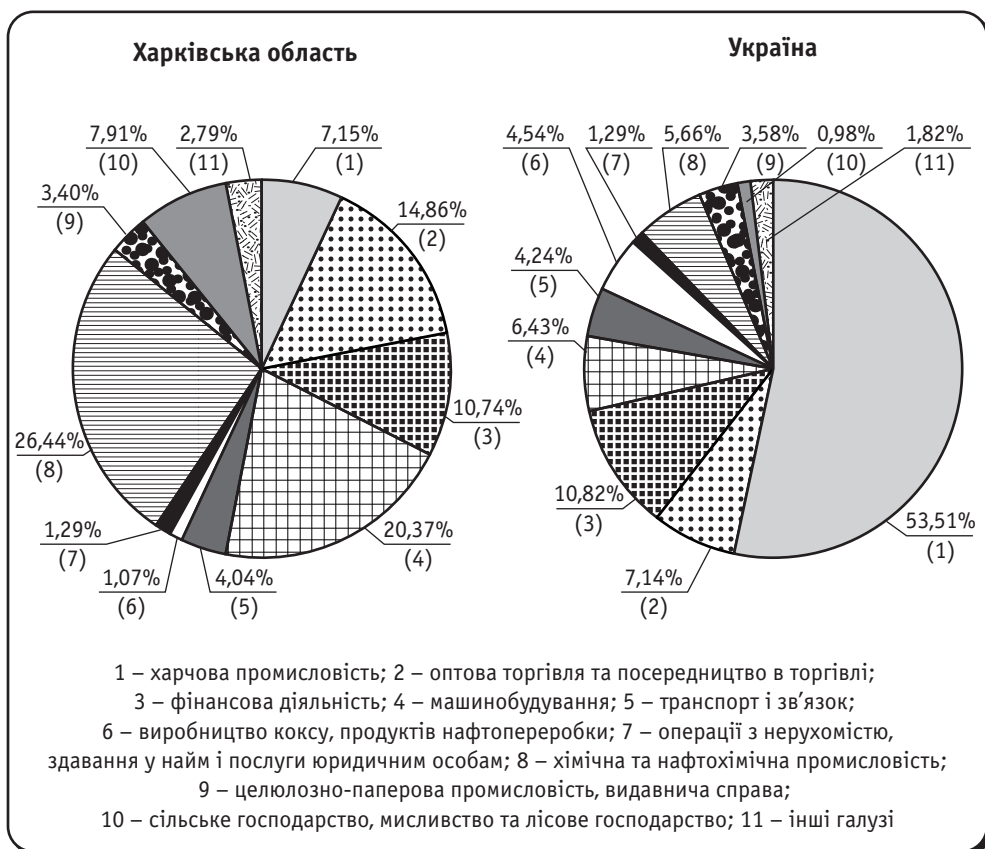

Рис. 8.14. Структура прямих інвестицій в Харківську область та Україну в цілому за видами економічної діяльності у 2006 р.

Підтвердила свій намір проінвестувати створення власного виробництва швейцарська компанія «АМКОР». Це 100%-кова іноземна інвестиція в будівництво підприємства з виготовлення пакувальних матеріалів. Загальний обсягом інвестицій – 20 млн євро.

Словенська фірма «Gorenje» підтвердила намір побудувати в м. Харкові завод з виробництва пральних машин із залученням інвестицій на суму близько 20 млн євро.

На цей час найбільші обсяги іноземних інвестицій (від 1 до 10 млн дол. США) внесені до таких фірм, як «Алатау», «Кроно-Інвест Харків», «Торговельний дім «Надія», «Харківський коксовий завод», «Компанія «СЕСА», «Офіс Меблі Дизайн», «Констант Фінанс Груп», «Українська чайна фабрика «Ахмад Ті».

Також активно працюють з іноземними інвесторами такі компанії, як «Техноком», «ХЛВЗ», «Харків Хімпром», «Виробниче об'єднання «Моноліт», «Піраміда», «Вінамекс». Іноземні інвестиції до кожного з цих підприємств перевищили 0,5 млн дол. США. Більшість із зазначених підприємств працюють у життєво важливій для регіону галузі економіки – виробничій.

З метою активізації процесу залучення іноземних інвестицій до регіону у 2006 р. тривала робота з відпрацювання проекту по створенню промислового (індустріального) парку «Рогань» у Харківському районі області в 5 км від м. Харкова. Де-факто промислова зона «Рогань» вже діє. Тут знаходиться завод американської корпорації «Філіп Морріс». Близькі до завершення переговори з бельгійською логістичною компанією «Астрос», яка зацікавлена в будівництві своїх терміналів у цьому районі. У даному контексті прийняття законопроекту «Про промислові парки», який розроблено Кабінетом Міністрів України, значною мірою сприятиме створенню правового механізму залучення іноземного інвестора до цього проекту через створення законодавчо визначеного поля діяльності промислових (індустріальних) парків.

Великий вплив на залучення прямих іноземних інвестицій у регіони України має їх інвестиційний потенціал та ризик.

У табл. 8.3 подано оцінку інвестиційного потенціалу регіонів країни у 2005 р.

На рис. 8.15 подано розподіл регіонів за рангом інвестиційного потенціалу в 2005 р.

Згідно з рис. 8.15 найвищий інвестиційний потенціал мали такі регіони України: Донецький – 7,6% у національному потенціалі (1-е місце); Дніпропетровський – 6,3% (2-е місце); Харківський – 5,3% (3-є місце).

Найменший інвестиційний потенціал мали такі регіони: Тернопільський – 2,2% (25-е місце); Чернівецький – 2,4% (24-е місце) і Закарпатський – 2,5% (23-є місце).

У табл. 8.4 подано оцінку інвестиційного ризику регіонів країни у 2005 р.

На рис. 8.16 подано розподіл регіонів за рангом інвестиційного ризику в 2005 р.

Як видно з рис. 8.16, найвищий інвестиційний ризик був у таких регіонах країни: Донецького – 6,6% у національному ризику (25-е місце); Луганського – 5,2% (24-е місце) і Кіровоградського – 5,1% (23-є місце).

До регіонів з найменшим інвестиційним ризиком відносяться такі: Волинський 2,8% (1-е місце); Київський – 2,9 (2-е місце); Чернівецький – 3,0% (3-є місце).

Таблиця 8.3

Інвестиційний потенціал регіонів України у 2005 р.

Регіон	Усього інвестиційний потенціал		Ранги складових інвестиційного потенціалу								
	Частка в національному потенціалі, %	Ранг	Природно-сировинний потенціал	Соціально-трудовий потенціал	Господарський потенціал	Інновацій-ний потен-ціал	Інституційний потенціал	Інфрастру-ктурний потенціал	Фінансовий потенціал	Споживчий потенціал	
Донецький	7,61	1	1	3	1	1	1	4	1	7	
Дніпропетровський	6,34	2	2	2	2	3	2	3	2	3	
Харківський	5,32	3	6	11	7	2	3	2	5	1	
Одеський	3,90	4	14	7	5	8	4	5	4	2	
Запорізький	3,73	5	15	4	4	5	9	11	8	5	
Львівський	3,72	6	12	22	11	7	5	1	7	6	
Полтавський	3,54	7	13	5	2	9	11	13	6	15	
Київський	3,53	8	5	1	6	12	8	18	23	13	
Миколаївський	3,52	9	3	12	8	6	10	22	17	8	
Луганський	3,31	10	7	20	9	4	7	19	25	21	
АР Крим	3,12	11	23	8	12	13	6	10	10	4	
Чернігівський	2,93	12	9	16	13	10	21	21	19	16	
Житомирський	2,89	13	4	14	24	17	18	12	15	23	
Волинський	2,88	14	22	25	16	24	24	7	3	11	
Івано-Франківський	2,86	15	10	10	14	11	16	25	9	20	
Черкаський	2,84	16	19	6	10	20	15	23	13	12	
Вінницький	2,80	17	17	9	20	19	13	6	11	25	
Хмельницький	2,78	18	8	15	16	23	17	16	18	18	
Сумський	2,76	19	16	18	21	14	14	9	14	14	
Рівненський	2,66	20	11	17	18	25	20	20	16	22	
Херсонський	2,62	21	20	21	19	15	12	24	21	9	
Кіровоградський	2,57	22	21	13	15	16	19	15	24	19	
Закарпатський	2,53	23	18	19	23	18	23	17	20	24	
Чернівецький	2,38	24	25	23	21	22	25	8	12	10	
Тернопільський	2,17	25	24	24	25	21	22	14	22	17	

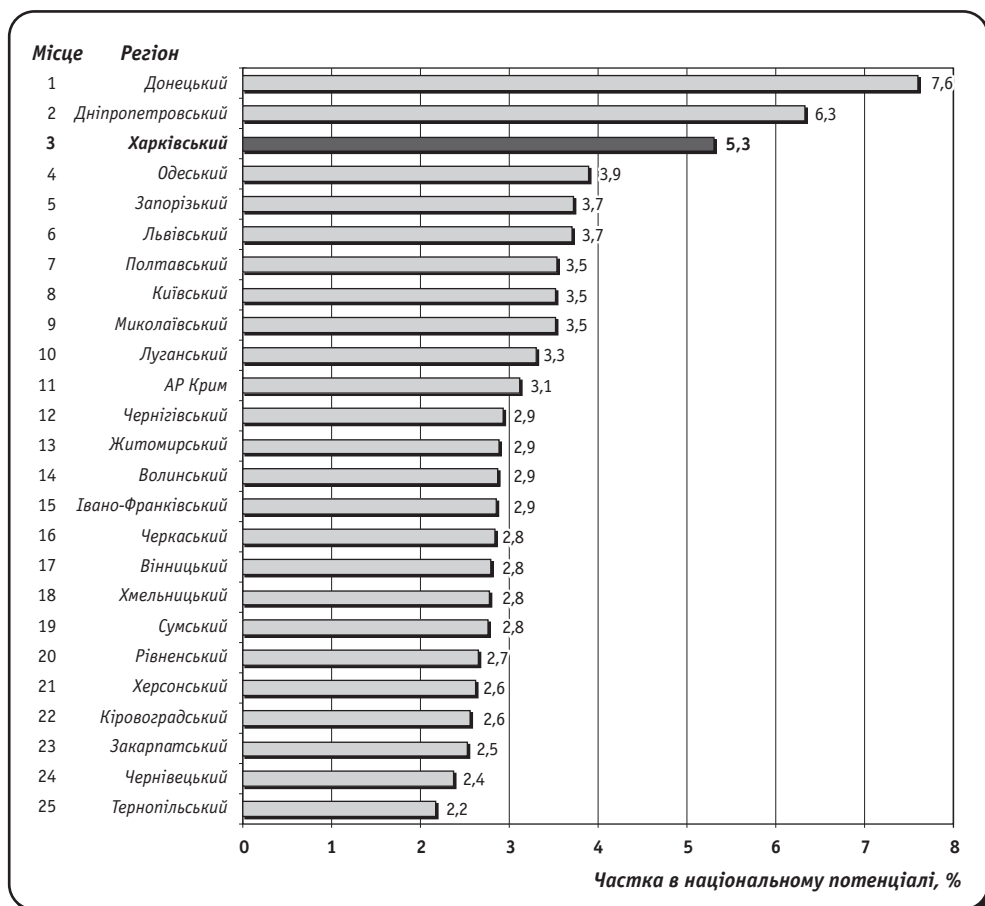

Рис. 8.15. Діаграма розподілу регіонів України за рангом інвестиційного потенціалу у 2005 р. (за ступенем зменшення)

Таблиця 8.4

Інвестиційний ризик регіонів України у 2005 р.

■ Стратегія соціально-економічного розвитку Харківської області на період до 2015 року

Регіон	Усього інвестиційний ризик		Ранги складових інвестиційного ризику				
	Частка в національному потенціалі, %	Ранг	Економічний ризик	Фінансовий ризик	Соціально-демографічний ризик	Криміногенний ризик	Екологічний ризик
Волинський	2,76	1	12	1	11	13	4
Київський	2,87	2	11	2	4	12	17
Чернівецький	2,96	3	8	7	14	4	3
Тернопільський	3,00	4	3	12	13	2	9
Чернігівський	3,09	5	5	9	16	14	10
Дніпропетровський	3,11	6	21	5	2	24	5
Черкаський	3,20	7	24	3	9	11	16
Сумський	3,22	8	1	16	17	15	14
Одеський	3,24	9	17	18	1	16	13
Житомирський	3,29	10	6	17	22	10	2
Вінницький	3,29	11	4	10	20	9	19
Миколаївський	3,35	12	13	14	8	22	11
Хмельницький	3,41	13	22	15	18	8	6
Рівненський	3,41	14	15	6	24	6	7
Херсонський	3,45	15	23	11	10	20	1
Закарпатський	3,48	16	18	19	21	1	8
Полтавський	3,59	17	14	8	23	21	18
АР Крим	3,62	18	9	13	6	23	15
Львівський	3,63	19	2	22	7	7	20
Івано-Франківський	3,77	20	20	4	19	3	23
Запорізький	3,99	21	16	21	5	5	22
Харківський	3,99	22	10	23	12	17	21
Кіровоградський	5,12	23	25	24	25	18	12
Луганський	5,22	24	7	25	15	25	24
Донецький	6,63	25	19	20	3	19	25

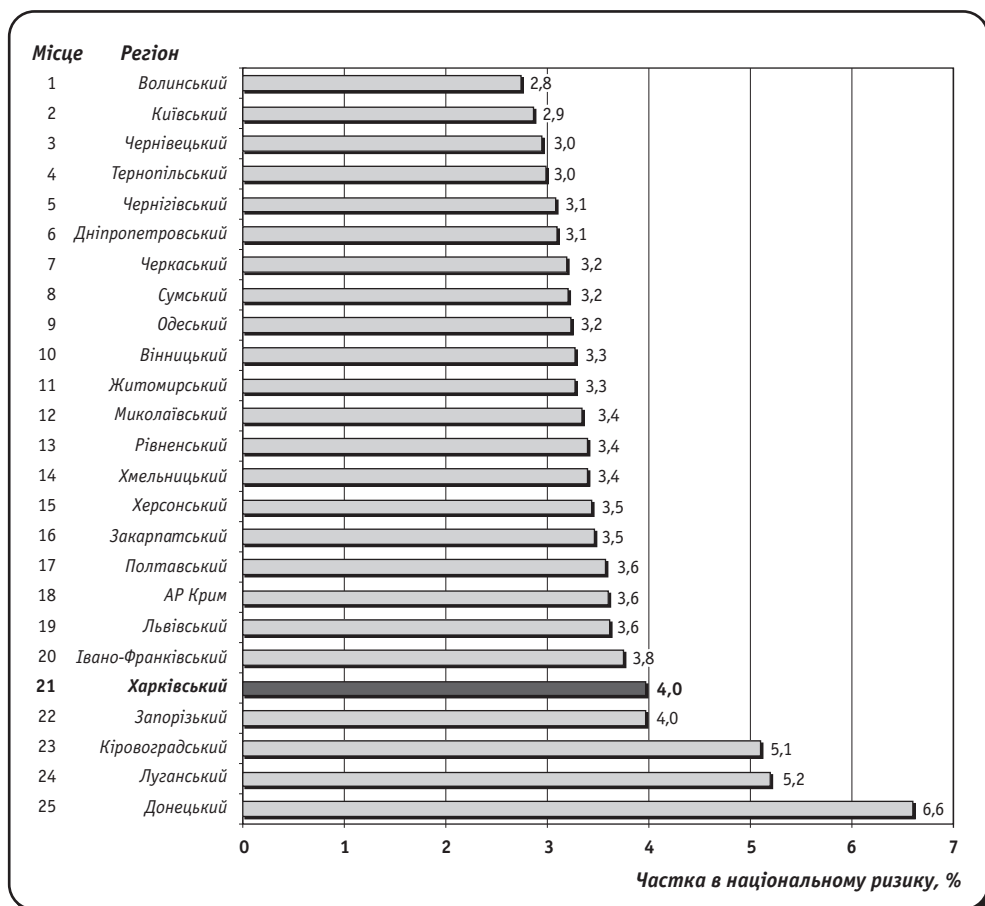

Рис. 8.16. Діаграма розподілу регіонів України за рангом інвестиційного ризику у 2005 р.

Харківська область з часткою 4,0% у національному ризику посіла 21-е місце серед інших регіонів України.

Розподіл регіонів у площині «інвестиційний потенціал – інвестиційний ризик» у 2005 р. подано на рис. 8.17.

Як видно з рис. 8.17, Харківська область у площині «інвестиційний потенціал – інвестиційний ризик» у 2005 р. потрапила в квадрат «середній інвестиційний потенціал – середній інвестиційний ризик».

Однак слід зазначити, що за оцінкою інвестиційного ризику регіон дуже близький до оцінки «підвищений інвестиційний ризик». Тому головним напрямком роботи в Харківській області із залучення прямих іноземних інвестицій має бути політика, спрямована на зменшення інвестиційного ризику.

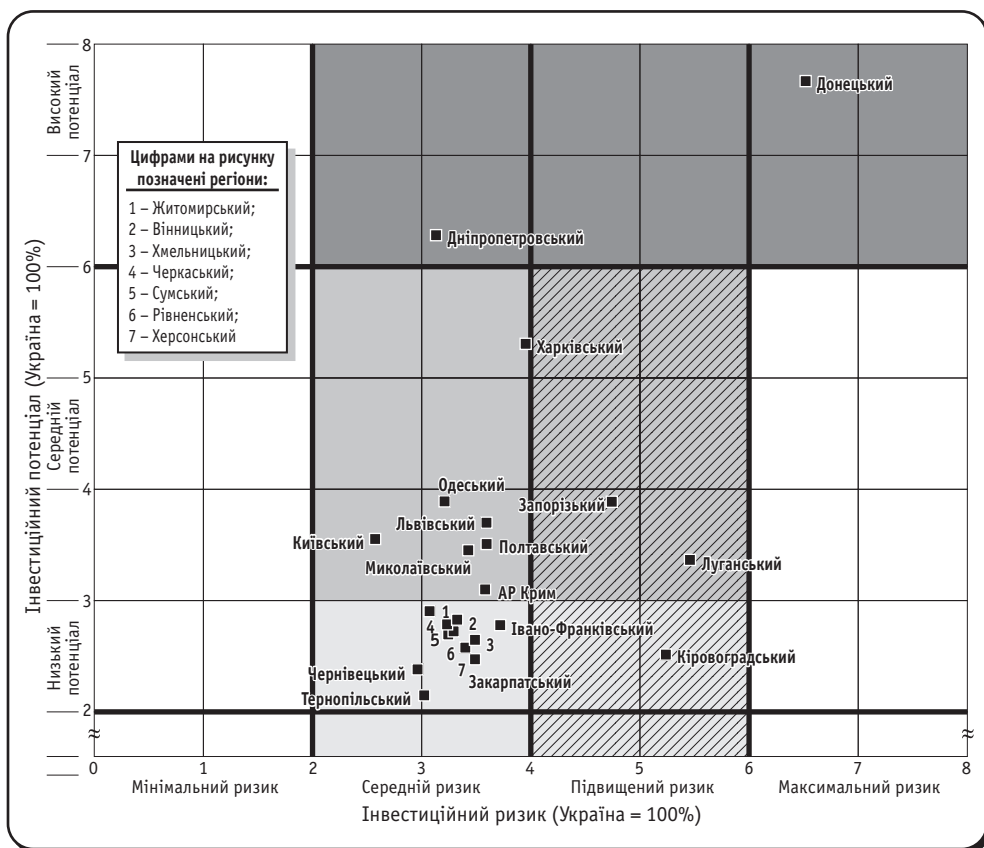

Рис. 8.17. Розподіл регіонів України в площині «інвестиційний потенціал – інвестиційний ризик» у 2005 р.

На основі досвіду регіонів зі схожим з Харківщиною рівнем соціально-економічного розвитку (Пльзенський край Чеської Республіки, Федеральні землі Південної Баварії та земля Гессен-Вюртенбург (ФРН), де в економіці превалює високотехнологічна промисловість, наукоємні галузі індустрії, а також враховуючи прикордонний статус Харківського регіону, необхідно виділити низку пріоритетів, за якими має вибудовуватись співробітництво з країнами ЄС. Така співпраця має йти у двох площинах. Перша – дещо опосередкована – в контексті загальнодержавної політики (виконання Плану дій Україна – ЄС, наступних угод щодо поглибленого партнерства та в рамках ідеї створення зони вільної торгівлі по лінії «Україна – Євросоюз»). Друга – на міжрегіональному рівні, враховуючи пріоритети місцевого економічного розвитку. У другій складовій для Харківського регіону є два пріоритети: інвестиційна діяльність у вигляді реконструкції та технічного переобладнання з точки зору залучення нових технологій до існуючого виробництва, а також створення форм взаємодії з точ-

ки зору просування на експорт продукції пріоритетних галузей промисловості регіону (літакобудування, військово-промисловий комплекс, високотехнологічне приладобудування). Саме у такому взаємозв'язку і має відбуватися реалізація курсу на підвищення конкурентоспроможності експортно-орієнтованої продукції підприємств регіону.

Самостійний вихід на зовнішні ринки доступний лише для обмеженої кількості підприємств регіону. З урахуванням цього виникає необхідність розробки комплексу заходів, які сприятимуть просуванню продукції харківських виробників на міжнародні ринки.

З цією метою в організаційній сфері можуть використовуватися:

- **взаємодія з центральними органами державної влади, що формують зовнішньоекономічну політику держави;**
- **взаємодія з Міністерством економіки та Міністерством закордонних справ України, посольствами, торговими представництвами України за кордоном, посольствами і торговими представництвами іноземних держав в Україні;**
- **взаємодія з Торгово-промисловою палатою України та торгово-промисловими палатами регіонів;**
- **взаємодія з адміністративно-територіальними суб'єктами (регіонами) іноземних держав на основі дво- або багатосторонніх угод про партнерство та торговельно-економічне співробітництво;**
- **використання потенціалу вищих навчальних закладів Харківської області для організації навчання на комерційній основі студентів з-за кордону та надання іноземним клієнтам платних консультаційних послуг.**

Серед напрямків в організаційній сфері можна зазначити такі:

- а) удосконалювання системи державної підтримки інвестиційної діяльності в рамках існуючого законодавства (держбюджет);**
- б) розвиток інформаційних і консультативних систем, що забезпечують процес інвестування:**
 - **інформаційне та консультативне обслуговування інвесторів з питань ведення бізнесу, вибору найбільш ефективних напрямків та засобів інвестування, пошуку надійних українських партнерів та ефективних інвестиційних проектів;**
 - **створення реєстру виробничих дільниць, що пропонуються для здійснення інвестиційної діяльності;**
 - **створення банку даних по інвестиційних проектах організацій і підприємств області, доступних для потенційних зарубіжних партнерів;**
 - **актуалізація інформації про інвестиційні проекти у відкритих інформаційних системах Харківської області;**
 - **участь підприємств і установ у спеціалізованих міжнародних виставкових заходах інвестиційних проектів;**

- видання для вітчизняних і закордонних юридичних і фізичних осіб довідника щодо здійснення спільного підприємництва на території Харківської області;
- створення регіональної інвестиційно-консалтингової агенції під егідою Харківської облдержадміністрації та обласної ради за умови спільного фінансування з місцевого бюджету;
- актуалізація діяльності Ради з питань залучення іноземних інвестицій та стимулювання експорту при Харківській облдержадміністрації (створеної на основі Розпорядження Голови обласної державної адміністрації від 21 вересня 2005 р. № 467) з точки зору орієнтування її діяльності на двосторонній основі. Мається на увазі створення банку даних про підприємства, що потребують іноземних інвестицій у розвиток свого виробництва та сприяння залученню інвестора до згаданих підприємств чи створення нових відповідно визначених пріоритетів (середньо- та високотехнологічні виробництва). До того ж, необхідно ініціювати в рамках чинного законодавства відновлення повноважень такого роду органу щодо визначення через обласну раду пріоритетності інвестиційних проектів, які реалізуються в регіоні, з точки зору їх доцільності та захисту вітчизняного товаровиробника).

До того ж, відповідно до положень розділу державної Програми щодо збільшення обсягу інвестицій в основні сфери економіки регіонів необхідно надавати державну підтримку створенню та розвитку промислових (індустріальних) парків (постанова Кабінету Міністрів України від 01.08.2006 р. № 441, проект Закону України «Про промислові (індустріальні) парки», ініційований КМУ). Така підтримка має бути спрямована на законодавче (правове) забезпечення такого роду діяльності та державне фінансування з джерел центрального і місцевого бюджету створення необхідної інфраструктури ділянок, що відводяться під створення промислових парків. Державне фінансування може здійснюватися через перерозподіл субвенцій держбюджету та виділення коштів з місцевих бюджетів під зазначені цілі. Необхідно передбачити в обласному бюджеті фінансування на розвиток інфраструктури промислових парків (обсягом до 100 млн грн щорічно протягом трьох років).

8.4. Розвиток міжрегіонального та транскордонного співробітництва

Регіональна політика є специфічною діяльністю держави із забезпечення найбільш сприятливих умов соціально-економічного функціонування і розвитку окремих територій. Для цього обов'язково враховується самотутність регіонів, їх соціокультурні, етноісторичні, генетичні коріння та специфіка типу господарювання.

Розвиток транскордонного та прикордонного співробітництва Харківської області повинен відбуватись у загальному руслі розбудови єдиної Європи з максимальним урахуванням специфіки типу міжрегіональних відносин, обумовленої історичною ретроспективою, характером етногенезу та економіко-гуманітарних контактів.

Угоди про транскордонне співробітництво є проявом загальносвітової позитивної тенденції до «м'якого» узгодження інтересів центру і регіонів у контексті сучасного прагнення до переорієнтації ЄС від ідеї «Європи держав» на ідею «Європи регіонів». Парламентська асамблея Ради Європи прагне до визнання і подальшого розвитку регіоналізму не тільки в рамках ЄС, але й за його межами. Так, у Дортмундській декларації Економічного форуму регіонів Європи (червень 1996 р.) наголошувалося на тому, що для того, щоб партнерство регіонів було ефективним, воно повинно стати більш динамічним і доповнюватися міжтериторіальним (насамперед транскордонним) економічним співробітництвом країн Великої Європи. Отже, Україна як член Ради Європи з 1995 р. не може ігнорувати подібні документи. Відтак, досвід застосування різних форм міжрегіональної взаємодії, у тому числі й створення єврорегіонів, потребує вивчення та ретельного аналізу з метою можливої його реалізації в межах транскордонних територій за участю регіонів України.

У рамках прикордонного співробітництва ведеться робота щодо розвитку дво- та багатостороннього співробітництва, в т. ч. шляхом розвитку єврорегіону «Слобожанщина», Угоду про створення якого було підписано між Харківською та Белгородською областями в листопаді 2003 р.

Загалом функціонування єврорегіону спрямоване на виконання конкретних завдань, як-от:

- поступову гармонізацію правових систем і систем управління, що сприяють вільному розвитку прикордонних територій;
- створення сприятливих умов для тісних контактів між малими і середніми підприємствами, розташованими по різні боки кордонів;
- продовження процесу стандартизації інформаційних систем для полегшення обміну інформацією і більш ефективного її використання;
- співпрацю в галузі екології та ресурсозбереження;
- розвиток сектора послуг у прикордонних районах.

Згідно із Законом України «Про транскордонне співробітництво» від 24.06.2004 р. № 1861-IV XXIII сесією IV скликання Харківської обласної ради від 27.01.2005 р. прийнято Програму розвитку прикордонного співробітництва в Харківській області до 2011 р.

З метою ефективної реалізації зазначеної програми та координації дій учасників прикордонного співробітництва за участю Виконавчого комітету Ради керівників прикордонних областей Республіки Білорусь, Російської Федерації

та України у березні 2006 р. було створено Центр прикордонного співробітництва, головними цілями якого є сприяння міжрегіональному й прикордонному економічному співробітництву, підвищення конкурентоспроможності прикордонних територій, сприяння розвитку малого та середнього бізнесу. На цей час Центром реалізуються такі проекти:

- 1. Розвиток бізнес-інфраструктури Єврорегіону «Слобожанщина».**
- 2. Оздоровлення транскордонних річок Уди й Лопань у рамках функціонування єврорегіону «Слобожанщина».**
- 3. Створення системи спільних торгових домів у прикордонних районах Харківської (ТДК «Імпульс») та Белгородської (ТД «Україна») областей.**
- 4. Для підвищення рекреаційного потенціалу прикордонних районів Харківської та Белгородської областей розроблена система транскордонних екологічних туристичних маршрутів «Природна та історична спадщина Слобожанщини».**
- 5. З метою інформування представників виконавчої влади прикордонних областей Російської Федерації, Республіки Білорусь та України щодо економічного й інвестиційного потенціалу прикордонних територій й нових форм прикордонного співробітництва з листопада 2005 р. функціонує інтернет-сайт Виконавчого комітету Ради керівників прикордонних областей Республіки Білорусь, Російської Федерації та України.**

Харківською облдержадміністрацією починаючи з 1993 р. укладено 47 угод про торговельно-економічне, науково-технічне та культурне співробітництво з регіонами 11 країн світу: з Російською Федерацією – 35, Республікою Казахстан – 1, Республікою Узбекистан – 1, Литовською Республікою – 1, Республікою Болгарія – 1, Республікою Польща – 1, Ісламською Республікою Іран – 1, Соціалістичною Республікою В'єтнам – 1, Республікою Білорусь – 2, Республікою Грузія – 2 та США – 1.

На даний час діють 12 угод: з Московською, Белгородською, Оренбурзькою та Курською областями Російської Федерації, Акмолинською областю Республіки Казахстан, Ташкентською областю Республіки Узбекистан, Каунаським повітом Литовської Республіки, Штатом Огайо США, Пловдівською областю Республіки Болгарія, Великопольським воєводством Республіки Польща, провінцією Ісфахан Ісламської Республіки Іран та провінцією Кхань Хоа Соціалістичної Республіки В'єтнам.

Сьогодні Харківською облдержадміністрацією укладено 20 угод з місцевими органами влади інших областей України. Всі існуючі угоди підписано протягом 1993 – 1997 рр. На цей час угоди не переглядались.

Основною стратегією щодо розвитку міжрегіонального та прикордонного співробітництва є економізація вже підписаних угод та існуючих домовленостей, а також удосконалення форм їх реалізації.

Метою Прикордонного білорусько-російсько-українського університетського консорціуму є створення умов для багатостороннього співробітництва між провідними навчальними закладами білорусько-російсько-українського прикордоння та підвищення якості вищої освіти на території прикордонних областей шляхом об'єднання наукового потенціалу та матеріальної бази університетів – учасників Консорціуму.

Основною метою Міжрегіональної екологічної програми з охорони та використання вод басейну річки Сіверський Донець є поетапне вирішення проблеми відтворення та збереження транскордонних водних ресурсів п'яти областей Російської Федерації та України (Белгородської, Харківської, Донецької, Ростовської та Луганської) шляхом поєднання зусиль на основі спільного плану дій.

У рамках єврорегіону «Слобожанщина» плануються до реалізації такі проекти:

- 1. Удосконалення транскордонної автотранспортної мережі шляхом створення додаткового регіонального маршруту Чугуїв – Вовчанськ – Шебекіно.**
- 2. Транскордонний туристичний маршрут «Природна та культурна спадщина Слобожанщини».**
- 3. Транскордонний регіональний ландшафтний парк «Верхнє Придонцове».**

Ґрунтуючись на проведеному вище дослідженні, можна запропонувати такі заходи щодо розвитку співробітництва на регіональному рівні:

- залучення підприємств області до участі в міжнародних виставкових заходах, бізнес-форумах, семінарах у Белгородській області;
- сприяння участі підприємств Белгородської області у VI Великому Слобожанському ярмарку – 2007 та у спеціалізованих виставкових заходах у м. Харкові;
- підтримка та подальший розвиток діючого спеціалізованого веб-ресурсу інформаційної підтримки міжрегіонального та транскордонного співробітництва (Довідково: за сприяння та підтримки ВАТ «Харківський регіональний фонд підтримки підприємництва»);
- створення та проведення постійно діючого інтернет-ярмарку товарів і послуг підприємств та організацій прикордонних областей України та Російської Федерації (Довідково: за сприяння та підтримки ВАТ «Харківський регіональний фонд підтримки підприємництва»);
- створення за кордоном на громадсько-комерційних засадах мережі торговельно-агентських представництв Харківської області, що сприятиме розширенню зовнішніх ринків збуту продукції харківських підприємств.

РОЗДІЛ 9

ОЦІНКА МОЖЛИВОСТЕЙ ОБЛАСТІ З ФІНАНСУВАННЯ СОЦІАЛЬНО- ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ

9.1. Оцінка податкового навантаження на економіку області та можливості бюджетних надходжень

Реалізація стратегії соціально-економічного розвитку регіону потребує наявності необхідних фінансових ресурсів, основою яких виступають податкові надходження. Тому рівень оподаткування платників регіону і тенденції бюджетної політики суттєво впливають на можливості достатнього фінансування програм стратегічного розвитку.

Динаміку фактичних надходжень зведеного бюджету подано в табл. 9.1 та на рис. 9.1.

Таблиця 9.1

Надходження податків і зборів до бюджетів і державних цільових фондів, тис. грн

Вид надходжень	Україна				Харківська область			
	2003 р.	2004 р.	2005 р.	2006 р.	2003 р.	2004 р.	2005 р.	2006 р.
Податкові надходження в т. ч.	41963865	48764304	68560500	57366045	3047973	3169283	4993974	5149778
податки на доходи, прибуток, збільшення ринкової вартості	26745056	29402243	40810274	27527529	1534370	1483246	1982645	1461650
податки на власність	600138	658729	833360	491884	30778	32448	42877	27102
збори за спеціальне використання природних ресурсів	2780025	3342025	3981010	4323646	220544	290715	325193	404770
внутрішні податки на товари та послуги	8566804	11762519	19413416	21020958	996435	1077024	2367784	2948747
інші податки	3270119	3596300	3518881	3999594	265846	285842	275473	307326
неподаткові надходження	4744347	4800922	9041882	8265931	354001	308760	435423	573990
цільові фонди	537691	319298	414865	734768	9247	14215	13905	31439
Всього надходжень	47527369	53992801	78048989	66366746	3414217	3495342	5445635	5755207

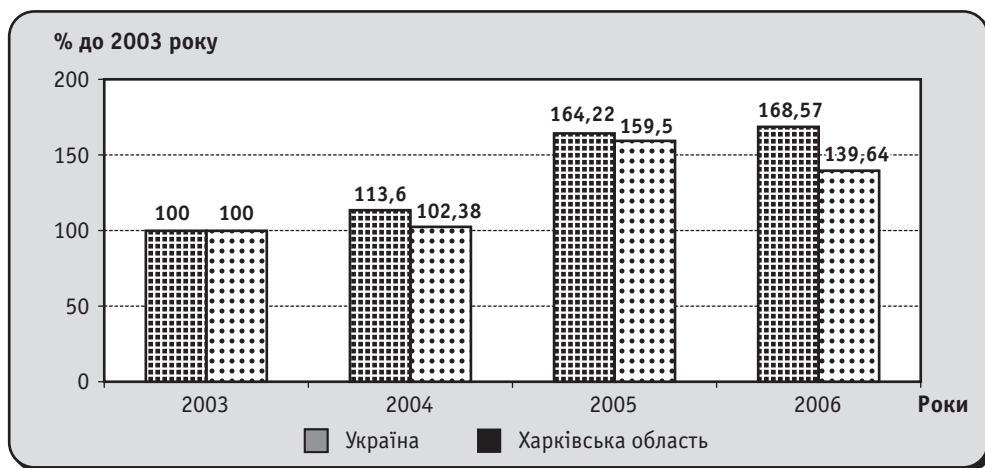

Рис. 9.1. Динаміка надходжень податків і зборів до бюджетів і державних цільових фондів по Україні та Харківській області

Загалом, виходячи з динаміки, поданої на рис. 9.1, можна відзначити, що тенденція до збільшення податкових надходжень по Харківській області відповідає загальній тенденції по Україні. В той же час, аналізуючи показники табл. 9.1, можна вказати на деякі відмінності:

- на відміну від загальної по Україні тенденції до збільшення надходжень від податків на доходи та неподаткових надходжень протягом 2003 – 2006 рр., у Харківській області у 2004 р. за цими податками спостерігається зменшення надходжень. Певною мірою це пояснюється розвитком непрямого оподаткування в регіоні;
- найбільш динамічним у Харківській області протягом розглянутого періоду було збільшення надходжень від внутрішніх податків на товари та послуги. Це не характерно для сучасного етапу розвитку України і підтверджує тезу про переважне оподаткування споживання в регіоні. На відміну від загальної тенденції по Україні, де збільшення податків на споживання було незначним, у Харківській області у 2005 – 2006 рр. вони вже перевищили податки на доходи. Така ситуація пов'язана зі структурними недоліками економіки області та суттєво погіршує умови для податкового регулювання, яке найбільш ефективно реалізується через прямі податки.

Узагальнюючими показниками рівня регіонального оподаткування є податкове навантаження, яке може бути оцінене співвідношенням загальної суми податкових платежів та валової доданої вартості, а також сумою податкових платежів, що припадає на одну особу.

Середній рівень податкового навантаження по Україні в цілому зменшився з 23,26% у 2003 р. до 15,03% у 2006 р. Діапазон зміни цього показника за регіонами також значно розширився (табл. 9.2 та рис. 9.2). Як свідчать наведені дані, податкове навантаження по Харківській області знизилось на 6,46 в. п.

(з 2003 по 2006 рр.), у той же час стабільно перевищує податкове навантаження в цілому по Україні (у 2003 р. – на 24,4%, у 2004 р. – на 9,1% та у 2005 р. – на 49,5%). В результаті у 2006 р. Харківська область за цим показником вишла на друге місце по Україні (після Сумської області), що не відповідає показникам соціально-економічного розвитку регіону.

Таблиця 9.2

Загальний показник надходжень до зведеного бюджету по відношенню до валової доданої вартості (ВДВ) та кількості населення

Регіон	Навантаження на ВДВ, %				Навантаження на одну особу, грн			
	2003 р.	2004 р.	2005 р.	2006 р.	2003 р.	2004 р.	2005 р.	2006 р.
Україна	23,26	22,08	24,52	15,03	1,00	1,14	1,66	1,42
АР Крим	24,86	21,25	20,14	10,77	0,75	0,78	0,95	0,70
Вінницький	16,19	16,09	14,82	8,76	0,50	0,58	0,66	0,53
Волинський	14,37	13,96	13,13	9,08	0,43	0,47	0,59	0,57
Дніпропетровський	18,93	19,48	25,89	13,61	0,98	1,19	2,04	1,64
Донецький	16,40	17,19	19,22	7,40	0,88	1,12	1,72	0,94
Житомирський	18,01	17,37	16,91	9,86	0,47	0,54	0,71	0,56
Закарпатський	16,98	15,90	14,81	8,01	0,44	0,51	0,59	0,43
Запорізький	21,43	18,39	22,85	12,74	0,98	1,00	1,68	1,38
Івано-Франківський	15,45	15,04	18,40	10,29	0,50	0,60	0,90	0,71
Київський	20,47	19,69	19,54	14,59	0,78	0,90	1,19	1,28
Кіровоградський	14,00	13,38	12,51	6,03	0,43	0,50	0,62	0,39
Луганський	21,30	25,87	25,25	5,09	0,74	1,06	1,30	0,42
Львівський	22,54	20,04	24,07	16,80	0,74	0,82	1,20	1,12
Миколаївський	19,31	16,79	13,61	8,37	0,73	0,73	0,82	0,66
Одеський	20,79	18,27	19,54	11,84	0,92	0,97	1,31	1,03
Полтавський	32,14	29,76	26,86	14,96	1,58	1,68	2,01	1,76
Рівненський	18,71	17,44	15,36	8,41	0,56	0,61	0,70	0,53
Сумський	27,82	25,54	28,79	24,63	0,97	0,99	1,37	1,63
Тернопільський	16,18	15,14	14,96	8,70	0,38	0,42	0,50	0,40
Харківський	28,93	24,08	28,52	22,47	1,19	1,23	1,92	2,05
Херсонський	19,98	18,21	14,49	6,07	0,57	0,61	0,63	0,35
Хмельницький	17,17	16,11	14,96	8,03	0,48	0,55	0,65	0,47
Черкаський	20,88	23,19	23,11	12,93	0,59	0,78	1,05	0,88
Чернівецький	17,85	16,44	15,19	9,31	0,42	0,46	0,53	0,43
Чернігівський	28,84	27,34	27,38	19,11	0,92	1,05	1,34	1,27

Оскільки кінцевими платниками всіх податків виступають фізичні особи – мешканці відповідних регіонів, регіональний рівень оподаткування може бути оцінений показником суми податкових надходжень у розрахунку на одного мешканця (рис. 9.3).

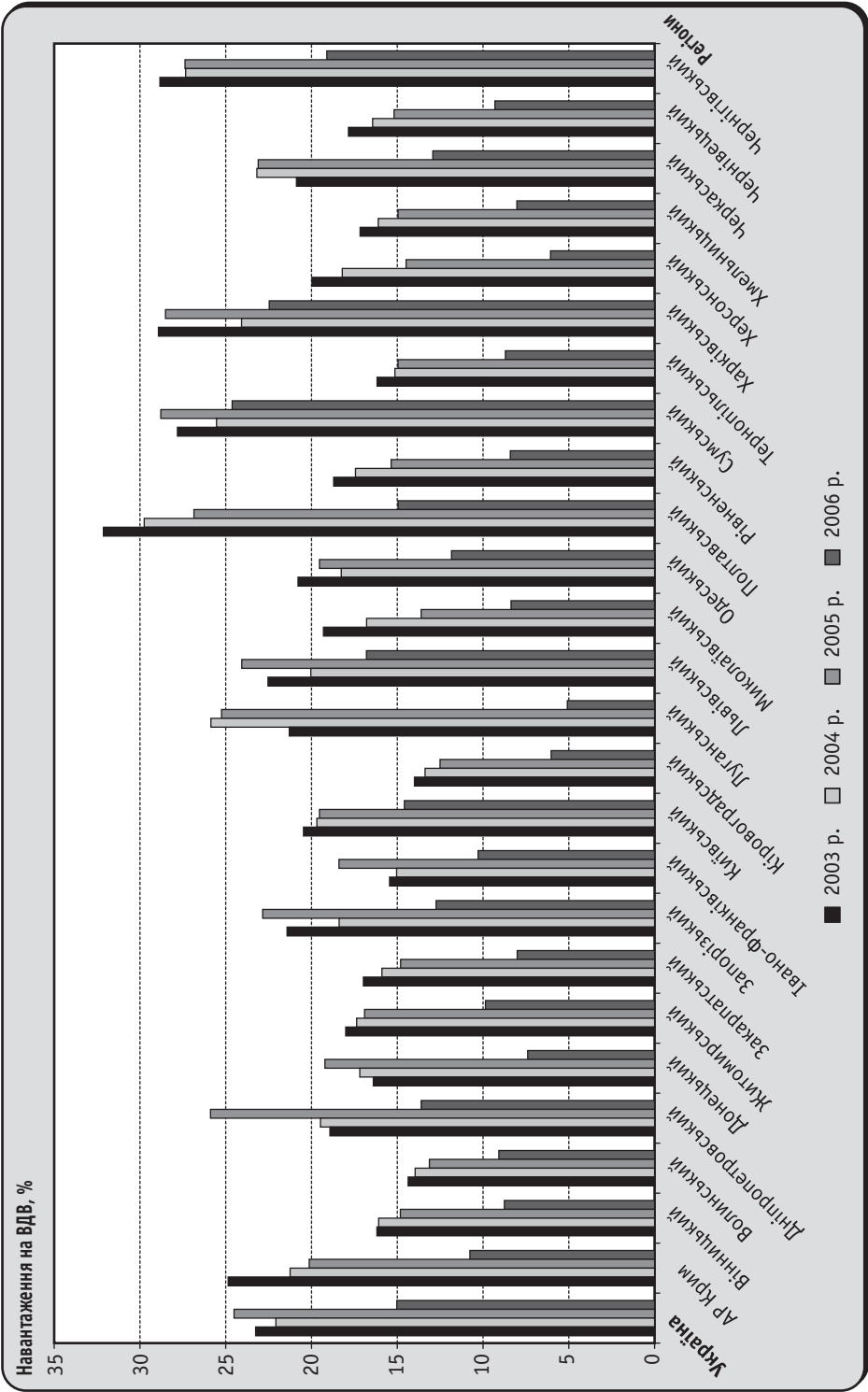

Рис. 9.2. Динаміка податкового навантаження за регіонами України (у розрахунку на 1 грн ВДВ)

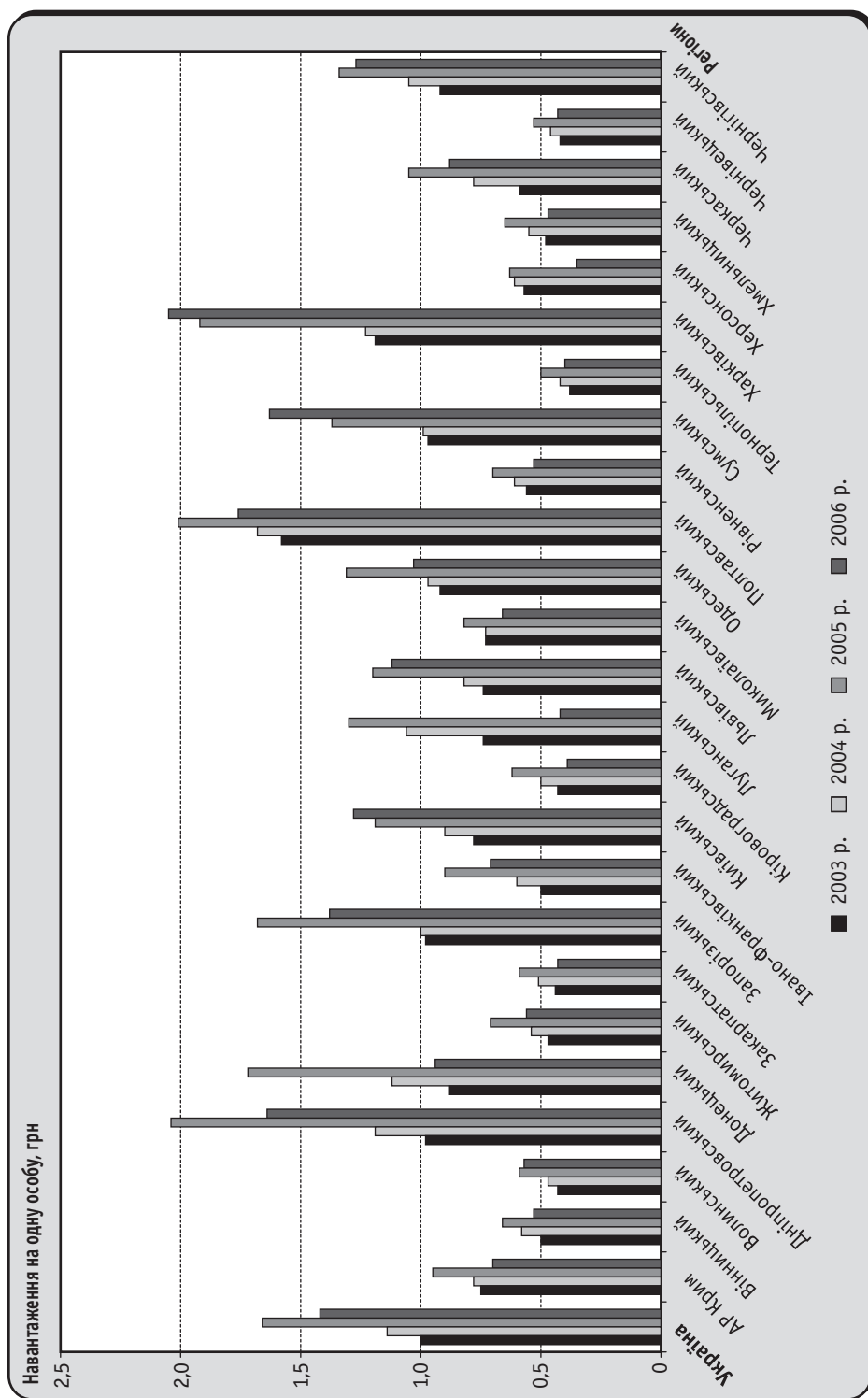

Рис. 9.3. Загальні надходження до зведеного бюджету за регіонами України у розрахунку на одну особу

Слід також виділити одну з лідируючих позицій Харківської області. За показником податкових надходжень у розрахунку на одного мешканця Харківська область посідала 2-е місце і лише у 2005 р., поступившись Полтавській та Дніпропетровській областям, опустилась на 3-є місце, але у 2006 р. Харківська область була лідером за цим показником. Причому податкове навантаження на одну особу по регіону перевищувало середній по Україні рівень на 44,4%.

Таким чином, у 2006 р. чотири регіони України – Сумський, Харківський, Чернігівський та Львівський – за податковим навантаженням перевищували середній по Україні рівень, а інші 19 регіонів мали більш ліберальні умови оподаткування. Причому податкове навантаження по Харківській області в 4,4 рази перевищувало відповідний показник Луганської області.

На відміну від податкового навантаження рівень надходжень до зведеного бюджету у розрахунку на одну особу в 2006 р. був перевищений також по чотирьох регіонах – Харківському, Полтавському, Сумському та Дніпропетровському – незважаючи на порівнянну щільність цих регіонів. Слід також зазначити, що лише по Харківській та Сумській областям надходження до зведеного бюджету на одну особу перевищували середній рівень по Україні протягом чотирьох років.

Виходячи з викладеного, можна констатувати, що навантаження у Харківській області, як щодо доданої вартості, так і в розрахунку на одну особу, є одним з найбільших по Україні. А це, в свою чергу, може свідчити про відсутність резервів збільшення надходжень до бюджетів усіх рівнів або про незначний рівень такого потенціалу.

Тепер перейдемо до розгляду фактичних надходжень до місцевих бюджетів. Дані про надходження до загального фонду місцевих бюджетів у розрізі регіонів подано у табл. 9.3.

Таблиця 9.3

Дані про фактичне виконання місцевих бюджетів АР Крим та регіонів України за доходами зведеного бюджету (без трансфертних платежів), тис. грн

Регіон	2004 р.	2005 р.	2006 р.
1	2	3	4
АР Крим	709775,0	932058,8	1188367,5
Вінницький	358070,8	487414,3	664650,3
Волинський	202458,0	287576,4	382924,9
Дніпропетровський	168 9872,2	2330745,2	2862472,5
Донецький	2082275,8	2787369,2	3511130,1
Житомирський	281709,8	418955,8	560035,0
Закарпатський	245174,0	337763,0	436201,9
Запорізький	851137,6	1065296,4	1325418,3

Закінчення табл. 9.3

1	2	3	4
Івано-Франківський	290964,7	402355,0	534524,5
Київський	529756,8	796429,0	1053119,8
Кіровоградський	264032,8	372782,8	466560,1
Луганський	726754,6	1041275,4	1285156,4
Львівський	728845,4	988114,1	1294412,1
Миколаївський	413316,5	510125,0	651525,3
Одеський	918021,8	1165766,1	1579861,8
Полтавський	560473,1	752236,2	941524,2
Рівненський	259777,4	357226,7	456854,7
Сумський	336733,3	441005,0	559463,6
Тернопільський	197981,8	266435,6	337712,5
Харківський	1115370,2	1439678,1	1802408,6
Херсонський	260088,8	353229,2	451009,2
Хмельницький	313680,1	413235,5	543579,5
Черкаський	360047,6	491766,0	644514,4
Чернівецький	177726,7	241620,7	312322,8
Чернігівський	276925,9	384727,0	497690,1

Виходячи з даних табл. 9.3, можна відзначити стабільне 3-є місце Харківської області за обсягами надходжень до місцевих бюджетів протягом 2004 – 2006 рр. Випереджають Харківську область за цим показником лише Донецька та Дніпропетровська.

Більш повний аналіз надходжень до місцевих бюджетів можна провести, виходячи зі структури надходжень до місцевих бюджетів. Загальну структуру цих доходів подано на рис. 9.4.

Як негативне явище можна розглядати зменшення частки податкових надходжень до місцевих бюджетів. По-перше, така тенденція зменшує можливості податкового регулювання на регіональному рівні. Хронічний брак коштів у місцевих бюджетів не дозволяє місцевим адміністраціям використовувати регулюючий потенціал податків та спрямовує їх виключно на виконання фінансової функції. По-друге, компенсація зменшення податкових надходжень відбувається за рахунок трансфертів. А отже, окрім централізації механізму перерозподілу внутрішнього продукту, відбувається й централізація податкового регулювання. Це, у свою чергу, може призвести до побудови неефективних механізмів податкового стимулювання, оскільки держава на центральному рівні більше буде виходити з принципу рівності та неспроможна буде врахувати особливості всіх регіонів. Здійснення такого регулювання на регіональному рівні було б більш ефективним завдяки можливості створення регулюючого механізму з урахуванням регіональних особливостей.

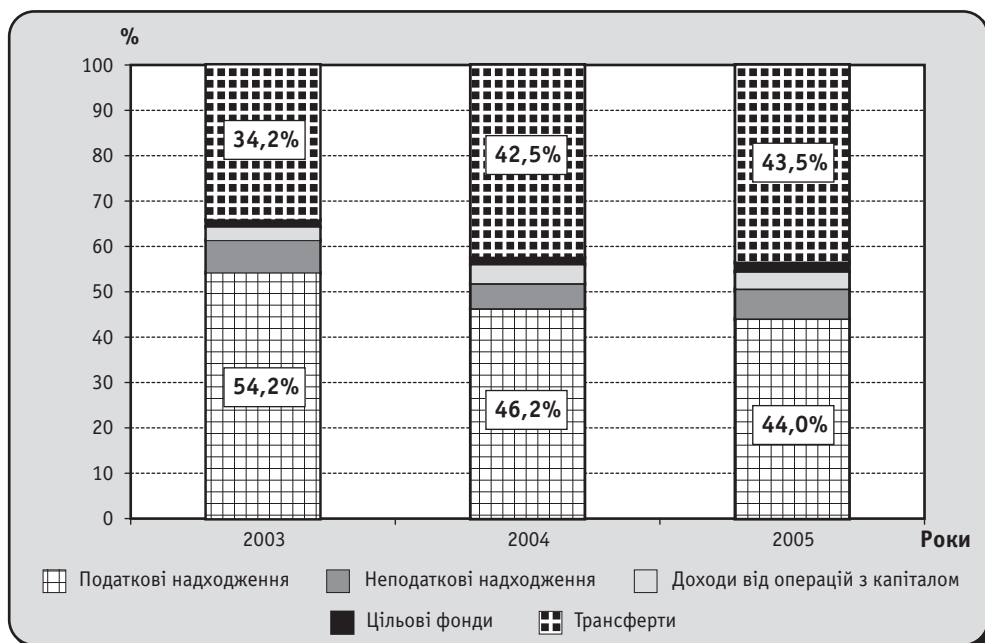

Рис. 9.4. Структура доходів бюджетів АР Крим, регіонів України міст Києва та Севастополя

Окремо розглянемо неподаткові надходження (державне мито, надходження від штрафів і фінансових санкцій), доходи від операцій з капіталом (надходження від продажу основного капіталу, землі та нематеріальних активів) та цільові фонди.

Стосовно перших двох видів надходжень слід зазначити певну стабільність їх сукупної частки у загальних надходженнях до місцевих бюджетів (близько 10%) протягом 2003 – 2005 рр. Однак окремо вони не відзначаються стабільністю, що обумовлено відсутністю стабільної бази нарахування.

Як негативне явище слід відзначити й низький рівень цільових фондів у структурі доходів місцевих бюджетів, зокрема збору за забруднення навколишнього природного середовища (36,2; 37,1 та 26,2% від загальної суми надходжень до цільових фондів відповідно у 2003, 2004 та 2005 рр.).

Аналізуючи структуру податкових надходжень до місцевих бюджетів Харківської області, слід зазначити, що основне джерело надходжень до місцевих бюджетів формує податок з доходів фізичних осіб, що перетворює його на бюджетотворюючий податок (рис. 9.5). Також спостерігається тенденція до збільшення його частки в загальних податкових надходженнях до місцевих бюджетів.

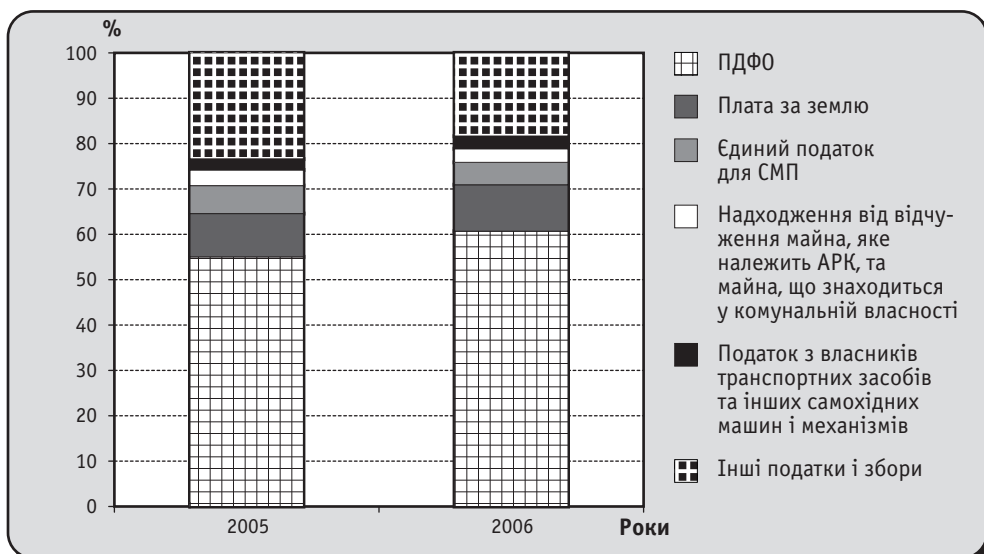

Рис. 9.5. Структура податків і зборів, які мобілізуються до місцевих бюджетів на території Харківської області

Негативною тенденцією є зменшення частки надходжень від єдиного податку, хоча вона й відповідає загальній тенденції по Україні, що свідчить не стільки про високий рівень конкуренції, скільки про відсутність дійових стимулів для збільшення обсягів виручки в розрахунку на одного суб'єкта малого підприємництва. Ця проблема, на жаль, не може бути вирішена на регіональному рівні та потребує відповідного законодавчого врегулювання.

Далі перейдемо до розгляду структури видатків. Підтвердженням браку ресурсів на регіональному рівні для стимулювання економічного розвитку (окрім збільшення частки державної підтримки регіонів шляхом трансфертів) та централізації механізму регулювання економічної діяльності шляхом податків є структура видатків державного та місцевих бюджетів (табл. 9.4).

Таблиця 9.4

Співвідношення видатків за окремими їх видами між державним і місцевими бюджетами у 2003 – 2005 рр., %

Вид видатків	2003 р.		2004 р.		2005 р.	
	Державний бюджет	Місцевий бюджет	Державний бюджет	Місцевий бюджет	Державний бюджет	Місцевий бюджет
1	2	3	4	5	6	7
Усього видатків	58,6	41,4	63,2	37,8	63,3	36,7
Економічна діяльність	75,2	24,8	77,4	22,6	74,0	26,0

Закінчення табл. 9.4

1	2	3	4	5	6	7
Охорона навколишнього природного середовища	78,8	21,2	75,7	24,3	78,3	21,7
Житлово-комунальне господарство	4,5	95,5	4,5	95,5	3,2	96,8
Охорона здоров'я	24,2	75,8	28,4	71,6	22,7	77,3
Духовний та фізичний розвиток	31,4	68,6	37,3	62,7	36,9	63,1
Освіта	38,3	61,7	39,3	60,7	37,1	62,9
Соціальний захист і соціальне забезпечення	52,6	47,4	63,2	36,8	79,1	20,9

Протягом 2003 – 2005 рр. фінансування економічної діяльності здійснювалось в основному з державного бюджету та майже утричі перевищувало витрати місцевих бюджетів. У свою чергу, місцевим бюджетам відводилася визначальна роль у фінансуванні охорони здоров'я, духовного та фізичного розвитку населення, освіти.

При цьому слід зазначити, що принцип рівності, якого на центральному рівні держава спроможна дотриматись при здійсненні державного регулювання соціально-економічних процесів та який можна використати незалежно від особливостей регіону, більше потрібен соціальній складовій, для підтримання рівня добробуту населення, у той час як регулювання економічних відносин має враховувати особливості регіону.

Така тенденція характерна не лише для 2003 – 2005 рр. У 2006 р. розмір видатків загального фонду місцевих бюджетів загалом по Україні та місцевого бюджету Харківської області на фінансування соціально-культурної сфери становив 82,6 та 79,0% відповідно. А отже, на фінансування економічної діяльності відводилися фактично залишки в складі інших видатків, які відповідно склали 17,4 та 21,0%.

Аналізуючи показники табл. 9.5, слід відзначити, що загалом структура видатків загального фонду місцевих бюджетів Харківської області по галузі соціально-культурної сфери відповідає аналогічній структурі видатків по Україні, найбільша сума видатків припадає на фінансування освіти.

Виходячи з викладеного вище, можна зробити висновок, що фінансування першочергових загальнодержавних завдань щодо підвищення добробуту населення, поліпшення рівня життя покладається на місцеве самоврядування, у той час як регулювання економічних процесів загалом і податкове регулювання економічної діяльності у певному регіоні зокрема бере на себе центральний рівень.

Таблиця 9.5

**Структура видатків загального фонду місцевих бюджетів
по Україні та в Харківській області за функціональною класифікацією
у 2006 р.**

Стаття видатків	Україна		Харківська область	
	Фактичні ви- датки, млн грн	Питома вага, %	Фактичні ви- датки, млн грн	Питома вага, %
Освіта	19722,2	34,9	990,3	31,2
Охорона здоров'я	14269,5	25,2	814,0	25,7
Соціальний захист і соціальне забезпечення	9758,0	17,3	537,6	17,0
Культура і мистецтво	2222,5	3,9	118,1	3,7
Фізична культура і спорт	724,6	1,3	44,0	1,4
Разом соціально-культурна сфера	46696,9	82,6	2504,0	79,0
Інші видатки	9828,1	17,4	665,7	21,0
Усього видатків	56525,0	100,0	3169,7	100,0

Звісно, власних надходжень місцевим бюджетам, навіть при повному їх спрямуванні на фінансування соціальних програм, навряд чи вистачить. Тому виникає об'єктивна необхідність повторного перерозподілу ВВП, але вже між центральним і місцевими фондами фінансових ресурсів, про що свідчить тенденція до збільшення питомої ваги трансфертів у загальних надходженнях місцевих бюджетів (табл. 9.6 та рис. 9.6).

Таблиця 9.6

**Питома вага бюджетних трансфертів у доходах місцевих
бюджетів України**

Регіон	У відсотках до загальної суми			
	2003 р.	2004 р.	2005 р.	2006 р.
1	2	3	4	5
АР Крим	29,4	40,6	42,6	48,3
Вінницька	53,7	62,4	62,4	64,3
Волинська	57,0	64,3	64,9	67,7
Дніпропетровська	21,2	30,9	29,8	41,2
Донецька	19,9	32,5	30,2	40,7
Житомирська	56,2	63,4	60,5	63,7
Закарпатська	57,1	65,2	62,9	67,2

Закінчення табл. 9.6

1	2	3	4	5
Запорізька	23,0	29,7	37,3	41,7
Івано-Франківська	55,2	60,4	62,8	64,3
Київська	44,3	48,8	44,2	49,6
Кіровоградська	50,1	60,4	58,4	61,8
Луганська	34,6	43,2	42,9	49,2
Львівська	45,5	49,3	51,7	55,9
Миколаївська	36,5	43,8	48,3	52,9
Одеська	28,9	37,9	38,7	41,0
Полтавська	35,5	44,1	43,7	48,2
Рівненська	53,8	60,2	60,2	62,3
Сумська	44,3	50,6	53,5	56,8
Тернопільська	61,9	66,2	68,4	71,9
Харківська	29,5	40,2	39,4	48,2
Херсонська	47,1	56,1	59,0	62,5
Хмельницька	48,4	61,0	62,0	65,8
Черкаська	50,3	55,2	56,4	64,0
Чернівецька	54,0	58,3	59,5	63,4
Чернігівська	51,0	59,1	57,8	61,4

Протягом 2003 – 2005 рр. частка трансфертів збільшилась з 34,2 до 43,5%. Загалом таке збільшення відбувалося на фоні зменшення частки податкових надходжень у структурі доходів місцевих бюджетів. Подібна тенденція зберігалася і в 2006 р., коли частка трансфертів у сукупних доходах місцевих бюджетів сягнула вже 47,5%. Це свідчить про централізацію механізму податкового перерозподілу ВВП.

Динаміка частки трансфертів у доходах місцевих бюджетів Харківської області подібна загальній тенденції по Україні. Однак слід звернути увагу на той факт, що у 2006 р. вперше цей показник по Харківській області перевищив середній показник по Україні.

Загальне збільшення частки трансфертів також може характеризувати наявність надлишкового перерозподілу ресурсів через центральний рівень бюджету, а отже, й свідчити про нераціональність діючої податкової системи або діючого механізму розподілу надходжень між рівнями бюджетів. У будь-якому разі це звужує фінансові можливості регіонів.

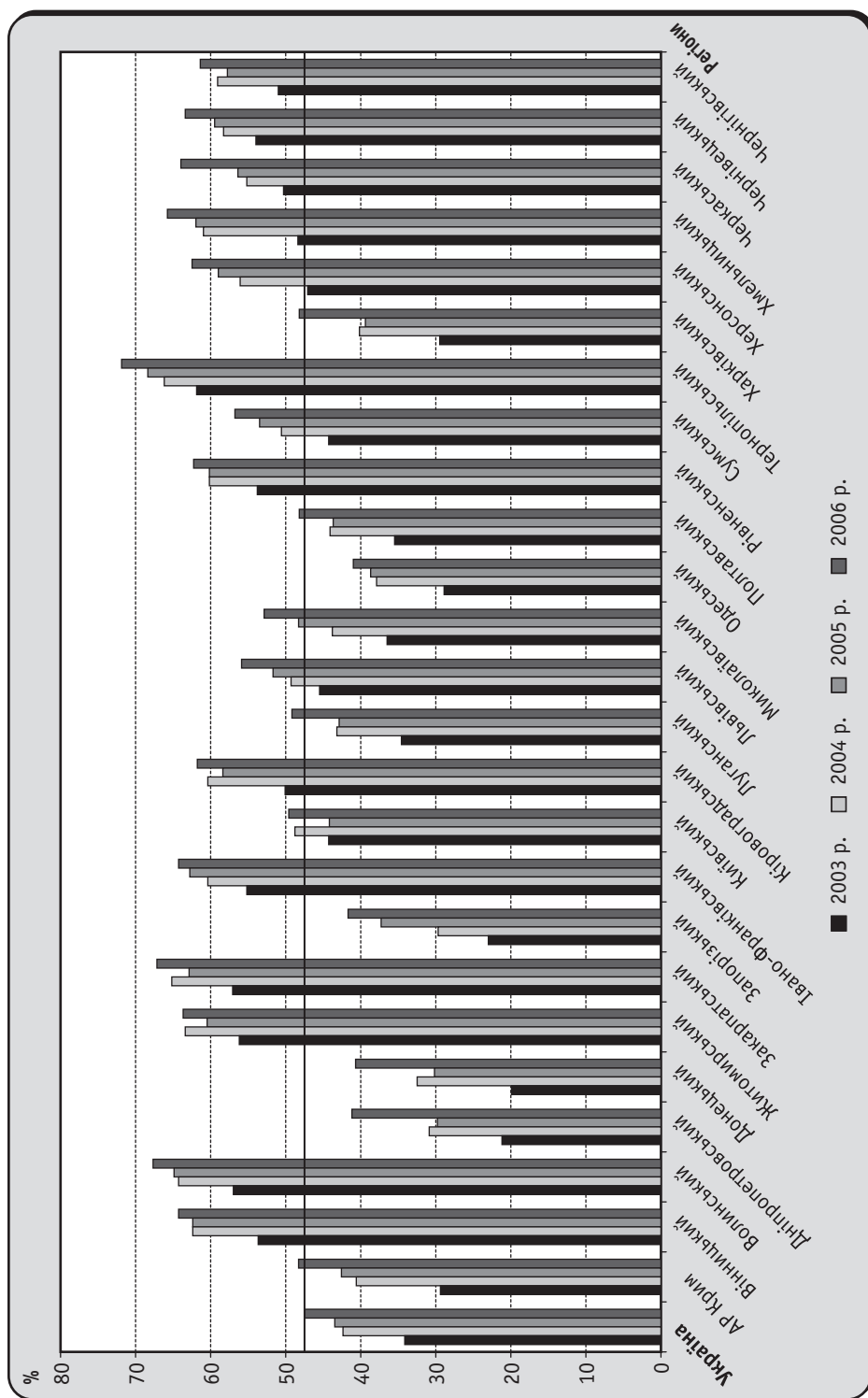

Рис. 9.6. Динаміка частки трансфертів у сукупних надходженнях місцевих бюджетів за регіонами України

Ранжування регіонів України за основними показниками регіонального оподаткування свідчить про те, що загальний рівень оподаткування у Харківській області характеризується порівняно високою інтенсивністю (табл. 9.7).

Таблиця 9.7

Ранжування регіонів України за основними показниками оподаткування

Регіон	Податкове навантаження на ВДВ				Податкові надходження на одну особу				Податкові надходження на одну зайняту особу			
	2003 р.	2004 р.	2005 р.	2006 р.	2003 р.	2004 р.	2005 р.	2006 р.	2003 р.	2004 р.	2005 р.	2006 р.
АР Крим	5	7	10	11	10	13	13	13	13	13	14	13
Вінницький	21	20	20	16	18	18	18	17	22	18	18	18
Волинський	24	24	24	15	23	23	23	15	25	25	21	15
Дніпропетровський	14	10	5	7	4	3	1	3	5	3	2	4
Донецький	20	16	13	22	8	4	4	10	8	5	4	10
Житомирський	16	15	15	13	20	20	16	16	18	20	17	17
Закарпатський	19	21	21	21	21	21	22	21	24	23	23	22
Запорізький	7	11	9	9	3	7	5	5	3	8	5	5
Івано-Франківський	23	23	14	12	17	17	14	12	16	15	13	12
Київський	25	25	25	24	22	22	21	24	23	21	20	24
Кіровоградський	11	9	12	6	9	10	11	6	9	10	11	7
Луганський	8	3	6	25	12	5	9	22	10	4	9	23
Львівський	6	8	7	4	11	11	10	8	11	11	10	8
Миколаївський	13	17	23	19	13	14	15	14	12	14	15	14
Одеський	10	12	11	10	6	9	8	9	6	9	7	9
Полтавський	1	1	4	5	1	1	2	2	1	1	1	2
Рівненський	15	14	16	18	16	15	17	18	14	16	16	16
Сумський	4	4	1	1	5	8	6	4	4	7	6	3
Тернопільський	22	22	19	17	25	25	25	23	21	22	25	20
Харківський	2	5	2	2	2	2	3	1	2	2	3	1
Херсонський	12	13	22	23	15	16	20	25	17	17	22	25
Хмельницький	18	19	18	20	19	19	19	19	19	19	19	19
Черкаський	9	6	8	8	14	12	12	11	15	12	12	11
Чернівецький	17	18	17	14	24	24	24	20	20	24	24	21
Чернігівський	3	2	3	3	7	6	7	7	7	6	8	6

Харківська область займає одну з лідируючих позицій з навантаження загальних надходжень до бюджетів усіх рівнів на ВДВ та одну особу, в той час як за рівнем трансфертів знаходиться на останніх позиціях. А отже, слід зазначити, що при існуючій системі оподаткування і тенденціях перерозподілу ВДВ та джерел фінансування економічних заходів у регіоні не вистачає фінансових ресурсів для стимулювання й фінансування власних цільових програм, що потребує загальнодержавного втручання.

9.2. Банківська система та можливості кредитування нею соціально-економічного розвитку області

У 2006 р. банківська система Харківської області успішно розвивалася, темпи зростання за більшістю показників були вищі, ніж у 2005 р.

На 01.01.2007 р. в м. Харкові та Харківській області працювали 83 банківські установи, у тому числі 12 самостійних банків, 69 філій, 2 представництва та 1006 відділень.

Протягом минулого року було зареєстровано філію АБ «АвтоЗАЗбанк», представництво ТОВ «Банк Ренесанс Капітал» та реорганізовано 5 філій банків інших міст. Розвиток банківської мережі в кількісному вимірі відбувався, як і в попередні роки, переважно завдяки відкриттю відділень (за рік було відкрито 56 відділень). Для порівняння: у 2005 р. у Харківській області працювало 12 комерційних банків – юридичних осіб, 74 філії (із них 63 підпорядковані банкам інших міст), 943 відділення та 1 представництво, банківська мережа області розширилася завдяки відкриттю трьох філій банків інших міст та 81 відділення.

В Харківській області на 01.01.2007 р. працювало 12 банківських установ за участю іноземного капіталу, в тому числі зі 100%-ковим іноземним капіталом – 1 банківська установа (філія ЗАТ «ОТП Банк» у м. Харкові), з частковим іноземним капіталом – 11 (АКІБ «УкрСиббанк» та ВАТ «Мегабанк», ХОД «Райффайзен Банк Аваль», філії банків АКБ «Мрія», КБ «Надра», ВАТ «Кредитпромбанк», АТ «Індекс-банк», АТ «ВАБанк», ВАТ «КРЕДОБАНК», АТ «Укрінбанк», АКБ «Правекс-банк»).

За 2006 р. обсяг загальних активів банківських установ області зріс на 51,1% (за попередній рік – на 39,9%) і на 01.01.2007 р. становив 18249 млн грн. На 79,2% зростання відбулося за рахунок збільшення кредитного портфеля банківських установ, питома вага якого в загальних активах була найбільшою та становила 69,4% (на 01.01.2006 р. – 64,4%).

За 2006 р. зобов'язання банківського сектора Харківської області зросли на 122,2% (за попередній рік приріст склав 71,1%) – до 25011 млн грн на 01.01.2006 р. переважно за рахунок збільшення в 3,5 рази коштів інших банків та на 43,1% коштів на рахунках клієнтів, частка яких у структурі зобов'язань дорівнювала відповідно 45,4 та 30,1%.

Упродовж 2006 р. динамічно зростає балансовий капітал банків, а саме на 84,3% – до 3321 млн грн на 01.01.2007 р. (у попередньому році – 22,6%). Зростання капіталу на 78,2% було забезпечене збільшенням статутного капіталу, частка якого в структурі постійно зростає та залишається найвищою – 72,1%.

Показник середнього розміру статутного капіталу на один діючий банк підвищився зі 101 млн грн на початок 2006 р. до 200 млн грн на початок 2007 р. (2-е місце після Дніпропетровської області).

Регулятивний капітал харківських банків на 01.01.2007 р. відповідав вимогам Національного банку України до капіталу залежно від кола здійснюваних операцій і території діяльності й загалом дорівнював 3387,1 млн грн. Упродовж 2006 р. харківські банки високими темпами підвищували рівень капіталізації: за рік розмір регулятивного капіталу збільшився на 82,6%, тоді як за 2005 р. – на 28,6%. Проте, незважаючи на досягнуті результати, рівень капіталізації харківських банків, як і українських банків в цілому, залишається недостатнім. Враховуючи зростаючі вимоги Національного банку України до розміру регулятивного капіталу для здійснення ліцензованої банківської діяльності, до харківських банків висунуто вимоги щодо включення до їх бізнес-планів заходів з нарощування капітальної бази.

Упродовж 2006 р. вимоги за кредитами зростали високими темпами. Поліпшено також якісні характеристики кредитування реальної економіки та населення. Темпи приросту загального обсягу кредитного портфеля за 2006 р. становили 55,1% та були вищі за показник 2004 р. (44,1%), що свідчить про підвищення інтенсивності кредитної діяльності банківського сектора. За станом на 01.01.2007 р. вимоги за кредитами, наданими банківськими установами області, дорівнювали 11404 млн грн, у тому числі заборгованість за кредитами в національній валюті становила 5614 млн грн (49,2%), в іноземній – 5790 млн грн (50,8%). При цьому якість кредитного портфеля банківських установ залишилась задовільною – частка прострочених та сумнівних кредитів у загальному кредитному портфелі на 01.01.2007 р. склала 3,2%.

Продовжували зростати високими темпами вимоги за довгостроковими кредитами. За 2006 р. обсяг довгострокових кредитних вкладень зріс на 78,8% – до 7767 млн грн на 01.01.2007 р., а частка в кредитному портфелі підвищилась на 9,0 п. п. та склала 68,1%.

У 2006 р. продовжували динамічно зростати обсяги кредитування населення. Прискорення темпів кредитування в цьому році у порівнянні з попереднім пов'язане насамперед з активізацією кредитування фізичних осіб, обсяг кредитів яким збільшився за рік в 2,1 рази – до 4155 млн грн (36,4% у структурі). Водночас обсяги кредитів юридичним особам збільшилися на 34,2% – до 7249 млн грн (63,6% у структурі).

Позитивну динаміку кредитних вкладень було зафіксовано на фоні тенденції до зменшення вартості позик – середньозважена ставка за кредитами в національній валюті зменшилася з 17,9% у січні до 17,2% у грудні 2006 р.

Головним джерелом ресурсів для переважної більшості банківських установ залишались депозити клієнтів. За даними Державного комітету статистики

України, за 2005 р. зобов'язання банків за коштами, залученими на рахунки суб'єктів господарювання та фізичних осіб, зросли з 82959 млн грн у 2004 р. до 132745 млн грн (у 1,6 рази). Зобов'язання банків за коштами, залученими на рахунки фізичних осіб, збільшилися відповідно з 41611 млн грн у 2004 р. до 73202 млн грн у 2005 р. (у 1,8 рази). Така ситуація свідчить про те, що населення в даному періоді виступало одним з основних джерел залучення додаткових коштів в економіку України через банківську систему.

За станом на 01.01.2006 р. серед лідерів із залучення коштів на рахунки фізичних осіб залишаються регіональні банківські системи Київської, Дніпропетровської, Донецької, Львівської, Харківської та Одеської областей. Банківськими установами цих областей було залучено: Київською – 24900 млн грн (34,0% від загальної кількості коштів), Дніпропетровською – 7426 млн грн (10,1%), Донецькою – 6017 (8,2%), Львівською – 4889 млн грн (6,7%), Харківською – 3198 млн грн (4,4%) та Одеською – 3134 млн грн (4,3%).

За станом на 01.01.2007 р. залишки на депозитних рахунках суб'єктів господарювання та фізичних осіб дорівнювали 8017 млн грн, що на 41,6% більше, ніж на 01.01.2006 р. При цьому темпи зростання депозитних зобов'язань клієнтів у звітному році були нижчі, ніж у попередньому (на 51,0%).

Зростання депозитів відбувалось переважно за рахунок динамічного нарощування коштів фізичних осіб як в національній, так і в іноземній валюті. За 2006 р. обсяг депозитів фізичних осіб збільшився на 44,5% – до 4623 млн грн. Одним з чинників підвищення довіри громадян до банківської системи було рішення Адміністративної Ради Фонду гарантування вкладів фізичних осіб про збільшення розміру максимального відшкодування коштів громадянам закладами у разі банкрутства банку з 5 тис. грн спочатку до 8 тис. грн, а потім до 50 тис. грн.

Депозити юридичних осіб протягом 2006 р. збільшилися на 37,8% та склали 3394 млн грн.

Усе більш вагомим джерелом ресурсів для банківських установ стають кредити, залучені від інших банків. На 01.01.2007 р. їх обсяг досяг 11227 млн грн та збільшився за рік у 3,7 рази, з них 90% (10113 млн грн) залучено від іноземних банків. Зазначимо, що доступ до міжнародних ринків капіталу мають переважно банки першої десятки.

Обсяги іноземного капіталу в структурі капіталу самостійних банків регіональних банківських систем представлені досить нерівномірно по регіонах України. Абсолютним лідером у цьому залишається Київська область. У Харківській області лідером щодо присутності частки іноземного капіталу в загальній структурі капіталу є АКІБ «УкрСиббанк» (табл. 9.8).

Таблиця 9.8
Динаміка зростання представництва іноземного капіталу у банківській системі Харківської області

Показник	На 01.01.2005 р.					На 01.01.2006 р.					На 01.01.2007 р.				
	Кіл-сть банків	Статут-ний капі-тал	Активи	Креди-ти	При-буток	Кіл-сть банків	Статут-ний ка-пітал	Активи	Креди-ти	При-буток	Кіл-сть банків	Статут-ний капі-тал	Активи	Креди-ти	При-буток
Україна (банківська система), діючих банків	160	11648338	134347880	87519381	1262655	165	16144439	213877982	142276756	2170124	170	26266179	340179288	245522529	4143750
у тому числі:															
з іноземним капіталом:	19					23					35				
100% іноземного капіталу	7					9					13				
частка іноземного капіталу, %	9,6					19,5					27,6				
Харківська область															
у тому числі:															
вітчизняний капітал:															
Регіон-банк		24670	78174	56799	2263		24670	111197	77323	2147		29490	154245	119667	6571
РЕАЛ БАНК		38700	179265	74955	1049		57000	196604	77462	1120		63000	206898	88153	732
Земельний банк		37000	104448	49769	2699		41000	162529	100909	1877		132000	286220	157857	3511
Грант		32500	190423	141095	1447		35000	200902	141009	748		40000	237592	18724	810
Базис		24691	306890	185977	2496		30091	490542	337962	5092		40091	674035	415298	6817
Меркурій		35000	249901	172240	4204		44520	345958	228529	4466		48520	505750	366748	5015
Факторіал-банк		57112	446248	217456	2988		57112	690556	370767	1208		62112	802661	448830	3040
Європейський		27000	250828	175067	588		27000	406406	250266	8554		57000	655181	385083	7680
Інноваційно-промисловий банк		43648	375058	254760	3868		43648	376342	285174	4616		43648	548700	419676	5130
Золоті ворота		42000	265294	218554	1586		49540	441366	351357	1576		75000	552661	460079	2131

Закінчення табл. 9.8

Показник	На 01.01.2005 р.					На 01.01.2006 р.					На 01.01.2007 р.				
	Статут- ний ка- пі- тал	Активи	Креди- ти	При- буток	Клі- єн- ти	Статут- ний ка- пі- тал	Активи	Креди- ти	При- буток	Клі- єн- ти	Статут- ний ка- пі- тал	Активи	Креди- ти	При- буток	Клі- єн- ти
іноземний капітал:															
100% іноземного ка- пі- талу															
ЗАТ «ОТП Банк» ХФ (Райффайзенбанк Україна)	1	309477	4407290	3429835	22942	1	519798	7048988	6018368	83816	1	519798	11176462	9801208	320284
Частка іноземного ка- пі- талу, %															
Банки з участю інозем- ного капіталу:															
АКБ «УкрСиббанк»		600000	5680780	334879	39480		750000	10762963	7251818	56072		1750000	22369934	18212232	68585
ВАТ «Мегабанк»		44188	589032	341076	5425		50104	812129	501345	5518		115000	1120724	744384	11280
ХОД «Райффайзен Банк Аваль»															
АКБ «Мрія» ХФ															
КБ «Надра» ХФ															
ВАТ «Кредитпромбанк» ХФ															
АТ «Індекс-банк» ХФ															
АТ «Вабанк» ХФ															
ВАТ «КРЕДОБАНК» ХФ															
АТ «Укрінбанк» ХФ															
АКБ «Правекс-банк» ХФ															
Усього	1315986	13123631	5652462	91035		1729483	22046482	15992289	176810		2975659	39291063	31637939	441586	
(% до попереднього року)						131,42	167,99	282,93	194,22		172,05	178,22	197,83	249,75	

Таким чином, банківські установи Харківської області упродовж 2006 р. працювали стабільно, динамічно нарощуючи основні показники діяльності, що відповідало динаміці розвитку банківської системи країни в цілому (табл. 9.9).

Таблиця 9.9

Основні показники діяльності банків України на 1 січня

№ п/п	Показник	2001 р.	2002 р.	2003 р.	2004 р.	2005 р.	2006 р.	2007 р.
1	2	3	4	5	6	7	8	9
1	Кількість зареєстрованих банків	195	189	182	179	181	186	193
2	Вилучено з Державного реєстру банків (з початку року)	9	9	12	8	4	1	6
3	Кількість банків, що перебувають у стадії ліквідації	38	35	24	20	20	20	19
4	Кількість діючих банків	153	152	157	158	160	165	170
4.1	із них: з іноземним капіталом	22	21	20	19	19	23	35
4.1.1	у тому числі зі 100%-ковим іноземним капіталом	7	6	7	7	7	9	13
5	Частка іноземного капіталу в статутному капіталі банків, %	13,3	12,5	13,7	11,3	9,6	19,5	27,6
Активи, млн грн								
1	Загальні активи (не скориговані на резерви за активними операціями)	39866	50785	67774	105539	141497	223024	353086
1.1	чисті активи (скориговані на резерви за активними операціями)	37129	47591	63896	100234	134348	213878	340179
2	Високоліквідні активи	8270	7744	9043	16043	23595	36482	44851
3	Кредитний портфель	23637	32097	46736	73442	97197	156385	269688
3.1	у тому числі: кредити, надані суб'єктам господарювання	18216	26564	38189	57957	72875	109020	167661
3.2	кредити, надані фізичним особам	941	1373	3255	8879	14599	33156	77755
4	Довгострокові кредити	3309	5683	10690	28136	45531	86227	157224
4.1	у тому числі довгострокові кредити, надані суб'єктам господарювання	2761	5125	9698	23239	34693	58528	90576
5	Проблемні кредити (прострочені та сумнівні)	2679	1863	2113	2500	3145	3379	4456
6	Вкладення в цінні папери	2175	4390	4402	6534	8157	14338	14466
7	Резерви за активними операціями банків	2737	3194	3905	5355	7250	9370	13289
Відсоток виконання формування резерву		64,5	85,4	93,3	98,2	99,7	100,05	100,1
7.1	у тому числі резерв на відшкодування можливих втрат за кредитними операціями	2336	2963	3575	4631	6367	8328	12246

Закінчення табл. 9.9

1	2	3	4	5	6	7	8	9
Пасиви, млн грн								
1	Пасиви, всього	37129	47591	63896	100234	134348	213878	340179
2	Балансовий капітал	6507	7915	9983	12882	18421	25451	42566
2.1	у тому числі: сплачений зареєстрований ста- тутний капітал	3665	4575	6003	8116	11648	16144	26266
2.2	частка капіталу у пасивах	17,5	16,6	15,6	12,9	13,7	11,9	12,5
3	Зобов'язання банків	30622	39676	53913	87352	115927	188427	297613
3.1	у тому числі кошти суб'єктів господарювання	13071	15653	19703	27987	40128	61214	76898
3.1.1	із них строкові кошти суб'єктів господарювання	2867	4698	6161	10391	15377	26807	37675
3.2	кошти фізичних осіб	6649	11165	19092	32113	41207	72542	106078
3.2.1	із них строкові кошти фізичних осіб	4569	8060	14128	24861	33204	55257	81850
Довідково								
1	Регулятивний капітал, млн грн	5148	8025	10099	13274	18188	26373	71148
2	Адекватність регулятивного ка- піталу (H2)	15,53	20,69	18,01	15,11	16,81	14,95	14,19
3	Доходи, млн грн	7446	8583	10470	13949	20072	27537	41645
4	Витрати, млн грн	7476	8051	9785	13122	18809	25367	37501
5	Результат діяльності, млн грн	-30	532	685	827	1263	2170	4144
6	Рентабельність активів, %	-0,09	1,27	1,27	1,04	1,07	1,31	1,61
7	Рентабельність капіталу, %	-0,45	7,50	7,97	7,61	8,43	10,39	13,52
8	Чиста процентна маржа, %	6,31	6,94	6,00	5,78	4,90	4,90	5,30
9	Чистий спред, %	7,10	8,45	7,20	6,97	5,72	5,78	5,76

Нарощування економічного потенціалу Харківського регіону сприяло розвитку банківської системи та її зміцненню. В умовах економічного зростання області була й залишається провідною роль саме самостійних банківських установ у загальній кількості банків, які діють на її території. Безперечним є той факт, що саме їх діяльність забезпечує фінансову (кредитну) підтримку при визначенні загальної стратегії розвитку регіону, формує тенденції та ефективність її реалізації.

Саме від колективних зусиль місцевої влади та керівників, засновників і власників самостійних банків Харківського регіону залежать результати реалізації регіональних програм розвитку, підвищення рівня економічного потенціалу, відродження й забезпечення подальшого сталого розвитку його промисловості, сільського господарства, торгівлі.

Вагомою залишається участь самостійних місцевих банків через механізми кредитування у реалізації соціальних регіональних програм, у будівництві й роботі міської транспортної інфраструктури, активізації кредитування населення.

Стабільним за результатами діяльності у 2005 – 2006 рр. залишався рейтинг самостійних банківських установ у порівнянні з іншими регіонами України (табл. 9.10).

За кількістю самостійних банків Харківська область займає другу лідируючу позицію у рейтингу після Київської області. В порівнянні з цим рейтинг регіону за загальною кількістю всіх діючих на його території банків залишається на 6-му місці. Стабільною залишаються ці позиції і за станом на 01.01.2007 р.

Результати аналізу підтверджують, що Харківський регіон залишається привабливим для присутності банків інших регіонів для організації своєї діяльності. На практиці така ситуація реально може бути підтверджена значним відтоком фінансових ресурсів із регіону при недостатньому рівні забезпечення кредитної підтримки економіки регіону власними самостійними банками.

Самостійні банківські установи Харківської області, в порівнянні з іншими областями України, виконують більш значущу роль у фінансуванні розвитку економіки регіону. На думку авторів, саме у підході до підвищення ефективності функціонування самостійних банків необхідно шукати резерви активізації кредитування регіону. За допомогою аналізу динаміки надходжень фінансових (кредитних) ресурсів у Харківський регіон і їх відтоку в інші регіони держави можна принципово судити про негативні (позитивні) тенденції до втрати резервів фінансування його економіки.

Так, за даними табл. В.1 і В.2 Додатка В можна зробити певні висновки.

У порівнянні з початком 2005 р. загальні активи самостійних банківських установ Харківської області зросли в 1,72 рази і на 01.01.2006 р. становили 14997494 тис. грн; зобов'язання збільшились у 1,8 рази та досягли 13223212 тис. грн; статутний капітал зріс у 1,2 рази – до 1209685 тис. грн. На 01.01.2007 р. ці показники становили відповідно 28114601 тис. грн (зростання у 1,87 рази), 25139801 тис. грн (у 1,9 рази), 2455861 тис. грн (у 2,03 рази).

За обсягом активів, кредитного портфеля, зобов'язань і капіталу банківська система Харківської області впевнено посідає 4-е місце серед регіональних банківських систем. Показник середнього розміру статутного капіталу на один діючий самостійний банк області зріс із 83876 тис. грн на 01.01.2005 р. до 100807 тис. грн на 01.01.2006 р. і є третім у рейтингу областей після Київської та Дніпропетровської.

Таблиця 9.10
Динаміка рейтингів регіонів України за результатами діяльності комерційних банків у 2004 – 2006 рр.

Регіон	На 01.01.2005 р.				На 01.01.2006 р.				На 01.01.2007 р.			
	Рейтинг регіону за кількістю банків	Рейтинг регіону за кількістю банків	Рейтинг статутного капіталу	Рейтинг активів	Рейтинг регіону за кількістю банків	Рейтинг регіону за кількістю банків	Рейтинг статутного капіталу	Рейтинг активів	Рейтинг регіону за кількістю банків	Рейтинг регіону за кількістю банків	Рейтинг статутного капіталу	Рейтинг активів
м. Київ та Київська область	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1
Група середньої концентрації												
Дніпропетровський	3	3	2	2	3	3	2	2	3	2	2	2
Донецький	2	3	4	4	2	4	4	4	2	4	4	4
Харківський	6	2	3	3	6	2	3	3	6	3	3	3
Одеський	7	4	5	5	7	4	5	4	7	4	5	5
Запорізький	10	6	7	7	10	6	7	7	12	6	7	7
Львівський	5	5	6	6	5	5	6	6	5	5	6	6
Полтавський	9	7	8	8	9	6	9	11	9	7	11	11
АР Крим	4	6	11	10	4	6	11	9	4	6	10	10
Група незначної концентрації												
Луганський	8	8	12	13	8	7	12	12	8	7	12	14
Миколаївський	11	0	0	0	10	0	0	0	10	0	0	0
Черкаський	13	0	0	0	11	0	0	0	11	0	0	0
Івано-Франківський	16	9	13	15	13	8	13	15	14	8	14	15
Волинський	23	8	9	12	19	7	8	10	22	7	8	8
Чернігівський	19	7	10	9	16	6	10	8	19	6	9	9
Херсонський	14	0	0	0	12	0	0	0	15	0	0	0
Сумський	12	9	14	11	11	8	14	13	13	7	13	12
Вінницький	17	0	0	0	13	0	0	0	16	0	0	0
Група низької концентрації												
Житомирський	19	0	0	0	15	0	0	0	20	0	0	0
Хмельницький	15	0	0	0	13	0	0	0	15	0	0	0
Рівненський	22	0	0	0	18	0	0	0	21	0	0	0
Закарпатський	20	9	15	14	17	8	15	14	17	8	15	13
Кіровоградський	18	0	0	0	14	0	0	0	17	0	0	0
Тернопільський	21	0	0	0	17	0	0	0	18	0	0	0
Чернівецький	24	0	0	0	20	0	0	0	22	0	0	0

Завдяки накопиченому економічному потенціалу банківські установи Харківського регіону забезпечують підприємства, організації та установи необхідними кредитними ресурсами, що позитивно впливає на подальшу розбудову його господарського комплексу. За даними статистики та проведених розрахунків, обсяг кредитних вкладень, спрямованих самостійними банківськими установами Харківської області в економіку, за станом на 01.01.2006 р. дорівнював 1,209 млрд грн, збільшившись у порівнянні з початком 2005 р. в 1,2 рази.

Загальному розвитку економіки регіону сприяли високі темпи приросту довгострокових вкладень. У порівнянні з початком 2005 р. заборгованість за довгостроковими кредитами на 01.01.2006 р. зросла в 1,66 рази та становила 4345 млн грн, або 59,1% від усіх кредитних вкладень. Питома вага кредитів, наданих самостійними банками Харківського регіону в його економіку, зросла в 4,48 рази і на 01.01.2006 р. склала 9973,921 млн грн у порівнянні з початком 2005 р. Частка кредитів у національній валюті у 2005 р. зросла у 1,46 рази і склала 4180 млн грн відповідно до стану на кінець 2004 р. – 2852 млн грн, що свідчить про зростання довіри до національної грошової одиниці.

Підвищується довіра до банківської системи, що підтверджує результат зростання коштів населення на рахунках у самостійних банківських установах регіону. За станом на 01.01.2006 р. обсяги вкладів громадян збільшилися у порівнянні зі станом на 01.01.2005 р. і сягнули 4198280 тис. грн. На 01.01.2007 р. цей показник збільшився у 1,4 рази і становив 5876983 тис. грн.

Упродовж 2005 р. спостерігалася тенденція до вищих темпів зростання депозитів фізичних осіб у порівнянні з депозитами суб'єктів господарювання. Внаслідок цього має місце постійне зростання у структурі депозитних зобов'язань вкладів населення, що свідчить про його активну роль як інвестора. За станом на 01.01.2006 р. питома вага депозитів фізичних осіб у зобов'язаннях становила 31,7%, за станом на 01.01.2007 р. – 23,4%.

За показником відношення коштів клієнтів до обсягів кредитів, наданих самостійними банками регіонів, можна зробити висновок про певні тенденції щодо активізації процесу залучення коштів населення та юридичних осіб з метою підвищення кредитної активності банківських установ регіону. Так, за станом на 01.01.2005 р. група регіонів-лідерів за цим показником була сформована у такому складі: Київський (0,873), Дніпропетровський (0,371), Одеський (0,160), Львівський (0,130) та Харківський (0,108) регіони.

За результатами діяльності у 2005 р. на основі розрахунку показника відношення коштів фізичних осіб до обсягів кредитів, наданих самостійними банками регіонів, можна відзначити, що ситуація стала іншою внаслідок активізації населення західних регіонів України. Склад групи регіонів-лідерів кардинально змінився, а Харківський регіон посів лише 10-е місце. Так, групу лідерів сформували: Івано-Франківський (0,724), Полтавський (0,655), Закарпатський (0,653), Львівський (0,626) та Дніпропетровський (0,613) регіони, АР Крим (0,621) (табл. 9.11 та 9.12). Подібну ситуацію можна прокоментувати з урахуванням двох можливих варіантів розвитку подій.

Таблиця 9.11
Аналітичні дані за результатами діяльності самостійних банків у регіонах України на 01.01.2006 р. [66]

Регіон	Валовий регіональний продукт, млн грн*	Валовий регіональний продукт на душу населення, грн*	Кількість банків	Кількість банків філій	Кількість самостійних банків	Рейтинг регіону за кількістю банків	Рейтинг регіону за кількістю банків	Активи само-стійких банків	Рейтинг активів	Статутний капі-тал, тис. грн	Рейтинг статут-ного капіталу	Кредити, що надані, млн грн			
												в еконо-міку регіону	в націо-нальній валюті	за видами кредитів	довго-строкові
м. Київ та Київська область	73240	29782	157		98	1	1	150533418	1	11081456	1	59949	29717	24594	35356
<i>Група середньої концентрації</i>															
Дніпропетровський	30040	8609	96		11	3	3	25100024	2	1675080	2	16289	11238	5850	10439
Донецький	45617	9713	129		10	2	4	7601599	4	536668	5	11710	7659	4980	6729
Харківський	20524	7182	73		12	6	2	14997494	3	1209685	3	7351	4180	3007	4345
Одеський	17029	7028	70		10	7	4	6174229	5	654005	4	7153	3228	2350	4803
Запорізький	15255	8093	56		3	10	6	2237602	7	148835	7	4794	2508	1548	3247
Львівський	13992	5396	79		5	5	5	3645357	6	297354	6	4310	2356	1624	2685
Полтавський	13983	8841	58		3	9	6	665096	9	65000	11	3520	2058	1400	2120
АР Крим	12114	10798	85		3	4	6	431898	11	95634	9	3181	1970	987	2194
Усього по групі:								60853299		4682261		58308	35197	21746	36562
<i>Група незначної концентрації</i>															
Луганський	14672	5973	67		2	8	7	394690	12	62750	12	2783	2150	1274	1509
Миколаївський	7934	6424	56		0	10	0		0		0	2463	1205	845	1618
Черкаський	6623	4853	48		0	11	0		0		0	1612	1099	563	1049
Івано-Франківський	7311	5238	42		1	13	8	195823	13	20000	15	2185	1551	412	1773
Волинський	4994	4771	23		2	19	7	887673	8	71497	10	1590	910	551	1039
Чернівецький	6181	5163	35		3	16	6	652352	10	113900	8	1451	1076	601	850
Херсонський	5200	4546	45		0	12	0		0		0	1627	1046	559	1068
Сумський	6275	5009	48		1	11	8	186616	14	59495	13	1274	963	523	750
Вінницький	8123	4700	42		0	13	0		0		0	1654	1011	536	1118
Усього по групі:								2317154		327642		16639	11011	5864	10774
<i>Група низької концентрації</i>															
Житомирський	5947	4397	36		0	15	0		0		0	1320	977	512	808
Хмельницький	6344	4549	42		0	13	0		0		0	1309	835	427	881
Рівненський	5599	4817	28		0	18	0		0		0	1432	943	449	983
Закарпатський	5297	4238	34		1	17	8	174111	15	53080	14	1464	710	346	1118
Кіровоградський	5594	5122	40		0	14	0		0		0	957	751	332	625
Тернопільський	3948	3516	34		0	17	0		0		0	1033	621	295	738
Чернівецький	3277	3589	20		0	20	0		0		0	1008	510	254	754
Усього по групі:								174111		53080		8523	5347	2615	5907
Україна	345113	7273						213877982		16144439		143418	81274	54819	88599

Продовження табл. 9.11

Регіон	Зобов'язання		Прибуток після оподаткування, тис. грн	Кредити, що надані самостійними банками регіонів, млн грн**	Резерв кредитування економіки власного регіону, тис. грн	Зобов'язання самостійних банків регіонів, млн грн**	Відношення кредитів в економіку регіону до валового регіонального продукту (ВРП)
	усього	у тому числі: кошти юридичних осіб					
м. Київ та Київська область	133511524	53019626	51206766	1270737	99119123	-39170123	133511524
Група середньої концентрації							
Дніпропетровський	22181490	7795403	11173978	502255	18221090	-1932090	22181490
Донецький	6391234	3307322	1623203	112418	4325788	7384212	6391234
Харківський	13223212	4350867	4198280	92994	9973921	-2622921	13223212
Одеський	5286701	2335690	1890445	68909	4124547	3028453	5286701
Закарпатський	1777023	789123	573599	73953	1392397	3401603	1777023
Львівський	3233784	1004908	1693003	18680	2706383	1603617	3233784
Полтавський	542449	202723	322257	9237	492273	3027727	542449
АР Крим	318648	94401	129425	-11241	208249	2972751	318648
Усього по групі:	52954541	19880437	21604190				0263
Група незначної концентрації							
Луганський	321738	157005	130303	2925	243353	2539647	321738
Миколаївський							0190
Черкаський							
Львів-Франківський	159511	47980	93164	1711	128725	2056275	159511
Волинський	759695	258412	272621	14545	724786	865214	759695
Чернівецький	490729	93068	168063	10932	429658	1021342	490729
Херсонський							0235
Сумський	112251	24601	36661	1083	77002	1196998	112251
Вінницький							0203
Усього по групі:	1843924	581066	700812				
Група низької концентрації							
Житомирський							
Хмельницький							
Рівненський							
Закарпатський	117140	29671	71482	986	109461	1354539	117140
Кіровоградський							0276
Тернопільський							
Чернівецький							
Усього по групі:	117140	29671	71482				
Україна	188427129	73510800	73583250				

Закінчення табл. 9.11

Регіон	Відношення кредитів самостійних банків до ВРП	Відношення зобов'язань до ВРП	Відношення прибутку до ВРП	Відношення статутного капіталу до ВРП	Відношення активів самостійних банків до ВРП	Відношення коштів клієнтів до кредитів самостійних банків-реєстраторів
м. Київ та Київська область	1,353	1,823	0,017	0,151	2,055	0,517
Група середньої концентрації						
Дніпропетровський	0,607	0,738	0,017	0,056	0,836	0,613
Донецький	0,095	0,140	0,002	0,012	0,167	0,375
Харківський	0,486	0,644	0,005	0,059	0,731	0,421
Одеський	0,242	0,310	0,004	0,038	0,363	0,458
Запорізький	0,091	0,116	0,005	0,010	0,147	0,412
Львівський	0,193	0,231	0,001	0,021	0,261	0,626
Полтавський	0,035	0,039	0,001	0,005	0,048	0,655
АР Крим	0,017	0,026	(0,001)	0,008	0,036	0,621
Група незначної концентрації						
Луганський	0,017	0,022	0,000	0,004	0,027	0,535
Миколаївський						
Черкаський						
Івано-Франківський	0,018	0,022	0,000	0,003	0,027	0,724
Волинський	0,145	0,152	0,003	0,014	0,178	0,376
Чернігівський	0,070	0,079	0,002	0,018	0,106	0,391
Херсонський						
Сумський	0,012	0,018	0,000	0,009	0,030	0,476
Вінницький						
Група низької концентрації						
Житомирський						
Хмельницький						
Рівненський						
Закарпатський	0,276	0,021	0,022	0,000	0,010	0,033
Кіровоградський						
Тернопільський						
Чернівецький						

* За базу для розрахунку прийнято показники 2004 р. (через відсутність даних на час розрахунку).

** Власні розрахунки авторів.

Таблиця 9.12
Аналітичні дані за результатами діяльності самостійних банків у регіонах України на 01.01.2007 р. [66]

Регіон	Валовий регіональний продукт, млн грн*	Валовий регіональний продукт на душу населення, грн*	Кількість банків і філій	Кількість самостійних банків	Рейтинг регіону за кількістю банків	Рейтинг регіону за кількістю самостійних банків	Активи самостійних банків	Рейтинг активів	Статусний капітал, тис. грн	Рейтинг статусного капіталу	Кредити, що надані, млн грн **		
											в економічному регіону	в національній валюті	у тому числі: за видами кредитів коротко- довго- строкові
м. Київ та Київська область	73240	29782	1180	148	1	1	238372223	1	17414263	1	59949	29717	24594
Група середньої концентрації													
Дніпропетровський	30040	8609	89	13	3	2	38153435	2	2851460	2	16289	11238	5850
Донецький	45617	9713	127	10	2	4	11571523	4	902448	4	11710	7659	4980
Харківський	20524	7182	73	12	6	3	28114601	3	2455861	3	7351	4180	3007
Одеський	17029	7028	70	10	7	4	9906161	5	893977	5	7153	3228	2350
Запорізький	15255	8093	49	3	12	6	3312212	7	364745	7	4794	2508	1548
Львівський	13992	5396	74	5	5	5	5401749	6	406501	6	4310	2356	1624
Полтавський	13983	8841	59	2	9	7	824779	11	85500	11	3520	2058	1400
АР Крим	12114	10798	82	3	4	6	949524	10	140774	10	3181	1970	987
Усього по групі:							98233984		8101266				
Група незначної концентрації													
Луганський	14672	5973	65	2	8	7	448791	12	68900	14	2783	2150	1274
Миколаївський	7934	6424	56	0	10	0		0		0	2463	1205	845
Черкаський	6623	4853	50	0	11	0		0		0	1612	1099	563
Льано-Франківський	7311	5238	44	1	14	8	238489	14	22000	15	2185	1551	412
Волинський	4994	4771	24	2	22	7	1374021	8	350475	8	1590	910	551
Чернівецький	6181	5163	35	3	19	6	1036059	9	164000	9	1451	1076	601
Херсонський	5200	4546	43	0	15	0		0		0	1627	1046	559
Сумський	6275	5009	46	2	13	7	246979	13	76195	12	1274	963	523
Вінницький	8123	4700	40	0	16	0		0		0	1654	1011	536
Усього по групі:							3344339		681570				
Група низької концентрації													
Житомирський	5947	4397	32	0	20	0		0		0	1320	977	512
Хмельницький	6344	4549	43	0	15	0		0		0	1309	835	427
Рівненський	5599	4217	28	0	21	0		0		0	1432	943	449
Закарпатський	5297	4238	39	1	17	8	228742	15	69080	13	1464	710	346
Кіровоградський	5594	5122	39	0	17	0		0		0	957	751	332
Тернопільський	3948	3516	36	0	18	0		0		0	1033	621	295
Чернівецький	3277	3589	24	0	22	0		0		0	1008	510	254
Усього по групі:							228742		69080				
Україна	345113	7273		193			340179288		26266179		143418	81274	24594
													35356

Продовження табл. 9.12

Регіон	Зобов'язання, тис. грн			Прибуток після оподаткування, тис. грн	Кредити, що надані банками регіонів, млн грн***	Резерв кредитування міки власного регіону, тис. грн	Зобов'язання самостійних банків регіонів, млн грн***	Відношення кредитів в економіку регіону до ВРП
	усього	кошти юридичних осіб	кошти фізичних осіб					
м. Київ та Київська область	208652097	67422461	73740654	3047387	168099,157	-108150,157	208652,097	0,819
Група середньої концентрації								
Дніпропетровський	33925328	11448050	16294033	572735	31970,764	-15681,764	33925,328	0,542
Донецький	9707361	4177928	2674809	175175	6988,229	4721,771	9707,361	0,257
Харківський	25139801	5209755	5876983	121302	21836,731	-14485,731	25139,801	0,358
Одеський	8565785	3469703	3314488	109646	6650,65	502,35	8565,785	0,420
Запорізький	2716870	1492242	775209	53725	2329,007	2464,993	2716,87	0,314
Львівський	4838910	1289289	2603111	41137	4103,575	206,425	4838,91	0,308
Полтавський	634852	279644	298389	8944	566,728	2953,272	634,852	0,252
АР Крим	779991	206382	437602	3398	566,284	2614,716	779,991	0,263
Усього по групі:								
Група незначної концентрації								
Луганський	355906	134762	176660	3730	268,61	2514,39	355,906	0,190
Миколаївський								
Черкаський								
Івано-Франківський	198528	53466	113680	2054	151,148	2033,852	198,528	0,299
Волинський	994202	323734	390874	-4085	1066,387	523,613	994,202	0,318
Чернігівський	795110	212480	280538	5222	598,258	852,742	795,11	0,235
Херсонський								
Сумський	153796	33230	67526	2251	174,221	1099,779	153,796	0,203
Вінницький								
Усього по групі:								
Група низької концентрації								
Житомирський								
Хмельницький								
Рівненський								
Закарпатський	154642	40564	90741	1129	152,78	1311,22	154,642	0,276
Кіровоградський								
Тернопільський								
Чернівецький								
Усього по групі:								
Україна								

Закінчення табл. 9.12

Region	Відношення кредитів самостійних банків до ВРП	Відношення зобов'язань до ВРП	Відношення прибутку до ВРП	Відношення статутного капіталу до ВРП	Відношення активів самостійних банків до ВРП	Відношення коштів клієнтів до кредитів самостійних банків-реєстраторів
м. Київ та Київська область	2,295	2,849	0,042	0,238	3,255	0,439
Група середньої концентрації						
Дніпропетровський	1,064	1,129	0,019	0,095	1,270	0,510
Донецький	0,153	0,213	0,004	0,020	0,254	0,383
Харківський	1,064	1,225	0,006	0,120	1,370	0,269
Одеський	0,391	0,503	0,006	0,052	0,582	0,498
Запорізький	0,153	0,178	0,004	0,024	0,217	0,333
Львівський	0,293	0,346	0,003	0,029	0,386	0,634
Полтавський	0,041	0,045	0,001	0,006	0,059	0,527
АР Крим	0,047	0,064	0,000	0,012	0,078	0,773
Група незначної концентрації						
Луганський	0,018	0,024	0,000	0,005	0,031	0,658
Миколаївський						
Черкаський						
Івано-Франківський	0,021	0,027	0,000	0,003	0,033	0,752
Волинський	0,214	0,199	(0,001)	0,070	0,275	0,367
Чернівецький	0,097	0,129	0,001	0,027	0,168	0,469
Херсонський						
Сумський	0,028	0,025	0,000	0,012	0,039	0,388
Вінницький						
Група низької концентрації						
Житомирський						
Хмельницький						
Рівненський						
Закарпатський	0,029	0,029	0,000	0,013	0,043	0,594
Кіровоградський						
Тернопільський						
Чернівецький						

* За базу для розрахунку прийнято показники 2004 р. (через відсутність даних на час розрахунку).
** За базу для розрахунку прийнято статистичні дані за 2005 р. (через відсутність даних на час розрахунку).
*** Власні розрахунки авторів (див. табл. 9.11).

По-перше, така ситуація можлива внаслідок значного підвищення протягом 2005 р. рівня доходів населення західних регіонів, що не відповідає дійсності. Так, за станом на 01.01.2006 р. значення цього показника по Київському регіону в порівнянні з іншими регіонами є значно нижчим і становить 0,517.

По-друге, на розвиток подій у східних регіонах вплинула активізація діяльності банків інших регіонів щодо залучення коштів фізичних осіб, особливо київських банків. Така ситуація є найбільш реальною і відповідає певним змінам у рейтингу інвестиційної привабливості регіонів.

Необхідно зазначити, що мало місце підвищення рівня платоспроможності населення, яке вплинуло на зміни в кредитній політиці банків. Так, доходи населення України у 2003 р. зросли на 16,5%, у 2004 р. – на 27,2%, у 2005 р. номінальні доходи населення становили 365,9 млрд грн і в порівнянні з 2004 р. зросли на 38,4% [118].

Найзначніші обсяги кредитування банки надавали у великих промислових центрах і регіонах, де сконцентроване населення з вищим рівнем доходів.

У табл. 9.13 подано динаміку зростання середньомісячної заробітної плати і банківських кредитів населенню в окремих регіонах країни. Так, у 2005 р. на м. Київ та сім економічно потужних регіонів припадало 70,7% сукупного обсягу кредитів фізичним особам. При цьому мешканцям м. Києва банки надали 29,0% кредитів, позичальникам Дніпропетровської області – 10,6%, Донецької – 8,4%, Одеської – 6,5%, Харківської – 5,8%.

Таблиця 9.13

Регіональний розподіл банківських кредитів фізичним особам і середньомісячної заробітної плати у 2003 – 2005 рр. [119 – 121]

Регіон	2003 р.		2004 р.		2005 р.	
	Кредити, млн грн	Зарплата, грн	Кредити, млн грн	Зарплата, грн	Кредити, млн грн	Зарплата, грн
м. Київ	3345	761	4808	967	9730	1314
Дніпропетровський	870	526	1511	667	3566	913
Донецький	701	550	1257	712	2805	962
Одеський	503	454	915	566	2195	768
Харківський	468	455	805	569	1951	759
Львівський	278	419	521	523	1182	713
Запорізький	261	541	470	671	1184	860
АР Крим	296	433	456	543	1102	730
Усього кредитів	8986	–	14794	–	33523	–
У середньому по Україні	–	462	–	590	–	806

Протягом останніх років можна спостерігати тенденцію до нарощування темпів кредитування фізичних осіб (до 33,5 млрд грн), що значно випереджає темпи розширення кредитної підтримки суб'єктів господарювання (до 109,9 млрд грн) (табл. 9.14).

Таблиця 9.14

**Вимоги банків до суб'єктів господарювання та фізичних осіб
за наданими кредитами у 2002 – 2005 рр.,
(на кінець періоду), млн грн [122]**

Показник	2002 р.	2003 р.	2004 р.	2005 р.
Кредити суб'єктам господарювання	38721	58849	73785	109895
– в іноземній валюті	16231	23290	29220	42370
– у національній валюті	22490	35559	44564	67525
Кредити фізичним особам	3313	8986	14794	33523
– в іноземній валюті	1341	4982	8151	19774
– у національній валюті	1972	4004	6643	13749
Усього	42035	67835	88579	143418

Темпи приросту обсягів довгострокового кредитування фізичних осіб в Україні були помітно вищими (у 2,6 рази) в порівнянні з темпами кредитування юридичних осіб (на 67,7%), при цьому зростання обсягів довгострокових кредитів мало переважно споживче призначення. Із 33,5 млрд грн кредитів, наданих банками фізичним особам на кінець 2005 р., 24,7 млрд грн становили кредити в поточну діяльність і лише 6,9 млрд грн – іпотечні кредити (у 2004 р. із 14,8 млрд грн для фінансування поточної діяльності фізичні особи залучили 12,6 млрд грн) [123].

Збільшення загальних обсягів кредитування стало можливим за рахунок нарощування ресурсної бази банківських установ. За рейтингом активів і статутного капіталу самостійні банки Харківської області посідають 3-є місце після Київської та Дніпропетровської областей, значно випереджаючи Донецьку область (див. табл. 9.11 та 9.12). При цьому слід зазначити, що спостерігається нерівномірна динаміка зростання обсягів кредитів, наданих в економіку певних регіонів.

Так, у чотвірці регіонів, які займають лідируючі позиції, частка кредитів регіону в загальному обсязі кредитування у 2005 р. в порівнянні з 2004 р. мала тенденцію до зростання в Дніпропетровській та Донецькій областях – відповідно з 9916 млн грн до 16289 млн грн (частка в загальному обсязі – з 11,19 до 11,36%) та з 6774 млн грн до 11710 млн грн (з 7,65 до 8,16%). Зниження част-

ки кредитів регіону в загальному обсязі мало місце в Київській та Харківській областях – відповідно з 42,89 до 41,8% та з 5,76 до 5,12%.

Цікавою є динаміка показника різниці між загальним обсягом кредитування економіки певного регіону й обсягом кредитів, що надані самостійними банками цих регіонів. Так, у 2004 р. така різниця була додатною у більшості регіонів за винятком Київської та Дніпропетровської областей (–25981,958 тис. грн та –1244,795 тис. грн відповідно). Лідерами серед регіонів, які отримували кредитні ресурси з інших банків понад ресурси самостійних банків регіону, були Донецька, Харківська, Запорізька та Одеська області, АР Крим (див. табл. 9.11). У 2005 р. така різниця мала від'ємне значення вже в трьох областях: Київській, Харківській та Дніпропетровській (–39170,123 млн грн, –2666,921 млн грн, –1932,09 млн грн відповідно). Слід зауважити, що додатною значення цієї різниці значно збільшилося в Донецькій області – з 4177,349 млн грн до 7384,212 млн грн (у 1,78 рази) (див. табл. 9.12).

На кінець 2006 р. різниця між загальним обсягом кредитування економіки (база 2005 р.) певного регіону й обсягом кредитів, що надані самостійними банками цих регіонів, мала від'ємне значення також у трьох областях: Київській, Харківській та Дніпропетровській (–108150,157 млн грн, –15681,764 млн грн, –14485,731 млн грн відповідно) (рис. 9.7).

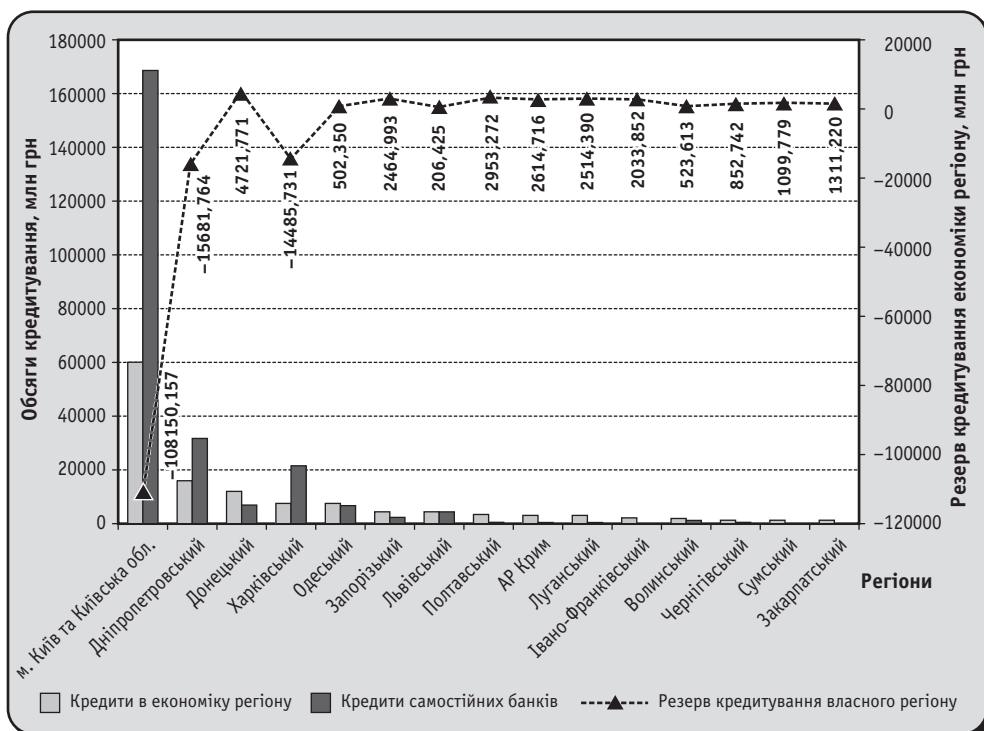

Рис. 9.7. Резерв кредитування власного регіону самостійними банками

Результати такого аналізу свідчать про те, що значна частина кредитних ресурсів самостійних регіонів (при від'ємному значенні різниці) використовуються для кредитування розвитку економіки інших регіонів внаслідок їх відтоку і не використовуються як резерв кредитування власної економіки регіону.

Рівень кредитів, наданих самостійними банками регіонів у порівнянні з обсягами кредитування економіки регіонів у 2005 р., суттєво відрізнявся від ситуації у 2004 р. (табл. 9.15). Так, відносний рівень кредитів, наданих київськими банками, залишався стабільним і мав незначну тенденцію до зниження (1,684 – 1,653 рази). Дещо інша ситуація спостерігалася по групі регіонів із середньою концентрацією банків. За станом на 01.01.2005 р. лідерами кредитування самостійними банками регіонів були Дніпропетровська, Львівська, Одеська, Чернігівська та Харківська області. За результатами діяльності у 2005 р. за станом на 01.01.2006 р. склад групи лідерів значно змінився. На другу позицію в загальному рейтингу регіонів потрапила Харківська область з результатом співвідношення 1,357 рази. За нею серед групи лідерів залишилися Дніпропетровська (1,119 рази), Львівська (0,628 рази), Одеська (0,577 рази) та Волинська (0,456 рази) області.

Така ситуація свідчить про активізацію кредитування самостійними банками Харківської області суб'єктів господарювання і населення регіону.

За станом на 01.01.2007 р. відносний рівень кредитів, наданих самостійними банками регіонів у 2006 р., в порівнянні із загальним обсягом кредитування економіки регіону, свідчить про кардинальну зміну групи-лідерів. Так, на 1-е місце виходить Харківська область з показником 2,97 рази, 2-е місце посідає м. Київ та Київська область (2,8 рази), а 3-є місце – Дніпропетровська область (1,96 рази).

Але разом з тим виникають запитання: про кредитування бізнесу яких регіонів йде мова? на які цілі спрямовуються кредитні ресурси і чи повернуться вони в економіку власного регіону?

За результатами економічної діяльності у 2005 р. спостерігалася загальна динаміка зростання обсягів кредитів, наданих в економіку регіонів по відношенню до їх валового регіонального продукту (ВРП) у середньому у 1,5 – 1,6 рази. Аналогічною у переважній більшості регіонів була ситуація щодо співвідношення обсягів кредитів, наданих самостійними банками регіонів до ВРП. Середній рівень зростання цього показника у 2005 р. становив 1,5 – 1,8 рази. Винятком серед регіональних банківських систем групи середньої концентрації були самостійні банки Харківської області. Так, у 2005 р. цей показник становив 0,486, що в порівнянні з 2004 р. констатує зростання у 4,5 рази. Така ситуація свідчить про значне зростання частки кредитування економіки власного регіону харківськими самостійними банками в загальному надходженні кредитів. За результатами діяльності у 2006 р. цей показник зріс до 1,064, що свідчить про найбільше зростання у 2,19 рази. По Дніпропетровській області (1,064) зростання становить 1,44 рази по відношенню до аналогічного значення показника у 2005 р.

Таблиця 9.15
Частка кредитування самостійними банками регіонів України в загальних обсягах кредитування економіки власного регіону у 2004 – 2006 рр., млн грн

Регіон	2004 р.				2005 р.				2006 р.			
	Економіка	Кредити самостійних банків*	%	Рейтинг	Економіка	Кредити самостійних банків*	%	Рейтинг	Економіка	Кредити самостійних банків*	%	Рейтинг
м. Київ та Київська область	37991	63972958	1,684	1	5994,9	99119,12	1,653	1	5994,9	168099,2	2,804	2
Дніпропетровський	9915	11159795	1,126	2	16289	18221,090	1,119	3	16289	31970,764	1,963	3
Донецький	6774	2596651	0,383	9	11710	4325,788	0,369	7	11710	6988,229	0,597	7
Харківський	5102	2222627	0,436	6	7351	9973,921	1,357	2	7351	21836,73	2,971	1
Одеський	4159	2733074	0,657	4	7153	4124,547	0,577	5	7153	6650,65	0,930	5
Запорізький	3010	779092	0,259	10	4794	1392,397	0,290	9	4794	2329,007	0,486	8
Львівський	2748	1818915	0,662	3	4310	2706,383	0,628	4	4310	4103,575	0,952	4
Полтавський	1891	764880	0,404	7	3520	492,273	0,140	10	3520	566,728	0,161	11
АР Крим	1892	222167	0,117	11	3181	208,249	0,065	13	3181	566,284	0,178	10
Луганський	1583	180457	0,114	12	2783	243,353	0,087	11	2783	268,61	0,097	14
Миколаївський	1490				2463				2463			
Черкаський	1019				1612				1612			
Івано-Франківський	1429	106199	0,074	15	2185	128,725	0,059	15	2185	151,148	0,069	15
Волинський	995	389954	0,392	8	1590	724,786	0,456	6	1590	1066,387	0,671	6
Чернігівський	955	452793	0,474	5	1451	429,658	0,296	8	1451	598,258	0,412	9
Херсонський	865				1627				1627			
Сумський	847	67145	0,079	14	1274	77,002	0,060	14	1274	174,221	0,137	12
Вінницький	969				1654				1654			
Житомирський	777				1320				1320			
Хмельницький	696				1309				1309			
Рівненський	857				1432				1432			
Закарпатський	825	89161	0,108	13	1464	109,461	0,075	12	1464	152,78	0,104	13
Кіровоградський	656				957				957			
Тернопільський	585				1033				1033			
Чернівецький	548				1008				1008			

За показником відношення статутного капіталу самостійних банків регіону до його ВРП Харківська область на початок 2006 р. займала стабільно другу позицію після Київської області (0,151) зі значенням 0,059. На початок 2005 р. цей показник дорівнював 0,049 (див. табл. 9.11 та 9.12). Далі в рейтингу за цим показником на початок 2006 р. знаходяться Дніпропетровська (0,056), Одеська (0,038), Львівська (0,021), Чернігівська (0,018), Волинська (0,014) та Донецька (0,012) області. За станом на 01.01.2007 р. значення цього показника по Харківській області становить 0,120 і підтверджує стабільну другу позицію.

Діяльність банківської регіональної системи за результатами 2004 – 2005 рр. стає більш прибутковою. Прибуток самостійних банківських установ області за 2004 р. становив 68093 тис. грн, а за 2005 р. – 92994 тис. грн (136,6% зростання); за результатами діяльності у 2006 р. – 121302 тис. грн (130,4% зростання). Харківська область за цим показником займає відповідно четверту позицію в рейтингу після Київської, Дніпропетровської та Донецької областей. При цьому слід зазначити, що відставання від Донецької області за станом на 01.01.2006 р. скоротилося з 33908 тис. грн до 19424 тис. грн, але за станом на 01.01.2007 р. відставання збільшилося до 53873 тис. грн.

Динаміка зростання прибутку після оподаткування самостійних банків регіонів у 2005 р. в порівнянні з 2004 р. була неоднозначною. Серед областей, які займають лідируючі позиції за даним показником, є Дніпропетровська (зростання в 5,04 рази), Київська (в 1,7 рази), Одеська (в 1,56 рази), Запорізька (в 1,46 рази), Харківська (в 1,36 рази) та Донецька (в 1,1 рази) області. Значне зменшення цього показника відзначалося в Полтавській (2,6 рази) та Львівській (1,37 рази) областях, а в АР Крим самостійними банками взагалі були отримані збитки у розмірі 11241 тис. грн. За станом на 01.01.2007 р. лідерами залишилися Київська (в 2,4 рази), Донецька (в 1,56 рази), Харківська (в 1,3 рази) та Дніпропетровська (в 1,14 рази) області. Самостійні банки Волинської області отримали збитки в загальному обсязі 4085 тис. грн.

Фінансовий результат діяльності за 2006 р. більшості банківських установ додатний, однак у цілому по банківській системі отримано збиток у розмірі 213 млн грн, що пов'язано з особливостями розподілу та бухгалтерського обліку доходів і витрат окремих головних банків та підпорядкованих філій.

Однак для подальшого розвитку необхідно вживати заходів щодо збільшення власного капіталу, зниження рівня ризиковості здійснюваних операцій та формування в необхідному обсязі резервів під ризики за активними операціями, щодо поліпшення якості активів і пасивів та забезпечення їх збалансованого зростання, щодо оптимізації витрат і доходів та підвищення ефективності діяльності.

За результатами аналітичних досліджень можна зробити такі висновки:

- **самостійні банківські установи Харківської області, у порівнянні з іншими областями України, відіграють більш значущу роль у фінансуванні розвитку економіки регіону. Саме в підході до підвищення ефективності функціонування самостійних банків необхідно шукати резерви активізації кредитування регіону;**
- **результати аналізу свідчать про те, що значна частина кредитних ресурсів самостійних банків регіону використовується для кредитування розвитку економіки інших регіонів внаслідок їх відтоку і не використовується як резерв кредитування власної економіки регіону.**

МЕХАНІЗМ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РЕАЛІЗАЦІЇ СТРАТЕГІЇ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ ХАРКІВСЬКОЇ ОБЛАСТІ

10.1. Розробка державних цільових програм соціально-економічного розвитку

Згідно з чинним законодавством України розвиток секторів її економіки державою може фінансуватися фактично тільки з Державного бюджету України через цільові програми. У зв'язку з цим розробка, затвердження та реалізація таких програм і є одним з головних елементів механізму забезпечення реалізації стратегії соціально-економічного розвитку Харківської області.

Порядок розроблення, погодження, подання для затвердження та виконання державних цільових програм передбачений у Постанові Кабінету Міністрів України від 31.01.2007 р. № 106 [135].

Згідно з цією Постановою ініціаторами розроблення державних цільових програм можуть бути:

- Кабінет Міністрів України;
- центральні органи виконавчої влади;
- Національний банк України;
- Національна академія наук України;
- Верховна Рада АР Крим, обласні, Київська та Севастопольська міські ради;
- Рада міністрів АР Крим, обласні, Київська та Севастопольська міські державні адміністрації.

Підставами для ініціювання розроблення державних цільових програм можуть бути такі:

- наявність проблеми, яку не можна вирішити засобами територіального чи галузевого управління та яка потребує державної підтримки та координації;
- відповідність мети програми пріоритетним напрямам державної політики, визначеним у законах України, указах Президента України, програмах діяльності Кабінету Міністрів України та ін.;
- необхідність забезпечення міжгалузевих і міжрегіональних зв'язків;
- наявність реальних можливостей для забезпечення виконання програми.

Схему розроблення, погодження, затвердження та виконання державної цільової програми подано на рис. 10.1.

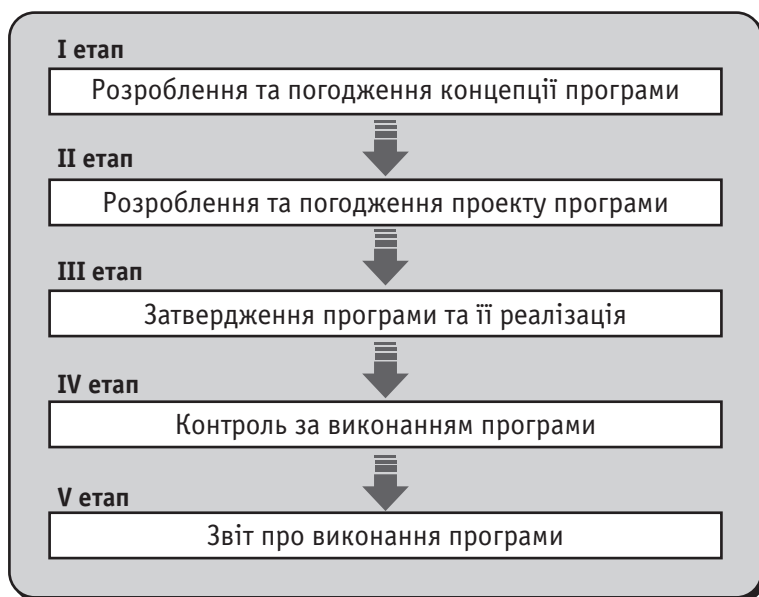

Рис. 10.1. Схема розроблення, погодження, затвердження та виконання державної цільової програми

На I етапі здійснюється розроблення та погодження концепції державної цільової програми:

1. Ініціатор розроблення програми готує проект її концепції.
2. Проект концепції програми оприлюднюється ініціатором в офіційних за-
собах масової інформації та розміщується на його веб-сайті.
3. Ініціатор погоджує у встановленому порядку проект концепції програми
із зацікавленими органами виконавчої влади.
4. Ініціатор подає до Міністерства економіки проект концепції програми
з висновками зацікавлених органів виконавчої влади для погодження
і складання узагальненого висновку.
5. Після отримання узагальненого висновку Міністерства економіки ініціа-
тор доопрацьовує проект концепції програми з урахуванням зауважень
і повторно надсилає його для погодження до Міністерства економіки.
6. Погоджений проект концепції програми разом з узагальненим виснов-
ком Міністерства економіки подається ініціатором на розгляд до Кабі-
нету Міністрів України.
7. При схваленні концепції проекту програми Кабінет Міністрів України
приймає рішення про розроблення проекту програми, визначає одного
або кількох державних замовників, строк розроблення і подання проек-
ту програми на розгляд.

На II етапі здійснюється розроблення та погодження проекту програми:

1. Державний замовник, затверджений Кабінетом Міністрів України, призначає керівника програми і на основі схваленої концепції розробляє проект програми.
2. Державний замовник організовує проведення державної експертизи розроблення проекту програми.
3. Державний замовник після експертизи доопрацьовує і погоджує проект програми згідно з пунктами 6 – 7 першого етапу.
4. Державний замовник подає до Кабінету Міністрів України проект програми разом з висновками державної експертизи і Міністерства економіки та проектом Постанови.
5. Проект програми після схвалення Кабінетом Міністрів України разом з проектом Закону подається в установленому порядку на затвердження до Верховної Ради України.

На III етапі відбувається затвердження державної цільової програми та її реалізація, що передбачає:

1. Затвердження державної цільової програми Верховною Радою України.
2. Міністерство економіки щороку включає, за поданням державного замовника, завдання з визначення показників і заходів програми до відповідних розділів Державної програми економічного і соціального розвитку України на відповідний рік.
3. Державний замовник визначає обсяги видатків на виконання завдань і заходів програми в складі бюджетних програм під час формування проекту Закону про Державний бюджет України на відповідний рік.
4. Міністерство фінансів України враховує під час складання проекту Закону про Державний бюджет України на відповідний рік обсяги видатків на виконання завдань та заходів програми у відповідних бюджетних програмах з урахуванням можливостей Державного бюджету.

На IV етапі проводиться контроль за виконанням державної цільової програми у такій послідовності:

1. Державний замовник програми проводить аналіз виконання завдань і заходів програми, цільового використання коштів, готує щорічні звіти про хід виконання програми і подає їх до Кабінету Міністрів України і Міністерства економіки.
2. Міністерство економіки на основі поданих щорічних звітів разом з державним замовником та зацікавленими органами виконавчої влади проводить аналіз стану виконання програми.
3. Міністерство економіки подає до Кабінету Міністрів України інформацію про хід виконання програми разом з пропозиціями щодо подальшого їх виконання.

На V етапі відбувається звітування про результати виконання державної цільової програми:

1. Після закінчення встановленого строку виконання програми державний замовник складає заключний звіт про результати виконання програми та подає його до Кабінету Міністрів України разом з узагальненим висновком про результати виконання програми, підготовленим Міністерством економіки разом із зацікавленими органами виконавчої влади.
2. Державний замовник програми організовує оприлюднення заключного звіту про результати виконання програми в офіційних засобах масової інформації та розміщує його на своєму веб-сайті.

Згідно з проведеним у розд. 7 обґрунтуванням розвитку пріоритетних кластерів економіки Харківської області реалізації, розробці, затвердженню або продовженню дії підлягають такі державні цільові програми (табл. 10.1).

Таблиця 10.1

Державні цільові програми, які підлягають реалізації, розробці, затвердженню або продовженню дії, виходячи з необхідності розвитку пріоритетних кластерів економіки Харківської області

Державна цільова програма	Ініціатор розроблення або продовження дії
Програма розвитку авіабудування до 2010 р. (діє і підлягає продовженню)	Міністерство промислової політики, Харківська облдержадміністрація
Державна програма розвитку енергомашинобудування до 2015 р. (підлягає розробці)	Міністерство промислової політики, Харківська облдержадміністрація
Державна програма розвитку нано- і біотехнологій до 2015 р. (підлягає розробці)	Національна академія наук України, Міністерство освіти і науки України, Харківська облдержадміністрація
Державна програма розвитку фармацевтичної галузі до 2015 р. (підлягає розробці)	Міністерство охорони здоров'я України, Міністерство промислової політики, Харківська облдержадміністрація
Державна програма розвитку автомобільних доріг загального користування на 2007 – 2011 рр. (діє і підлягає продовженню)	Міністерство транспорту та зв'язку України, Харківська облдержадміністрація
Державна програма будівництва та розвитку метрополітенів на 2006 – 2010 рр. (діє і підлягає продовженню)	Міністерство транспорту та зв'язку України, Харківська облдержадміністрація
Державна цільова програма підготовки проведення в Україні фінальної частини чемпіонату Європи 2012 р. з футболу (підлягає реалізації)	Міністерство у справах сім'ї, молоді та спорту України, Харківська облдержадміністрація
Державна програма підвищення безпеки дорожнього руху в Україні на 2008 – 2012 рр. (потребує розробки)	Міністерство транспорту та зв'язку України, Міністерство внутрішніх справ України, Харківська облдержадміністрація

10.2. Розробка регіональних цільових програм соціально-економічного розвитку

Згідно з чинним законодавством України вирішення соціально-економічних проблем регіону, які можуть фінансуватися з місцевих бюджетів, здійснюється шляхом розроблення регіональних цільових програм.

Порядок розроблення регіональних цільових програм регламентується «Методичними рекомендаціями щодо порядку розроблення регіональних цільових програм, моніторингу та звітності про їх виконання», які затверджені Міністерством економіки України (наказ від 04.12.2006 р. № 367) [136].

Згідно з цими рекомендаціями ініціаторами розроблення регіональних цільових програм можуть бути:

- **місцевий орган виконавчої влади;**
- **орган місцевого самоврядування.**

Підставою для розроблення програми є:

- **існування проблеми на рівні регіону, вирішення якої потребує залучення бюджетних коштів, координації спільних дій місцевих органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування, підприємств, установ та організацій;**
- **наявність у місцевому бюджеті реальної можливості ресурсного забезпечення виконання заходів програми та відповідність мети програми пріоритетним напрямам розвитку регіону.**

Схему розроблення, погодження, затвердження та виконання регіональної цільової програми подано на рис. 10.2.

Згідно з рис. 10.2 на I етапі здійснюється ініціювання розроблення регіональної цільової програми.

1. У разі, коли ініціатором програми є структурний підрозділ місцевого органу виконавчої влади, він готує пропозиції щодо наявності підстав для її розроблення та подає їх місцевому органу виконавчої влади для підготовки висновків про доцільність розроблення проекту програми та можливість виконання її заходів за рахунок коштів місцевого бюджету.

Якщо ініціатором розроблення програми є орган місцевого самоврядування, то він подає пропозиції щодо наявності підстав для її розроблення місцевому органу виконавчої влади для підготовки відповідних висновків.

2. У разі отримання позитивного висновку готується проект розпорядчого документа місцевого органу виконавчої влади (розпорядження, протокольне доручення, спільне рішення) про підготовку проекту програми, в якому вказуються розробник, відповідальний виконавець та строки підготовки.

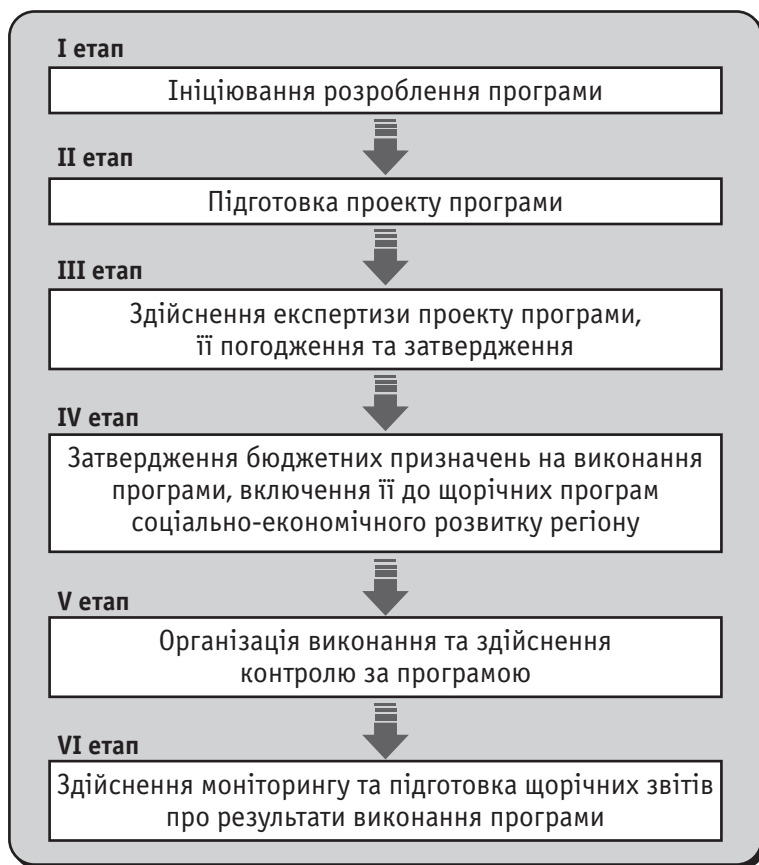

Рис. 10.2. Схема розроблення, погодження, затвердження та виконання регіональної цільової програми

3. Підготовлений проект розпорядчого документа разом із висновками подається на підпис голові Ради міністрів Автономної Республіки Крим, обласної, Київської та Севастопольської міських державних адміністрацій.

На II етапі здійснюється підготовка проекту регіональної цільової програми.

Підготовка проекту програми здійснюється місцевим органом виконавчої влади самостійно або спільно із зацікавленими науковими організаціями, підприємствами, установами, які зацікавлені в прийнятті та реалізації програми. Для забезпечення підготовки проекту програми можуть створюватися групи з представників владних структур, бізнесових кіл, наукових і громадських організацій, політичних партій тощо.

На III етапі проводиться експертиза проекту регіональної цільової програми, її погодження та затвердження.

1. Експертиза визначення результативних показників, реальності та доцільності заходів, включених до підготовленого проекту програми, здійснюється структурними підрозділами місцевих органів виконавчої влади з економічних та фінансових питань. До проведення експертизи можуть залучатися фахівці інших зацікавлених структурних підрозділів місцевого органу виконавчої влади, науковці.

Кожен з учасників експертизи надає у визначений строк висновок, в якому викладаються зауваження до проекту програми, якщо такі мали місце. У разі наявності зауважень проект програми доопрацьовується.

2. З метою широкого обговорення проект програми може розмішуватися на зовнішньому сайті місцевого органу виконавчої влади, а в місцевій пресі – публікуватися інформаційні матеріали про проект програми.

3. Після отримання позитивного висновку проект програми надається органу місцевого самоврядування для розгляду на сесії.

На IV етапі затверджуються бюджетні призначення на виконання регіональної цільової програми. Програма включається до щорічних програм соціально-економічного розвитку регіону. Все це здійснюється у такому порядку:

1. Після затвердження органом місцевого самоврядування програми головний розпорядник коштів надає структурному підрозділу з фінансових питань місцевого органу виконавчої влади бюджетні запити щодо її фінансування у наступному році за рахунок коштів відповідного місцевого бюджету.

2. Структурний підрозділ з питань фінансів місцевого органу виконавчої влади аналізує подані бюджетні запити відповідно до реальних можливостей місцевого бюджету і після узгодження із структурним підрозділом з питань економіки місцевого органу виконавчої влади включає пропозиції до місцевого бюджету на наступний рік.

3. Перелік програм, які фінансуються із залученням коштів місцевого бюджету, включається окремим додатком до щорічної програми соціально-економічного розвитку регіону.

На V етапі безпосередньо здійснюється виконання регіональної цільової програми шляхом реалізації її заходів і завдань зазначеними виконавцями. Безпосередній контроль за виконанням заходів і завдань програми здійснює відповідальний виконавець, а за цільовим та ефективним використанням коштів – головний розпорядник коштів.

На VI етапі проводиться моніторинг та підготовка щорічних звітів про результати виконання програми.

1. Відповідальний виконавець програми раз на рік готує та подає структурному підрозділу з економічних питань місцевого органу виконавчої влади узагальнену інформацію про стан її виконання.

2. Структурний підрозділ з економічних питань місцевого органу виконавчої влади здійснює узагальнення звітів відповідальних виконавців про поточне й остаточне виконання регіональних програм, проводить аналіз вказаних звітів і включає його результати до щорічного звіту про виконання програми соціально-економічного розвитку регіону.

3. Відповідальний виконавець програми щороку здійснює обґрунтовану оцінку результатів виконання програми та в разі потреби розробляє пропозиції щодо доцільності продовження тих чи інших заходів, включення додаткових заходів і завдань, уточнення показників, обсягів і джерел фінансування, щодо переліку виконавців, строків виконання програми, окремих заходів і завдань тощо.

4. Відповідальний виконавець довгострокової програми після завершення відповідного етапу її дії готує пропозиції щодо уточнення показників, обсягів і джерел фінансування, строків виконання програми та окремих заходів і завдань тощо на наступний етап програми.

5. Щороку в строки, визначені рішенням органу місцевого самоврядування, інформація відповідального виконавця про хід виконання програми та ефективність реалізації її заходів заслуховується на сесіях органу місцевого самоврядування.

6. По закінченні встановленого строку виконання програми припиняється, після чого відповідальний виконавець програми складає заключний звіт про результати її виконання та подає його на розгляд сесії органу місцевого самоврядування разом із пояснювальною запискою про кінцеві результати виконання програми.

7. У разі необхідності відповідальний виконавець публікує основні досягнуті результати реалізації програми в місцевій пресі.

Згідно з проведеною у розд. 3 діагностикою і вибором пріоритетних напрямків підвищення рівня та якості життя населення, а також обґрунтуванням у розд. 7 розвитку пріоритетних кластерів економіки Харківської області реалізації, розробленню, затвердженню або продовженню дії підлягають такі регіональні цільові програми (табл. 10.2).

Таблиця 10.2

Регіональні цільові програми, які підлягають реалізації, розробленню, затвердженню або продовженню дії, виходячи з необхідності реалізації пріоритетних напрямків соціально-економічного розвитку Харківської області на період до 2015 р.

Регіональна цільова програма	Ініціатор розроблення або продовження дії
Регіональна програма розвитку інвестиційної діяльності «Харківщина інвестиційна – 2010» (діє, але не підлягає доопрацюванню)	Головне управління економіки Харківської облдержадміністрації
Обласна програма сприяння розвитку малого підприємництва в Харківській області на 2005 – 2006 роки (підлягає розробці і продовженню)	Головне управління економіки Харківської облдержадміністрації
Обласна програма розвитку прикордонного співробітництва в Харківській області до 2011 року (діє, але вимагає продовження до 2015 р.)	Головне управління зовнішньо-економічних зв'язків та європейської інтеграції Харківської облдержадміністрації
Обласна комплексна програма енергозбереження Харківської області на 2003 – 2010 роки (діє, але вимагає продовження до 2015 р.)	Управління паливно-енергетичного комплексу Харківської облдержадміністрації
Обласна програма розвитку і реформування житлово-комунального господарства Харківської області на 2003 – 2010 рр. (діє, але вимагає продовження до 2015 р.)	Головне управління житлово-комунального господарства та розвитку Харківської облдержадміністрації
Обласна програма формування національної екологічної мережі області на 2002 – 2015 роки (діє)	Державне управління екології та природних ресурсів у Харківській області
Регіональна програма «Здорова мати – здорова дитина» на 2006 – 2010 роки (діє, але вимагає продовження до 2015 р.)	Головне управління охорони здоров'я Харківської облдержадміністрації
Регіональна програма боротьби із захворюванням на туберкульоз на 2002 – 2005 роки (діє, але вимагає продовження до 2015 р.)	Головне управління охорони здоров'я Харківської облдержадміністрації
Обласна програма протидії злочинності й корупції в Харківській області на 2005 – 2006 роки (вимагає продовження до 2015 р.)	Управління з питань діяльності правоохоронних органів, оборонної та мобілізаційної роботи Харківської облдержадміністрації
Комплексна програма розвитку сільського господарства Харківської області у 2001 – 2005 роках та на період до 2010 року (діє та підлягає продовженню)	Головне управління агропромислового комплексу Харківської облдержадміністрації

10.3. Укладення Угоди між Кабінетом Міністрів України та Харківською областю з реалізації стратегії її соціально-економічного розвитку

Законом України «Про стимулювання розвитку регіонів» [2] та «Державною стратегією регіонального розвитку на період до 2015 року» [13] передбачається, що реалізація державної політики щодо стимулювання розвитку регіонів забезпечується Кабінетом Міністрів України, центральним органом виконавчої влади з питань економічної політики, іншими центральними, а також місцевими органами виконавчої влади й органами місцевого самоврядування відповідно до їх повноважень.

Узгодження діяльності центральних та місцевих органів виконавчої влади й органів місцевого самоврядування у сфері державного стимулювання розвитку регіонів, виконання регіональних стратегій розвитку здійснюється на основі угод щодо регіонального розвитку, які укладаються між Кабінетом Міністрів України та Верховною Радою АР Крим, обласними, Київською та Севастопольською міськими радами і виконуються відповідно до Закону [2] та інших законодавчих актів.

Таким чином, укладення Угоди між Кабінетом Міністрів України та Харківською областю є дійовим інструментом реалізації стратегії соціально-економічного розвитку регіону і виконання державних та регіональних цільових програм соціально-економічного розвитку області.

Ініціатором укладення Угоди щодо регіонального розвитку можуть бути Кабінет Міністрів України, центральні органи виконавчої влади, Верховна Рада АР Крим, обласні, Київська та Севастопольська міські ради.

Згідно із Законом [2] Угода щодо регіонального розвитку має передбачати:

- **спільні заходи центральних і місцевих органів виконавчої влади й органів місцевого самоврядування з реалізації в регіоні державної стратегії регіонального розвитку;**
- **спільні заходи центральних і місцевих органів виконавчої влади й органів місцевого самоврядування з реалізації регіональної стратегії розвитку;**
- **порядок, обсяг, форми та строки фінансування спільних заходів, визначених сторонами, відповідно до Державного бюджету України та місцевих бюджетів;**
- **порядок інформування про реалізацію сторонами угоди щодо регіонального розвитку;**
- **відповідальність сторін за невиконання або неналежне виконання передбачених Угодою заходів;**

- **порядок внесення змін до Угоди;**
- **порядок набрання чинності та строки дії Угоди.**

За згодою сторін Угода щодо регіонального розвитку може включати й інші положення.

Порядок підготовки та укладення Угоди щодо регіонального розвитку подано на рис. 10.3.

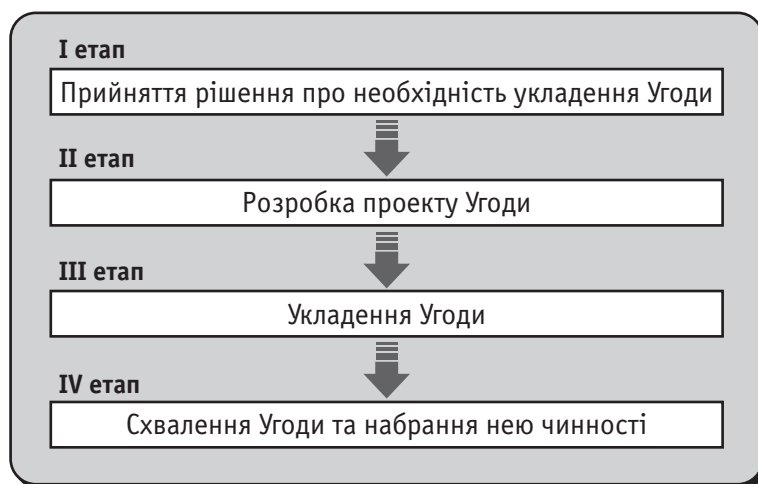

Рис. 10.3. Порядок розробки, укладення та схвалення Угоди щодо регіонального розвитку

Згідно із Законом [2] на I етапі Кабінетом Міністрів України та Верховною Радою АР Крим, обласною, Київською та Севастопольською міськими радами приймається рішення про необхідність укладення Угоди щодо регіонального розвитку.

На II етапі ініціатор укладення Угоди щодо регіонального розвитку забезпечує розроблення її проекту згідно з встановленими вимогами. Координація розроблення Угоди, наукове та методичне забезпечення діяльності в цій сфері органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування здійснюються центральним органом виконавчої влади з питань економічної політики із залученням наукових і громадських організацій.

На III етапі укладається Угода щодо регіонального розвитку. Підписують Угоду, з однієї сторони, прем'єр-міністр України або інша особа за дорученням Кабінету Міністрів України, з другої – Голова Верховної Ради АР Крим, голова обласної, Севастопольської або Київської міських рад.

На IV етапі відбувається схвалення й оприлюднення укладеної Угоди щодо регіонального розвитку.

Угода набирає чинності після її схвалення Верховною Радою АР Крим, обласною, Київською та Севастопольською міськими радами.

Після схвалення вищезазначеними органами влади Угода підлягає державній реєстрації в центральному органі виконавчої влади з питань економічної політики, офіційному оприлюдненню в газеті «Урядовий кур'єр», а також через регіональні засоби масової інформації.

Таким чином, згідно з наведеним вище можна констатувати таке:

- **механізм забезпечення реалізації стратегії соціально-економічного розвитку регіону має включати в себе такі складові: розробку державних і регіональних цільових програм соціально-економічного розвитку регіону, а також укладення Угоди між Кабінетом Міністрів України та регіоном з реалізації стратегії соціально-економічного розвитку;**
- **ініціатором розробки державних цільових програм вирішення соціально-економічних проблем, у тому числі тих, що є в Харківському регіоні, повинні виступати центральні органи виконавчої влади за активної участі обласної ради, а у випадку відсутності ініціативи з боку перших – сама обласна рада;**
- **ініціатором розробки регіональних цільових програм вирішення соціально-економічних проблем у Харківській області повинна виступати сама обласна рада;**
- **реальна реалізація стратегії соціально-економічного розвитку Харківської області і виконання державних та регіональних цільових програм можуть здійснитися тільки за умови укладення Угоди щодо регіонального розвитку між Кабінетом Міністрів України та Харківською обласною радою.**

ВИСНОВКИ

1. Харківська область – один з провідних регіонів України. Він виділяється серед інших регіонів країни своїм науковим та освітнім потенціалом, має вигідне географічне розташування, що є сприятливою передумовою для розвитку зовнішньої торгівлі і транспортних послуг (передусім з Росією). Стратегічне значення для розвитку економіки Харківщини мають і родовища та запаси природного газу.

2. Головною метою економічного розвитку Харківської області є підвищення рівні та покращання якості життя населення.

За інтегральним показником рівня та якості життя населення (0,7755) Харківська область у 2006 р. посіла 1-е місце серед інших регіонів України.

Незважаючи на в цілому достатньо високе загальне місце за рівнем та якістю життя населення по окремих елементах компонент Харківська область у порівнянні з іншими регіонами країни посіла відносно невисокі місця, як-от: повітря (20-е місце), родина (16-е місце), промислові відходи (15-е місце), житло (15-е місце), оздоровлення і відпочинок (14-е місце), культура (13-е місце), безпека (13-е місце).

Згідно із проведеною діагностикою наведених вище проблемних компонент рівня та якості життя населення Харківської області пріоритетними напрямками їх підвищення є такі: зменшення викидів від стаціонарних і нестаціонарних джерел забруднення, підвищення народжуваності, зменшення кількості розлучень і збільшення кількості шлюбів; зменшення наявності відходів у сховищах, збільшення забезпеченості населення загальною житловою площею, збільшення кількості місць у санаторіях і будинках відпочинку, зменшення злочинності.

3. Підвищення рівня та покращання якості життя населення Харківської області є можливим тільки за умови зростання її економіки.

За інтегральною оцінкою рівня економічного розвитку (0,5625) Харківська область у 2006 р. посіла 4-е місце серед інших регіонів України, поступившись тільки Дніпропетровській – 0,7764 (1-е місце), Донецькій – 0,7019 (2-е місце) та Одеській – 0,5858 (3-є місце) областям.

Незважаючи на в цілому достатньо високе загальне місце за рівнем економічного розвитку по окремих компонентах Харківська область у порівнянні з іншими регіонами України посіла відносно невисокі місця: промисловість (6-е місце), сільське господарство (10-е місце).

Виходячи з проведеної діагностики проблем економічного розвитку Харківської області, пріоритетним напрямком є збільшення виробництва промислової та сільськогосподарської продукції.

4. Економічне зростання Харківської області можливе за умови підвищення конкурентоспроможності її економіки.

За інтегральною оцінкою конкурентоспроможності економіки (0,5881) Харківська область посіла 4-е місце серед інших регіонів України, поступившись Донецькій – 0,9902 (1-е місце), Дніпропетровській – 0,9039 (2-е місце) та Одеській – 0,6644 (3-є місце) областям.

За окремими компонентами та елементами конкурентоспроможності економіки Харківська область у порівнянні з іншими регіонами України посіла відносно невисокі місця: по компоненті «Мікроконкурентоспроможність» – 0,2445 (13-е місце); по елементах «Інноваційний потенціал» – 0,2615 (13-е місце) та «Експортний потенціал» – 0,1178 (11-е місце).

Виходячи з проведеної діагностики проблем конкурентоспроможності економіки Харківської області пріоритетними напрямками є такі: збільшення виробництва й реалізації інноваційної продукції, у тому числі такої, яку можна експортувати; збільшення виробництва і реалізації продукції на експорт взагалі.

5. Згідно з проведеними розрахунками можливі такі сценарії підвищення рівня та якості життя населення, економічного розвитку та підвищення конкурентоспроможності Харківської області на період до 2015 р.:

- сценарій 1 (песимістичний) базується на припущенні, що: а) за пріоритетними напрямками підвищення конкурентоспроможності економіки регіон досягне 10-х місць серед інших областей України; б) зростання обсягів виробництва по секторах економіки регіону будуть практично на рівні, який досягнуто на 2006 р.; в) за пріоритетними напрямками рівня та якості життя населення регіон зможе вийти на 10-ті місця серед інших областей України;
- сценарій 2 (реалістичний) базується на припущенні, що: а) за пріоритетними напрямками підвищення конкурентоспроможності економіки регіон досягне 5-х місць серед інших областей України; б) зростання обсягів виробництва по секторах економіки регіону будуть на 10 – 20% більше, аніж ті, яких було досягнуто на 2006 р.; в) за пріоритетними напрямками рівня та якості життя населення регіон зможе вийти на 5-ті місця серед інших областей України;
- сценарій 3 (оптимістичний) базується на припущенні, що: а) за пріоритетними напрямками підвищення конкурентоспроможності економіки регіон досягне 1-х місць серед інших областей України; б) зростання обсягів виробництва по секторах економіки регіону будуть на 30 – 40% більше, аніж ті, яких було досягнуто на 2006 р.; в) за пріоритетними напрямками рівня та якості життя населення регіон зможе вийти на 1-ші місця серед інших областей України.

6. Згідно з проведеним дослідженням пріоритетними напрямками розвитку економіки Харківської області є інноваційні високотехнологічні та наукоємні кластери:

- авіаційної промисловості;
- космічної галузі;
- енергомашинобудування;
- фармацевтичної промисловості;
- нано- та біотехнологій.

7. Також підлягають пріоритетному розвитку такі кластери економіки регіону:

- аграрний та переробний;
- газовидобувний та енергетичний;
- житлово-комунального господарства;
- галузі охорони здоров'я.

8. Підлягають реструктуризації та реорганізації такі проблемні кластери економіки регіону:

- сільськогосподарського машинобудування;
- виробництва бронетехніки та дизелебудування.

9. У Харківській області мале підприємництво розвивається більш динамічно, ніж у цілому по Україні.

За інтегральним показником рівня розвитку малого підприємництва Харківська область посіла у 2006 р. 3-є місце (0,6293), поступившись тільки АР Крим – 1-е місце (0,8212) та Львівській області – 2-е місце (0,7134).

Стратегічними напрямками розвитку малого підприємництва в Харківській області є такі:

- збільшення кількості малих підприємств у регіоні до 130 на 10 тис. населення;
- збільшення частки продукції малих підприємств у загальному виробництві продукції (робіт, послуг) до 20%;
- пріоритет розвитку малих підприємств інноваційної сфери;
- пріоритетна підтримка співпраці малих підприємств і великих корпорацій у кооперації та провадженні науково-технічних розробок інноваційного характеру;
- пріоритет розвитку суб'єкти малого підприємництва повинні мати в першу чергу в таких сферах економіки, як промисловість, дослідження та розробки, торгівля.

10. За обсягом експорту товарів Харківська область займає 8-е місце серед інших регіонів України, а імпорту – 7-е місце при визначеній тенденції зростання від'ємного сальдо.

Товарна структура експорту поступово змінюється. Відбувається зменшення експорту традиційних для області товарів – машин, устаткування та механізмів. Їх місце в експорті починають займати інші товари, у тому числі продукти сільгосппереробки, будівельні матеріали та кераміка, пластмаси. Незмінною залишається тільки частка транспортних засобів.

Основними ринками збуту товарів з регіону були країни СНД (74,7%), ЄС (13,5%) та Азії (9,6%).

За обсягом експорту послуг область посідає 9-е місце серед інших регіонів України, а імпорту – 4-е місце, при тенденції до переходу сальдо з додатного до від'ємного.

Структура експорту послуг з регіону поступово змінюється. Відбувається зменшення експорту транспортних послуг (з 83,7 до 73%).

Експорт послуг орієнтований переважно на Росію (39,2%) та інші країни СНД (11,7%).

Основою вибору пріоритетних напрямків експортної діяльності Харківської області є кластерний підхід. Для регіону пріоритетними експортно-орієнтованими кластерами розвитку є такі: енергетичного машинобудування, авіаційної промисловості, космічної промисловості, фармацевтичної промисловості, нано- та біотехнологій.

Розвиткові експортно-орієнтованих галузей регіону можуть сприяти іноземні інвестиції. Перспективним механізмом залучення іноземних інвестицій може стати промислова зона «Рогань».

11. Харківська область за обсягом залучених прямих іноземних інвестицій (1015,4 млн дол. США у 2006 р.) посіла 2-е місце серед інших регіонів України, а на душу населення (361,1 дол. США) – 3-є місце.

Головними інвесторами в економіку Харківської області є країни Європи (61,0%) та США (13,07%).

Основними видами економічної діяльності регіону, в які надійшли іноземні інвестиції, є: хімічна та нафтохімічна промисловість – 26,44%, машинобудування – 20,37%, оптова торгівля та посередництво в торгівлі – 14,86%, фінансова діяльність – 10,74%.

Великий вплив на залучення прямих іноземних інвестицій у Харківську область справляє її інвестиційний потенціал та ризик.

За інвестиційним потенціалом регіон у 2005 р. посів 3-є місце (5,32%), а за інвестиційним ризиком – 21-е місце (4,0%) серед інших регіонів України.

Головним напрямком роботи в Харківській області по залученню прямих іноземних інвестицій є зменшення інвестиційного ризику.

12. За загальним податковим навантаженням на економіку регіону та в розрахунку на одну особу Харківська область серед інших регіонів України посідає відповідно 2-е і 3-є місця, що свідчить про відсутність резервів збільшення надходжень до бюджетів усіх рівнів або про незначний рівень такого потенціалу.

А отже, слід зазначити, що при існуючій системі оподаткування і тенденціях перерозподілу валової доданої вартості й джерел фінансування економічних заходів у регіоні бракує фінансових ресурсів для власних цільових програм.

13. За обсягами активів, кредитного портфеля, зобов'язань та капіталу банківська система Харківської області посідає 3-є місце серед регіональних банківських систем. За кількістю самостійних банків Харківська область посідає 6-е місце в Україні.

Самостійні банківські установи регіону, в порівнянні з іншими регіонами України, відіграють значну роль у фінансуванні розвитку економіки. Однак значна частина кредитних ресурсів самостійних регіонів використовується для кредитування розвитку економіки інших регіонів внаслідок їх відтоку і не використовується як резерв кредитування власної економіки регіону.

14. Механізмом забезпечення реалізації стратегії соціально-економічного розвитку Харківської області на період до 2015 р. є державні та регіональні цільові програми.

Виходячи з необхідності розвитку пріоритетних кластерів економіки Харківської області підлягають реалізації, розробленню, затвердженню або продовженню такі державні цільові програми:

- програма розвитку авіабудування до 2010 р. (діє та підлягає продовженню);
- Державна програма розвитку енергомашинобудування до 2015 р. (підлягає розробці);
- Державна програма розвитку нано- та біотехнологій до 2015 р. (підлягає розробці);
- Державна програма розвитку фармацевтичної галузі до 2015 р. (підлягає розробці).

Виходячи з необхідності реалізації пріоритетних напрямів соціально-економічного розвитку Харківської області на період до 2015 року підлягають реалізації, розробленню, затвердженню або продовженню такі регіональні цільові програми:

- Регіональна програма розвитку інвестиційної діяльності «Харківщина інвестиційна – 2010» (діє, але не підлягає доопрацюванню);
- Обласна програма сприяння розвитку малого підприємництва в Харківській області на 2005 – 2006 роки (підлягає розробці та продовженню);
- Обласна програма розвитку прикордонного співробітництва у Харківській області до 2011 року (діє, але потребує продовження до 2015 р.);
- Обласна комплексна програма енергозбереження Харківської області на 2003 – 2010 роки (діє, але потребує продовження до 2015 р.);
- Обласна програма розвитку і реформування житлово-комунального господарства Харківської області на 2003 – 2010 роки (діє, але потребує продовження до 2015 р.);
- Обласна програма формування національної екологічної мережі області на 2002 – 2015 роки (діє);
- Регіональна програма «Здорова мати – здорова дитина» на 2006 – 2010 роки (діє, але потребує продовження до 2015 р.);
- Регіональна програма боротьби із захворюванням на туберкульоз на 2002 – 2005 роки (діє, але потребує продовження до 2015 р.);
- Обласна програма протидії злочинності та корупції в Харківській області на 2005 – 2006 роки (потребує продовження до 2015 р.).

15. Виконання державних і регіональних цільових програм здійснюється тільки за умови укладення Угоди щодо регіонального розвитку між Кабінетом Міністрів України та Харківською обласною радою.

Використані нормативно-правові акти та наукова література

1. Закон України «Про державне прогнозування та розроблення програм економічного і соціального розвитку України» від 23.03.2000 р. № 1602-III.
2. Закон України «Про стимулювання розвитку регіонів» від 08.09.2005 р. № 2850-IV.
3. Закон України «Про державні соціальні стандарти та державні соціальні гарантії» від 05.10.2000 р. № 2017-III.
4. Закон України «Про місцеве самоврядування в Україні» від 21.05.1997 р. № 280/97-ВР.
5. Закон України «Про інноваційну діяльність» від 04.07.2002 р. № 40-IV.
6. Закон України «Про Загальнодержавну програму формування національної екологічної мережі України на 2000 – 2015 роки» від 21.09.2000 р. № 1989-III.
7. Закон України «Про планування і забудову територій» від 20.04.2000 р. № 1699-III.
8. Концепція державної регіональної політики, затверджена Указом Президента України від 25.05.2001 р. № 341/2001.
9. Наказ Міністерства економіки та з питань європейської інтеграції «Про затвердження Методичних рекомендацій щодо формування регіональних стратегій розвитку» від 29.07.2002 р. № 224.
10. Постанова Кабінету Міністрів України «Про Основні напрями забезпечення комплексного розвитку малих монофункціональних міст» від 17.03.2000 р. № 521.
11. Постанова Верховної Ради України «Про Концепцію сталого розвитку населених пунктів» від 04.12.1999 р. № 1359-XIV.
12. Концепція переходу України до сталого розвитку // www.greenparty.ua
13. Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Державної стратегії регіонального розвитку на період до 2015 року» від 21.07.2006 р. № 1001.
14. Высокинский А. Г. Стратегия Екатеринбурга: от разработки к реализации // Доклад на форуме «Стратегическое планирование в городах и регионах России – технологии успеха» // www.citystrategy.leontief.ru
15. Городецкий А. Ф. Новосибирск: Концепция – Стратегия – Стратегический план – Программы // Доклад на форуме «Стратегическое планирование в городах и регионах России – технологии успеха» // www.citystrategy.leontief.ru
16. Жихаревич Б. С. Современная экономическая политика городских и региональных властей. – СПб.: ИСЭП РАН, 1995. – 133 с.
17. Доклад Международной Конференции по народонаселению и развитию. ООН. Каир, 1994 год // www.un.org
18. Довгострокова стратегія розвитку України до 2015 року // www.kmu.gov.ua
19. Європейський вибір. Концептуальні засади стратегії економічного та соціального розвитку України на 2002 – 2011 роки // www.kmu.gov.ua

20. Здоровье-21: Основы политики достижения здоровья для всех в Европейском регионе ВОЗ: Введение. Европейская серия по достижению здоровья для всех // www.euro.who.int
21. Коробейников А. М. Оценка эффективности регионального развития // www.citystrategy.leontief.ru
22. Берченко Н. Г. Формирование стратегии развития экономического потенциала региона на основе системы целевых показателей / Сб. «Особенности стратегического планирования в постсоветских странах» // www.citystrategy.leontief.ru
23. Определение предмета и метода проектирования устойчивого развития в системе природа – общество – человек // Устойчивое развитие. Наука и практика. – 2002. – № 1. – С. 39 – 48.
24. Отчет о разработке индикаторов устойчивого развития для города Донецка. Государственное управление экологии и природных ресурсов в Донецкой области. Проект «Роза Ветров». – Донецк, 2002.
25. Оценка разработанных в Украине стратегий устойчивого развития // www.sustainable-cities.net.ua
26. Планування місцевого сталого розвитку: Посібник з формування стратегії місцевого сталого розвитку / ПРООН, Муніципальна програма сталого розвитку. – К., 2005.
27. Програма першочергових дій Сумської обласної державної адміністрації на 2005 – 2009 роки // www.state-gov.sumy.ua
28. Стратегическое планирование в городах России. Обзор по результатам оценки качества стратегического планирования в 20 городах. Леонтьевский центр при поддержке Фонда Евразия. – СПб., 2002.
29. Стратегія економічного і соціального розвитку України (2004 – 2015 рр.) «Шляхом європейської інтеграції» / Авт. кол.: А. С. Гальчинський, В. М. Гесць та ін.; Нац. ін-т стратегічних дослідж., Ін-т екон. прогнозування НАН України, М-во екон. та з питань європ. інтеграції України. – К.: ІВЦ Держкомстату України, 2004. – 416 с.
30. Державна стратегія регіонального розвитку до 2015 року // www.kmu.gov.ua
31. Стратегія розвитку Чернівецької області (2004 – 2011 роки).
32. Стратегія економічного і соціального розвитку Волинської області на 2004 – 2015 роки // www.voladm.gov.ua
33. Стратегія розвитку Одеської області до 2015 року // www.oda.odessa.gov.ua
34. Стратегія розвитку Львівської області до 2015 року // www.ldp.lviv.ua/uk
35. Стратегия развития Казани до 2015 года. – Казань, 2003. – 101 с.
36. Территориальное стратегическое планирование: Практ. пособ. Т. 2. Как оценить качество стратегического планирования / Леонтьевский центр при поддержке Фонда Евразия. – СПб., 2002.
37. Концепція сталого розвитку міста Прилуки // www.oda.odessa.gov.ua
38. Концепція сталого розвитку Закарпаття // www.karpatia.gov.ua

39. Національна стратегія розвитку Польщі на 2007 – 2013 роки / За ред. Кшиштофа Хербста / Проект розвитку Львівщини (LDP).– Львів, 2005 // www.ldp.lviv.ua/uk/
40. Державна стратегія управління місцевим і регіональним розвитком. Проект. Фонд сприяння місцевому самоврядуванню в Україні // www.municipal.gov.ua
41. Немець Л. М. Стійкий розвиток: соціально-географічні аспекти (на прикладі України): Монографія.– Х.: Факт, 2003.– 383 с.
42. Данилов-Данильян В. И., Лосев К. С. Экологический вызов и устойчивое развитие: Учеб. пособ.– М.: Прогресс – Традиция, 2000.– 416 с.
43. Санкт-Петербург XXI. Концептуальная модель устойчивого пространственного развития.– СПб., 2003.– 114 с.
44. Стратегия социально-экономического развития Пермской области // www.perm.ru/finances/strategv
45. A European Union Strategy for Sustainable Development // <http://europa.eu/index en.htm>
46. The Budapest Model. A Liberal urban policy experiment. Edited by Katalin Pallai. Open Society Institute – Budapest / Local Government and Public Service Reform Initiative (OSI/LGI), Budapest. 2003 // <http://europa.eu/index en.htm>
47. Szekesfehervar Medium – Term City Development, Program // www.szekesfehervar.hu
48. Review of the EU Sustainable Development Strategy. Council of European Union, Brussels, 2006 // <http://europa.eu/index en.htm>
49. European Parliament resolution of 26 May 2005 on the Commission recommendation in the broad guidelines of the economic policies of the Member States and the Community in the framework of the integrated guidelines for the growth and jobs (for the 2005 – 08 period) // *European Economy* 2005.– № 24 // <http://europa.eu/index en.htm>
50. Lisbon Action Plan Incorporating EU Lisbon Programme and Recommendations for Actions member states for inclusion in the their National Lisbon Programmes., Brussels, 2005 // <http://europa.eu/index en.htm>
51. Complete list of Sustainable Development Indicators // <http://europa.eu/index en.htm>
52. Review of the EU Sustainable Development Strategy (EU SDS) – Renewed Strategy // <http://europa.eu/index en.htm>
53. Лист Міністерства економіки України «Про затвердження регіональних стратегій» від 21.12.2006 р. № 4-24/300.
54. Стратегія соціально-економічного розвитку Харківської області на період до 2011 року / За ред. Є. П. Кушнарєва.– Х.: ВД «ІНЖЕК», 2004.– 448 с.
55. Програма підвищення рівня та покращання якості життя населення Харківської області на період до 2015 року / Є. П. Кушнарєв, В. С. Пономаренко, М. О. Кизим та ін.– Х., 2004.– 263 с.
56. Програма науково-технічного та інноваційного розвитку регіону на період до 2015 року / В. С. Пономаренко, М. О. Кизим, П. Т. Бубенко та ін.– Х., 2005.– 144 с.

57. Регіональна програма стимулювання розвитку експортного потенціалу Харківської області на 2007 – 2008 роки / В. С. Пономаренко, М. О. Кизим, І. Ю. Матюшенко та ін. – Х., 2006. – 100 с.
58. Бабаєв В. М., Тованянський Л. М. та ін. Адміністративно-територіальний устрій та сталий розвиток регіону (концептуальні основи та методологія). – Х.: НТУ «ХПІ», 2006. – 316 с.
59. Медков В. М. Демографія. – М.: ИНФРА-М, 2004. – 576 с.
60. Strategia rozwoju w wojewodztwa Wielkopolskiego.
61. Кизим Н. А., Горбатов В. М. Качество жизни населения и конкурентоспособность Украины и стран ЕС. – Х.: ИД «ИНЖЭК», 2005. – 164 с.
62. Рівень і якість життя населення / В. С. Пономаренко, М. О. Кизим та ін. – Х.: ВД «ИНЖЕК», 2004. – 272 с.
63. Пономаренко В. С., Кизим М. О., Узунов Ф. В. Рівень і якість життя населення України. – Х.: ВД «ИНЖЕК», 2003. – 226 с.
64. Методика вимірювання людського розвитку регіонів України. – К.: Держ. комітет статистики України, Рада по вивченню продуктивних сил НАН України, 2001. – 82 с.
65. Статистичний щорічник: Харківська область у 2006 році. – Х.: Голов. упр. статистики у Харківській області, 2007. – 561 с.
66. Статистичний щорічник: Харківська область у 2005 році. – Х.: Голов. упр. статистики у Харківській області, 2006. – 666 с.
67. Статистичний щорічник України за 2005 рік / За ред. О. Г. Осауленка. – К.: Вид-во «Консультант», 2006. – 576 с.
68. Статистичний щорічник України за 2006 рік / За ред. О. Г. Осауленка. – К.: Вид-во «Консультант», 2007. – 552 с.
69. Фатхутдинов Р. А. Конкурентоспособность: Россия и мир. 1992 – 2015. – М.: Экономика, 2005. – 606 с.
70. Портер М. Международная конкуренция: Пер. с англ. – М.: Международные отношения, 1993. – 896 с.
71. Вальтер Ж. Конкурентоспособность: общий подход / Пер. с франц. – М.: Российско-Европейский центр экономической политики, 2005. – 521 с.
72. Кизим Н. А., Горбатов В. М. Концентрация экономики и конкурентоспособность стран мира. – Х.: ИД «ИНЖЭК», 2005. – 216 с.
73. Стратегія економічного розвитку в умовах глобалізації / За ред. Д. Т. Лук'яненка. – К.: КНЕУ, 2004. – 538 с.
74. Айвазян С. А., Мхитарян В. С. Прикладная статистика и основы эконометрии. – М.: ЮНИТИ, 1998. – 1022 с.
75. Боровиков В. П. Программа STATISTICA для студентов и инженеров. – М.: Компьютер Пресс, 2001. – 302 с.
76. Мандель И. Д. Кластерный анализ. – М.: Финансы и статистика, 1988. – 176 с.
77. Филипенко И. В. Конкурентоспособность стран и регионов в мировом хозяйстве: теория, опыт малых стран Западной и Северной Европы. – Смоленск: Ойкумена, 2005. – 496 с.

78. Конкурентоспособность в системе мирового хозяйства: пространственный анализ / Под ред. Н. С. Мироненко. – М.: Пресс-Соло, 2002. – 472 с.
79. World Economic Forum. 2003. Global competitiveness Report 2003 – 2003. – N.Y. Oxford University Press.
80. Конкурентоспроможність: проблеми науки і практики. – Х.: ВД «ІНЖЕК», 2006. – 248 с.
81. Конкурентоспособность регионов: теоретико-прикладные аспекты / Под ред. Ю. К. Перского и Н. Я. Калюжной. – М.: ТЕИС, 2003. – 472 с.
82. Соколенко С. І. Кластери в глобальній економіці. – К.: Логос, 2004. – 848 с.
83. Концепція науково-технологічного та інноваційного розвитку України від 13.06.1999 р. № 919-XIV.
84. Закон України «Про пріоритетні напрями розвитку науки і техніки» від 11.06.2001 р. № 2623-III.
85. Закон України «Про пріоритетні напрями інноваційної діяльності в Україні» від 16.01.2003 р. № 433-IV.
86. Концепція державної промислової політики від 12.02.2003 р. № 102/2003.
87. Закон України «Про державну підтримку літакобудівної промисловості України» від 12.07.2001 р. № 2660-III.
88. Закон України «Про космічну діяльність» від 15.11.1996 р. № 502/96-ВР.
89. Закон України «Про державну підтримку космічної діяльності» від 16.03.2000 р. № 1559-III.
90. Закон України «Про Загальнодержавну (Національну) космічну програму України на 2003 – 2007 роки» від 24.10.2002 р. № 203-III.
91. Постанова Верховної Ради України «Національна енергетична програма України до 2010 року» від 15.05.1996 р. № 191/96-ВР.
92. Постанова Кабінету Міністрів України «Про комплексні заходи щодо реалізації Національної енергетичної програми України до 2010 року» від 10.07.1997 р. № 731.
93. Закон України «Про Загальнодержавну комплексну програму розвитку високих наукомістких технологій» від 09.04.2004 р. № 1676-IV.
94. Постанова Президії Національної академії наук України «Перспективи розвитку молекулярної біології, геноміки та сучасних біотехнологій» від 10.09.2003 р. № 220.
95. Закон України «Про державну підтримку сільського господарства України» від 24.06.2004 р. № 1877-IV.
96. Закон України «Про пріоритетність соціального розвитку села та агропромислового комплексу в народному господарстві» від 17.10.1990 р. № 400-XII.
97. Постанова Верховної Ради України «Про подолання кризового стану в агропромисловому комплексі» від 17.06.1994 р. № 59/94-ВР.
98. Указ Президента України «Про основні напрямки розвитку агропромислового комплексу України» від 29.04.1998 р. № 389/98.
99. Закон України «Про нафту і газ» від 12.07.2001 р. № 2665-III.

100. Національна програма «Нафта і газ України до 2010 року» від 21.06.2001 р. № 655.
101. Постанова Кабінету Міністрів України «Про додаткові заходи стабілізації та на-
рощування обсягів видобування нафти і газу в Україні» від 19.08.1998 р. № 1321.
102. Закон України «Про заходи, спрямовані на забезпечення сталого функціонування
підприємств паливно-енергетичного напрямку» від 23.06.2005 р. № 2711-IV.
103. Постанова Верховної Ради України «Про заходи щодо запобігання енергетичної
кризи в Україні» від 06.10.2005 р. № 2966-IV.
104. Указ Президента України «Про рішення Ради національної безпеки і оборони
України від 7 березня 2006 року «Про ситуацію на ринку нафти і нафтопродуктів
України» від 12.04.2006 р. № 303/2006.
105. Програма розвитку паливної галузі Харківського регіону до 2010 року (Затверд-
жена 26.03.2002 р. на спільному засіданні Колегії Харківської обласної адміні-
страції та Правління НАК «Нафтогаз України»).
106. Розпорядження Кабінету Міністрів України щодо забезпечення виконання Про-
грами реконструкції та модернізації теплових електростанцій України у період до
2010 року від 08.09.2004 р. № 648-р.
107. Концепція розвитку житлово-комунального господарства України (Постанова Ка-
бінету Міністрів України від 27.02.1995 р. № 150).
108. Закон України «Про загальнодержавну програму реформування і розвитку
житлово-комунального господарства на 2004 – 2010 роки» від 24.06.2004 р.
№ 1869-IV.
109. Програма розвитку і реформування житлово-комунального господарства Харків-
ської області на 2003 – 2010 роки.
110. Постанова Кабінету Міністрів України «Про розвиток сільськогосподарського ма-
шинобудування та забезпечення агропромислового комплексу конкурентоспро-
можною технікою» від 01.12.1997 р. № 1341.
111. Гладкий Ю. Н., Чистобаев А. Н. Основы региональной политики. – СПб.: Изд-во Ми-
хайлова В. А., 1998. – 660 с.
112. Гранберг А. Г. Основы региональной экономики. – М.: ГУ ВШЭ, 2000. – 495 с.
113. Гутман Г. В., Мироедов А. А., Федин С. В. Управление региональной экономикой. –
М.: Финансы и статистика, 2001. – 176 с.
114. Региональное управление. Методология и моделирование / В. А. Забродский,
Н. А. Кизим и др. – Х.: Основа, 1991. – 96 с.
115. Екологічний атлас Харківської області / Є. А. Максировський, О. В. Соловйов,
О. В. Климов та ін. – Х.: ТОВ «Майдан», 2001. – 80 с.
116. Звіт про науково-дослідну роботу «Попередня оцінка визначених пріоритетних
направків розвитку природно-ресурсного потенціалу Харківської області» / Хар-
ків. нац. ун-т ім. В. Н. Каразіна. М-во освіти і науки України. – Х., 2002. – 192 с.
117. Руденко В. П. Географія природно-ресурсного потенціалу України. – К.; М.: Акаде-
мія, 1999. – 568 с.

118. Бюлетень НБУ.– 2006.– № 3.– С. 20, 56 – 58.
119. Бюлетень НБУ.– 2006.– № 2.– С. 94.
120. Бюлетень НБУ.– 2005.– № 2.– С. 73.
121. Бюлетень НБУ.– 2003.– № 12.– С. 91.
122. Бюлетень НБУ.– 2006.– № 3.– С. 95 – 97.
123. Бюлетень НБУ.– 2006.– № 1.– С. 105 – 106.
124. Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження державної програми розвитку промисловості на 2003 – 2011 роки» від 28.08.2003 р. № 1174.
125. Розпорядження Кабінету Міністрів України «Про міжвідомчу науково-технічну програму «Нанофізика та наноелектроніка».
126. Закон України «Основи законодавства України про охорону здоров'я» від 19.11.1992 р. № 2801-ХІІ.
127. Статут (Конституція) Всесвітньої організації охорони здоров'я від 22.07.1946 р.
128. Постанова Верховної Ради України «Про невідкладні заходи щодо поліпшення стану у системі охорони здоров'я України» від 11.07.2002 р. № 69-ІV.
129. Стратегия Екатеринбурга: от разработки до реализации. Екатеринбург: Комитет по экономике Администрации Екатеринбурга, 2003.– 24 с.
130. Стратегический план устойчивого развития города Новосибирска.– Новосибирск, 2002.– 188 с.
131. Концепция программы улучшения качества жизни населения Белгородской области.– Белгород, 2002.– 14 с.
132. Київ – 2015. Стратегія розвитку (Стратегічні напрями соціально-економічного розвитку на період до 2015 року).– К.: ЗАТ «НІЧЛАВА», 2004.– 280 с.
133. Стратегия развития Липецкой области до 2020 года.– Липецк: ЗАО «Международный центр развития регионов», 2005.– 58 с.
134. Стратегия развития Краснодарского края до 2020 года.– Краснодар; М.: Консалтинговая группа «РЭЛ Консалтинг», 2006.– 93 с.
135. Постанова Кабінету Міністрів України «Про порядок розроблення, погодження, подання для затвердження та виконання державних цільових програм» від 31.01.2007 р. № 106.
136. Наказ Міністерства економіки України «Про затвердження методичних рекомендацій щодо порядку розроблення регіональних цільових програм, моніторингу та звітності про їх виконання» від 04.12.2006 р. № 367.
137. Васильев В. И., Красильников В. В., Плаксий С. И., Тягунова Т. Н. Статистический анализ многомерных объектов произвольной природы.– М.: Изд-во ИКАР, 2004.– 382 с.
138. Бабаєв В. М., ТОВАЖНЯНСЬКИЙ Л. М. Проект моделі організації території Харківської області з урахуванням положень проекту Закону України «Про територіальний устрій України» // Матеріали громадських обговорень законопроектів «Про територіальний устрій України», «Про місцеве самоврядування громади», «Про самоврядування району», «Про самоврядування області», «Про внесення змін до Закону України «Про місцеві державні адміністрації» 26.07.2005 р.– Х.: НТУ «ХПІ», 2005.– 106 с.

ДОДАТОК А

Таблиця А.1

Окремі показники елементів компонентів «Довгострокові цінності» рівня та якості життя населення регіонів України у 2006 р.

Регіон	Довге життя				Здоров'я								Відтворення				Родина	
	Середня очікувана тривалість життя, років		Загальний коефіцієнт смертності		Рівень госпіталізації населення, на 100 жителів		Захворюваність на активний туберкульоз, на 100 тис. населення		Перинатальна смертність, на 1000 народжених		Коефіцієнт інвалідності, на 1000 населення		Коефіцієнт дитячої смертності до 1 року, на 1000 народжених		Коефіцієнт народжуваності		Коефіцієнт стійкості сімей (кількість шлюбів / кількість розлучень)	
	Зна-чення	Ранг	Зна-чення	Ранг	Зна-чення	Ранг	Зна-чення	Ранг	Зна-чення	Ранг	Зна-чення	Ранг	Зна-чення	Ранг	Зна-чення	Ранг	Зна-чення	Ранг
АР Крим	67,9	15	15,4	8	19,73	3	85,1	16	14,4	24	59	18	10,0	16	10,1	11	1,86	14
Вінницький	68,8	8	17,3	15	22,70	19	61,6	5	13,4	19	60	19	9,3	8	9,6	16	2,06	9
Волинський	68,4	12	15,0	7	21,86	12	72,2	10	8,2	2	63	22	7,7	2	13,2	3	2,88	2
Дніпропетровський	66,6	23	17,3	15	23,58	22	99,4	20	14,6	25	45	4	10,5	17	9,8	14	1,83	15
Донецький	66,7	21	17,7	17	19,80	4	99,9	21	14,3	23	53	13	11,0	19	8,5	21	1,72	20
Житомирський	66,4	24	18,3	23	20,33	6	88,1	17	13,5	20	63	22	11,1	20	10,3	9	2,05	10
Закарпатський	68,4	11	12,8	1	19,49	2	59,9	4	13,9	21	44	2	9,6	12	13,3	2	3,35	1
Запорізький	68,2	13	16,5	13	20,48	7	90,1	18	13,1	16	47	7	9,8	13	9,3	17	1,78	17
Івано-Франківський	70,5	4	13,3	2	22,67	17	70,4	9	11,7	10	56	17	10,6	18	11,4	4	2,57	5
Київський	66,7	22	17,9	19	22,81	20	73,0	11	13,3	18	53	13	9,4	9	9,9	12	2,00	12
Кіровоградський	66,8	19	18,0	20	23,52	21	114,2	24	12,8	13	48	9	13,3	25	9,2	18	1,64	25
Луганський	67,1	16	17,8	18	23,74	23	112,4	23	13,2	17	45	4	12,3	23	8,3	23	1,66	24
Львівський	70,7	2	13,5	3	22,11	14	74,3	12	9,1	4	60	19	7,8	4	10,6	6	2,79	4
Миколаївський	66,9	18	15,9	9	21,21	10	106,5	22	11,2	7	47	7	8,5	6	9,7	15	1,70	23
Одеський	66,4	25	16,3	12	18,36	1	94,7	19	14,2	22	54	16	11,1	20	10,5	7	2,02	11
Полтавський	68,5	10	18,1	22	20,90	9	56,4	3	12,2	11	51	12	7,1	1	8,8	19	1,73	19
Рівненський	68,8	7	13,9	5	21,97	13	76,8	13	9,0	3	53	13	9,5	11	13,6	1	2,84	3
Сумський	68,1	14	18,4	24	21,72	11	55,1	1	13,0	15	48	9	7,8	4	8,3	23	1,76	18
Тернопільський	70,9	1	14,9	6	22,37	15	67,5	6	9,4	5	45	4	9,4	9	10,5	7	2,52	6
Харківський	69,0	5	16,1	11	20,3	5	84,7	15	11,5	9	50,0	11	7,7	2	8,5	21	1,8	16
Херсонський	66,9	17	15,9	9	20,79	8	156,4	25	11,2	8	43	1	9,9	14	10,2	10	1,70	22
Хмельницький	68,9	6	17,2	14	22,66	16	68,0	7	7,5	1	67	24	11,7	22	9,9	12	2,12	8
Черкаський	68,6	9	18,0	20	24,76	24	69,7	8	11,0	6	61	21	9,9	14	8,6	20	1,71	21
Чернівецький	70,5	3	13,5	3	22,68	18	56,0	2	12,9	14	44	2	13,2	24	11,2	5	2,27	7
Чернігівський	66,7	20	21,1	25	25,87	25	80,9	14	12,7	12	68	25	8,9	7	8,1	25	1,88	13

Продовження табл. А.1

Регіон	Духовні цінності								Багатство			
	Засуджені, на 1000 населення		Захворюваність на СНІД (клінічно підтверджена) на 100 000 населення		Алкоголізм, на 100 000 населення		Наркотичні захворювання, на 100 000 населення		Вклади на душу населення в банках, грн		Забезпеченість автомобілями, шт. на 1000 населення	
	Значення	Ранг	Значення	Ранг	Значення	Ранг	Значення	Ранг	Значення	Ранг	Значення	Ранг
АР Крим	4,60	22	9,6	19	107,8	9	10,9	12	1925,0	4	119	6
Вінницький	3,02	9	4,0	6	111,4	11	7,3	6	1024,6	22	104	13
Волинський	3,08	10	5,2	13	123,1	16	11,1	13	1255,3	15	99	14
Дніпропетровський	4,06	18	38,5	24	116,5	13	23,4	23	3150,3	1	119	6
Донецький	4,34	21	29,6	23	94,4	3	16,8	20	1885,8	5	107	11
Житомирський	3,26	12	5,4	15	167,6	24	15,5	19	1000,7	23	105	12
Закарпатський	1,93	2	0,2	1	141,6	21	1,4	1	817,7	25	118	9
Запорізький	4,87	25	16,4	22	98,3	4	23,6	24	1685,5	7	167	1
Івано-Франківський	2,24	4	1,7	5	133,8	17	3,6	3	1378,7	11	99	14
Київський	3,20	11	7,8	18	231,8	25	8,4	9	1286,0	14	122	5
Кіровоградський	3,32	13	5,2	14	105,7	7	25,9	25	904,9	24	93	18
Луганський	4,28	20	4,5	10	139,2	20	22,6	22	1127,3	19	119	6
Львівський	2,22	3	4,1	7	100,6	5	4,3	4	2663,5	2	96	17
Миколаївський	4,79	24	50,5	25	104,2	6	12,9	17	1436,6	10	90	19
Одеський	3,55	14	10,4	21	112,1	12	22,4	21	2150,7	3	80	25
Полтавський	3,96	17	6,8	16	106,8	8	7,9	8	1700,7	6	141	2
Рівненський	2,43	6	0,8	2	145,4	22	8,9	10	1111,4	20	82	23
Сумський	3,71	16	4,2	8	67,5	2	11,1	13	1087,2	21	90	19
Тернопільський	1,90	1	1,2	3	138,2	18	7,4	7	1321,7	13	84	22
Харківський	4,2	19	1,5	4	19,6	1	6,9	5	1631,9	8	125,0	4
Херсонський	4,65	23	7,8	17	107,8	9	14,0	18	1324,0	12	118	9
Хмельницький	2,86	8	4,8	12	167,0	23	11,4	15	1218,6	16	89	21
Черкаський	2,71	7	10,2	20	118,9	14	10,4	11	1461,6	9	126	3
Чернівецький	2,32	5	4,3	9	122,9	15	2,8	2	1156,3	18	98	16
Чернігівський	3,56	15	4,8	11	139,0	19	12,6	16	1179,8	17	81	24

Закінчення табл. А.1

Регіон	Соціальний захист						Культура							
	Надання населенню субсидій (на газ та житлово-комунальні послуги), грн/чол.		Відсоток безробітних		Навантаження на 1 вільне робоче місце (вакансія), осіб		Кількість місць у домогосподарствах для громадян похилого віку та інвалідів у розрахунку на 1000 дітей, інвалідів і пенсіонерів		Відвідування музеїв, на 100 осіб населення		Відвідування театрів, на 100 осіб населення		Відвідування концертів, на 100 осіб населення	
	Значення	Ранг	Значення	Ранг	Значення	Ранг	Значення	Ранг	Значення	Ранг	Значення	Ранг	Значення	Ранг
	Значення	Ранг	Значення	Ранг	Значення	Ранг	Значення	Ранг	Значення	Ранг	Значення	Ранг	Значення	Ранг
АР Крим	2,0	22	5,1	1	6	9	3,6	19	137	1	20	1	14	2
Вінницький	10,8	1	6,6	8	14	19	3,7	17	37	8	8	18	7	9
Волинський	2,2	21	8,8	18	6	9	3,1	24	11	25	13	7	9	6
Дніпропетровський	2,0	23	5,1	1	2	1	3,6	20	23	18	16	3	2	22
Донецький	3,3	16	5,7	4	2	1	4,1	15	17	20	11	11	15	1
Житомирський	5,4	5	9,1	22	11	15	5,9	1	13	23	9	16	7	9
Закарпатський	2,9	18	7,1	10	6	9	4,9	8	17	20	12	9	9	6
Запорізький	1,9	24	6,4	7	4	4	4,6	10	30	12	7	19	6	14
Івано-Франківський	3,5	13	8,3	13	20	23	3,4	22	31	11	7	19	3	19
Київський	3,9	9	6,2	6	4	4	3,4	21	29	14	2	25	1	25
Кіровоградський	6,3	3	8,3	13	8	12	5,7	2	17	20	10	13	12	4
Луганський	3,2	17	7,2	11	5	6	4,3	13	25	16	9	16	4	16
Львівський	2,9	19	8,3	13	9	14	2,5	25	51	4	16	3	7	9
Миколаївський	2,8	20	8,9	20	11	15	4,4	11	25	16	18	2	3	19
Одеський	1,4	25	5,1	1	5	6	3,3	23	40	7	16	3	7	9
Полтавський	4,3	7	7,0	9	8	12	5,4	3	51	4	7	19	2	22
Рівненський	3,3	15	9,3	24	11	15	3,7	18	18	19	10	13	5	15
Сумський	6,2	4	7,8	12	14	19	5,2	5	13	23	12	9	2	22
Тернопільський	3,7	11	9,2	23	33	25	4,0	16	46	6	7	19	4	16
Харківський	3,8	10	6,1	5	3,0	3	4,4	12	32,0	9	13,0	7	4,0	16
Херсонський	3,5	12	8,8	18	15	21	5,3	4	32	9	11	11	3	19
Хмельницький	5,0	6	8,6	17	15	21	4,6	9	30	12	10	13	7	9
Черкаський	8,6	2	8,9	20	27	24	5,1	7	62	2	6	23	10	5
Чернівецький	3,4	14	9,3	24	13	18	4,2	14	27	15	6	23	8	8
Чернігівський	4,0	8	8,3	13	5	6	5,2	6	57	3	14	6	14	2

Таблиця А.2

Окремі показники елементів компоненти «Поточні потреби» рівня та якості життя населення регіонів України у 2006 р.

Регіон	Споживання		Житло		Безпека			
	Середньомісячна номінальна заробітна плата найманих робітників, розраховуючи на прожитковий мінімум, грн		Забезпеченість населення житлом, м ² /чол.		Кількість загиблих від травматизму на виробництві, на 1000 працюючих		Кількість зареєстрованих злочинів на 1000 осіб	
	Значення	Ранг	Значення	Ранг	Значення	Ранг	Значення	Ранг
АР Крим	2,0169	10	19,4	25	0,063	8	9,5	18
Вінницький	1,6801	20	25,6	2	0,100	22	6,8	9
Волинський	1,6377	24	19,7	24	0,083	19	7,9	14
Дніпропетровський	2,4131	2	22,6	10	0,093	21	11,1	22
Донецький	2,5466	1	21,8	14	0,138	23	11,4	23
Житомирський	1,6801	20	23,6	6	0,053	3	6,6	7
Закарпатський	1,8390	14	21,4	19	0,072	12	4,5	1
Запорізький	2,3114	3	21,5	16	0,069	11	14,0	25
Івано-Франківський	1,9555	11	22,0	13	0,064	9	4,6	2
Київський	2,2415	4	28,4	1	0,081	17	7,0	11
Кіровоградський	1,7352	17	23,5	8	0,062	7	7,4	13
Луганський	2,1653	5	22,8	9	0,145	24	12,5	24
Львівський	1,9555	11	20,1	23	0,046	1	6,6	6
Миколаївський	2,0233	9	21,2	20	0,053	3	10,3	21
Одеський	2,0466	7	21,1	21	0,053	3	8,8	16
Полтавський	2,0360	8	23,7	5	0,065	10	9,9	20
Рівненський	1,8814	13	20,4	22	0,072	12	5,5	4
Сумський	1,8157	15	22,3	11	0,077	15	8,0	15
Тернопільський	1,5403	25	22,1	12	0,167	25	4,9	3
Харківський	2,0636	6	21,7	15	0,048	2	9,5	19
Херсонський	1,6949	19	21,5	16	0,053	3	9,5	17
Хмельницький	1,6780	22	23,6	6	0,081	17	7,1	12
Черкаський	1,7924	16	25,6	2	0,083	19	6,6	8
Чернівецький	1,7352	17	21,5	16	0,080	16	5,6	5
Чернігівський	1,6737	23	24,2	4	0,074	14	6,9	10

Таблиця А.3

**Окремі показники елементів компоненти «Середовище проживання»
рівня та якості життя населення регіонів України у 2006 р.**

Region	Повітря				Вода		Промислові відходи	
	Викиди від стаціонарних джерел забруднення, т/км ²		Викиди від нестаціонарних джерел забруднення, т/км ²		Скидання забруднених зворотних вод у природні поверхневі водні об'єкти, млн м ³		Наявність відходів I – III класів небезпеки у сховищах та на території підприємств, кг/м ²	
	Значення	Ранг	Значення	Ранг	Значення	Ранг	Значення	Ранг
АР Крим	1,3	12	3,3	16	23,1	13	432,8	22
Вінницький	5,1	19	2,8	12	2,5	4	0,3	3
Волинський	0,6	4	2,2	9	1,8	1	0,3	4
Дніпропетровський	34,5	24	5,3	24	47,1	20	295,7	20
Донецький	62,6	25	8,3	25	82,9	25	2395,3	24
Житомирський	0,5	3	2,0	7	18,4	11	8,2	14
Закарпатський	2,0	15	3,5	19	24,1	14	3,2	10
Запорізький	9,5	21	4,3	22	51,9	21	2899,1	25
Івано-Франківський	19,4	23	3,4	18	29,9	18	36,8	16
Київський	3,9	17	3,1	15	2,1	2	56,4	17
Кіровоградський	0,9	8	1,6	2	32,3	19	6,5	13
Луганський	19,4	22	4,5	23	57,5	22	333,1	21
Львівський	5,1	18	4,2	20	66,4	24	109,6	18
Миколаївський	0,9	5	1,8	4	24,6	15	220,9	19
Одеський	1,3	11	2,4	11	61,6	23	0,8	5
Полтавський	3,2	16	3,1	14	2,3	3	3,3	11
Рівненський	0,9	7	1,9	5	21,0	12	5,2	12
Сумський	1,2	9	2,0	8	11,2	8	736,6	23
Тернопільський	1,4	13	2,4	10	4,5	5	0,1	1
Харківський	5,8	20	4,3	21	6,3	6	28,9	15
Херсонський	0,5	2	1,7	3	28,9	17	2,4	9
Хмельницький	0,9	6	1,9	6	12,5	9	1,0	6
Черкаський	1,9	14	3,0	13	9,0	7	1,3	7
Чернівецький	0,5	1	3,4	17	13,7	10	0,1	2
Чернігівський	1,3	10	1,4	1	25,4	16	2,0	8

Таблиця А.4

Окремі показники елементів компонентів «Соціальна інфраструктура» рівня та якості життя населення регіонів України у 2006 р.

Регіон	Охорона здоров'я						Оздоровлення і відпочинок					
	Кількість лікарів усіх спеціальностей, на 10 000 населення		Кількість середнього медперсоналу на 10 000 населення		Кількість лікарняних ліжок, на 10 000 населення		Ємність амбулаторно-поліклінічних закладів, на 10 000 населення		Кількість місць у санаторіях і будинках відпочинку, на 1000 населення		Кількість місць в оздоровчих таборах, на 1000 населення	
	Значення	Ранг	Значення	Ранг	Значення	Ранг	Значення	Ранг	Значення	Ранг	Значення	Ранг
АР Крим	54,6	3	111,9	5	89,9	19	177,0	22	41,9	1	16,9	1
Вінницький	49,9	5	111,7	6	92,8	11	154,1	24	3,2	8	3,6	14
Волинський	39,1	18	109,4	8	82,7	22	175,1	23	2,0	11	3,4	17
Дніпропетровський	48,7	8	101,1	20	109,2	2	271,7	1	1,1	21	4,2	11
Донецький	47,1	11	104,3	15	91,2	15	206,0	14	3,4	6	6,7	4
Житомирський	39,9	17	114,5	3	80,1	25	245,7	4	1,2	18	2,5	20
Закарпатський	42,5	14	100,3	21	81,9	23	207,4	13	3,0	9	5,6	5
Запорізький	48,6	9	104,4	13	101,7	5	207,8	12	3,3	7	10,3	3
Івано-Франківський	49,9	5	104,4	13	91,2	15	153,0	25	1,8	13	3,2	19
Київський	33,9	25	92,9	24	81,2	24	204,8	15	1,7	14	2,2	23
Кіровоградський	35,1	24	107,3	11	98,5	7	257,6	2	0,7	23	3,6	15
Луганський	43,0	13	103,3	17	107,1	3	224,9	6	0,7	24	5,2	7
Львівський	58,3	1	117,6	2	97,3	8	188,7	19	8,4	3	1,4	25
Миколаївський	37,0	21	94,2	23	88,1	21	194,2	16	7,0	4	5,1	8
Одеський	46,8	12	91,4	25	91,3	14	213,6	8	6,9	5	5,5	6
Полтавський	47,9	10	108,2	9	89,6	20	249,0	3	2,8	10	4,0	12
Рівненський	41,9	15	122,5	1	93,7	10	210,2	9	1,2	20	1,7	24
Сумський	36,8	22	106,9	12	94,7	9	227,9	5	0,4	25	4,9	9
Тернопільський	49,4	7	111,0	7	91,8	12	186,8	20	1,6	16	2,3	21
Харківський	56,7	2	101,8	18	99,0	6	218,1	7	1,7	15	3,6	13
Херсонський	36,1	23	100,1	22	104,5	4	192,6	17	10,9	2	16,4	2
Хмельницький	41,3	16	104,0	16	91,1	17	192,0	18	1,2	19	2,2	22
Черкаський	38,1	19	108,1	10	90,1	18	208,2	11	2,0	12	3,3	18
Чернівецький	54,0	4	101,7	19	91,7	13	177,9	21	1,0	22	4,4	10
Чернігівський	37,4	20	113,9	4	113,3	1	208,6	10	1,2	17	3,5	16

Закінчення табл. А.4

Регіон	Освіта				Товари та послуги			
	Кількість школярів на 1 вчителя		Охоплення дітей дошкільними закладами, % до кількості дітей відповідного віку		Відсоток студентів у загальній чисельності населення		Торгова площа магазинів, м ² на 1000 населення	
	Значення	Ранг	Значення	Ранг	Значення	Ранг	Значення	Ранг
АР Крим	11	22	51	17	3,55	19	118	18
Вінницький	9	6	53	13	3,44	21	133	13
Волинський	8	4	43	20	3,42	22	133	14
Дніпропетровський	12	25	62	3	5,63	5	179	1
Донецький	11	24	64	2	4,75	11	146	7
Житомирський	9	10	50	18	3,94	16	141	9
Закарпатський	10	15	40	22	2,28	25	117	19
Запорізький	10	19	62	3	5,61	6	150	5
Івано-Франківський	9	8	30	25	4,47	12	102	23
Київський	10	16	62	3	2,33	24	135	12
Кіровоградський	9	11	55	12	3,12	23	127	16
Луганський	11	23	52	14	5,08	8	104	22
Львівський	8	5	36	23	6,41	2	161	3
Миколаївський	11	21	58	9	3,70	18	140	10
Одеський	10	18	52	14	6,14	3	167	2
Полтавський	9	13	59	8	4,99	9	136	11
Рівненський	9	12	36	23	4,85	10	121	17
Сумський	9	7	61	6	5,42	7	111	21
Тернопільський	8	1	41	21	5,80	4	81	24
Харківський	10,1	20	56,0	11	10,2	1	156,5	4
Херсонський	10	17	57	10	4,03	15	142	8
Хмельницький	8	3	60	7	3,86	17	129	15
Черкаський	9	9	66	1	4,37	13	114	20
Чернівецький	10	14	47	19	4,37	13	79	25
Чернігівський	8	2	52	14	3,52	20	148	6

ДОДАТОК Б

Таблиця Б.1

Окремі показники елементів компоненти «Макроконкурентоспроможність» оцінки конкурентоспроможності економіки регіонів України у 2006 р.

Регіон	Природно-ресурсний потенціал						Трудовий потенціал									
	Мінеральні ресурси, %		Земельні ресурси, %		Природно-рекреаційні ресурси, %		Лісові ресурси, %		Зайнятість населення у віці 15 – 70 років, тис.		Співвідношення зайнятого населення у віці 15 – 70 років до наявного населення, %		Відсоток працівників, що навчалися новим професіям		Працівники, що підвищували кваліфікацію, тис.	
											Значення	Ранг				
	Значення	Ранг	Значення	Ранг	Значення	Ранг	Значення	Ранг	Значення	Ранг	Значення	Ранг	Значення	Ранг		
АР Крим	2,12	7	5,27	6	18,17	1	2,60	14	908,6	7	46,0	5	2,3	11	8,0	12
Вінницький	0,27	19	6,42	1	1,88	17	3,03	13	722,6	10	42,8	19	1,8	20	6,4	20
Волинський	0,06	25	2,11	22	1,60	22	6,63	6	430,2	23	41,4	21	1,2	22	7,0	17
Дніпропетровський	26,54	2	5,23	7	4,80	8	0,79	22	1582,0	2	46,2	3	3,9	3	11,2	3
Донецький	31,65	1	4,66	10	6,42	5	1,18	19	2132,3	1	46,6	1	4,4	1	11,6	2
Житомирський	0,56	13	3,91	17	2,82	13	8,79	4	568,1	14	43,1	17	2,3	11	5,9	24
Закарпатський	0,27	20	1,09	25	7,32	3	10,47	1	543,3	15	43,7	13	2,6	7	7,9	14
Запорізький	2,81	5	4,37	14	3,35	12	0,66	24	850,6	8	46,1	4	3,9	3	11,9	1
Івано-Франківський	0,58	12	1,19	24	3,92	10	9,32	3	522,3	18	37,7	24	1,5	21	8,0	12
Київський	0,54	14	5,36	4	7,53	2	5,29	8	791,7	9	45,2	6	2,9	5	6,7	19
Кіровоградський	1,15	10	4,75	9	1,47	23	1,16	21	458,9	22	43,6	15	2,6	7	8,4	9
Луганський	22,95	3	2,74	19	4,14	9	1,69	18	1054,6	5	44,3	11	4,0	2	10,1	4
Львівський	2,94	4	2,43	20	5,41	6	9,88	2	1070,1	4	41,7	20	1,1	24	6,1	23
Миколаївський	0,29	18	4,36	15	1,75	20	0,35	25	542,7	16	44,8	9	2,0	15	8,4	9
Одеський	0,24	22	5,99	2	5,11	7	1,16	20	1039,2	6	43,4	16	2,3	11	6,2	22
Полтавський	1,42	8	5,37	3	1,93	15	2,44	16	692,7	11	45,0	8	2,7	6	9,5	5
Рівненський	0,32	17	2,23	21	1,25	24	6,97	5	465,4	21	40,3	22	2,6	7	9,5	5
Сумський	0,32	16	3,97	16	1,85	18	4,94	9	542,2	17	44,8	10	2,6	7	8,9	7
Тернопільський	0,09	24	3,60	18	1,14	25	2,38	17	411,7	24	37,2	25	1,0	25	5,6	25
Харківський	2,2	6	5,3	5	6,7	4	4,0	10	1305,8	3	46,4	2	2,1	14	8,2	11
Херсонський	0,16	23	4,39	13	1,90	16	0,70	23	504,6	19	45,2	7	1,9	16	8,9	7
Хмельницький	0,33	15	4,42	12	1,63	21	2,47	15	585,0	12	43,0	18	1,9	16	7,9	14
Черкаський	0,61	11	4,58	11	2,55	14	3,32	12	580,8	13	43,7	12	1,9	16	6,3	21
Чернівецький	0,24	21	1,46	23	1,82	19	3,94	11	363,4	25	40,1	23	1,2	22	6,9	18
Чернігівський	1,37	9	4,79	8	3,50	11	5,80	7	502,3	20	43,6	14	1,9	16	7,4	16

Закінчення табл. Б.1

Регіон	Науково-технічний потенціал						Інвестиційний потенціал						Підприємницький клімат																
	Фінансування наукових і науково-технічних робіт у розрахунок на одного працівника наукової організації, тис. грн			Фінансування наукових і науково-технічних робіт у розрахунок на одного працівника наукової організації, тис. грн			Кандидати і доктори наук, які виконували наукові і науково-технічні роботи, розраховуючи на чисельність працюючих у наукових організаціях, %			Інвестиції в основний капітал (у фактичних цінах), млн грн			Інвестиції в основний капітал на одну особу, грн			Обсяг реалізованої продукції малих підприємств (в поточних цінах), млн грн			Частка продукції малих підприємств у реалізованій продукції, %			Кількість малих підприємств на 10 тис. осіб наявного населення, одиниць							
	Значення	Ранг	Значення	Ранг	Значення	Ранг	Значення	Ранг	Значення	Ранг	Значення	Ранг	Значення	Ранг	Значення	Ранг	Значення	Ранг	Значення	Ранг	Значення	Ранг	Значення	Ранг	Значення	Ранг	Значення	Ранг	
АР Крим	103946,9	8	26,83	9	11,2	7	4684	9	2375,6	9	3105,9	8	10,4	7	79	1													
Вінницький	28974,5	15	22,83	18	6,0	17	2494	14	1478,7	20	1815,5	13	8,7	11	47	16													
Волинський	13363,4	21	18,69	22	2,4	24	1839	18	1774,6	15	1200,6	23	5,4	20	46	18													
Дніпропетровський	493801,7	2	37,61	4	7,5	15	10737	2	3128,9	2	7515,2	1	3,2	24	60	9													
Донецький	301469,0	3	29,06	8	8,8	11	11728	1	2555,8	7	7506,3	2	2,8	25	56	10													
Житомирський	10147,6	24	21,05	21	9,8	10	1546	20	1167,4	24	1568,4	15	10,8	6	46	18													
Закарпатський	17440,2	19	17,35	24	17,7	1	2019	17	1625,5	17	1288,6	21	10,9	5	63	6													
Запорізький	266840,1	4	39,17	3	2,0	25	3896	10	2102,6	12	3791,8	6	5,2	21	63	6													
Івано-Франківський	35955,0	12	31,79	7	6,1	16	2620	13	1892,5	13	1532,7	17	7,0	16	55	11													
Київський	99514,8	9	25,84	13	10,9	8	7032	5	4014,5	1	3681,2	7	6,0	18	63	6													
Кіровоградський	15462,1	20	35,38	5	3,4	20	1777	19	1686,3	16	1402,5	19	11,1	4	52	13													
Луганський	69682,5	11	23,91	15	3,5	19	5538	7	2316,2	10	3044,0	9	4,6	23	44	22													
Львівський	189056,4	5	25,97	12	17,1	2	5875	6	2300,1	11	4328,2	5	7,4	13	68	3													
Миколаївський	175601,7	6	50,23	1	2,9	23	3118	12	2565,9	6	2179,0	11	7,0	16	67	4													
Одеський	123443,1	7	24,47	14	15,1	3	7339	4	3073,6	4	4893,0	4	7,1	15	67	4													
Полтавський	33146,2	13	26,43	10	8,3	12	4760	8	3091,0	3	2368,7	10	4,8	22	52	13													
Рівненський	11329,0	23	23,46	17	3,3	21	2144	15	1856,9	14	1275,0	22	7,2	14	43	24													
Сумський	88267,2	10	21,57	20	3,0	22	1508	22	1239,0	23	1615,0	14	11,3	3	49	15													
Тернопільський	11803,9	22	23,89	16	7,7	14	1214	25	1098,1	25	1046,0	24	12,3	2	41	25													
Харківський	832536,4	1	32,0	6	13,0	5	7957,0	3	2836,7	5	5624,0	3	6,0	18	69,0	2													
Херсонський	22341,4	17	17,93	23	11,2	6	1503	23	1341,2	21	1537,9	16	10,3	8	55	11													
Хмельницький	5893,4	25	42,10	2	10,7	9	2075	16	1521,1	19	1521,8	18	9,4	10	46	18													
Черкаський	32914,6	14	22,72	19	4,6	18	3304	11	2481,8	8	1936,3	12	8,6	12	45	21													
Чернівецький	18258,9	18	16,26	25	14,4	4	1451	24	1605,2	18	927,9	25	12,7	1	47	16													
Чернігівський	24365,9	16	26,03	11	8,2	13	1520	21	1320,0	22	1314,6	20	10,1	9	44	22													

Таблиця Б.2

Окремі показники елементів компонентів «Мікроконкурентоспроможність» оцінки конкурентоспроможності економіки регіонів України у 2006 р.

Регіон	Інноваційний потенціал						Експортний потенціал					
	Обсяг реалізованої інноваційної продукції, тис. грн		Обсяг реалізованої інноваційної продукції до загального обсягу реалізованої промислової продукції, %		Обсяг реалізованої інноваційної продукції за межами України до обсягу реалізованої інноваційної продукції, %		Експорт товарів і послуг, млн дол. США		Експорт товарів і послуг на душу населення, дол. США			
	Значення	Ранг	Значення	Ранг	Значення	Ранг	Значення	Ранг	Значення	Ранг	Значення	Ранг
АР Крим	557929,3	9	6,83	8	23,93	15	555,2	14	280,8	17		
Вінницький	77154,3	23	0,89	23	11,51	20	423,2	16	250,9	20		
Волинський	1209409,7	7	21,19	1	0,12	25	354,6	17	341,6	15		
Дніпропетровський	4278260,6	2	5,11	9	27,97	14	7238,1	2	2114,6	1		
Донецький	5206234,4	1	4,93	11	65,10	6	9083,4	1	1983,0	2		
Житомирський	230229,8	15	3,76	14	8,68	22	320,2	19	243,1	21		
Закарпатський	153769,2	20	3,36	15	66,58	5	704,6	11	566,5	9		
Запорізький	3545379,5	4	8,85	6	36,03	11	3247,8	3	1758,5	3		
Івано-Франківський	156078,3	19	1,49	21	28,63	13	902,9	9	651,7	8		
Київський	408279,0	13	2,16	18	17,58	16	682,0	12	389,5	11		
Кіровоградський	475835,4	10	11,54	3	82,92	1	204,4	23	194,1	22		
Луганський	3848947,4	3	9,28	5	58,65	7	3032,6	4	1273,2	4		
Львівський	423592,2	11	2,95	16	16,38	18	877,6	10	341,7	14		
Миколаївський	418873,4	12	4,37	12	54,99	9	1160,2	7	957,3	6		
Одеський	2197219,6	5	15,44	2	79,97	2	1646,2	6	687,2	7		
Полтавський	406632,5	14	1,33	22	70,95	4	1898,3	5	1232,3	5		
Рівненський	23084,6	24	0,37	25	16,89	17	341,5	18	295,8	16		
Сумський	917448,1	8	10,17	4	76,79	3	563,1	13	464,8	10		
Тернопільський	12169,3	25	0,39	24	2,97	23	88,1	25	79,7	25		
Харківський	1953181,9	6	7,22	7	9,37	21	985,7	8	350,5	13		
Херсонський	158859,5	18	4,24	13	35,45	12	294,0	21	263,2	19		
Хмельницький	111172,4	21	1,75	20	2,65	24	231,3	22	169,9	23		
Черкаський	162307,0	17	1,77	19	50,40	10	489,3	15	368,4	12		
Чернівецький	88447,2	22	5,02	10	13,88	19	114,0	24	125,8	24		
Чернігівський	172776,3	16	2,44	17	58,22	8	316,9	20	275,1	18		

ДОДАТОК В

Таблиця В.1
Розрахункова таблиця аналітичних даних по самостійних банках регіонів України на 01.01.2006 р.

№ п/п	Банк	Зареєст- ований статутний капітал, тис. грн	Кіль- кість філій в ре- гіоні	Кіль- кість філій банків усього	Активи банків, тис. грн	Надані кредити			Зобов'язання			Прибуток після оподатку- вання, тис. грн	
						усього, тис. грн	юрідич- ним осо- бам	фізич- ним осо- бам	усього, тис. грн	кошти юрідич- них осіб	кошти фізичних осіб		
Вінницька область													
-													
42													
Волинська область													
1	ЗАХІДІНКОМБАНК	30250	9		673496	581368	470942	110425	597791	240447	269032	14123	
2	УНІКРЕДИТ БАНК (БАНК ПЕКАО (УКРАЇНА))	41247	1		214177	143418	142494	924	161904	17965	3589	422	
		71497		23	887673	724786	613436	111349	759695	258412	272621	14545	
Дніпропетровська область													
1	ДІАЛОГБАНК	50450	1		106391	91709	87437	4272	53064	24836	18073	876	
2	ПРИВАТБАНК	1130000	39		22058095	16095857	9739235	6356621	19785751	6541408	10440316	475655	
3	«НОВИЙ»	55000	3		379050	209230	184920	24310	320973	217571	68097	1283	
4	«ПРИЧОРНОМОР'Я»	52500	2		194295	166680	162543	4137	131741	32466	74920	3452	
5	«КРЕДИТ-ДНІПРО»	73706	3		1095207	715648	635707	79941	962366	518636	314950	17489	
6	РАДАБАНК	32314	0		67019	41937	40573	1364	33235	14955	17676	437	
7	«ЗЕМЕЛЬНИЙ КАПІТАЛ»	20308	0		78789	48962	47880	1082	54597	28036	9936	1145	
8	ФІНАНСОВИЙ СОЮЗ БАНК	147526	2		408110	308914	305639	3275	252589	164710	17353	614	
9	КЛАСИКБАНК	34135	0		43916	36194	34261	1934	7743	3417	4137	83	
10	ІНВЕСТ-КРЕДИТ БАНК (ІНВЕСТ-КРИВБАС БАНК)	29141	0		96702	57423	45178	12245	60664	7617	24490	521	
11	АГРОБАНК	50000	0		572450	448536	255678	192858	518767	241751	184030	700	
		1675080		96	25100024	18221090	11539051	6682039	22181490	7795403	11173978	502255	

Продовження табл. В.1

№ п/п	Банк	Зареєст- ований статутний капітал, тис. грн	Кіль- кість філій в ре- гіоні	Кіль- кість філій банків усього	Активи банків, тис. грн	Надані кредити			Зобов'язання			Прибуток після оподатку- вання, тис. грн	
						усього, тис. грн	юрідич- ним осо- бам	у тому числі: фізич- ним осо- бам	усього, тис. грн	кошти юрідич- них осіб	у тому числі: кошти фізичних осіб		
Донецька область													
1	ІКАР-БАНК	35000	0		170092	127182	43697	83485	121459	39100	71987	3522	
2	«ШЕДЕНКОМБАНК»	41280	3		226652	159587	134477	25110	167181	44371	86951	5760	
3	«КАПІТАЛ»	37000	4		314429	196708	134895	61813	267456	88094	115255	1513	
4	ПЕРШИЙ УКРАЇНСЬКИЙ МІЖНАРОДНИЙ БАНК	23000	11		3577324	1892155	1820350	71805	3085122	1726007	663297	20380	
5	«ФАМІЛЬНИЙ»	32070	3		122767	44701	14081	30619	65246	9650	13811	265	
6	ДОНГОРБАНК	194400	2		2141040	1139593	1074361	65232	1845586	1102352	403599	74384	
7	УКРАЇНСЬКИЙ БІЗНЕС БАНК	27160	3		297655	192113	164413	27701	244367	120771	95249	1759	
8	ПРОМЕКОНОМБАНК	43200	4		267366	194499	140153	54347	218687	47232	112277	875	
9	БАНК «ПЕРСПЕКТИВА»	35295	2		88614	48641	47086	1555	50296	50061	95	2843	
10	«УКРАЇНСЬКИЙ ФІНАНСО- ВИЙ СВІТ»	68263	0		395660	330609	312226	18383	325834	79684	60682	1117	
		536668		129	7601599	4325788	3885739	440050	6391234	3307322	1623203	112418	
Житомирська область													
	-			36									
Закарпатська область													
1	КООПІНВЕСТБАНК	53080	0		174111	109461	99666	9794	117140	29671	71482	986	
		53080		34	174111	109461	99666	9794	117140	29671	71482	986	
Запорізька область													
1	ІНДУСТРІАЛБАНК	100584	9		1799289	1079561	1019125	60436	1471143	694933	380330	69994	
2	ТАС-БІЗНЕСБАНК (АБ «МУНІЦИПАЛЬНИЙ»)	35000	0		151017	94930	82313	12617	110846	40935	65158	-7093	
3	«МЕТАЛУРГ»	13251	0		287296	217906	168223	49683	195034	53255	128111	11052	
		148835		56	2237602	1392397	1269661	122736	1777023	789123	573599	73953	

Продовження табл. В.1

№ п/п	Банк	Зареєст- ований стагунний капітал, тис. грн	Кіль- кість філій в ре- гіоні	Кіль- кість філій банків усього	Активи банків, тис. грн	Надані кредити			Зобов'язання			Прибуток після оподатку- вання, тис. грн	
						усього, тис. грн	юриди- чним осо- бам	у тому числі: фізич- ним осо- бам	усього, тис. грн	кошти юриди- чних осіб	у тому числі: кошти фізичних осіб		
Івано-Франківська область													
1	«ПРИКАРПАТТЯ»	20000	1		195823	128725	98729	29996	159511	47980	93164	1711	
		20000		42	195823	128725	98729	29996	159511	47980	93164	1711	
Кіровоградська область													
-	-			40									
АР Крим і м. Севастополь													
1	ОБ'ЄДНАНИЙ КОМЕРЦІЙ- НИЙ БАНК	30066	5		161710	68453	57338	11115	132958	25669	56141	-12699	
2	ЧОРНОМОРСЬКИЙ БАНК РОЗВИТКУ ТА РЕКОН- СТРУКЦІЇ	36007	2		168916	95580	76499	19080	122399	54347	53278	1113	
3	«МОРСЬКИЙ»	29561	1		101272	44216	39535	4680	63291	14385	20006	345	
		95634		85	431898	208249	173372	34875	318648	94401	129425	-11241	
Луганська область													
1	УКРАЇНСЬКИЙ КОМУНАЛЬ- НИЙ БАНК	33700	2		304574	177188	122288	54900	263419	141035	96927	1003	
2	СХІДНО-ПРОМИСЛОВИЙ КОМЕРЦІЙНИЙ БАНК	29050	0		90116	66165	55407	10758	58319	15970	33376	1922	
		62750		67	394690	243353	177695	65658	321738	157005	130303	2925	
Львівська область													
1	ЕЛЕКТРОН БАНК	40000	3		514188	329526	205281	124245	426573	88403	275016	2257	
2	СЕЛЯНСЬКИЙ КОМЕРЦІЙ- НИЙ БАНК «ДНІСТЕР»	41500	3		615704	409025	363998	45027	550452	197912	226704	2981	
3	«ЛЬВІВ»	17305	0		101521	72327	63751	8576	72214	18105	44408	759	
4	КРЕДІТОВАНК (КРЕДИТ БАНК (УКРАЇНА))	143549	19		2028417	1613270	1330937	282333	1869584	659807	910576	10721	
5	«УНІВЕРСАЛЬНИЙ»	55000	7		385527	282235	167003	115232	314961	40681	236299	1962	
		297354		79	3645357	2706383	2130970	575413	3233784	1004908	1693003	18680	

Продовження табл. В.1

№ п/п	Банк	Зареєстрований статутний капітал, тис. грн	Кіль- кість філій в ре- гіоні	Кіль- кість філій банків усього	Активи банків, тис. грн	Надані кредити			Зобов'язання			Прибуток після оподатку- вання, тис. грн	
						усього, тис. грн	юрідич- ним осо- бам	фізич- ним осо- бам	усього, тис. грн	кошти юрідич- них осіб	кошти фізичних осіб		
Миколаївська область													
-	-			56									
Одеська область													
1	ОДЕСА-БАНК	29355	0		113451	72205	61283	10922	77806	18116	31626		3622
2	«ПОРТО-ФРАНКО»	23154	0		162257	111489	70880	4608	131382	39389	63605		2455
3	ІНВЕСТБАНК	23180	1		125100	83377	73993	9384	92846	41581	32823		837
4	ФІНРОСТБАНК	36000	1		61868	36926	35566	1360	19339	4763	1659		325
5	МІСТО БАНК	55916	4		389113	248465	240774	7691	324609	152260	57528		3431
6	МОРСЬКИЙ ТРАНСПОРТ- НИЙ БАНК	50000	8		1051021	666234	585082	81151	914644	445270	232455		17812
7	«ПІВДЕННИЙ»	200000	16		2302891	1761607	1628591	133016	2041138	890228	780951		25223
8	ФІНБАНК	48050	0		211630	133938	129089	4879	157017	71432	46304		3300
9	ІМЕКСБАНК	135000	19		1625807	934840	852446	82394	1455448	634419	621399		10706
10	СОЦКОМ БАНК	53350	0		131091	75466	56444	19023	72472	35232	22095		1198
		654005		70	6174229	4124547	3734148	390428	5286701	2335690	1890445		68909
Полтавська область													
1	ПОЛТАВА-БАНК	20000	4		439258	329500	290357	39143	375118	108492	253024		7647
2	АВТОКРАЗБАНК	45000	4		225838	162773	144310	18463	167331	94231	69233		1590
		65000		58	665096	492273	434667	57606	542449	202723	322257		9237
Рівненська область													
-	-												
				28									
Сумська область													
1	«СТОЛИЧНИЙ»	23635	0		37806	22373	22315	58	14441	4463	1		408
2	«ВОЛОДИМИРСЬКИЙ»	35860	1		148810	54629	43079	11550	97810	20138	36660		675
		59495		48	186616	77002	65394	11608	112251	24601	36661		1083

Продовження табл. В.1

№ п/п	Банк	Зареєст- ований статутний капітал, тис. грн	Кіль- кість філій в ре- гіоні	Кіль- кість філій банків усього	Активи банків, тис. грн	Надані кредити			Зобов'язання			Прибуток після оподатку- вання, тис. грн	
						усього, тис. грн	юрідич- ним осо- бам	у тому числі: фізич- ним осо- бам	усього, тис. грн	кошти юрідич- них осіб	у тому числі: кошти фізичних осіб		
Тернопільська область													
-	-				34								
Харківська область													
1	УКРСІББАНК	750000	1		10762963	7251818	4275517	2976301	9721442	2858397	2670110		56072
2	МЕТАБАНК	50104	10		812129	501345	433265	68079	695851	264188	365228		5518
3	РЕГІОН-БАНК	24670	3		1111197	77323	65929	11395	73630	32536	37943		2147
4	РЕАЛ БАНК	57000	1		196604	77462	76047	1414	126000	35912	18645		1120
5	ЗЕМЕЛЬНИЙ БАНК	41000	1		162529	100909	98598	2311	110259	72778	25069		1877
6	«ГРАНТ»	35000	9		200902	141009	105480	35529	141136	63603	69421		748
7	«БАЗИС»	30091	3		490542	337962	280948	57014	444044	196887	209852		5092
8	«МЕРКУРІЙ»	44520	1		345958	228529	164962	63567	285795	124432	134985		4466
9	ФАКТОРІАЛ-БАНК	57112	7		690556	370767	288212	82555	601039	261228	248285		1208
10	«ЄВРОПЕЙСЬКИЙ»	27000	4		406406	250266	242269	7997	348361	135763	71048		8554
11	ІННОВАЦІЙНО-ПРОМИСЛОВИЙ БАНК	43648	3		376342	285174	222400	62774	286818	107205	160515		4616
12	«ЗОЛОТІ ВОРОТА»	49540	5		441366	351357	252499	98859	388837	197938	187179		1576
		1209685		73	14997494	9973921	6506126	3467795	13223212	4350867	4198280		92994
Херсонська область													
-	-				45								
Хмельницька область													
-	-				42								
Черкаська область													
-	-				48								

Закінчення табл. В.1

№ п/п	Банк	Зареєстрований статутний капітал, тис. грн	Кіль- кість філій в ре- гіоні	Кіль- кість філій банків усього	Активи банків, тис. грн	Надані кредити			Зобов'язання			Прибуток після оподатку- вання, тис. грн	
						усього, тис. грн	у тому числі:		усього, тис. грн	у тому числі:			
							юридич- ним осо- бам	фізич- ним осо- бам		кошти юридич- них осіб	кошти фізичних осіб		
Чернігівська область													
1	«ПРИВАТІНВЕСТ»	38000	9		240051	72314	26456	45858	190865	9555	9164	8253	
2	БАНК «ДЕМАРК»	51900	0		259148	222927	200648	22279	188300	54276	97558	2409	
3	ПОЛКОМБАНК	24000	0		153153	134417	125990	8427	111564	29237	61341	270	
		113900		35	652352	429658	353094	76564	490729	93068	168063	10932	
Чернівецька область													
	-			20									
м. Київ та Київська область													
	(Розрахунково- залишковим методом)	11081456			150533418	99110123	78039434	21079663	133511524	53019626	51206766	1270737	
	УСЬОГО	16144439			213877982	142276756	109121182	33155574	188427129	73510800	73583250	2170124	
Загальний результат регіонів (довідково без м. Києва та Київ- ської області)		5062983			63344564	43157633	31081748	12075911	54915605	20491174	22376484	899387	

Таблиця В.2
Розрахункова таблиця аналітичних даних по самостійних банках регіонів України на 01.01.2007 р.

№ п/п	Банк	Зареєстрований статутний капітал, тис. грн	Кіль- кість філій в ре- гіоні	Кіль- кість філій банків усього	Активи банків, тис. грн	Надані кредити			Зобов'язання			Прибуток після оподатку- вання, тис. грн	
						усього, тис. грн	у тому числі:		усього, тис. грн	у тому числі:			
							юридич- ним осо- бам	фізич- ним осо- бам		юридич- них осіб	кошти фізичних осіб		
Вінницька область													
-	-			40									
Волинська область													
1	ЗАХІДЛІНКОМБАНК	59000000	9		863203	814397	663677	150720	763777	306931	378450	18024	
2	УНКРЕДИТБАНК (БАНК ПЕКАО (УКРАЇНА))	291475056	1		510818	251990	230554	21436	230425	16803	12424	-22109	
		350475056		24	1374021	1066387	894231	172156	994202	323734	390874	-4085	
Дніпропетровська область													
1	ДІАЛОГБАНК	62450000	1		113189	112063	106096	5967	46893	21089	20147	1817	
2	ПРИВАТБАНК	2082000000	39		33777212	28767500	17203336	11564164	30488957	9693758	15188332	506208	
3	«НОВИЙ»	55000000	3		457601	309963	26659	43366	398026	267905	121586	1541	
4	«ПРИЧОРНОМОР'Я»	85000000	2		255715	201032	195906	5126	154407	41006	90674	6217	
5	«КРЕДИТ-ДНІПРО»	73705792	3		1404299	1107598	989966	117632	1233856	547106	416274	37531	
6	РАДАБАНК	32314000	0		72255	46997	44859	2138	34674	7518	25291	3743	
7	«ЗЕМЕЛЬНИЙ КАПІТАЛ»	25687708	0		82323	59752	55907	3845	52777	15575	12486	1474	
8	ФІНАНСОВИЙ СОЮЗ БАНК	197526310	2		657403	506189	503074	3115	446429	315363	33130	5455	
9	КЛАСИКБАНК	40635445	0		66000	52467	46633	5834	19623	7019	6848	281	
10	ІНВЕСТ-КРЕДИТ БАНК (ІНВЕСТ-КРИВБАС БАНК)	37141000	0		180618	108421	81035	27387	132258	14134	43748	2736	
11	АГРОБАНК	70000000	0		853007	588483	191125	397359	773625	420166	335364	5721	
12	СИГМАБАНК	68000000	0		99444	8299	8100	199	31435	31249	153	10	
13	«КОНКОРД»	22000000	0		134369	102000	102000	0	112368	66162	0	1	
		2851460255		89	38153435	31970764	19554696	12176132	33925328	11448050	16294033	572735	

Продовження табл. В.2

№ п/п	Банк	Зареєстрований статутний капітал, тис. грн	Кількість філій в регіоні	Кількість банків усього	Активи банків, тис. грн	Надані кредити			Зобов'язання			Прибуток після оподаткування, тис. грн
						усього, тис. грн	юридичним особам	фізичним особам	усього, тис. грн	кошти юридичних осіб	кошти фізичних осіб	
Донецька область												
1	ІКАР-БАНК	35000000	0		217753	143839	31349	112491	155748	48488	87651	4468
2	ПВДЕНКОМБАНК	41280000	3		445065	295284	278364	16920	371623	159804	130743	10681
3	«КАПІТАЛ»	48655500	4		483833	316216	206784	109432	423048	80189	205085	4708
4	ПЕРШИЙ УКРАЇНСЬКИЙ МІЖНАРОДНИЙ БАНК	326002000	11		6082879	3504649	3042602	462046	5102421	2033342	1012101	81845
5	«ФАМІЛЬНИЙ»	32070476	3		150745	84343	11045	73298	104027	10437	55186	1331
6	ДОНТОРБАНК	194400000	2		2950659	1698212	1471760	226452	2598306	1462941	766493	62713
7	УКРАЇНСЬКИЙ БІЗНЕС БАНК	27160000	3		417248	285493	220476	65018	355160	204080	127886	1907
8	ПРОМЕКОНОМБАНК	43200019	4		307373	229497	165566	63931	249658	75832	126003	1550
9	БАНК «ПЕРСПЕКТИВА»	51679848	2		98905	53227	51865	1362	38372	34254	1783	2470
10	«УКРАЇНСЬКИЙ ФІНАНСОВИЙ СВІТ»	103000000	0		417063	377469	352641	24828	308998	68561	161878	3502
		9024447843		127	11571523	69882229	58322452	1155778	9707361	4177928	2674809	175175
Житомирська область												
	-			32								
Закарпатська область												
1	КООПІНВЕСТБАНК	69080000	0		228742	152780	134010	18770	154642	40564	90741	1129
		69080000		39	228742	152780	134010	18770	154642	40564	90741	1129
Запорізька область												
1	ІНДУСТРІАЛБАНК	266494168	9		2685865	1826691	1601009	225681	2263155	1361604	492666	49275
2	ТАС-БІЗНЕСБАНК (АБ МУНІЦИПАЛЬНИЙ)	85000000	0		187655	141906	99437	42468	110190	45137	50232	1632
3	«МЕТАЛУРГ»	13250580	0		438692	360410	219527	140883	343525	85501	232311	2818
		364744748		49	3312212	2329007	1919973	409032	2716870	1492242	775209	53725

Продовження табл. В.2

№ п/п	Банк	Зареєст- ваний статутний капітал, тис. грн	Кіль- кість філій в ре- гіоні	Кіль- кість філій банків усього	Активи банків, тис. грн	Надані кредити			Зобов'язання			Прибуток після оподатку- вання, тис. грн	
						усього, тис. грн	юрідич- ним осо- бам	фізич- ним осо- бам	усього, тис. грн	кошти юрідич- них осіб	кошти фізичних осіб		
Івано-Франківська область													
1	«ПРИКАРПАТТЯ»	22000000	1		238489	151148	108245	42903	198528	53466	113680	2054	
		22000000		44	238489	151148	108245	42903	198528	53466	113680	2054	
Кіровоградська область													
-	-			39									
АР Крим і м. Севастополь													
1	ОБ'ЄДНАНИЙ КОМЕРЦІЙ- НИЙ БАНК	56305640	5		535220	319744	221657	98086	470164	75174	297341	2309	
2	ЧОРНОМОРСЬКИЙ БАНК РОЗВИТКУ ТА РЕКОН- СТРУКЦІЇ	44007000	2		254564	184384	115949	68435	200084	80658	107182	450	
3	«МОРСЬКИЙ»	40461275	1		159740	62156	48672	13484	109743	50550	33079	639	
		140773915		82	949524	566284	386278	180005	779991	206382	437602	3398	
Луганська область													
1	УКРАЇНСЬКИЙ КОМУНАЛЬ- НИЙ БАНК	35700000	2		339891	184402	104824	79579	283703	113828	134247	1139	
2	СХІДНО-ПРОМИСЛОВИЙ КОМЕРЦІЙНИЙ БАНК	33200000	0		108900	84208	65809	18399	72203	20934	42413	2591	
		68900000		65	448791	268610	170633	97978	355906	134762	176660	3730	
Львівська область													
1	ЕЛЕКТРОН БАНК	43395816	3		682069	489853	282555	207298	583400	86515	431792	6029	
2	СЕЛЯНСЬКИЙ КОМЕРЦІЙ- НИЙ БАНК «ДНІСТЕР»	41500000	3		689731	509749	426755	82995	620289	101356	313334	4203	
3	«ЛЬВІВ»	47305338	0		179185	143926	113443	30483	118910	56463	46639	1601	
4	КРЕДОВАНК (КРЕДИТ БАНК (УКРАЇНА))	219299469	19		3287335	2507074	1916998	590075	3029594	966900	1455959	23158	
5	«УНІВЕРСАЛЬНИЙ»	55000000	7		563429	452973	195866	257108	486717	78055	355387	6146	
		406500623		74	5401749	4103575	2935617	1167959	4838910	1289289	2603111	41137	

Продовження табл. В.2

№ п/п	Банк	Зареєстрований статутний капітал, тис. грн	Кіль- кість філій в ре- гіоні	Кіль- кість філій банків усього	Активи банків, тис. грн	Надані кредити			Зобов'язання			Прибуток після оподатку- вання, тис. грн	
						усього, тис. грн	у тому числі:		усього, тис. грн	у тому числі:			
							юридич- ним осо- бам	фізич- ним осо- бам		кошти юридич- них осіб	кошти фізичних осіб		
Миколаївська область													
-	-			56									
Одеська область													
1	ОДЕСА-БАНК	32794000	0		258883	111375	90264	21111	201456	43295	59441	21782	
2	«ПОРТО-ФРАНКО»	49153560	0		271620	167016	80263	86753	213240	62400	109184	1887	
3	ІНВЕСТБАНК	27680000	1		200718	127193	99150	28043	163968	70376	53577	1031	
4	ФІНРОСТБАНК	35999604	1		224642	152920	143754	9166	177415	100775	31098	906	
5	МІСТО БАНК	75800000	4		598216	368242	326570	41673	513055	225889	112581	4032	
6	МОРСЬКИЙ ТРАНСПОРТ- НИЙ БАНК	50000000	8		1219299	918435	742224	176211	1085233	568715	336419	5353	
7	«ПВДЕННИЙ»	273500000	16		4038243	3001987	2646938	355050	3582187	1498927	1361227	45890	
8	ФІНБАНК	48050000	0		323975	186293	183030	3263	225361	84421	81076	3698	
9	ІМЕКСБАНК	235000000	19		2536572	1431388	1236295	195093	2243581	732126	1119140	22632	
10	СОЦКОМ БАНК	66000000	0		233993	185801	142623	43178	160289	82779	50745	2435	
		893977164		70	9906161	6650650	5691111	959541	8565785	3469703	3314488	109646	
Полтавська область													
1	ПОЛТАВА-БАНК	40500000	4		500804	345935	303299	42637	381903	163324	184141	6540	
2	АВТОКРАЗБАНК	45000000	4		323975	220793	190470	30323	252949	116320	114248	2404	
		85500000		59	824779	566728	493769	72960	634852	279644	298389	8944	
Рівненська область													
-	-			28									
Сумська область													
1	«СТОЛИЧНИЙ»	40335000	0		57054	47078	46589	489	16443	3998	11841	547	
2	«ВОЛОДИМИРСЬКИЙ»	35860000	1		189925	127143	88232	38911	137353	29232	55685	1704	
		76195000		46	246979	174221	134821	39400	153796	33230	67526	2251	

Продовження табл. В.2

№ п/п	Банк	Зареєстро- ваний статутний капітал, тис. грн	Кіль- кість філій в ре- гіоні	Кіль- кість філій банків усього	Активи банків, тис. грн	Надані кредити			Зобов'язання			Прибуток після оподатку- вання, тис. грн	
						усього, тис. грн	у тому числі:		усього, тис. грн	кошти юрідич- них осіб	кошти фізичних осіб		
							юрідич- ним осо- бам	фізич- ним осо- бам					
Тернопільська область													
Харківська область													
1	УКРСИБАНК	1750000000	1		22369934	18212232	8412450	9799782	20369701	3226833	3689140	68585	
2	МЕТАБАНК	115000000	10		1120724	744384	581397	162987	932925	331885	499073	11280	
3	РЕГІОН-БАНК	29490480	3		154245	119667	97104	22563	109836	35707	61636	6571	
4	РЕАЛ БАНК	63000000	1		206898	88153	85735	2418	129447	47936	26310	732	
5	ЗЕМЕЛЬНИЙ БАНК	132000000	1		286220	157857	153775	4082	196435	124708	46972	3511	
6	«ГРАНТ»	40000000	9		237592	18724	145240	40484	172016	78205	88677	810	
7	«БАЗИС»	40091000	3		674035	415298	345058	70240	592972	218240	278136	6817	
8	«МЕРКУРІЙ»	48520000	1		505750	366748	251577	115171	440802	172032	225037	5015	
9	ФАКТОРІАЛ-БАНК	62111519	7		802661	448830	290551	158280	705126	364958	303355	3040	
10	«ЄВРОПЕЙСЬКИЙ»	57000000	4		655181	385083	282972	102111	559457	209753	157953	7680	
11	ІННОВАЦІЙНО-ПРОМИСЛОВИЙ БАНК	43648000	3		548700	419676	330417	89259	454046	148069	284519	5130	
12	«ЗОЛОТІ ВОРОТА»	75000000	5		552661	460079	284554	175524	477038	251429	216175	2131	
		2455860999		73	28114601	21836731	11260830	10742901	25139801	5209755	5876983	121302	
Херсонська область													
-	-			43									
Хмельницька область													
-	-			43									
Черкаська область													
-	-			50									

Закінчення табл. В.2

№ п/п	Банк	Зареєстрований статутний капітал, тис. грн	Кіль- кість філій в ре- гіоні	Кіль- кість філій банків усього	Активи банків, тис. грн	Надані кредити			Зобов'язання			Прибуток після оподатку- вання, тис. грн
						усього, тис. грн	у тому числі:		усього, тис. грн	у тому числі:		
						юрідич- ним осо- бам	фізич- ним осо- бам			юрідич- них осіб	кошти фізичних осіб	
Чернігівська область												
1	«ПРИВАТІНВЕСТ»	38000000	9		292899	7523	7222	300	242610	227	69	1103
2	БАНК «ДЕМАРК»	102000000	0		533332	438606	400302	38303	408438	171112	206157	3530
3	ПОЛКОМБАНК	24000000	0		209828	152129	145690	6439	144062	41141	74312	589
		164000000		35	1036059	598258	553214	45042	795110	212480	280538	5222
Чернівецька область												
-				24								
м. Київ та Київська область												
	(Розрахунково- залишковим методом)	17414263397	1180	148	238372223	168099157	117697987	50474106	208652097	67422461	73740654	3047387
	УСЬОГО	26266179000			340179288	245522529	167767867	77754663	297613179	95793690	107135297	4143750
Загальний результат регіонів (довідково без м. Києва та Київ- ської області)		8851915603			101807065	77423372	50069880	27280557	88961082	28371229	33394643	1096363

Д л я н о т а т о к

Handwriting practice lines consisting of 20 horizontal dotted lines.

[illegible]

Д л я н о т а т о к

Handwriting practice lines consisting of 20 horizontal dotted lines.

This image shows a single sheet of white paper with horizontal ruling lines. The lines are evenly spaced and run across the width of the page. There are no margins, text, or other markings on the paper.

Наукове видання

**СТРАТЕГІЯ
СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ
ХАРКІВСЬКОЇ ОБЛАСТІ
НА ПЕРІОД ДО 2015 РОКУ**

Монографія

Підписано до друку 03.10.2008 р. Формат 70 × 100/16. Папір офсетний.

Гарнітура OfficinaSerif. Друк офсетний.

Ум.-друк. арк. 36,4. Обл.-вид. арк. 47,3. Наклад 300 прим. Зам. № ____.

Видавничий Дім «ІНЖЕК»

61001, Харків, пр. Гагаріна, 20. Тел. (057) 703-40-21, 703-40-01.

Свідоцтво про внесення до Державного реєстру України суб'єктів
видавничої діяльності ДК № 2265 від 18.08.2005 р.

Надруковано у ТОВ «Золоті сторінки», Україна, м. Харків, вул. Бажанова, 28